

ISTORIA ADEVĂRATĂ A MOLDOVEI (PENTRU ELEVI)

SUCEAVA, 2019

ISTORIA
ADEVĂRATĂ A MOLDOVEI
(PENTRU ELEVI)

Această carte a apărut datorită generozității unor sponsori, români adevărați prin faptă, care au înțeles că proiectul cel mai important al României este susținerea simțirii și conștiinței românești în Basarabia martiră.

Numele și gestul lor să înfruntă veșnicia în această carte.

Marcel Rusu (S.C. Super Star, Rădăuți),

Constantin Luchian (S.C. Euro-Tehnic SRL, Rădăuți),

Constantin Fetcu (Fetcom, Suceava),

Ili Cristinel (Farmacia Biomedica, Suceava),

Ion Liteanu (S.C. Harald Prod. SRL, Măzănești),

Bogdan-Constantin Crețu (S.C. Mind Games SRL, Fălticeni),

Alexandru Scheul (S.C. Killer, Horodnic de Jos).

ISTORIA
ADEVĂRATĂ A MOLDOVEI
(PENTRU ELEVI)

SUB REDACȚIA PROF. DR. MUGUR ANDRONIC

*Scuze pt unele greșeli de citografie,
incalitate de tipar, corectorul nu și-a
făcut datoria. redactorii I. A.*

Ediția I, Suceava, 2019

Autori:

- Dr. **Andronic Mugur**, cercetător științific, Muzeul Bucovinei, Suceava, laureat al Academiei Române; redactare, tehnoredactare, ilustrație;
- Dr. **Constantinov Valentin**, cercetător științific, Institutul de istorie al Academiei Republicii Moldova, Chișinău;
- Dr. **Gumenâi Ion**, conf. Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat, Chișinău;
- Dr. Hab. **Petrencu Anatol**, membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, președintele Centrului de Excelență Institutul de Istorie Socială „Pro Memoria”;
- Dr. **Xenofontov Ion Valer**, cercetător științific coordonator, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, specializare istoria contemporană a românilor.

CARTEA SE POATE COPIA GRATUIT DE PE GOOGLE, FIE ÎN PĂSTRARE ÎN FORMAT ELECTRONIC, FIE PENTRU PRINTARE, FOLOSIND LINKURILE: **cutit.org/W1GEh** (pentru text) și **tinyurl.com/whryh4k** (pentru ilustrație).

Grăbiți-vă.

ISBN 978-973-0-30928-7

Toate drepturile asupra ediției aparțin autorilor.
Opiniile exprimate aparțin fiecărui autor în parte.

BINECUVÂNTARE

Așa cum scria marele patriot unionist moldovean, Mihail Kogălniceanu, „Istoria este cea dintâi carte a unei națiuni”. Ne naștem ca români, de la primele cuvinte și zidim cele mai frumoase fapte de viață pentru Neam și Țară, călăuziți mereu în bine și frumos de credința în Hristos. Nu sunt multe popoare cu origine mai nobilă ca noi românii, urmașii celebrei Rome antice ce a dat naștere civilizației moderne a Europei, spre deosebire de vecini, popor născut deja creștin o dată cu romanizarea geto-dacilor. Da, suntem mândri că ne numim cu toții ROMÂNI, chiar dacă unii dușmani ai neamului susțin obsesiv neadevăruri.

A falsifica istoria neamului nostru din considerente meschine politice și expansioniste, nu poate fi în esență decât o încercare de a și se fura sufletul și conștiința de neam. Un fel de maladie, de moarte spirituală, deasupra a tot ce este pământean. De aceea, truda celor cinci doctori în științe istorice de la Chișinău și de la Suceava (fosta capitală a lui Ștefan cel Mare și Sfânt) nu poate fi nu numai necesară, dar este și un nobil exemplu pentru tinerii istorici din jumătatea Moldovei de dincolo de Prut, pentru a continua cu osârdie aceste eforturi.

Iar dacă acum Slăvitul Domn ar putea vorbi, regretând folosirea politică a simbolului său în scopuri împotriva neamului său, nu ar spune decât: Iubiți-vă NAȚIUNEA ROMÂNĂ DIN CELE DOUĂ STATE SURORI și UCRAINA și LIMBA ROMÂNĂ, alături de frații voștri de la Carpați, Dunăre și Mare.

Spuneți tuturor acasă că Ștefan, el însuși, se recunoștea ROMÂN, neexistând nici măcar atunci inventatul (de expansionismul imperial rusesc) popor moldovenesc.

Binecuvântăm roada osteneții intelectuale a acestor autori, cu apelul către profesorii și intelectualii basarabeni de maximă popularizare.

ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ȘI RÎDĂUȚILOR

CUPRINS

I. INTRODUCERE (Dr. Mugur Andronic)	7
II. DIN PREISTORIE PÂNĂ ÎN SECOLUL IX D. HR, LA FORMAREA LATINITĂȚII ORIENTALE (Dr. Mugur Andronic)	9
III. FORMAREA MOLDOVEI ÎNTRE LEGENDĂ ȘI FAPT ISTORIC (Dr. Valentin Constantinov)	65
IV. ȚARA MOLDOVEI ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR ROMÂNEȘTI (Dr. Valentin Constantinov)	121
V. BASARABIA SUB OCUPAȚIE RUSĂ ȚARISTĂ (Dr. Ion Gumenâi).....	135
VI. BASARABIA ÎN CADRUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE (1918-1940) ȘI AL URSS–LUI (1944–1991)-Dr. hab. Anatol Petrencu	185
VII. ISTORIA RECENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA (Dr. Ion V. Xenofontov)	236
ÎN LOC DE CONCLUZII (Dr. Mugur Andronic)	271

Mihai Eminescu: *Suntem români și punctum!*

I. INTRODUCERE

După cum bine se știe, istoria, povestea vremurilor trecute, este *o știință adesea folosită și interpretată în scop politic*. Pretutindeni în lume. Și asta din totdeauna. Este ușor să dai din gură după interes, să minți, uneori fără pic de bun simț, având pretenția și scopul nedeclarat să convingi astfel pe toată lumea, mai ales pe cei creduli și neinformați, decât doar din anumite posturi radio-tv. De aceea, pentru educarea tinerelor generații este nevoie de eforturi susținute de a le prezenta numai ADEVĂRUL ISTORIC, chiar dacă acesta nu convine unor politicieni și grupului lor, care doresc să fie stăpâni absoluți mai departe pe destinul în sărăcie a Moldovei și a poporului său.

De-a lungul vremii s-au tot scris istorii ale Moldovei, mai mult sau mai puțin corecte. Unii au făcut eforturi financiare deosebite spre a fi cât mai convingători, mai ales asupra celor puțin informați în domeniu, ușor de convinși, precum cazul lucrării **Istoria Moldovei** (2016, în 3 volume, cu un total de aproximativ 1500 de pagini !!!), editată de către Asociația Istoricilor și Politologilor „Pro-Moldova”, cu suportul financiar al Campaniei Naționale “Iubesc Moldova”. Desigur, cine dorește poate să accepte tot ce este scris acolo, chiar și de către autori ruși, dar un om inteligent citește mai mult, spre comparare. Și nu uitați, promovarea insistență la nivelul statului a ideologiei *moldovenismului*, contravine total constituției R. Moldova, care la articolul nr. 5, aliniat. 2 spune: *Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului*

Adunarea pe coperta unei cărți a cât mai mulți doctori habilitați, unii din imperiul rus, nu e o garanție a corectitudinii tratării temei date, căci toți pot fi asociați și plătiți pentru o falsificare, intoxicare a conștiinței populației Moldovei, ca în vremurile imperiului sovietic stalinist. A insista fanatic pe ideea că moldovenii nu sunt români, și pe existența limbii moldovenești, nu este altceva decât o politică de pregătire - în perspectiva timpului mai mult sau mai puțin îndepărtat - de îndepărtare de România și de români și de reanexare a Moldovei la Imperiul Rusiei. Suveranitatea Moldovei este în mare pericol.

Noi propunem însă o carte de largă popularizare, în primul rând pentru elevi și tineri în general, care reprezintă VIITORUL. Pe înțelesul lor și cât mai sintetic. Desigur, în cartea noastră nu reprezintă o perfecțiune, dar suntem convinși că ea poate fi o cale pentru cei interesați de a cunoaște

adevărata istorie, scrisă corect, din total respect pentru trecutul nostru ca neam, pentru înaintașii noștri și nu în ultimul rând, pentru Domniile voastre dragi cititori. Desigur, repetăm, nu avem pretenția unei lucrări perfecte, dar suntem dispuși ca la următoarea ediție, să îndreptăm eventualele mici erori, și să facem completări binevenite. Unele critici, sau observații ne vor fi de real folos.

Deci nu rămâne decât să Vă mulțumim pentru interesul lecturii, cu rugămintea recomandării cărții la câți mai mulți viitori cititori. Mai mult, pentru folosul tuturor școlilor din Republica Moldova și Ucraina, rugăm fierbinte ca unele cadre școlare să obțină cartea de la alții pentru școala lor, prin xerografiere (sau descărcare de pe internet, folosind linkurile **cutit.org/W1GEh_pentru text** și **tinyurl.com/whryh4k** pentru ilustrație) și inventariere oficială ulterioară la bibliotecă. Ideal, ilustrația cărții poate fi printată în format A 3 pentru cabinetele școlare de istorie. Unii poate vor citi pagini din carte la ora de istorie, sau la cercurile de istorie. Unii părinți patrioți o vor putea copia printând-o pentru copiii de acasă. Poate și unii preoți patrioți o vor citi pe internet și astfel documentați, vor vorbi credincioșilor în biserică despre faptul că moldovenii sunt români. Chiar și anual la 27 August, sau la 1 Decembrie. Lămuiriți sătenii neștiutori! Și nu uitați, **DEASUPRA statalității, de care vorbesc obsesiv unii politicieni, care este CASA de locuit, stă BINELE POPORULUI !!!**

Din vechea capitală a Moldovei lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Suceava, la 1 Decembrie 2019, la 101-a aniversare istorică a întregirii neamului nostru, cu dragoste frățească.

Prof. dr. Mugur Andronic.
Cetățean de Onoare al mun. Suceava.
Laureat al Academiei Române.

Decorat prezidențial.
cu 30 de ani de voluntariat pentru susținerea culturală a românilor din
Ucraina și Basarabia.

II.

DIN PREISTORIE PÂNĂ ÎN SECOLUL IX D. HR, LA FORMAREA LATINITĂȚII ORIENTALE

Dr. Mugur Andronic

1. Considerații generale. Unele probleme de terminologie și metodologie a istoriei. Fiecare popor își are propria sa istorie pe care a moștenit-o de la strămoși, cu care se mândrește și pe care o dezvoltă pentru a o transmite generațiilor următoare. Aceasta constituie o succesiune de procese și evenimente care încep odată cu apariția primilor oameni și continuă cu evoluția acestora în timp. Toate acestea au loc într-un *spațiu* și *timp* istoric concret. Nu sunt rare cazurile când multe dintre aceste procese și realități și-au încheiat evoluția istorică, rămânând doar un subiect al *memoriei istorice* (Babilon, Troia, Persia, Imperiul Roman, etc.), sau se transformă și coexistă în alți *subiecți* istorici. Întregul acest proces de dezvoltare complexă a societății, sau a unui popor, constituie obiectul de studiu al istoriei. Ea este universală, dar și națională. Cea națională este o parte a celei universale. Poporul nostru de origine romană are o istorie de milenii, cu adevărat de excepție, care ne redă un profund sentiment de mândrie.

Ca și alte științe istoria operează cu un șir de termeni și noțiuni specifice, pentru a invoca aici doar pe cei mai generali și universali. **Timp istoric** – este o categorie temporară de dimensiuni variabile (indefinit și continuu), care încadrează într-o perioadă de timp concretă existența evenimentelor în timp. **Epocă de tranziție** – este o perioadă de trecere, temporară, de durată variabilă, care consemnează în timp durata trecerii de la o structură culturală/socială la alta. Se caracterizează prin prezența unor elemente ale complexului cultural în curs de dispariție, precum și apariția în creștere a unor trăsături ale noii structuri. **Spațiu istoric** – reprezintă un areal geografic concret de dimensiuni variabile unde se desfășoară anumite fenomene istorice. **Zonă de contact** – este un spațiu geografic dintre două sau mai multe structuri culturale contemporane unde are loc confluența, interferența acestora. **Peisaj cultural-istoric** – este un ansamblu de particularități naturale, culturale și umane în cadrul căruia comunitățile umane se manifestă plenar cu toate particularitățile lor. **Migrație** – reprezintă o deplasare în spațiul geografic în masă a unor structuri umane (triburi, popoare etc.) din teritoriile lor de origine, determinată de factori naturali, economici, sociali sau politici și stabilirea lor temporară sau definitivă în alte locuri mai mult sau mai puțin îndepărtate. Sunt cunoscute mai multe forme de migrații: treptată, de durată lungă (răspândirea primilor oameni în Eurasia), sau scurtă, spontană (sec. II-VII d. Hr.). **Sedentarism** –

este o modalitate stabilă de trai și dezvoltare a unor structuri umane (triburi, popoare etc.), într-un anumit areal geografic, care îi asigură deplin condițiile de existență;

2. Cadrul geografic (spațiul istoric) și peisajul cultural-arheologic. Este unanim acceptat rolul mediului natural, geografic în popularea anumitor regiuni, precum și a evoluției succesive a habitatului (locuirii) omenești. În cadrul continentului european spațiul în discuție ocupă o poziție aproximativ meridională. Apariția omului în Europa Centrală și de Nord s-a petrecut pe parcursul *Cuaternarului*, când era perioada geologică glaciara. Însuși procesul de populare al acestui areal depindea de înaintarea și retragerea repetată a ghețarului planetar. Teritoriul Moldovei actuale și al regiunilor învecinate nu a fost acoperit de ghețar și cu toate că clima era totuși destul de aspră, din cele mai vechi timpuri au existat condiții favorabile pentru viață. Acestea au favorizat penetrația ocazională în regiune a primilor antroipoizi, precum și stabilirea lor ulterioară cu traiul în această regiune. La începutul epocii geologice contemporane – *Holocenul* – se schimbă și condițiile naturale, care devin mai blânde și mai favorabile pentru viață. Încălzirea climei duce la formarea florei și faunei contemporane. Începe procesul de acumulare a depunerilor aluvionare din râuri și luncile inundabile, precum și de formare a cernoziomului, care ulterior vor favoriza începuturile cultivării plantelor. Tipul de economie tradițional, bazat la început pe consum (vânatul, pescuitul, culcșul) de la o vreme începe să coexiste cu cel de tip productiv (domesticirea animalelor, cultivarea plantelor și adăugăm meșteșugurile casnice), ca pe parcurs, ultimul tip să devină dominant. Îmbunătățirea treptată a condițiilor de viață conduc la veritabile explozii demografice, crescând brusc numărul populației și lărgindu-se arealul locuit. Mai ales pentru această perioadă de înflorire se adaugă un alt criteriu benefic al regiunii de studiu – amplasarea avantajoasă a acesteia la confluența a trei subdiviziuni ale continentului: de est, de sud-est și de centru. Aceasta favorizează și determină, în mare măsură, importante procese de migrație reciprocă, interacțiune și interpătrundere a celor mai diverse comunități etnoculturale din toate timpurile. Carpații Răsăriteni și Marea Neagră, aceste veritabile bariere naturale de la periferiile arealului desemnat, direcționează căile și dinamica migrațiilor, limitându-le la cursul inferior al Dunării (direcțiile: Europa de Est - Balcani), cursul superior al Nistrului (direcțiile: Asia, Europa de Est - Europa Centrală) și nu în ultimul rând la trecătorile carpatice – Oituz, Ghimeș, Bicaz, Dorna-Tihuța (direcțiile: Transilvania, Dunărea de Mijloc – Europa de Est, Asia). În sfârșit, un alt factor determinant, care a favorizat dezvoltarea regiunii, redându-i specific individual a fost divizarea teritoriului în două zone climatice și de relief diferite: silvostepa, cu soluri fertile și o rețea dezvoltată de resurse de ape, benefice pentru agricultură și,

de altă parte stepa, cu vegetație abundentă, favorabilă creșterii animalelor. Astfel aici s-au creat și au evoluat două sisteme geo-economice distincte, care erau în permanente legături completându-se una pe alta.

3. Încadrări cronologice și periodizare (timpul istoric). Istoria este o știință care studiază derularea tuturor proceselor ce țin de dezvoltarea societății umane în timp sau al unui segment temporal concret. Toate aceste componente declanșate odată cu apariția omului sunt atestate pe parcurs în cadrul a trei perioade geologice de proporții: *Pliocenul superior*, *Pleistocenul*, *Holocenul* și continuă până în prezent, însumând o perioadă de 2-3.5 milioane de ani. La baza acestor procese stau antropoizii ***Homo habilis*** (omul priceput din specia *Australopitecului*), vestigii ale cărora s-au descoperit în Africa de Est, de unde ulterior se răspândesc spre alte regiuni primii oameni (aproximativ în urmă cu 1,5 milioane de ani), și are loc definitivarea speciei ***Homo sapiens*** (omul conștient, de tip contemporan) – circa 30-40.000 de ani. În acest proces îndelungat evolutiv, de la formele biologice inferioare până la cele ale unor structuri sociale s-au parcurs mai multe etape marcate prin schimbări calitative esențiale și distincte în ceea ce privește uneltele, formele de gospodărire, viața cotidiană, formele de organizare socială, atitudinea față de mediul ambiant etc. Toate acestea sunt grupate conform *periodizării cronologice*. Astfel, pentru Moldova, ***Paleoliticul*** se încadrează între 650.000 până la 12.000/10.000 î. Hr.; ***Mezoliticul*** are o durată între 9.000/8.000-7.500/7.000 î. Hr.; ***Neoliticul*** cuprinde două etape încadrate între 7.000/6.000-3.600/3.300 î. Hr.; ***Epoca bronzului*** este atestată între 3.300-1.300/1.200 î. Hr.; ***Epoca fierului*** cuprinde perioada între 1.200/1.100 î. Hr. – și începutul erei noastre; ***Epoca antică târzie/Epoca romană*** se încadrează între sec. I-V d. Hr. O altă divizare mai generală a perioadei este: ***Preistoria*** – până la apariția scrisului; ***Protoistorie*** – extinderea limitată a scrisului; ***Istorie*** – răspândirea largă a scrisului. Toate aceste divizări sunt într-un fel convenționale și relative, petrecându-se neuniform și ne-sincronic în diferite spații geografice.

4. Perioada Cuaternară și apariția omului. Omul este o componentă a naturii vii și apariția omului a fost rezultatul unui proces îndelungat de evoluție care a durat mai multe milioane de ani. Această pagină a istoriei omenirii este cea mai îndelungată. Pe parcursul ei s-a produs doar un singur fapt esențial – apariția primilor antropoizi și în final, formarea speciei *Homo sapiens* și extinderea treptată a acestuia din arealul său de proveniență pe întregul spațiu Euroasiatic. Procesul se derulează mai ales în *Pliocenul Superior* (2,2-1,8 mlenii de ani în urmă) și pe parcursul *Pleistocenul* (cca. 1.800.000 - cca. 10.000 de ani în urmă). Calea parcursă în opera de constituire a omului în forma sa de *Homo sapiens* și în continuare de cel cu chip contemporan, în opinia majorității specialiștilor în materie începe cu primatele superioare cu care are evidente similitudini morfologice.

fiziologice și genetice, fapt ce sugerează înrudirea noastră cu acestea. În secolul XIX s-au făcut pași esențiali în reconstituirea originii umane. Apar lucrările lui J.B. Lamarck și Ch. Darwin despre evoluția speciilor, selecția naturală în care îndrăzneț și novator se argumentează originea evolutivă a omului din strămoși-maimuțe antropoide. Paralel are loc crearea și completarea bazelor de date cu referire la vestigiile fosile ale reprezentanților acestor procese de devenire: 1856 (Germania) – *Neandertal*-ul, 1891-1892 (Jawa) – *Pitecantrop*-ul, 1924 (Africa de Sud) – *Australopithec*-ul, în continuare șirul genealogiei paleoantropologice completându-se an de an. În ultimii ani datele antropologilor se completează serios cu cele ale fizicienilor, chimiștilor, geneticienii etc. Punctul de început a evoluției familiei *hominoidae*-elor (omul, cimpanzeul, gorila, orangutanul și gibbonul) este fixat undeva cu 25 milioane de ani în urmă. Totul începe cu schimbarea meniului alimentar care se reflectă în construcția diferită a dinților. Urmează dispariția cozii, trunchiul devine mai scurt în raport cu membrele, torsul plat și lat, membrele anterioare capătă o capacitate de rotație mai mare. Determinările de ultima oră sugerează că în intervalul de 7-5 milioane de ani în urmă are loc separarea liniilor evolutive ale strămoșilor noștri îndepărtați. Fenomenul are loc în zonele de nord ale Africii de Est. Aproximativ cu patru milioane de ani în urmă se evidențiază *australopithec*-ul. Deși multe dintre caracteristicile îl deosebesc de maimuțe rămâne problema volumului încă mic al creierului (400-500 cm³), anumite particularități ale configurației corpului, care încă îl apropie de acestea. Genul *Homo* este dintre cele mai târzii ale familiei hominidelor. Primii săi reprezentanți apar în zona Africii de est cu aproximativ 2,5 milioane de ani în urmă prin specia *Homo habilis*. Caracteristica distinctă a acestora este creșterea volumului creierului până la 700-750 cm³, din care cauză și este desemnat în calitate de „om abil”. cu atât mai mult, pentru aceștia fiind descoperite și primele unelte de piatră prelucrate intenționat. Aproximativ cu 2.5 milioane de ani în urmă începe perioada glacială – *pleistocenul*, care stimulează dezvoltarea bioculturală a hominidelor. Se mai petrece un eveniment de amploare – aceștia încep a pleca din Africa, cel mai probabil spre Orientul Apropiat și Caucaz. Cu circa un milion de ani în urmă primii reprezentanți ai hominidelor pătrund în Europa. De fapt, cei care ating cele mai îndepărtate regiuni sunt reprezentanții speciei *Homo erectus* a pitecantropilor. În evoluția ultimilor s-au atestat schimbări esențiale de structură și de forme ale corpului, cel mai important fiind volumul creierului care ajunge la peste 1.100 cm³. Ultimii fac parte deja din specia *Homo heidelbergensis*. Dacă pentru Europa predomină *Homo heidelbergensis*, în Africa se dezvoltă *Homo sapiens*. Pentru Europa, inclusiv regiunea noastră, este importantă evoluția neandertalienilor timpurii (600-200.000 de ani în urmă) și dezvoltăți (200-150.000 de ani), originari de aici, pentru aceștia fiind caracteristic scheletul

masiv, cutia craniană alungită și lată, fruntea joasă și teșită și un volum mare al cutiei cerebrale – 1500 cm³, mai mare decât la omul contemporan. Au trăit aproximativ până la vreo 30.000 de ani în urmă (în unele zone ceva mai mult), dispariția lor fiind pusă în legătură cu expansiunea speciei *Homo sapiens*. Se presupune că ultimii au evoluat inițial în teritoriile Africii de Est, de unde s-au răspândit pe etape pe întreg globul pământesc. În Europa aceștia apar între 42-38.000 de ani în urmă. Pentru regiunea noastră cea mai veche dovadă de apariție a primilor oameni este renumita amprentă de o talpă de picior gol a unui neandertalian, descoperită în peștera Vârtope (62.000 de ani) din România (Munții Apuseni). După afirmații mai vechi, cele mai vechi urme ale prezenței omului din România ar data din paleoliticul timpuriu (inferior), unelte primitive din piatră, descoperite pe cursul mijlociu al Oltețului în Oltenia, la Bugiulești, cu o vechime de circa 1.500.000 ani!

Deci oamenii de tip anatomic contemporan au apărut cu circa 35.000 de ani în urmă, fapt confirmat de datele radiocarbon ale unui maxilar inferior de *Homo sapiens* din Peștera cu Oase din România. Acestea sunt și cele mai vechi vestigii osoase ale acestora din Europa.

5. Epoca veche a pietrei (paleoliticul și mezoliticul). Paleoliticul (*palaiós* – vechi; *lithos* – piatră, în limba greacă) este cea mai îndelungată perioadă istorică, pe parcursul căreia s-a produs doar un singur fenomen – apariția omului pe spații întinse, încununată cu cel de tip contemporan, precum și prelucrarea uneltelor și utilizarea acestora în activitățile umane. Se împarte în trei perioade mari – *Paleoliticul Inferior*, *Mijlociu* și *Superior*.

Paleoliticul Inferior (650-200.000 de ani). Pătrunderea omului primitiv din Africa prin trecătorile pe atunci uscate ale Gibraltarului pe continentul european ar fi avut loc cu aproximativ 800.000 de ani în urmă. Apariția lui în spațiul carpato-nistrean (etapa *Acheul* - termen francez) s-a petrecut cu 650.000 de ani în urmă, foarte probabil din Orientul Apropiat prin Balcani, fapt confirmat prin descoperirile din valea râului Dârljov, afluent de stânga al Dunării, în apropiere de Slatina (județul Olt).

Pe teritoriul Moldovei descoperirile sunt doar foarte puține, deoarece era foarte mic numărul populației. Două dintre acestea au fost descoperite pe terenuri înalte ale malului drept al Nistrului lângă or. Dubăsari în satul Pohrebea. Datarea este dată de solul fosil și descoperirile de unelte de cioplit (*chopper*), inclusiv cele bifaciale (*chopping-tools*), piesele denticulare, toate acoperite cu o suprafață (patină) albicioasă și crustă groasă de calcar. La acestea se adaugă și descoperirea unei piese bifaciale într-o carieră de la Coșnița. Cele mai vechi urme umane pe Nistrul Mijlociu ar fi de circa 300-350.000 de ani, precum cele peste 150 de piese litice puternic patinate din

Acheulean de la Luka Vrublevetskaia, reg. Ilmelnîchi, la care se adaugă și uneltele din silex de la Neporotovo (reg. Cernăuți, azi Ucraina).

Dintre cele mai vechi niveluri ale producției de unelte paleolitice se evidențiază stațiunile din grotă Duruitoarea Veche (r. Râșcani) și de la Ripiceni-Izvor de pe Prutul Mijlociu (jud. Botoșani). În prima s-au găsit resturi de ruguri mari (!), fragmente de oase de urs de peșteră, hienă, lcu. cerb gigantic, bizon etc. Pieseile descoperite sunt reprezentate de nuclee masive (resturi cioplite din bulgări de silex), racloare (răzuitoare), vârfuri și alte unelte. Tot pe malul Prutului, de data aceasta cel drept din nordul Moldovei, la Mitoc (jud. Botoșani), încă la sfârșitul secolului XIX au fost descoperite piese de silex de același tip. Vestigii similare au fost colectate și în așezarea Cremenea și peștera Cioclovina din sudul Transilvaniei.

Este de presupus care erau condițiile de viață a oamenilor veniți din locurile calde ale Africii în cele cu climă rece din regiunea noastră. Compensarea energiei oamenilor necesita o mai mare cantitate de hrană și în special grăsimi, care era obținută din vânatul animalelor sălbatice (cal. zimbri, bizon, renul polar, cerbul gigantic etc.). Vânătoarea devine ocupația de bază a populației, continuându-se culesul de plante și fructe. Dintre arme se utilizau sulite din lemn, lancea, măciuca, vârfurile cărora se ardeau spre întărire. Un rol cu totul deosebit în viața oamenilor îl are utilizarea focului, mai ales în condițiile vitrege ale glaciului. Inițial se întreținea focul obținut întâmplător de la fulgere. Cu intensificarea răcirii apar procedee noi de obținere a acestuia: prin frecare, mai târziu – prin sfredelire și doar în paleoliticul superior – prin scăpărare a cremenei. În calitate de materie primă se utiliza piatra (în special silexul), osul și lemnul. Pieseile de silex paleolitice, de la vechime, au la suprafață o patină (o nuanță) alburie sau albăstrie. Pentru perioada de început a epocii este dificil a identifica pieseile de piatră lucrate intenționat. Obținerea pieselor se făcea prin procedeul despicării prin lovire a lamelor din nucleul (bulgărele) de silex. Majoritatea uneltelor sunt bifaciale, în formă de pană, grosolane (mari și grele), la care capătul mai gros și rotunjit era ținut în mână. iar cel ascuțit era funcțional, pentru lovire, tăiere, pilire, răzuire.

Au loc schimbări și în viața socială a oamenilor. Se intensifică relațiile de asociere umană. Grupul uman avea un caracter amestecat după sex și vârstă, dar în care, destul de timpuriu are loc trecerea de la agamic la exogamic, eliminându-se astfel relațiile sexuale din interiorul grupului. Se presupune că primele asemenea grupuri aparținând neandertalienilor aveau maximum 10-20 membri maturi. Durata medie a vieții era doar 20-25 de ani. fiind mare mortalitatea infantilă.

Paleoliticul Mijlociu (200.000-35.000 de ani). Trecerea la această etapă este consemnată de începuturile *culturii musteriene* de care au beneficiat neandertalienii. Mediul natural trece prin schimbări spectaculoase constând

în formarea unei calote glaciare imense în emisfera de nord, care ajunge până la poalele Carpaților, posedând și spații întinse de tundră-stepă. Condițiile acestea, mai mult decât vitrege, stimulează însă funcțiile de apărare ale existenței umane, omul se adaptează și rezistă, salvând specia și cultura acestuia. Mai mult decât atât, crește nivelul de populare. Din această perioadă se constată nu doar pătrunderea spontană în spațiul nostru a grupurilor nu prea mari de vânători, ci chiar popularea efectivă a teritoriului. Stabilizarea situației demografice la est de Carpați, implicit zona pruto-nistreană, are loc spre sfârșitul Musterianului. Majoritatea vestigiilor de epocă sunt amplasate pe suprafețe înalte, cu relief accidentat, în apropierea surselor de apă, concentrate în partea de nord a spațiului basarabean. Tot aici mai era o variată și numeroasă lume animală, precum și resurse bogate de bulgări de silex în albiile Prutului și Nistrului. Peisajul respectiv facilita mult vânătoarea care devenise principala sursă de hrană, culesul rămânând o ocupație a sezonului cald. Dintre vestigiile musteriene amintim pe cele depistate în Grotă Ofâtinți, unde s-au descoperit oase de animale fărâmițate intenționat prin consum (urs și hienă de peșteră, bizon, cal) și mai multe unelte de silex. Dintre alte situri de epocă mai menționăm pe cele de la Duruitoarea Veche (pe Prut), Osipka, Șipot (pe Nistru) și Bobulești (pe Răut), ultimele fiind populate de oameni de tip *pre-musterian*. Pentru etapa mai evoluată a culturii au fost întreprinse cercetări la Chetrosu, Molodova, Kormanî (pe Nistrul mijlociu), Trinca (bazinul Prutului) și Butești (pe Răut).

Tehnica de confecționare a uneltelor de silex era obținerea de lame subțiri și lungi (ca niște cuțite moderne) din care prin așchiere se făceau răzuitoare sau chiar cuțite. Apar vârfurile de sulite îngrijit prelucrate utilizate la vânătoare. Referitor la modul de trai la mai multe stațiuni (Chetrosu, Molodova) s-au descoperit colibe ce constau inițial dintr-un acoperiș din pici de animale întinse pe o carcasă din colți de fildeș și oase masive de mamut. La bază aceasta era întărită cu bolovani de râu. Ca formă de organizare a oamenilor încă de la începutul musterianului este presupusă comuna primitivă. În favoarea acesteia pledează structura așezărilor, locuințele, dezvoltarea tehnologiilor, precum și strategia de supraviețuire. La aceasta se adaugă vânătoarea colectivă și împărțirea prăzii. Numărul de membri ai comunității depindeau de posibilitățile de hrănire și varia în jur de 25-50 de oameni, organizați în ginți și grupuri familiale. Se înmulțesc manifestările spirituale și apare obiceiul de înmormântare în care se practică poziția special aleasă a mortului și depunerea de obiecte pentru viața de apoi. Omul continuă să trăiască în grotă (Trinca), aflate printre toltre la înălțimi mari. Deseori grotelile erau ocupate de urșii de peșteră, de care oamenii trebuiau să scape. Majoritatea cămii se întrebuița în stare crudă, dar și se prepara la foc. Oamenii foloseau o veselă simplă (lemn, piatră),

presupunându-se și existența hainelor și a încălțămintei. ultima de tipul mocasinilor. Se vehiculează opinia despre originea balcanică a acestei culturi, precum și faptul că spre sfârșitul acesteia aici pătrund primii *homo sapiens*.

Pentru paleoliticul mijlociu, epoca musteriană. în reg. Cernăuți se cunosc deja peste 70 de puncte, datate între 120.000 – 40.000, mai importante fiind siturile arheologice de la Chetrosu-r. Hotin, Molodova I și Kormanî IV-r. Kelmeș. Pe Prutul Mijlociu mai amintim siturile de la Butești, Trinca, Buzdujeni. Altele sunt la Corpaci și Volodeni, r. Edineț.

Paleoliticul Superior (35-10.000 de ani). Perioada începe o dată cu pătrunderea în Europa a omului de tip fizic contemporan denumit *Cro-Magnon*. Oase umane s-au găsit în România (Peștera Muierii), vechi de circa 35.000 de ani. Noii veniți se confruntă aici cu „băștinașii” – oamenii de *Neandertal*, deși se pare că fără violențe majore. Noilor veniți le este caracteristică cultura de tip *Aurignac*. pe când neandertalienilor cultura *Szeleta*, ambele realizând progrese constante, în primul rând referitor la tehnicile de prelucrare a pietrei, dar și în ce privește diversificarea tipurilor de materie primă în confecționarea uneltelor. Deosebit de important este apariția de unelte/arme compuse din mai multe piese. Începe folosirea largă a osului, cornului și a fildeşului în confecționarea uneltelor. Pentru perioadă se vorbește despre o veritabilă „revoluție”, avându-se în vedere caracterul și ritmurile dezvoltării. Se definește structurile de gîntă, trib și apar uniunile de triburi. Se constituie clar lumca spirituală a oamenilor – rituri și ritualuri, arta decorativă și simbolurile. Partea din vecinătatea Carpaților. cu relief deluros și nordul Moldovei (Basarabiei) este acoperită cu o rețea deasă de câteva sute de situri, rare în zona de câmpie din sud. Conform unor calcule aproximative în anumite etape ale paleoliticului superior în această zonă trăiau în jur de 2.000 de oameni.

Tradițional, perioada se divizează în trei etape convenționale: *timpurie* (35-25.000 de ani în urmă, caracterizată prin coexistența tipurilor de unelte arhaice și evolute, generalizarea culturii Aurignaciene); *mijlocie* (24-20.000 de ani în urmă, caracterizată prin intensificarea înghețului, populația migrând mai spre sud); *târzie* (19-10.000 de ani în urmă, caracterizată prin înghețul maxim, reprezentată de culturi epigravettiene și este perioada dintre cele mai cercetate și cunoscute). Dintre cele mai reprezentative monumente ale perioadei/culturii este grotă de la Bzânzeni (r. Edineț) (cu suprafața interioară – 60 m², și înălțimea cupolei – 4, 6 m, populată integral). A fost un refugiu uscat și confortabil aflat la înălțime, fiind protejat pe timp nefavorabil, dar și servind ca adăpost împotriva animalelor sălbatice de pradă din împrejurimi – urșii de peșteră, lei, hienle. Preponderent oamenii mâncau carne de cal sălbatic și ren polar (60%). S-au mai depistat oase de zimbbru, mamut, rinocer lănos. Unele animale mici

(vulpea, lupul, vulpea argintie) se vânau pentru blană. Colecția pieselor de silex de aici este de circa 8.000 de exemplare. O descoperire de senzație a fost depistarea unui pandantiv-amuletă din fildeș de mamut în formă de „pește”(?). Stațiuni similare s-au descoperit la Gordinești, Trinca, Corpaci (bazinul Prutului), Rașcov, Climăuți, Zelenyi Iutor (bazinul Nistrului), Bobulești, Gura Camencii (bazinul Răutului), etc. În paleoliticul superior, cultura Aurignaciană este atestată în reg. Cernăuți raion Hotin (Babin I, Oselivka I, Kelmenet). Dar și la Corpaci, Gordinești, Trinca, r. Edineț. Multe dintre situri sunt sălașe sezoniere și tabere de vânătoare. Sunt de scurtă durată, plasate pe locuri înalte, cu largi posibilități de urmărire a împrejurimilor. Bărbații confecționau arme, femeile trebăluiau la foc și se ocupau de copii. Continuându-se tradițiile vechi de prelucrare a pietrei (*Szelet* și *Aurigniac*), pentru paleoliticul superior o trăsătură importantă este și prezența tehnicii de prelucrare a pietrei de tipul *Gravettian* (30.000 de ani), care este atestată până la sfârșitul perioadei. Ea se caracterizează printr-o tehnică performantă de despicare a lamelor lungi de silex cu spatele fațetat, precum și burinele pentru realizarea sulițelor din os. Pentru teritoriul Republicii Moldova (mai exact spus spațiul de la est de Carpați, monumentele, vestigiile arheologice fiind similare) au fost evidențiate trei comunități culturale de bază. Cultura *Molodova* (30.000-24.000 ani) este cunoscută majoritar în zona Securenii (reg. Cernăuți, azi Ucraina) în bazinul Nistrului de Mijloc. Dintre siturile cele mai cunoscute și cercetate sunt cele de la Molodova și Kormani, precum și Costești (Râșcani), Mitoc-Malu Galben (Botoșani) pe Prutul de Mijloc. În etapa târzie a culturii are loc un fenomen de excepție pentru perioadă și în general pentru epocile umane ulterioare – începe să fie folosit *arcul cu săgeți*, posibilitățile vânătorilor crescând impresionant.

Ulterior se cunosc manifestările culturii *Molodova-Cosăuți-Cotu Miculinți*, care acoperind teritorial pe cea precedentă, este răspândită mai larg în spațiul carpato-nistean până spre zona de stepă (Molodova, Kormani, Otaci, Podgori). Stațiunea de la Cosăuți-Soroca prezintă un tablou relevant din viața vânătorilor de reni polari în locul lor de staționare sezonieră, deoarece ca era exact punctul de trecere pentru reni a Nistrului în perioada migrației de toamnă spre sud, vânătorii așteptând animalele pe malul de vis-a-vis. Cantitatea vânatului este demonstrată de o masă compactă de oase, dinți și coarne de reni. Impresionează colecția de arme (vârfuri de suliță din os și corn, pumnale, harpoane, vârfuri de săgeată din silex și os) și unelte (săpăligi, topcare, ciocane, ace cu urechiușă) descoperită aici. Destul de expresive sunt jucăriile din rocă colorate cu ocru. brățările, mărgelile din dinți de cerb și vulpe. Se evidențiază imitațiile din marnă (piatră moale) care reprezintă o lîgurină feminină, un bizon și un pandantiv-amuletă. Spre sfârșitul paleoliticului superior se schimbă

catastrofal mediul natural-climateric, prin anumite schimbări, mai ales în cadrul unei răciri maxime din ultima perioadă glaciară (21-20.000 de ani în urmă). Implicit, scade reproductivitatea turmelor de reni. Rezultă probleme în modelul de asigurare a hranei și respectiv scade densitatea populației, urmată ulterior de dispariția culturilor de epocă. Pentru perioada târzie o prezență obligatorie în vânat este calul sălbatic. Ceva mai spre sud se vânau bizonii. Specificul perioadelor mai târzii îl constituie vânatul specializat, în cadrul căruia un rol aparte revine arcului cu săgeți. De cele mai dese ori vânătoarea era colectivă (de la mic la mare), participând în jur de 30 de oameni din 5-7 familii. Vânatul presupunea un mod mobil de viață, fiind frecvente migrările, cu utilizarea locuințelor demontabile de o construcție ușoară.

În Moldova din România se constată, mai ales în nordul său, o oarecare densitate de descoperiri din paleoliticul superior (Aurignacian și Gravettian). Siturile de la Cosăuți-r. Soroca, Kormani-r. Kelmeneț și Molodova-r. Securenii (ultimele reg. Cernăuți, azi Ucraina), au numeroase analogii cu cel de la Cotu Miculinți, jud. Botoșani, România, unde s-au făcut datări cu carbon radioactiv la două straturi (18.810 B.P., respectiv 20.140 B.P.). B.P. = înainte de prezent.

Mezolitice (sau Epipaleoliticul) – pe calea de trecere la economia productivă. Perioada mai este interpretată ca fiind tranzitivă dintre paleoliticul final și epoca nouă a pietrei (neoliticul). Este reprezentat în general de așezările gravettiene târzii și constituie o continuare culturală a finalului epocii vechi a pietrei din regiune. Ca urmare a schimbărilor radicale natural-climaterice cauzate de retragerea ghețurilor s-au creat premise pentru reorganizarea activităților gospodărești ale oamenilor de la vânat și cules la cea productivă, cu elemente primitive de agricultură și creșterea vitelor. Avându-se în vedere că această trecere a durat mult mai puțin decât paleoliticul și când în anumite regiuni ale globului se petrec primele domesticiri ale animalelor (zimbrii, mistreții) și începe cultivarea primelor graminee, este tratată ca perioadă distinctă. Caracteristic, pentru epocă menționăm microlitizarea, standardizarea și geometrizarea uneltelor de piatră. Noile condiții naturale necesită noi îmbunătățiri ale uneltelor și armelor și noi procedee de dobândire a hranei. Dispariția ghețurilor și încălzirea climei are drept consecință schimbarea cardinală a lumii vegetale și animale. Animalele mari ale epocii glaciare dispar. Omul este nevoit să-și lărgască spectrul resurselor de hrană și, implicit să capete noi deprinderi în dobândirea acestora. Aceste schimbări, afectează absolut toate domeniile ce țin de viața, comportamentul și gândirea umană. Schimbările de mediu au avut particularități geografice. În zonele sudice nord-pontice (inclusiv stepa Bugeacului; pontic=legat de Marea Neagră) procesul s-a petrecut mai

devreme și mai intens. Pentru zona Nistrului de Mijloc sunt reprezentative stațiunile de la Oselivka, Kormani, Vermitka, Frumușica, Varvareuca, Lazo, Otaci, Podoima, Sărăteni, etc. Resturile osoase de vânat aparțin cerbului nobil, elanului, zimbrului, mai fiind întâlnit renul polar și calul sălbatic – tarpanul. În zona de sud numărul stațiunilor se reduce o dată cu dispariția bizonului, dar o dată cu stabilizarea mediului natural (clima) și apariția în stepă a zimbrului, antilopei-saiga, etc. situația se redresează. Aici pătrund și vânătorii de la Dunărea de Mijloc asemănători celor de la Cuina-Turcului și Băile Herculane din România. Monumente cu aceleași caracteristici sunt cunoscute pe Prutul Mijlociu la Bădragii Vechi, Taxobeni și Harasca. Îmbunătățirea condițiilor natural-climaterice duce la creșterea numărului populației. Schimbările sunt atestate la stațiunile de la Biliceni Vechi și Sacareuca, unde pentru perioada târzie s-au descoperit și mici fragmente de vase ceramice, iar printre resturile de oase și unele de porcine și bovine. Este interesant faptul că pentru cercul de monumente similare din dreapta Prutului mijlociu de tipul *Ripiceni-Izvor* (jud. Botoșani) s-au semnalat multe corespondențe de pe Nistru. Trecerea la vânatul individual dezmembrează comunitățile mari, apărând grupurile mici de vânători-culegători. La vânătoare se trece de la procedeele de hăituială la cel individual, din ascunzișuri, un rol decisiv în acesta revenind arcului cu săgeți. Se foloseau capcanele, diverse lațuri și gropi camumflate. Rația zilnică a unui om era de 0,4-0,5 kg de carne și grăsimi, la care se adăugau produsele vegetale, semințe de susai, secară, mei, etc. În alimentație se mai foloseau moluște și melci, precum și hrană din pescuit. În aspect social se evidențiază o structură compusă din familie, comună, gintă și trib. Câteva familii a câte 5-7 oameni, înrudite între ele, formau o comună exogamică (interzicere căsătorie între membrii aceleiași comune sau ginte), care domina un teritoriu de vânătoare cu raza de 10-15 km. Distanța dintre comunități era în jur de 20 km. Structura socială supremă era tribul, care stăpânea un teritoriu de peste 160 km în diametru și însuma o populație de 400-800 de persoane.

În concluzie, recapitulăm că pe lângă evoluția unor comunități locale mai vechi, mai ales pentru perioada inițială a perioadei s-a constatat un aflux de populație din alte părți. Unele descoperiri din Carpații Orientali (Ceahlău, Erbiceni/România) atestă prezența comunităților venite dinspre nord în urmărirea vânatului (mișcările ultimilor era în dependență de condițiile naturale ale glaciului). O altă origine a unor mișcări este din spațiul central-european, fiind atestate în Transilvania. Aceste două migrații reprezentau de fapt cete izolate nu prea mari de vânători, în permanentă mișcare pentru urmărirea vânatului. Anticipând, aceste grupuri locale de populații nu participă la constituirea culturilor neolitice din zonă, care vin aici de la sud de Dunăre.

Tehnică de cioplire a pietrei.

Bulgăre masiv de silex, cu
urme de desprindere de lame.

Modalitate de înmănușare
a unui topor din piatră.

Machetă cu reconstituirea unei locuințe paleolitice.

6. Epoca nouă a pietrei (omul de tip contemporan și primele manifestări ale economiei productive). Neoliticul (gr. *neos* - nou; *lithos* - piatră) este ultima perioadă a epocii de piatră și durează aproape 1.500 de ani. Schimbările cardinale care au loc în această perioadă se derulează mai rapid, urmare a creșterii ritmurilor proceselor inovative în evoluția cultural-istorică. Începând cu Gordon Childe, această perioadă este denumită „revoluția neolitică”, cu mențiunea că nu este o schimbare bruscă și spontană, ci un proces complex și lent de transformări economico-gospodărești. Anume în această perioadă are loc *definitivarea trecerii de la economia de consum (vânat, cules, pescuit) la cea productivă (domesticirea animalelor și cultivarea plantelor)*.

Pentru teritoriul Moldovei neoliticul se încadrează între sfârșitul mileniului VII – începutul mileniului V î. Hr. La originile sale sunt culturile neolitice din sudul, centrul și sud-estul Europei. Originea neoliticului s-a aflat la comunități neolitice din Orientul Apropiat, zonă în care el se dezvoltă deja de două milenii. Neolitizarea regiunii și a spațiului în discuție are loc prin intermediul migrațiilor de populație de origine din Orientul Apropiat, precum și prin aculturație, prin simpla transmitere de cunoștințe, deprinderi și abilități. Pentru spațiul românesc una dintre cele mai vechi culturi cu economie producătoare s-a constituit în bazinul superior al Tiscai. Este vorba despre o variantă a culturii *Criș*, care ulterior se extinde spre est, neolitizând și spațiul pruto-nistrean. Tot atunci, în bazinul Dunării Mijlocii se formează o cultură având drept caracteristică de bază ceramica liniară (ornamentată cu linii) – *cultura ceramicii liniare*, care pătrunde spre est și în teritoriul Moldovei. În urma acestor influențe au loc anumite transformări culturale și populația locală din Basarabia (din mezolitic) devine purtătoare a culturii *Bugo-Nistrene*. Cele mai multe situri sunt însă între Bugul de sud și Nistru. Prima etapă fără ceramică, este prezentă la Soroca. În reg. Cernăuți cultura bugo-nistriană este atestată doar, prin trei situri doar în nordul său, în r. Hotin.

Cultura Criș este primul mare complex cultural cu ceramică din Europa de S-E, datorat unui fenomen de migrare peste Dunăre în urmă cu peste 8.000 de ani. La est de Carpați a durat cca. 450 de ani, începuturile sale fiind mai târzii decât în vestul României. Trecând Prutul, au loc interferențe cu cultura Bugo-Nistriană, după unele opinii, existând o penetrare sporadică a ei chiar și dincolo de Nistru. Nu cunoaștem impactul ulterior al purtătorilor culturii noi cu ceramică liniară, care a dus la dispariția culturii Criș, cunoscută în Moldova din România prin peste 70 de situri, unele de sub poala Carpaților, legate deja și de folosirea izvoarelor cu slatină.

Cultura ceramicii liniare (cca. 5.500 – 5.000 B.C. = î. Hr.), își are și ea origini vestice, așezările din Moldova românească având mai multe asemănări în descoperiri din Slovacia, ceea ce ar putea indica o anumită

direcție de migrare. Arealul culturii pornește de la sud de la cursul mijlociu al Dunării, până în nord spre Marea Baltică. De la răsărit de Carpați ea va ajunge dincolo de Nistru până la Bugul sudic, dar și în N-E Munteniei și S-E Transilvaniei. În România s-a constatat că peste 40% dintre așezările Criș au fost continuate de cele cu ceramică liniară, ceea ce sugerează o anumită continuitate. Cele mai importante săpături în Moldova românească s-au făcut la Târpești, jud. Neamț, Traian și Glăvăneștii Vechi, jud. Iași. În Basarabia se cunosc circa 60 de așezări. Săpături mai importante s-au făcut la Cubolta, Sângerei, Ruseștii Noi, sau Dănceni. În reg. Cernăuți se cunosc cinci așezări.

În aceste timpuri are loc domesticirea primelor animale (porcul, bovinele și ovicaprinele apar mai târziu ca rezultat al contactelor cu populația balcanică). Specificul zonal din perioada de început a epocii este prezența tradițiilor mezolitice târzii din interfluviul Nistru-Bugul de Sud. puternic influențată de grupurile migratoare neolitice (Criș și cele cu ceramică liniară). Începe generalizarea activităților umane producătoare: cultivarea plantelor (graminee și legume – linte, borceagul, mazărea: pomicultura și viticultura), creșterea animalelor (porcine, bovine și ceva mai târziu ovicaprinele), continuându-se cu cele de cules, pescuit și vânătoare. Pentru perioada de început agricultura avea un caracter extensiv, pământul sărăcea repede și era nevoie de valorificat alte suprafețe. Apar noi domenii de activitate umană, *meșteșugurile casnice*. Se extind spațiile locuite și crește numărul populației. Noile ocupații ale oamenilor presupuneau *un mod sedentar de viață*. Crește numărul așezărilor cu bordeie și mai puțin locuințe de suprafață. Pentru construirea acestora se utiliza carcasa de nuiele lipită cu lut amestecat cu paie și pleavă. tehnică încă actuală la țară. Evident locuințele erau nucleul unei familii (4-6 oameni). Ca loc de dormit servea podeaua acoperită cu vegetație uscată și piei de animale. Au fost posibil de reconstituit și unele tipuri de haine, care erau de sezon – pentru perioada caldă – din fibre vegetale. pentru vremea rece din piei. blană și lână. Erau cunoscuți și coloranții naturali pentru vopsit. Vara încălțămintea era de tipul „sandalelor” din piele, coajă de copac, fibre. iarna – „mocasini” din piele sau blană. Începutul neoliticului se caracterizează printr-o etapă denumită *aceramică*. Toată vesela utilizată în gospodărie. indiferent de destinație. forme și dimensiuni se făcea din lemn, piatră, coajă de copac, fibre împletite, etc. Ulterior, pentru păstrarea produselor alimentare, dar mai ales la prepararea bucatelor începe a fi utilizată *vesela din ceramică*. Vasele se modelau din benzi de lut bine frământat lipite una de alta pe spirală, după care se uscau la soare și la final se ardeau. Dacă femeile se ocupau cu olăritul și îndeletnicirile ce țin de lucrarea fibrelor vegetale și animale (tors, țesut, cusut) bărbații erau preocupați de pregătirea armelor și uneltelor. Apar seturi de unelte cu destinație specială: lemnărit (topoare, tesle, dălți etc.),

cultivarea solului (afânare, plantare, îngrijire, recoltare), vânătoare (arcul cu săgeți, sulita). Apar săpăligile din corn de cerb. Schimbări evidente au fost semnalate și pentru lumea spirituală a oamenilor – devine dominant cultul fertilității și reproducerii. Domeniul culturii spiritual al epocii este redat cel mai bine în morfologia și stilistica vaselor ceramice, plastică, pictură, etc.

Cultura Bugo-Nistreană. este parțial în bazinul Nistrului și spre est. A fost evidențiată la Soroca, Țikinovka, Tătărăuca Nouă, Calarașeuca, Naslavcea. Așezările nu prea mari sunt amplasate pe terasele joase de-a lungul râurilor, favorabile activităților umane. Dacă în perioada de început a culturii 90% din carnea consumată provenea din vânătoare, spre etapele finale aceasta constituia 50-70%, restul fiind asigurat de animalele domestice. Majoritatea produselor alimentare proveneau din vânat și pescuit și doar pe loturile mici de pe lângă case se cultiva grâu, orz și mei. Continuă influențele culturale benefice din vest, iar către mijlocul mileniului VI î. Hr. aici *pătrund purtătorii culturii Criș*. Apar noi unelte complexe, se răspândesc râșnițele. Spre sfârșitul culturii Bugo-Nistrene se înregistrează *noi pătrunderi de purtători ale culturii ceramicii liniare din vest, care fiind la o etapă mai avansată de dezvoltare intensifică procesul de lărgire și creștere a producției agricole*. Dintre cele mai cercetate situri este cel de la Sacarovca-Sângerei, după care cultura arheologică a capătat denumirea *Criș-Sacarovca*. Structurile de habitat sunt reprezentate doar de așezări simple situate în luncile râurilor mici, formate din 15-20 de locuințe, care, de regulă, erau aranjate în semicerc dintr-unul sau două rânduri. Unelte de muncă erau preponderent din piatră, evidențiindu-se silexul de Nistru și Prut, mai fiind semnalat și obsidianul (sticlă vulcanică) din Carpații Transilvaniei, din zona Tușnad. Situri similare mai sunt cunoscute la Viișoara, Bilicenii Noi, sau Sângerei. Ulterior populația culturii *Criș-Sacarovca* participă la geneza culturii Cucuteni-Tripolie.

Fenomenul cultural-istoric eneolitic Cucuteni-Tripolie. Epoca este denumită *eneolitic* (eneos, latină = aramă și λίτος/litos) (sfârșitul mileniului VI – sfârșitul mileniului IV î.Hr.), deși termenul nu este recunoscut de toți și perioada nu este evidențiată aparte de *neolitic* de către toți cercetătorii.

Inițial, ca și în România, un nivel cultural distinct din eneoliticul timpuriu a fost **cultura Precucuteni** (cca. 5.000-4500 B.C.), formată se pare în *zona central-vestică a Moldovei românești*, unde se cunosc și cele mai vechi așezări, de unde cultura s-a extins până în preajma Nistrului și a Chișinăului. În faza a treia ea își dublează arealul, trecând mult peste cursul de mijloc a Bugului de Sud. Acum apar și primele mici piese de cupru. La vest și est de Prut (precum Florești) se constată o mare asemănare a pieselor litice. În reg. Cernăuți s-a săpat la Lencăuți, zonă unde cultura este mai degrabă asimilată nivelului A a următoarei culturi Tripolie (Cucuteni). În regiune se cunosc aproximativ 20 așezări.

Cucuteni-Tripolie este cea mai reprezentativă cultură a acestei epoci istorice. Constituie o etapă cu totul deosebită în istoria euroregiunii, mai ales dacă se are în vedere că este vorba despre zorile civilizației, despre o epocă a începuturilor la tot și la toate. Este de fapt timpul când omul, perfecționând la maximum tehnologiile de prelucrare a pietrei, începe a utiliza și metalul – arama/cuprul. Inițial se practica procedura se realiza prin batere la rece a metalului nativ, iar începând cu mileniul V î. Hr. se începe topirea și turnarea lui în forme. Începe *metalurgia cuprului* și spre sfârșitul perioadei – a *bronzului*. Evident, inovația a determinat decisiv creșterea productivității muncii, dezvoltarea meșteșugurilor, relațiile de schimb și cele sociale. Se generalizează și debutează perioada de maximă înflorire a agriculturii (apare pomicultura și viticultura) și apare specializarea în creșterea animalelor domestice (calul domestic). Începe a fi folosite animalele de tracțiune, apare plugul primitiv, săniile și mai târziu carele cu roți. Sunt semnalate apariția de așezări mari de lungă durată (uneori fortificate cu șanțuri și valuri din pământ), cu locuințe (cele de suprafață în 2-3 niveluri!) conform unui plan conceput, în șir sau concentrice. În zona Bugului au fost așezări gigantice de până la 2.000 de locuințe! Astfel de „megastructuri” s-au cercetat în Basarabia la Costești și Brânzeni. La Trușești jud. Botoșani, erau 98, dispuse în rânduri paralele. În România se cunosc deja peste 2.000 de așezări, dar niciun cimitir, aceasta ținând de practici rituale funerare care încă ne scapă. În reg. Cemăuți sunt atestate până la 350 situri, cu săpături la Șipeniș, Darabani, Babin. Cemăuți și Konovka.

O realizare excepțională o înregistrează confecționarea ceramicii. *Se perfecționează îndeletnicirile casnice* – torsul, țesutul, prelucrarea pieilor etc. Sunt atestate *relații culturale și de schimb* la distanțe impresionante. În aspect social se consolidează *familia patriarhală* și implicit formarea uniunilor mari de ginți și triburi cu conducători și căpetenii militare. Ca urmare a tuturor acestor schimbări și inovații, mai multe artefacte (piese) arheologice pledează în favoarea apariției inegalității sociale. Un alt rezultat social este semnalarea perioadelor de criză și conflicte militare, care în final și vor duce la destrămarea și dispariția acestei înfloritoare civilizații umane. Referitor la originea culturii este constatată baza locală a acesteia prin evoluția culturilor neolitice de aici, dar cu *puternice influențe din Transilvania*, și de la Dunărea de Jos.

Complexul cultural Cucuteni-Tripolie s-a dezvoltat pe un areal deosebit de mare din S-E Transilvaniei ajungând până la Nipru, aproape de Kiev, însumând circa 350.000 km p., având la bază cultura Precucuteni. A durat circa un mileniu (4.600/4.500 – 3.700/3.500 B.C.), cu trei faze distincte (A, A-B, B), dispărând se pare din cauza invaziei unor populații din câmpiile spațiului nord-pontic. După unii, ea ar fi singura civilizație preistorică europeană comparabilă cu cele avansate ale Orientului Apropiat.

Numele i se trage de la primele săpături de la Cucuteni (Iași), de peste un veac, inițiate de către celebru arheolog care a săpat și la Troia, germanul Huber Schmitd și după o stațiune ucraineană.

În **perioada de tranziție spre epoca bronzului** la est de Carpați se constituie cultura *Horodiștea-Erbiceni-Foltești*, baza demografică rămânând purtătorii ai fazei ultime Cucuteni B 2. Sfârșitul său se pare se datorează, cum s-a spus, invaziei triburilor pastorale răsăritene *Iamnaia*. A durat cca. 350 de ani. La un moment dat ea se extinde spre nord, spre bazinul Nistrului de Sus (în detrimentul *culturii amforelor sferice* de aici). În partea sudică se constată o serie de interferențe cu aspectul cultural *Usatovo*, caracteristic sudului Moldovei și stepelor nord-pontice. Actualmente există tendința de a se renunța la conceptul de perioadă de tranziție între eneolitic și această epocă, zisa perioadă, fiind una finală Cucuteni-Tripolie, inclusă în faza timpurie a epocii bronzului. Pe baza metodei carbonului 14, noua epocă se întinde pe circa două milenii (3 300/3 200 – sec. XII î. Hr.).

7. Epoca bronzului: între sedentarism și nomadism marchează începutul descompunerii orânduirii comunei primitive gentilice, când datorită uneltelor din bronz are loc și creșterea productivității muncii și odată cu ea și a surplusului de produse, ceea ce duce la o mai mare stratificare socială. Specificul epocii constă în apariția și generalizarea uneltelor și a obiectelor realizate din bronz. Este *primul metal artificial* descoperit și utilizat de către om. Acesta este un aliaj în principal din aramă, în amestec cu arsenic, cositor și stibiu, sau plumb în diferite proporții. Este mai dur decât cupru și se topește mult mai ușor (aramă - 1083°C; bronz - 700-900°C), piesele realizate fiind mai trainice și eficiente. Dificultatea de producere a acestuia era în greutatea obținerii componentelor aliajului. Pentru regiunile noastre introducerea folosirii noului metal s-a derulat pe parcursul mai multor secole, dintre sfârșitul mileniului IV și mijlocul mileniului II î. Hr. Procesul respectiv are loc și datorită unor influențe venite din Caucazul de Nord. Deja în arealul complexului cultural *Usatovo* se constituie un centru în care se turnau pumnale, topoare, dălți, etc. Generalizarea metalului are loc undeva la răscrucea mileniilor III-II î. Hr., când piesele din bronz sunt semnalate în cele mai diferite structuri ale vieții sociale și economice ale vieții, în agricultură, meșteșuguri, echipament militar, elemente de port și podoabă, etc. Perioada de început a epocii este determinată de importante schimbări paleoclimaterice de amploare, care impun trecerea la creșterea specializată a animalelor în detrimentul ocupațiilor agricole. Aceasta, nemaivorbind despre populațiile venite (nomade sau seminomade), pentru care, creșterea animalelor era ocupația de bază. Treptat însă se ajunge la o situație de compromis reflectată în constituirea unui tip de gospodărire mult mai avansat, un complex agrar-păstoresc, cu adâncirea stratificării sociale a

comunităților. Se atestă o perfecționare a armelor și mijloacelor de luptă, precum și a artei militare. Războiul începe să fie o sursă de venit. Epoca practic deschide o pagină mai puțin umană în istoria omenirii, cea a deselor conflicte militare de cele mai diferite niveluri, precum și a războaielor. Una dintre caracteristicile perioadei este multitudinea de culturi arheologice (de fapt diferite grupuri de populații), atât a agricultorilor sedentari, precum și a păstorilor nomazi. După unii, începuturile epocii sunt încă la etapele finale ale culturii Cucuteni-Tripolie, care de fapt constituie o trecere de la eneolitic la epoca bronzului. „Paradoxul” este cauzat de însăși criteriului de bază a periodizării arheologice care se face în baza materialului de confecționare a uneltelor de muncă (în cazul de față bronzul) și care apare încă în plină epocă eneolitică. Cele mai timpurii monumente sunt cele de tipul *Gordinești* (pentru România – *Horodiște*), *Ofatinți* (Prutul și Nistrul de Mijloc) și *Usatovo* (stepa dintre Prut și Nistru), (pentru România – *Foltești*), la care se adaugă și începuturile penetrațiilor aici dinspre nord ale purtătorilor culturii *amforelor sferice* și celei a *mormintelor cu ocră* (din stepele din nordul mărilor Caspică și Neagră). Pentru ultimii un rol deosebit îl avea creșterea calului. Contactele și interpătrunderile dintre populații cu modalități de viață diferită (sedentari și nomazi), implicit și cu ocupații gospodărești distincte, prin asimilări succesive au drept finalitate definitivarea *procesului de indoeuropenizare* a populației din regiune. Descoperirile arheologice pentru nordul Moldovei nu sunt așa de numeroase, dar aceasta este și o consecință a nivelului de cercetare. Amintim aici mormântul de inhumație în poziție chircită pe partea dreaptă de la Suceava, care avea în calitate de inventar un topor-ciocan din piatră. Numeroasele descoperiri succedente de topoare din piatră din această perioadă (Udești, Berești, Siminicea, Rădășeni, Arbore, Iaslovăț, Călugăreni, Corni, etc.), cu siguranță, provin din morminte distruse. La Rotunda, același județ, a fost găsit un topor din cupru nativ, tipic pentru acest tip de vestigii din România. Descoperiri de epocă sunt cunoscute și în regiunea Cernăuți: la Kisliv a fost cercetat un mormânt căptușit cu lespezi de piatră (inventar: vas cu mânere, ornament cu șnurul), iar la Cernăuți-Roșă – un mormânt tumular dublu, bărbat și femeie și ca inventar având un topor și fragmente de ceramică decorată prin impresiune cu șnurul. Și în această zonă s-au descoperit izolat mai multe zeci de topoare din piatră. O descoperire mai rară este reprezentată de măciuca din rocă dură de la Oprișeni - r. Hliboca, reg. Cernăuți, probabil un însemn al puterii. Pentru epocă, un rol tot mai mare revine unei populații de păstori nomazi, originari din interfluviul Nipru-Volga, cunoscuți cu genericul de *populație a mormintelor cu ocră*, sau *în gropi* („iamnaia”), ambele tipuri fiind tumulare. În general, majoritatea populațiilor nomade (din cele mai vechi timpuri până în evul mediu) au lăsat mormintele lor în tumuli (mobile de pământ funerare) – probabil un reper etnocultural pentru semințiile respective. În

primele secole ale mileniului III î. Hr. acestea au ajuns în spațiul carpato-nistrean, iar de aici, prin pasurile carpatice, pătrund în Transilvania, în Banatul sârbesc și bazinul Tisei. O altă direcție este spre Câmpia Munteniei, nordul Bulgariei și Tracia. Zonele geografice preferabile pentru aceștia erau cele de câmpie, bogate în vegetație pentru vite. Mai menționăm că aceștia, ducând un mod nomad de viață, își duceau viața cotidiană în căruțe sau puteau avea anumite sălașuri-colibe demontabile, care nu au lăsat urme. Noii veniți, desigur, au găsit aici o populație sedentară autohtonă, cu care au intrat în contact. Urmările bulversărilor au avut consecințe nefaste asupra situației culturale a regiunii. Tot ce a fost creat de către comunitățile Cucuteni-Tripolie de-a lungul a unui mileniu de dezvoltare se distruge. Se întrerup și legăturile culturale cu alte regiuni mai avansate ale lumii balcanice.

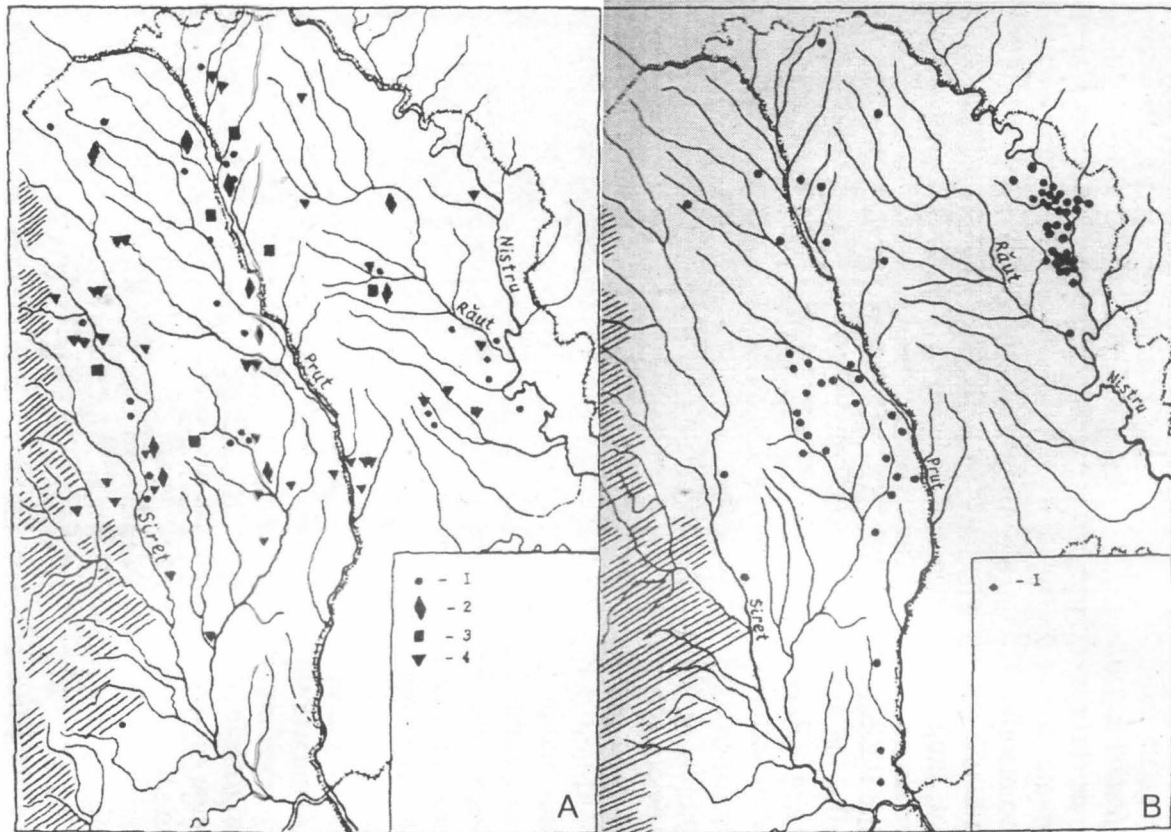
Următoarea etapă a epocii bronzului din spațiul carpato-nistrean este prezentată, de asemenea de o populație nomadă, cunoscută doar prin morminte și care poartă numele convențional de *cultura catacombelor*, după modalitatea de înmormântare a defuncțiilor în gropi cu catacombe (nișe) laterale. Nu este clară originea inițială a acestora, oricum, pe la începutul mileniului II î.Hr. ei își fac apariția și în interfluviul Nistru-Prut. Morminte tumulare ale acestora s-au cercetat în raioanele Briceni, Edineț, Camenca. Treptat aceștia elimină pe predecesorii lor, dovadă fiind prezența vârfurilor de săgeți tipice și inconfundabile ale acestei culturi în osemintele reprezentanților mormintelor cu ocră. Durata prezenței acestora în regiune a fost de scurtă durată. Ocupația de bază a populației era creșterea vitelor de tip seminomad, presupunându-se existența unor cătune temporare, deși vestigii ale acestora nu au fost descoperite. Cultura materială a acestora denotă un caracter războinic al populației, fiind descoperite arme din piatră și bronz, vârfuri de săgeată și cuțite din silex, măciuci din roci dure, precum cele descoperite la Corpaci și Hulboaca. Au fost descoperite și arme din bronz, cum ar fi pumnalul de la Camenca, pe Nistru. Prezintă interes descoperirea unor piese tipice pentru Europa Centrală, cum ar fi brățara ornamentată cu pseudoșnur din mormântul de lângă Cuconeștii Vechi. Purtătorii culturii respective au lăsat și o ceramică tipică. Decorul era striat, incizat sau cu șnur amprentat prin presare înainte de ardere. Către ultimele secole ale mileniului II î. Hr. această cultură își încetează existența. Dintre alte culturi cunoscute tot doar prin complexe funerare (mod de viață nomad sau seminomad) mai enumerăm doar culturile *Edineț* și cea a *ceramicii cu multe brâie*. Aproximativ contemporane cu acestea, în zona de nord a Moldovei sunt cunoscute vestigii ale culturii *Komarov* (Coteala, Medveja), caracteristică și pentru cursul superior al râului Siret și o zonă din dreapta Prutului – cultura *Costișa* (Rădăuți, Satu Mare, Vânători, Poduri, Silișteea). Pentru acestea sunt caracteristice atât așezările de lungă durată, cu locuințe de suprafață, încălzite cu vetre sau cuptoare, precum și vestigii funerare în necropole plane sau tumulare. Populația respectivă practica agricultura și

creșterea vitelor. S-au descoperit arme și unelte executate din silex (seceri, topoare, măciuci) și bronz (pumnale, topoare). Dintre descoperirile mai importante pentru această perioadă amintim atelierul pentru turnatul obiectelor din bronz de lângă Coteala. Spre perioada bronzului târziu are loc un val puternic de transformări culturale, pentru regiunea noastră însoțit de un fenomen de uniformizare culturală de amploare, soldat cu apariția unei culturi unitare pe un teritoriu extins cunoscute pentru arealul de silvostepă drept cultura Noua, tipică pentru perioada târzie a bronzului. Pentru zona de nord-vest a Mării Negre se constituie cultura *Sabatinovka*. Pentru cursul superior al Nistrului își continuă evoluția cultura *Komarov* în contact cu unii reprezentanți ai culturii *Noua*, care ajung aici. Procesele au fost determinate de intensificarea relațiilor interetnice și culturale reciproce ale populațiilor de stepă și silvostepă din Europa de Est, precum și ale acestora cu populația din regiunea carpato-danubiană. Are loc sedentarizarea temeinică a populației însoțită de constituirea unui complex economic agraro-păstoresc echilibrat. Dintre caracteristicile perioadei menționăm generalizarea obiectelor din bronz, care înlocuiesc aproape complet pe cele din piatră. Apar comunități în locurile bogate în minereuri specializate în dobândirea metalului, prelucrarea acestuia și executarea prin turnare a pieselor. Se petrece și specializarea internă a meșteșugarilor, unii fac unelte, alții arme, sau alții obiecte de uz casnic, sau podoabe. Se practică importul de materie primă, apărând mici centre metalurgice în zonele unde lipsea materia primă, ca de exemplu centrele din bazinul Siretului, Bârladului, Prutului. Sunt demonstrate legăturile cu centrele metalurgice nord-pontice, din nordul Balcanilor și Dunărea de Jos. Toate acestea contribuie la crearea unui mediu prosper de dezvoltare a comunităților umane. Populația locuia în așezări permanente și de lungă durată, nu prea mari, fiind compuse din 10-12 locuințe, vestigiile cărora în starea actuală se prezintă pe solul arat sub formă de pete de cenușă ușor supraînălțate numite *cenușare*. Bordeiele aveau în plan formă dreptunghiulară sau ovală, pereții căptușiți cu stâlpi, acoperișul fiind în două ape (Costești, Slobozia-Șirăuți pe Prut). În spațiul central se amenaja vatra. În cultura *Noua* sunt prezente obiectele din piatră (topoarele-ciocan, secerile, măciucile, etc.) și os (ace, străpungătoare, omoplați crestați, patine, etc.). Cele mai multe piese s-au descoperit în depozite (Hristici, Varvareuca, Lozova), care aparțineau unor conducători, persoane înstărite sau unor meșteri-negustori ambulanți. Majoritatea sunt unelte de muncă (topoare-celturi, seceri), mai rar – arme (pumnale, vârfuri de sulițe). Sunt numeroase și piesele de podoabă (brățări, pandantive, ace de haine și păr). Este important că majoritatea uneltelor și armelor din bronz sunt de proveniență din centrele metalurgice locale, turnate în atelierile din bazinul râului Bârlad, Siret, etc. Cel mai important argument este originalitatea pieselor, cunoscute doar în arealul culturii Noua. Ultima cultură locală a epocii bronzului, Noua, a fost una extinsă, unitară și

prosperă. Este însă dificil a vorbi despre rolul acesteia în evoluția generală a culturilor spațiului nostru, deoarece către sfârșitul sec. XIII – începutul sec. XII î. Hr. începe o nouă etapă de transformări culturale, însoțită de spectaculoase strămutări de structuri etnoculturale – epoca fierului. Dar oricum, baza demografică din epocă a continuat să existe și ulterior.

8. Manifestări culturale din prima epocă a fierului (epoca Hallstatt).

Trecerea de la epoca bronzului la epoca fierului este marcată de noi schimbări ale condițiilor naturale care afectează întreg spațiul Eurasiei. Aceasta se manifestă printr-o răcire semnificativă a climei și cu o umiditate mai sporită. Se extind suprafețele de pădure. De acum pentru un timp îndelungat, grupurile de populație în funcție de orientarea lor economică (dar determinate de circumstanțe geoclimaterice!) ocupă nișe ecologice de habitat diferite: comunitățile de agricultori – zona de silvostepă, iar cele ale crescătorilor de vite nomazi sau seminomazi – zona de stepă. O altă trăsătură a epocii, oarecum legată de aceste schimbări naturale, este și faptul că pentru un teritoriu vast al Marii Stepe Euroasiatice se derulează un amplu proces de penetrare spre vest a triburilor de crescători de animale nomazi: din Mongolia și China până la Dunărea de Jos. Avându-se în vedere prezența deja a scrisului avem nominalizați și reprezentanții primelor valuri de migratori în persoana *cimerienilor* și mai apoi a *sciților*, care afectează spațiul nord-vest pontic. Culturile materiale abundă în preluări și inovații, care conduc atât la dezvoltarea de noi tehnologii, precum și la spectaculoase transformări culturale, fierul înlocuind treptat bronzul. În arealul din nordul Mării Negre trecerea la epoca fierului începe din sec. XI î.Hr. și se generalizează, inclusiv prin căpătarea oțelului, la răscrucea sec. VIII-VII î. Hr. Mai mult decât atât, bazinul Carpaților, de rând cu Balcanii răsăriteni și Caucazul constituie importante centre de tehnologii metalurgice de unde acestea se răspândesc în alte regiuni europene. În spațiul pruto-nistrean, unde de asemenea s-au descoperit diverse piese din fier, multe dintre acestea provenind din import, datorită descoperirii anumitor artefacte la diverse situri (fragmente de minereu, zgură, unelte specializate) se acceptă și posibilitatea producerii lor locale. Procesul este unul îndelungat și treptat, inițial metalul nou fiind folosit pentru confecționarea podoabelor și armelor și doar o dată cu generalizarea acestuia și pentru realizarea uneltelor. Inițial se obținea un material feros spongios și moale, de cele mai dese ori din minereu zis *de baltă* sau *limonit*. În toate cazurile, începând cu sec. XI î. Hr. pentru cultura *Belozerka* din zona de stepă (necropola de la Cazaclia) sunt cunoscute fibule (agrafe) și cuțite de origine din bazinul mediteranean. Și purtătorii culturilor *Holercani-Hansca* și *Saharna* din silvostepa Moldovei (originare de la Dunărea de Mijloc) posedau procedeele tehnologice de producere a fierului.

Unitatea tracică în spațiul carpato-nistrian. Monumente din prima epocă a fierului (Hallstatt), de tip *Chișinău-Corlăteni* (A) și *Saharna* (B). După Oleg Levițki.

Prima epocă a fierului prin esență este perioada istorică de constituire realmente a *Lumii tracice*, în plan arheologic ea având *cultura Tracilor timpurii*. Cunoscută majoritar prin surse arheologice, aici, practic pentru prima dată dispunem și de izvoare scrise fragmentare. Este cu adevărat **începutul istoriei**. Pentru noi, în calitate de popor cu adânci rădăcini tracice, este deosebit de importantă și semnificativă aprecierea greului **Herodot**, supranumit *Părintele istoriei*, conform căreia „*neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cârmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile*”. Într-adevăr, vestigiile arheologice ale tracilor se întind pe un spațiu enorm, limitat de Boemia actuală la vest, de Serbia la sud-vest, de țărmul nordic al Mării Egee la sud, de Asia Mică la sud-est, iar spre nord – mult peste hotarele actuale ale României și Moldovei. Spre est, cu anumite variații, limita putea ajunge în zona Niprului, unde s-au înregistrat cu timpul penetrații spre vest ale unor grupuri de călăreți, originari din spațiul central-asiatic – cimerieni, sciți, sarmați, etc. În afară de aceștia, se adaugă și alte interferențe etnoculturale dinspre vest și sud, iliri, celți și greci, ultimii mai ales din orașele vest și nord-pontice (Marea Neagră). Evident, pe parcursul acestor contacte, care desigur nu erau obligatoriu concomitente, ci eșalonate pe anumite perioade de timp, se schimba și specificul cultural al diferitor grupuri tracice. În perioada de început a primei epoci a fierului în regiune, se desfășoară două fenomene de bază. În primul rând începutul *tracizării* propriu-zise a spațiului prin apariția aici a unui grup de populație de origine tracică: pentru silvostepa interfluviului Nistru-Prut – cultura *Chișinău-Corlăteni*. Începând cu sec. XII î. Hr., din anumite cauze, mai multe valuri de populație din regiunea dunăreană se desprind din locurile lor de origine și migrează pe pământurile est-carpatic. Inițial acestea erau numite *hallstattiene tracice*. Particularitatea arealului și epocii era prezența acestor triburi venite aici din bazinul carpatic și regiunea balcano-dunăreană, diferite, prin cultura lor materială și spirituală față de cele locale, nord-pontice. Comunitățile tracice timpurii populau întreg spațiul carpato-nistrean, pentru interfluviul Nistru-Prut fiind importante Podișul Codrilor, Dealurile Ciulucului, Câmpia Prutului de Mijloc și partea de vest a Podișului Moldovei de Nord. Locuiau în așezări deschise, pe locuri joase în imediata apropiere a surselor de apă, cu suprafețe prielnice agriculturii și altor activități gospodărești. Așezările aveau suprafețele de la 1 la 10 ha (Trinca), deși se cunosc și structuri mari de 19-40 ha (Brătuleni). Pentru trai se utilizau ambele tipuri de locuințe – de suprafață (Trinca) și adâncite (Costești, Râșcani). În preajma acestora erau amenajate diverse construcții auxiliare, vetre și cuptoare (pentru prepararea hranei etc.), platforme de piatră (pentru diverse ocupații gospodărești), gropi de provizii sau menajere (Lozna). În funcție de rit și ritual funerar pentru

aceștia se utilizau necropolele plane (Mândrești) și tumulare (Braniște, Frunzeni), în ambele cazuri practicându-se incinerarea. Anumite piese din fier și bronz ne sugerează supoziții asupra vestimentației oamenilor: fibule, nasturi, aplice și lăntișoare. Pe hainele prinse cu o fibulă (agrafă) se coseau diferite aplici, acestea se încheiau cu nasturi și se încingeau la mijloc cu o centură. S-au găsit mai multe podoabe din bronz pentru fixarea părului (ace ornate, inele de buclă). Dintre podoabe s-au mai descoperit diverse brățări, inele și cercei. O altă categorie de descoperiri o reprezintă unelte, armele, piesele de harnașament și piesele de uz casnic. Piesele de fier, foarte rare la început, au fost descoperite doar în dreapta Prutului, în Moldova românească – Trușești, Lozna. Pentru nord-vestul spațiului carpato-nistriean în epoca tracică este cunoscută cultura *Gáva-Holihrad-Grănicești*, cu descoperiri și în Bucovina, inclusiv în reg. Cernăuți de azi.

9. *Cei mai îndepărtați strămoși ai neamului–traco-geții (epoca Latène).*

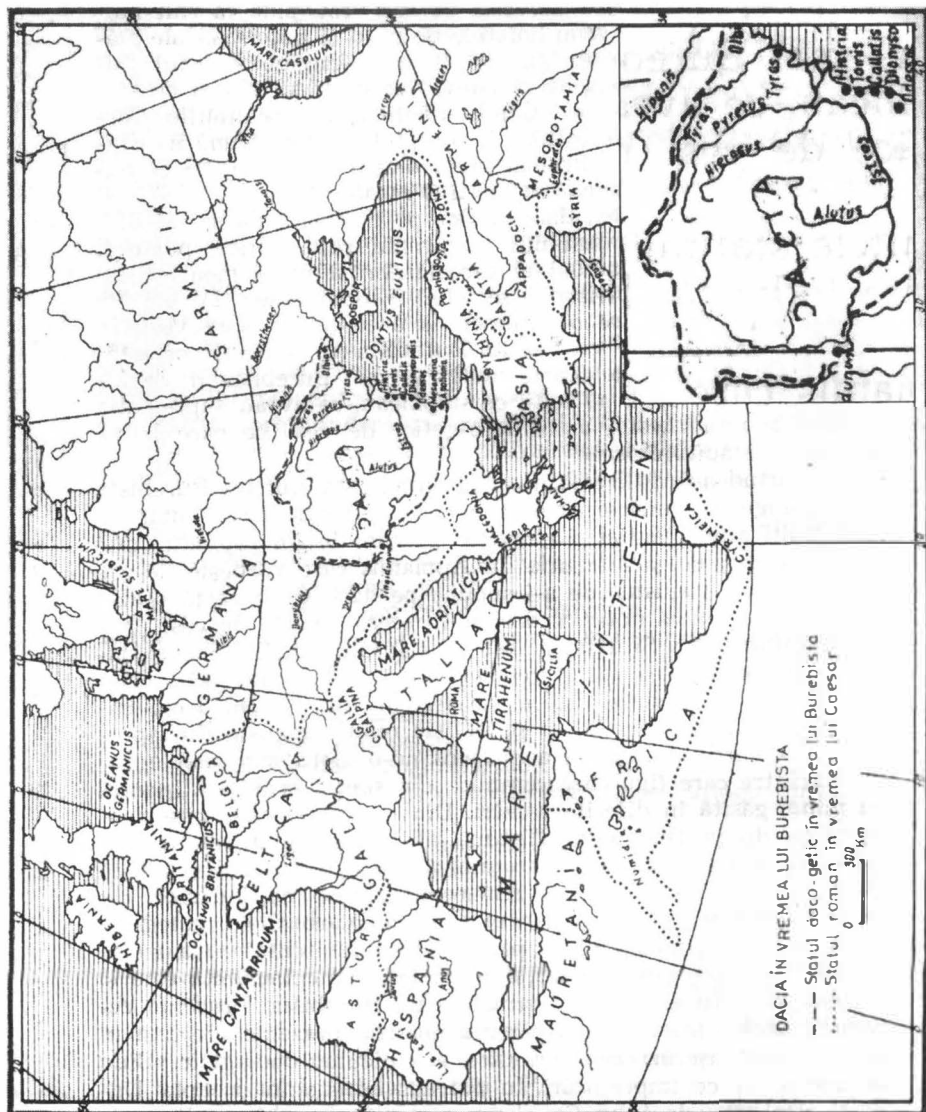
O dată cu apariția pe arena istoriei a geților începe una dintre cele mai strălucite pagini din istoria neamului. Aceștia sunt nu numai cei mai îndepărtați strămoși ai noștri. Sunt și primii pe care noi îi cunoaștem cu numele lor propriu consemnați în celebrele „Istorii” ale părintelui istoriei grecul Herodot. De la marele învățat al antichității avem și o succintă, dar deosebit de amplă descriere a marilor noștri înaintași, prilejuită de expediția oștirii persane în 514 î. Hr. la Dunărea de Jos: „*Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geți, care se cred nemuritori...sunt cei mai viteji și mai dreپți dintre traci*”. Avem aici și localizarea geților, indicii despre originea lor tracică, expuneri despre credința acestora în nemurire și despre vitejia lor. Puține popoare din parcursul istoriei se pot mândri cu asemenea calificative și aprecieri, mai ales din partea lui Herodot. Un alt aspect ce amplifică importanța epocii, este acela că începând cu geții au loc *începuturile istoriei propriu-zise a regiunii în studiu și a neamului*. Apăruse scrisul. Geții (= traco-geții, traco-geto-dacii, sau geto-dacii) sunt atestați arheologic începând cu sfârșitul secolului VII î. Hr. Referitor la originea lor, este unanim acceptată concluzia despre apariția culturii getice ca urmare a evoluției și transformărilor ultimului complex cultural hallstattian – *Basarabi-Șoldănești*, specific pentru aproape întreg teritoriul României. Asume evoluția internă a acestuia, la care se adaugă anumite influențe culturale din est (scitii) și mai ales din sud (orașele colonii grecești de la mare) au ca finalitate importante schimbări ale comunităților locale, în paralel cu faimoase transformări culturale și ca rezultat – apariția **culturii getice**. Vestigii ale acestora au fost semnalate compact și uniform în zona de silvostepă dintre Carpații răsăriteni și Nistru. Cartografierea monumentelor getice cunoscute de la est de Carpați demonstrează o situație conform căreia aceste situri lipsesc în partea de nord și nord-vest a interfluviului Nistru-

Prut, (inclusiv stepa Bălților), ca și în Câmpia Moldovei. Deocamdată nu este clară starea de lucruri din raioanele Edineț și Briceni. Mai spre nord (regiunea Cernăuți, Ucraina), situația revine la normal fiind atestate mai multe așezări și cetăți getice (Ruhotin, Kruglik, Ivane Puste, Lisichiniki). Mai multe situri getice, inclusiv fortificații, au fost semnalate în județele Suceava (Merești) și Botoșani (Cotu-Copălău, Dersca, Ibănești, Victoria, Stănțești). Pentru microzona basarabeană Saharna de pe Nistrul Mijlociu în prezent sunt cunoscute peste 100 (!) de așezări și fortificații getice. Concentrații similare au mai fost atestate pentru microzona Butuceni și Horodca Mică. În prezent cunoaștem în jur de 700 de situri ale acestora. Acestea sunt de tip deschis și mai rar fortificații, ultimele amplasate pe locuri înalte greu accesibile. Localitățile erau dispuse în șir, de-a lungul cursurilor apelor, sau în formă de concentrații „în cuiburi”. În interiorul așezărilor casele de asemenea se construiau în șiruri fiind despărțite de ulițe, sau formau anumite aglomerații aparte pe principiul de rudenie. Prezența gardurilor pledează în favoarea existenței familiilor individualizate. În cadrul locuințelor de asemenea s-au descoperit structuri de cult casnic, altare și alte artefacte (piese de cult). Locuințele erau de trei tipuri: de suprafață, adâncite și bordeie. Toate coexistă și nu evoluează în timp (de la bordei la locuințe de suprafață), ce vorbește în favoarea statutului social al stăpânilor, săraci și bogați. În urma influențelor grecești de la mare apar unele locuințe parțial din piatră, cu pivnițe, pridvor și alte elemente de lux.

Este cu totul originală lumea spirituală a traco-daco-geților, pentru care este dominantă și generalizatoare credința în nemurire. Aceștia credeau că după moarte sufletul lor merge în împărăția zeului lor principal Zalmoxis unde vor fi veșnici și fericiți, având de toate. Crezând că lumea zeului se află în ceruri ei își ardeau/incinerau semenii decedați, ca sufletul acestora să se debaraseze mai ușor de corp și să se ridice în ceruri. Geții mai aveau în Panteonul lor spiritual și alte zeități mai puțin importante, divinitatea principală fiind Marele Zalmoxis. Aceasta, foarte probabil a fost una dintre cauzele că ulterior, în primele secole ale erei creștine descendenții geților au acceptat creștinismul atât de timpuriu și de ușor, religie monoteistă cu o singură divinitate. În calitate de rit funerar la geți predomină incinerația în necropole plane (Bosanci, Vorniceni, ambele Suceava, Strahotin-Botoșani, Ruhotin-Cernăuți) și mult mai rar au fost semnalate morminte de înhumăție (aristocrați, copii), descoperiți în tumuli (Brad și Răcătău-Bacău). Pentru epocă s-au mai descoperit un tip de monumente din domeniul spiritualității geților. Este vorba despre sanctuare, importante construcții de cult ce reprezentau centrul credințelor comunitare, fiind cercetate mai multe dintre acestea – Butuceni, Brad-Bacău, Dolinceni-Cernăuți. Dintre cele mai semnificative este complexul de la Butuceni, care era un veritabil obiectiv de cult și astronomic *sanctuar-calendar*. În centrul acestuia se afla o platformă

supraînălțată din pietre în jurul căreia erau trei gropi de stâlpi. În jurul acesteia erau trei cercuri concentrice formate din 21 de gropi – urmele pilonilor de lemn ce constituiau elemente din construcția sanctuarului. Analizând complexul, autorul descoperirii observă similitudini ale acestuia cu vechile calendarele egiptene. Cu timpul, sanctuarele devin frecvente în lumea dacică, cele mai multe fiind descoperite la Sarmisegetusa, capitala Daciei antice, în care intra și teritoriul nostru basarabean de mai târziu.

10. Manifestări culturale de la răscrucea erelor: geto-daci, bastarni și sarmați. Către sfârșitul secolului III î. Hr. **cultura getică clasică**, astfel definită din teritoriul pruto-nistean își încetează existența. Majoritatea specialiștilor leagă această proces de pătrunderea în regiune a triburilor *bastarnilor*, venite din teritoriile actuale ale Germaniei. În limbaj arheologic fenomenul este definit prin cultura *Poienеști-Lucașeuca*, denumită după numele localităților eponime din România (Vaslui) și Republica Moldova. Este cunoscută atât prin situri de habitat (Lunca Ciurei, Ulmu, Brănești, Trebujeni), necropole (Poienеști, Borosești, Lucașeuca, Dolineni, Kruglik), precum și morminte izolate (Seliște). Este semnificativ faptul că dacă în morminte (incinerării), în calitate de ofrandă s-a găsit majoritar ceramică bastarnă, analogică celei din patria de origine a acestora (cultura *Jastorf* din regiunea dintre Oder și Elba), pentru așezări situația este diferită, descoperindu-se aici multă ceramică getică. Avem aici continuitatea atât în formele principale de vase, precum și ansamblul de bază stilistic – brâu simplu, alveolat, crestă și suporturi-apucători tipice. Se presupune coexistența acestor două etnii (locală, getică și bastarnă) cu asimilarea treptată a elementului migratoriu. Nu credem faptul că geții dispăruseră și bastarnii au venit aici în locuri pustii, sau că bastarnii au izgonit de aici pe geți. În plus, numărul așezărilor crește mult, față de secolele anterioare. Disparația culturii, pe la jumătatea ultimului secol păgân, se explică prin constituirea puternicului stat geto-dac al regelui Burebista, care a alungat definitiv pe bastarni din spațiul locuit de ei. aproximativ jumătatea nordică a Moldovei medievale de mai târziu. Mai mult, unificând triburile geto-dace a creat cel mai întins stat din istoria noastră, din Slovacia (distrugând triburile celtice ale *boilor* și *tauriscilor*) până la țărmul Mării Negre, unele colonii grecești supunându-se. *Deci și teritoriul pruto-nistean a intrat în regatul său.* Covețuirea geto-bastarnă nu a dus la asimilarea autohtonilor. În plus, cunoscutul scriitor antic Strabon, foarte important, a scris foarte clar: „*Geții și dacii vorbesc aceeași limbă*”. Prin daci vedea locuitorii Transilvaniei, iar prin geți pe cei din afara arcului carpatic (Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova). Din păcate, falsificatorii istoriei noastre naționale, cu teoriile vechi promovate de către imperiul rus cotropitor, continuă să afirme că dacii au dat naștere românilor, iar geții așa zisului – **inexistent nici măcar în evul mediu – popor moldovenesc.**

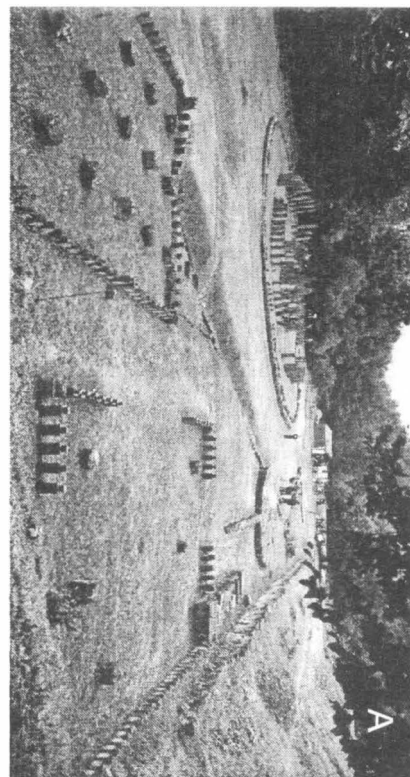
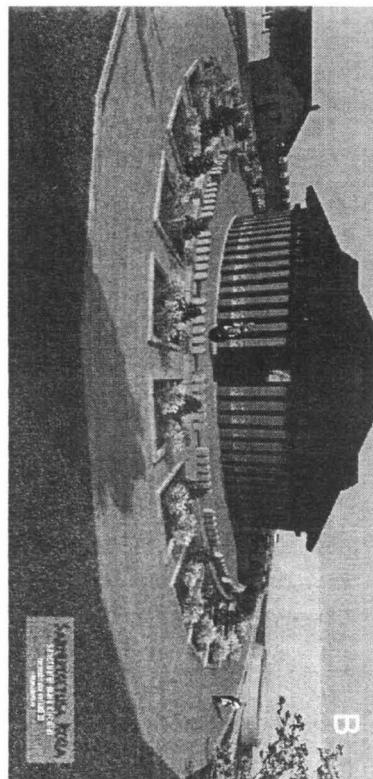
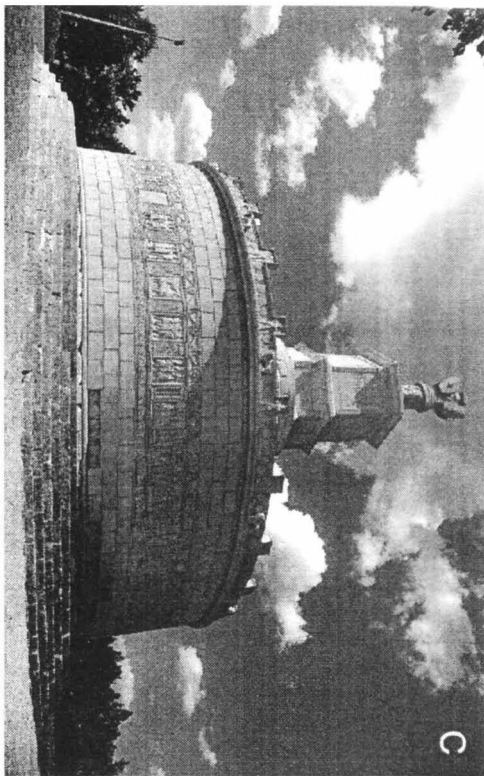
Harta regatului geto-dac al lui Burebista,
cu cea mai mare întindere din istoria noastră.

11. Sfârșitul erei păgâne la răscrucea mileniilor se caracterizează pentru regiune cu mai multe perindări de populație migratoare. Procesul este însoțit de un altul. Scade vertiginos volumul comerțului grecesc în regiune în favoarea celui roman, care este în creștere permanentă pe măsura extinderii imperiului spre răsărit. Pentru ultimele două secole ale erei păgâne în izvoarele scrise antice (*Strabon, Ptolemaios, Trogus Pompeius*, etc.) sunt semnalate importante schimbări în structura social-politică a geto-dacilor. Este vorba despre ierarhizarea mai accentuată a societății acestora și apariția mai multor formațiuni politice în diverse spații ale arealului și cu durate diferite, cu principii lor (*Rhemaxos, Oroles, Dromichaites*), dintre care se evidențiază ca amplasare geografică și temporală - cum s-a spus - regatul realizat de către *Burebista* (82/61- 44 î. Hr.). Acesta se manifestă mai ales printr-o politică externă deosebită, reflectată printr-un șir de campanii militare. Este cu totul deosebită lupta sa victorioasă din vest contra triburilor celtice. Nu mai puțin spectaculos este raidul geților lui *Burebista* împotriva orașelor grecești din nordul și vestul Pontului Euxin (Marea Neagră), inclusiv cucerirea Olbiei (la vărsarea Bugului în mare). O intenție mai puțin inspirată a marelui rege a fost implicarea în războiul civil roman dintre *Caesar* și *Pompeius*, prin susținerea efectivă a ultimului. Nu mai puțin activă și efectivă a fost și politica internă a lui *Burebista*, materializată în realizări reformatoare apreciabile. În primul rând se petrece unificarea triburilor getice pe un teritoriu cu mult mai mare decât granițele actuale ale României, din Slovacia până dincolo de Nistru. Ulterior se menține permanent consolidarea acestei uniuni cu statut de regat. Datorită unei dezvoltări economice continue și sprijinit de autoritatea religioasă în persoana marelui preot *Deceneu*, au loc importante schimbări benefice în dezvoltarea social-politică a țării. Autoritatea regală se sprijinea, în general, pe o structură administrativ-militară, iar principalele pături sociale ale societății le constituiau *pileati* - aristocrații și *comati* - poporul de rând. Un criteriu de demonstrare a nivelului de dezvoltare al regatului a fost capacitatea acestuia de a se implica în anumite situații ale politicii mari europene. Se presupune că *Burebista* a fost asasinat de un grup aristocratic nemulțumit de conducerea autoritară a acestuia în anul 44 î. Hr., în același an ca și Cezar, marele său rival de la Roma. Istoria de mai departe a statului geto-dac, chiar dacă nu așa extins, condus de către succesorii lui *Burebista*, a rămas mai departe în relație cu lumea romană, imperiul fiind tot mai mult interesat de teritoriile de la nordul Dunării de Jos, de unde, geto-dacii plănuiau uneori și expediții militare.

Pagini de istorie crucială s-au scris în anii celor două războaie ale geto-dacilor cu romanii, din 101-102 și 105-106 d. Chr., când au participat și triburile geților de la vest de Nistru, în egală măsură amenințați de romani. De aici începe originea latină a poporului nostru român, consfințită în piatră și de celebra, unica în plan mondial, Columnă a lui Traian de la Roma.

12. Grecii în peisajul cultural-arheologic al tracilor nordici. Începând cu a doua jumătate a sec. VII î. Hr. peisajul cultural-arheologic al euroregiunii noastre se diversifică, o dată cu apariția *scișilor* din est, precum și a *celșilor* și a coloniștilor greci, pe litoralul de nord-vest al Mării Negre, unde apar cunoscutele orașe-colonii grecești – *Olbia*, *Nikonion* (puțin la est de estuarul Nistrului, *Tyras* (Belgorod Nistrovsk, vărsarea Nistrului în mare), *Orgame* (Jurilovca, jud. Tulcea), *Histria* (sit arheologic, jud. Constanța), *Tomis* (Constanța), *Kallatis* (Mangalia) etc. Fondarea acestora de către coloniștii din *Milet*, în mare parte, dar și din alte orașe din vechea Grecie, a avut un impact enorm, atât pentru comunitățile învecinate din zonă, dar și mai departe. Prin comerț, în primul rând, dar și prin diverse legături necomerciale – negustori și meșteșugari ambulanți, căsătorii mixte etc., populația locală intră în relații benefice cu cea mai performantă și înfloritoare cultură a lumii antice de atunci, cea grecească. Influențele acesteia pătrund în toate domeniile vieții autohtonilor (economice, social-politice, spirituale), declanșând o evoluție deosebită a culturii locale. Sunt deosebit de relevante și determinantii cele mai diferite preluări, de la cele tehnologice, care asigură creșterea bazei materiale până la cele ce țin de spiritual și viața cotidiană. Pentru grecii înșiși, fenomenul părăsirii propriei țări și fondarea diverselor colonii, devenind „grecii de peste mări” era determinat de particularitățile evoluției propriiei societăți, în principal din cauza lipsei de pământ fertil. Surplusul de populație din rândul cetățenilor liberi care aveau dreptul la pământ îl puteau primi doar plăcând în alte părți pentru a întemeia așezări noi pe alte meleaguri. La rândul lor, tracogetii nu prea erau interesați de zona de litoral, ci neavând interese maritime. Dintre primele orașe-colonii se numără *Boristhenes* la gurile Niprului pe peninsula Berezani, *Histria* pe un golf al Istros-ului (Dunăriei, sfârșitul sec. VII î. Hr., jud. Constanța), după care urmează *Olbia* (al doilea sfert al sec. VI î. Hr.), *Nikonion* (sfârșitul sec. VI î. Hr.), pentru ca ceva timp după acestea rolul principal în regiune să revină *Tyras*-ului. La scurt timp după fondare în orașe începe producția meșteșugărească, iar împrejurimi, se dezvoltă agricultura. Între coloniști și autohtoni se stabilesc relațiile de schimb și comerciale. Unul dintre cele mai importante produse solicitat de către greci, inclusiv pentru a fi dus în metropolă îl constituia grâul/grăunțoasele, alături de miere, ceara, vite și... robii. Autohtonii schimbau acestea pe produse meșteșugărești (unelte, podoabe, țesături, vase de lux), ulei de măsline și vin de calitate. Pentru sec. VI-V î. Hr. în 21 de așezări traco-getice dintre Bug și Carpați sunt descoperite resturi de amfore provenind din diverse centre grecești. Conducerea

coloniilor era tiranico-oligarhică, reprezentată de primii coloniști și descendenții acestora. Doar începând cu sec. IV î. Hr. se trece la forme democratice de conducere, după exemplul Atenei. De foarte multe ori orașenii greci solicitau protecție armată (contra plată) din partea localnicilor împotriva raidurilor de pradă a multiplilor războinici nomazi. Prin intermediul orașelor, pentru regiunea noastră, în primul rând *Tyras*-ul de la limanul Nistrului (Cetatea Albă, azi Belgorod Nistrovsk, Ucraina), aici ajung mărfuri din *Attica*, *Ionia*, precum și alte centre – *Chios*, *Lesbos*, *Thasos*, *Samos* etc. În scurt timp aici apar însemnele monetare (piese în formă de săgeată și de delfinași la *Olbia* și *Histria*), iar din sec. V î. Hr. *Nikonion*-ul emite monedă proprie. Către sfârșitul sec. V î. Hr. *Tyras*-ul devine centru-lider în regiune, datorită intensificării comerțului cu tracogetii de pe Nistru. Pe la mijlocul sec. III î. Hr. *polisurile* (coloniile-orașe) din nord-vestul Mării Negre intră într-o lungă criză economică și implicit politică, cauzată, în opinia unor specialiști de apariția în abundență pe piața lumii antice a grâului ieftin din Egipt. După moartea conducătorului antiroman al Regatului Pontic *Mithridate VI Eupator* (regat în N-E Anatoliei) și după expedițiile lui *Burebista* în est (și moartea acestuia) începe perioada romană a regiunii, după instaurarea puterii romanilor la Dunărea de Jos prin crearea provinciei *Moesia* (azi în Bulgaria). La mijlocul sec. I d. Hr. în regiune sarmații *iazigi* sunt schimbați de un alt val sarmatic *roxolanii*. Doar o fâșie de litoral rămâne sub influență romană păzită de către trei mii de ostași greu înarmați și de flota *classis Flavia Moesica* ce staționa la *Noviodunum* (Isaccea, județul Tulcea). Aproximativ din această perioadă datează și edificarea Valului lui Traian de Jos dintre Prut (localitatea Vadul lui Isac) și Marea Neagră (lacul Sasâc), cu unități militare din legiunile *I Italica* și *V Macedonica*. Valurile barbare devin tot mai frecvente. Secolul III d. Hr. este marcat de invaziile din nord și est reprezentate de *goși*, *taifali* și *gepizi*. În bazinele Prutului și Nistrului se constituie uniunea vizigoților (tervingii) și mai spre est confederația ostrogoților (greutungii). Încep raidurile barbare împotriva Romei încununată de invazia catastrofală a hunilor din 376.

A-B: Zona sacră cu sanctuare și calendar de la Sarmisegetuza. C: Reconstituirea monumentului roman triumfal din sudul Dobrogei de la Adamclisi (fostă *Tropaeum Traiani*), ridicat în 109, până la 40 m înălțime, în memoria victoriei asupra coaliției daco-geto-sarmatice din iarna 101-102.

Scenă de pe Columnă.

Decebal cu doi fruntași daci asistă la atacul unei fortificații romane.

Chipul lui Traian,
de pe o monedă de
argint.

Romulus și Remus, alăptați de o lupoaică divină, fondatorii legendari ai Romei, sculptură din bronz (Muzeul Capitoliului, Roma), simbol al latinității noastre; copii la București și la Chișinău (la Muzeul Național de Istorie a Moldovei).

13. Manifestări culturale în epoca antică târzie (romană). Caracteristicile cele mai importante. Perioada istorică dintre sfârșitul mileniului I î. Hr. și primele secole ale erei creștine se caracterizează prin multiple fenomene de spectaculoase schimbări și transformări etnoculturale și politice, veritabile bulversări de popoare cu importante repercusiuni și urmări la nivel de micro- și macro-istorie europeană. În iureșul acestor mari evenimente este implicat major întreg cuprinsul spațiului carpato-dunărean și est-carpatic. Toate acestea se derulează din cauza unui vast și amplu proces numit „*Marea Migrație a Popoarelor*”, deși încă din eneolitic s-au înregistrat mari deplasări umane, mai ales dinspre est spre vest. Este, în general, o pagină istorică plină de dramatism, dar care, în pofida tuturor vitregiilor vremurilor, se va finaliza cu *romanizarea populației autohtone* (zona dunăreană și intracarpatică, transilvană, mai intens, spațiul est-carpatic într-o măsură mai mică), care ulterior, pe parcursul unei perioade de nu mai puțin dramatice secole puțin cunoscute în izvoare scrise, va constitui elementul de bază a procesului de etnogeneză a românilor. Toate aceste procese au loc, inițial, sub stindardurile legiunilor romane, pentru a sfârși sub tropotul copitelor cailor barbarilor, care și provoacă căderea ultimului imperiu al antichității, cel roman. Deja către sfârșitul ultimului secol păgân Imperiul roman stăpânește *polis*-urile grecești din zona istro-pontică. Sfârșitul primului secol creștin pentru regiune este caracterizat de *războaiele daco-geto-romane*, finalizate în anul 106 d. Hr. cu înfrângerea dacilor și sinuciderea lui Decebal. În aceste două războaie, din 101/102 și 105/106 d. Hr., în mod cert au luptat și geții dintre Prut și Nistru, teritoriul care a făcut parte din vechea Dacie a lui Burebista și apoi a regelui erou Decebal. În scenele dăltuite în piatra Columnei lui Traian de la Roma, denumită demult de papalitatea de la Vatican și *Monument al Eternității*, și unde o vreme a fost adăpostită urna funerară din aur a lui Traian, după moartea sa în 117 d. Hr., sunt dăltuite în piatră și siluete de ostași sarmați în cămășile lor de zale caracteristice. Foarte posibil, trupe sarmatice din spațiul basarabean au participat și ele la aceste lungi și epuizante conflicte.

Celebrul istoric roman Dio Cassius l-a descris astfel pe Decebal: „...priceput în ale războiului și iscusit în faptă, știind când să năvălească și când să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind să se folosească cu pricepere de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrângere.” Cucerirea Daciei, a adus visteriei de la Roma enorme cantități de aur și argint de la minele din Transilvania, cu care criza economică a imperiului o vreme a fost înlăturată. S-a constituit provincia **Dacia**. O vreme și Muntenia a făcut parte din imperiu, în sudul Moldovei existând unele puncte fortificate romane, precum castrul de la Barboși-Galați. Procesul de romanizare a fost foarte amplu dirijat de romani, pe toate căile, având și o experiență seculară din alte teritorii cucerite.

Columna lui Traian de la Roma (an 113), declarată de papalitate *monument al eternității*, înaltă de 40 de metri, cu mii de personaje și sute de scene ce povestesc istoria cucerii Daciei, unde din mândrie imperială a fost depusă urna de aur conținând resturile de incinerare ale trupului său (an 117).

Dar situația nestabilă în continuare, cu interminabilele incursiuni ale celor mai diverse popoare barbare, majoritatea din est, determină Roma să retragă administrația sa în anul 275 d. Hr. din regiune. În teritoriul de la est de Carpați, sub o puternică influență a imperiului, unde nu s-a extins puterea administrativă a Romei, locuia o populație locală a geților cunoscuți în izvoarele scrise sub numele de *carpi* și *costoboci*, care ulterior s-au numit global în istoriografie ca *dacii liberi*. Aproximativ de hotarele romane, contactele interumane, comerciale, refugiarea unor cetățeni romani din diverse motive la daci, creștinarea, toate au făcut ca la est de Carpați influențele Romei să fie foarte mari.

Carpii au locuit masiv în zona centrală de la vest de Prut. Fie au dat numele lor munților, fie au fost denumiți după Carpați. Spre mijlocul secolului III, la maxima lor putere, au trecut uneori Dunărea în provincia Moesia (Bulgaria de azi), jefuind sate și orașe. Cultura arheologică a carpilor a fost descoperită recent și dincolo de Prut, în Basarabia, la Pruteni, de exemplu, fiind atestat aici chiar un important centru de olărie.

Costobocii, cei mai nordici geto-daci, au viețuit în bazele hidrografice ale cursurilor de mijloc și superior ale Nistrului, până aproape de Liiov/Lvov (L'viv, azi Ucraina). În anul 170 au întreprins o invazie puternică în imperiu până în Grecia. Se cunoaște și numele unui rege al lor, Pieporus, al cărui rude au viețuit la un moment dat la Roma.

La est de Carpați, au ființat fortificații (*dave*) precum Poiana (Galați), Brad-Bacău (*Zargidava*), Răcătău-tot jud. Bacău, Piatra Neamț (*Petrodava*) și Târgu Ocna (*Utidava*).

În secolul II î. Hr. **sarmații**, populație iraniană apuseană, ajung să migreze înlăturând dominația sciților din câmpiile din nordul Mării Negre. În anul 16 î. Hr. și apoi în 6 d. Hr. fac expediții de jaf în sudul Dunării, a doua împreună cu geții probabil din Moldova. Din veacul I d. Hr. tot mai mulți trec Nistrul spre vest. În anul 20 d. Hr., neamul *iazigilor* probabil pe la nordul Carpaților trec în câmpia Panoniei, intrând acolo în relații directe cu romanii. Profitând de slăbirea puterii geto-dacilor liberi, după constituirea Daciei romane (106), ritmul migrațiilor la vest de Nistru crește, acum fiind vorba despre *roxolani*, foști aliați ai lui Decebal.

În Rep. Moldova se găsesc destul de multe vestigii sarmatice din veacurile II-III. Deoarece nu erau sedentari, ci crescători de vite preferând stepele, trăind în căruțe și corturi, nu se cunosc așezări propriu-zise. Cele mai multe morminte sarmate se găsesc astfel grupate în Bugeac, dar și în zona de câmpie a Edinețului. Peste Prut, în jud. Botoșani (Câmpia Jijiei) menționăm Ștefănești, Mitoc, sau Drăgușeni, iar în reg. Cernăuți Lencăuți și

Kiseliv. La un moment dat erau contabilizate în republică 96 de descoperiri, la care se adaugă 21 în Bugeac (Ucraina) și reg. Odesa.

O dată cu migrația goșilor dincolo de Nistru, în jurul lui 300, se presupune și o antrenare a lor și mai spre vest.

14. Goșii și cultura Sântana de Mureș – Cerneahov.

Originali din zona de sud a Peninsulei Scandinavia, **goșii**, un amestec de confederații de triburi de origine germanică, au primit pe parcursul migrației lor spre nord-vestul litoralului Mării Negre, unele influențe culturale, în principal de la geto-dacii costoboci de pe cursul de sus al Nistrului, purtători ai culturii arheologice *Lipița*, dar și din partea civilizației antice târzii a orașelor de la mare. Din ambele surse au preluat și tehnica romană a modelării cu roata a ceramicii.

Pe la mijlocul secolului III, alături adesea de carpi, vor face incursiuni de jaf la sud de Dunăre în imperiul roman. După ocuparea a celei mai mari părți a Daciei, după 300, inclusiv teritoriul dintre Prut și Nistru, vechea Dacie este tot mai des denumită de istoricii antici *Gothia*, după numele populației dominante militar.

Prin coexistența cu geto-dacii est carpatici, se poate aprecia că densitatea populației s-a dublat, ca urmare a unei continuități de locuire, adesea amplasamentul așezărilor getice din secolele II-III fiind vecin cu cel din veacul următor. După unele opinii, nivelul de civilizație din spațiul basarabean a fost mai coborât față de cel din jumătatea vestică a viitoarei Moldovei medievale. Cultura acestui complex cultural, numită *Sântana de Mureș-Cerneahov* (după o localitate din jud. Mureș și una nu departe de Kiev), răspândită din centrul Transilvaniei până la Niprul mijlociu, a avut un caracter polietnic, și surprinzător de omogen. Alături de geto-daci (în părțile vestice ale întregului areal) au mai participat populații ale sciților târzii și ale sarmaților (în părțile sudice ale arealului) și poate și unele neamuri foarte timpurii de slavi în nord, nedefiniți încă etnic.

O necropolă (cimitir) timpurie a culturii din Rep. Moldova, unde se cunosc circa 1.000 de situri arheologice de atunci, a fost cea de la Dănceni, r. Ialoveni, la care se mai adaugă peste 200 în reg. Cernăuți și circa 2.000 în România. O caracteristică deosebită a necropolelor reflectând polietnicitatea populației este faptul că în ele coexistă de cele mai multe ori ca rituri funerare atât inhumarea (mai ales pentru goși) cu incinerarea, pentru autohtoni, precum la Mihălășeni-Botoșani sau Bârlad, dincolo de Prut. În cele cca. 300 de necropole investigate deja, circa 70% dintre morminte au fost de inhumare, cele mai multe cu capul spre nord. Apar deja și morminte de inhumare timpurii creștine cu capul la vest și privirea deci spre răsărit.

Toate religiile sperau în viața de apoi. Goții, ca și alți germanici, credeau într-un zeu suprem, Odin, care îi ajuta în final să ajungă în raiul lor închipuit, numit *Walhalla*. De aceea, lângă mort se depuneau obiecte de folosit ulterior: vase și ofrage alimentare, podoabe, unelte și foarte rar arme (Dolhești Mari-jud. Suceava, sau Mălăești, r. Orhei). Desigur, cei înstăriți aveau un inventar funerar mai bogat, inclusiv piese din metale prețioase, precum cazurile de la Budești și Dănceni. Mormintele de incinerare aveau mult mai puține astfel de piese și acestea distruse de focul arderii mortului. La Oseli vka- Cernăuți s-a cercetat chiar un cuptor de ardere a defuncților.

Goții de răsărit, **ostrogoții**, au viețuit în mare în Ucraina de azi, iar cei de apus, **vizigoții**, la vest de Nistru. Exceptând populațiile de stepă de la nordul mării, pastorale, scito-sarmatice, celelalte practicau în principal agricultura, inclusiv creșterea vitelor. Din resturie de oase de animale cercetate în săpături, de obicei, bovinele au fost pe primul loc, urmate de porcine. Așezările erau pe firul apelor, cu locuințe de suprafață sau parțial adâncite în sol, rar chiar bordeie. Ca influențe romane, rare ori s-au făcut locuințe cu două încăperi (Iași, Sobari, r. Soroca, Budești, Delacău, Komrat), și chiar parțial din piatră, precum la Komariv- r. Hotin, reg. Cernăuți, unde se producea și sticla!, sau Sobari, unde se ridicase o construcție aristocratică, poate chiar o bazilică creștină. Se poate accepta că pe parcursul a aproape două generații, începuse un proces de interferență etnică între autohtoni și germanici, aflați probabil chiar în așezări comune. Influențele romane au fost mai puternice în sud, unde în săpături s-a descoperit foarte multă ceramică romană, în cadrul ei cca. 30% fiind resturi de amfore pentru ulei de măsline și vinuri de calitate. dovadă a unor schimburi comerciale foarte active cu lumea romană.

Ajunsă la apogeu, puterea gotică de la nordul Dunării de Jos a ajuns să poarte război cu imperiul vecin, dar numai peste câțiva ani, în 376, la vest de Nistru se abate sângeroasa invazie a hunilor lui Attila. Parte a vizigoților, conduși de regele lor Athanaric, cel căruia i se atribuie celebrul tezaur de aur de la Pietroasele-Buzău, numit *Cloșca cu puii de aur*, din Carpații de Curbură, trec Dunărea în imperiu. O altă parte, probabil cei din Transilvania ia calea apusului.

Este de presupus că în spațiul est-carpatic rămân totuși destule comunități gotice care vor fi supuse și vor administra, inclusiv în perceperea dărilor, teritoriul lor în numele lui Attila. Cel târziu pe la 420 însă centrul puterii hunice și de locuire se mută în Câmpia Panoniei (Ungaria), zonă prielnică creșterii animalelor de stepă. Situri arheologice care au depășit deci anul 400, s-au cercetat la Lazo, Mălăești, Budești, Goroșăuți-Cernăuți, Izvoare-Neamț, Barcea-Galați, sau Bârlad, etc.

LEGENDA

- Orașe române (colonii)
- ⊙ Orașe române (municipii)
- Orașe-ortodocși greco-romani (în Dobrogea)
- * Așezări rurale române și daco-române (figuri, sate, cultive)
- A Ferme (vile rustice)
- o Localități balneare (scurse)
- X Sărmășeni
- I Oltina
- ** Necropole romane sau daco-romane (cele mai semnificative)
- - - Limita provinciei Dacia

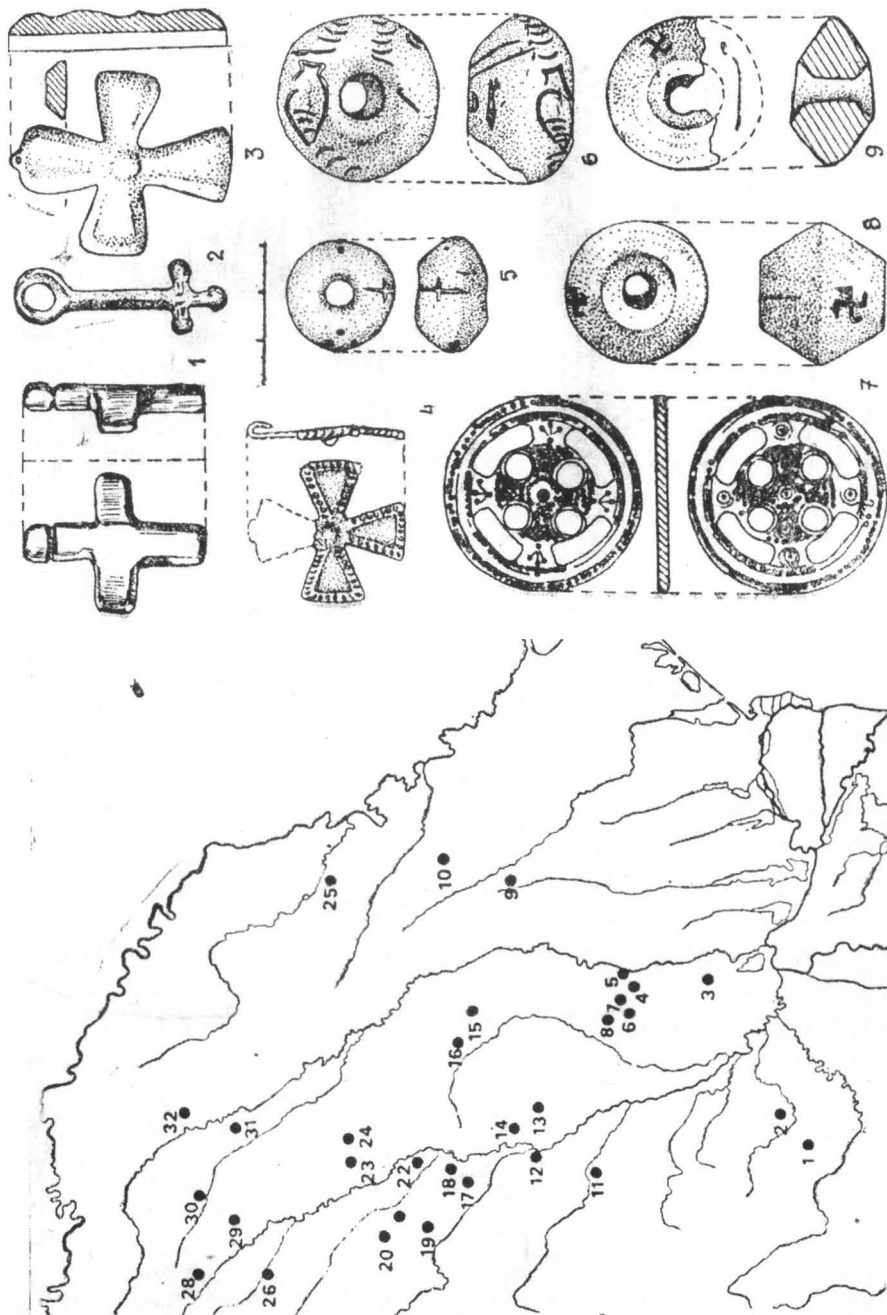
<https://biblioteca-digitala.ro>

15. Teritoriul carpato-nistrean și Marea Migrație a Popoarelor.

Unii consideră debutul acestei perioade o dată cu migrația *hunilor*. Deci această mare civilizație *Sântana de Mureș-Cerneahov*, a dispărut sub impactul distrugător al unei noi invazii din răsărit necruțătoare: hunii. Amestec de populații de neam turcic, de la nord de China (Mongolia), după supunerea sarmaților alani din actualul Kazastan trec Donul la 375. Atacă ostrogoții lui Hermanaric, care se sinucide. Parte din ostrogoți vor lua calea pribegiei la sud de Dunăre. Peste un an hunii sunt la Nistru (*Danastium*) pe care îl trec fie pe la Tighina, fie pe la Palanca, la cca. 30 km nord de Tyras.

Ocupați cu jefuirea spațiului basarabeian, vizigoții de dincolo de Prut, ai lui Athanaric, au vreme să ridice o linie de apărare, un șanț și val de pământ, dotat poate cu palisadă (zid din bușteni), la nord de Galați. Ulterior el se va retrage cu ai săi în *Caucaland*, poate Munții Buzăului, unde s-a descoperit în secolul al XIX-lea celebrul tezaur amintit, apoi la Constantinopol. În următorii 3-4 ani se poate aprecia că cea mai mare parte dintre goții de la vest de Nistru au părăsit vetrele satelor lor, secolul V caracterizându-se astfel printr-o rarefiere evidentă de populație. În Italia se va constitui în 493 regatul ostrogot, iar în Spania cel al vizigoților (418).

Hunii, crescători de vite, au avut centrul de greutate la un moment dat în stepele din nordul Mării Negre, dominând și spațiul est-carpatic moldovenesc de mai târziu. După 420, mutați în Câmpia Panoniei, au efectuat o serie de expediții de jaf în Occident. Este posibil ca și din spațiul viitoarei Moldove să fi participat contingente militare la aceste raiduri militare. Totuși, teritoriul basarabeian nu a fost de mare interes pentru ei. Nu au lăsat vestigii arheologice, cu excepția unui cazan mare din bronz, pentru preparat mâncare, găsit la Șestaci-Șoldănești Sângerei, și piese de harnașament din aur, argint și fier au fost găsite la Cazaclia/Ceadâr-Lunga. Tipice pentru ei sunt tocmai aceste cazane din bronz pentru pregătirea mâncării, precum cele găsite din China până în vestul Europei. La nordul Dunării de Jos descoperite în Oltenia și Muntenia. Ca urmare a constituirii imperiului hun, se vehiculează spre vest un anumit stil *polierom* al obiectelor de podoabă, constând în folosirea aurului împreună cu pietre semiprețioase colorate, precum diadema din foaie de aur de la Șubraneț - r. Zastavna, reg. Cernăuți, pandantivul de aur cu pietre semiprețioase de la Rotopânești-Suceava și piesele de aur din mormintele de la Părâuți și Măriței, același județ, care aparțin perioadei lor, dar care poate au aparținut ostrogoților. Alte descoperiri de podoabe: Buhăieni-Iași, Gherăseni-Buzău. Clocucica-Cernăuți, În zona de câmpie botoșăneană, nu departe de Prut, la Concești s-a descoperit în vremea primei cuceriri rusești a Basarabiei, în 1812, un mormânt princiar hunic, obiectele fiind luate ilegal de ruși și duse la Ermitaj, unde sunt și azi. Pe de altă parte, cultura materială, inclusiv ceramica, își pierde din calitate, dar propaganda creștină continuă la nordul Dunării.

Piese arheologice cu semnificații creștine, sec. VI-VIII și harta descoperirii lor (după D. Teodor).

După plecarea goților în fața sângeroasei invazii a lui Attila (376), la răsărit de Carpați au fost responsabile de strângerea dărilor pentru imperiul hunic, în special grâne, alogeni, în special triburi ostrogote, dar și alani spre Nistru. După plecarea ostrogoților spre apus, după 454, și dispariția puterii hunice, spațiul carpato-nistrean este controlat de către triburile care făcuseră parte din confederația lui Attila, alani, kutriguri și utriguri. Din stepele de la nord de Marea Neagră, făceau incursiuni de jaf dincolo de Nistru, agreând mai ales zona familiară lor, a Bugeacului. Părăsirea de către goți a spațiului est-carpatic și apoi căderea puterii hunilor, au fost prielnice triburilor de migratori slavi, care, pe etape, au coborât tot mai la sud.

Marea migrație a slavilor. Sângeroasa migrație a hunilor a dizlocat mari mase de oameni și la vest de Nistru, aici populația rarefiată neavând forța necesară unei opuneri eficiente în cazul migrației **slavilor**, de după 500. care mânăți spre teritorii mai calde și poate și din cauza unei creșteri a densității de locuire, s-au răspândit pe mari suprafețe geografice. Vidul de putere s-a accentuat după prăbușirea imperiului hunic, întins de la Marea Caspică până în Europa Centrală, o dată cu înfrângerea lor definitivă de către gepizi aliați cu unele neamuri germanice la râul Nedao din 454, undeva prin Ungaria de azi.

În Moldova, folosind spre sud văile râurilor Siret, Prut și Nistru, ei au venit în principal dinspre nord, trecând Nistrul de Mijloc, patria lor de formare ca etnic, după imensa majoritate a specialiștilor, fiind între Elba la vest și Niprul Superior. S-a găsit și un arheolog sovietic. Baran, pentru justificarea cotozirii nordului Bucovinei istorice de către Stalin. să susțină că etnogeneza slavă a cuprins și actuala reg. Cernăuți. Total fals. aici – după cum s-a văzut – locuind strămoșii noștri geto-daci. În realitate, așa cum au recunoscut unii savanți, problema formării slavilor nu este clarificată nici acum. Oricum, în răsărit *cultura Kiev* (sec. III-V) a avut o contribuție certă, ca și în nord anumite componente etnice balto-germanice. În sud-vestul Ucrainei prin migrația vechilor slavi a fost inclusă prin asimilare și populație locală geto-dacică ai cărei strămoși au fost cunoscuți în izvoarele scrise, după cum s-a văzut, drept costoboci.

Deci slavii au sosit ca **migratori** la nordul Dunării de Jos, probabil destul de pașnic, mutându-și vetrele așezărilor, tot mai spre sud, având un grad de cultură materială primitiv. Nu cunoșteau nici măcar roata olarului. După cum au demonstrat numeroase descoperiri, inclusiv din Ucraina, uneori vechi situri (așezări) slave au legătură cu cele mai vechi *Sântana de Mureș*. În acest timp la răsărit de Carpații Orientali se constituie cultura autohtonilor *Costișă-Botoșana-Hansca*, de un nivel mai ridicat de civilizație datorat importurilor și influențelor romano-bizantine acumulate în timp, dar și a vechilor moșteniri culturale de la înaintași. Cultura slavă primitivă este numită **Praga**, pentru părțile vestice și **Korčak** (Corciac), pentru cele estice, vechii slavi fiind cunoscuți în cronicile vremii mai ales cu numele de

sclavini. Arealul final de răspândire, prin extensia lor demografică, a fost mult mai mare decât patria lor primitivă. Dinspre răsărit, au trecut Nistrul Inferior alte neamuri răsăritene, probabil eterogene, mai mult o confederație de neamuri nomade sudice, în principal alane, de *anți* (alani. sau huno-cutriguri), pe care unii ruși și ucrainenii îi consideră tot slavi. Lor li se atribuie cultura arheologică *Penkovka*. Alanii, iranieni, plecând din zona Mării de Azov și nordul Caucazilor au lăsat unele urme sporadice în centrul Basarabiei, dar mult mai consistente în Bugeac. Grupuri târzii de alani nomazi este posibil să fi locuit în veacul XI la Hansca, de exemplu. Tocmai ei sunt bănuți că au atacat în 517 hotarul Imperiului Roman de Răsărit. de acum Bizantin. Începând cu 530 însă sclavinii, deja ajunși la Dunăre, vor iniția unele atacuri ale frontierei bizantine, densitatea de locuire a lor aici fiind deja destul de mare.

Slavii fiind și ei agricultori, sedentari, au influențat în timp limba română, circa a șasea parte dintre cuvinte fiind de origine slavă, chiar dacă unele au pătruns și mai târziu. Pe de altă parte, unele studii europene au adus argumente și în favoarea contribuției unor vechi grupuri lingvistice nord-tracice și apoi a limbi române vechi la slava veche.

În regiunile est-europene slavii au adus cu ei un sistem social destul de primitiv, unde sclavia, fără să joace un rol primordial, avea un aspect patriarhal. Influența lor și densitatea de locuire a fost, logic, mai mare în părțile nordice ale viitoarei Moldove. La vest de Nistru slavii erau organizați în unele triburi. Nu se știe dacă au fost și conflicte armate între ele. În mod logic a început o perioadă de conviețuire cu autohtonii, ajungându-se poate și la așezări mixte, în unele zone fiind o coabitare cu autohtonii, în altele, nordice migratorii având probabil preponderență. După 527 au loc expediții antibizantine combinate ale sclavinilor, anților și kutrigurilor, mirajul jafului orașelor sud-dunărene fiind un factor constant. Expedițiile porneau fie din stepele de la nordul mării, fiind traversat spațiul basarabean, fie din Muntenia, unde s-au desfășurat și unele expediții militare imperiale de descurajare a migratorilor. La 539 kutrigurii trec din nou prin teritoriul vest-nistrean, jefuind până aproape de capitala Bizanțului, Constantinopol. Și ei, ca și slavii, cu acest prilej, iau o mulțime de prizonieri, în principal romanici sud-dunăreni, pe care îi duc acasă. Încă un exemplu pentru romanizare: în 544 anții pradă provincia bizantină Tracia, istoricul Procopius relatând că ei *luară o mulțime de romani de acolo și îi duseră cu dânșii la vetrele strămoșești*. Desigur, aceasta era practica obișnuită în acele veacuri. Puterea militaro-politică a anților va fi distrusă de către migrația avarilor, mare parte din ei migrând la sud de fluviu. Pe la 550, tot Procopius relatează că *cea mai mare parte a țărmului de dincolo de Dunăre era populat de migratori*. Iordanes este mai explicit, c drept pentru o perioadă mai veche, plasând pe sclavini până la Nistru și în nord până la Vistula, spre est de Nistru viețuind

anții. În 551 are loc prima iernare a unor slavi la sudul Dunării. În 559 kutrigurii migrează spre vest așezându-se nu departe de Iluviu, poate în Bugeac, de unde atacau mai ușor imperiul. În anii 561-562 însă *avarii* conduși de Baian reușesc constituirea unui spațiu controlat de ei, de la nordul mării (unde intra și teritoriul basarabean) și până la Dunărea de Mijloc. Peste numai câțiva ani, centru lor de viață devine Câmpia Panoniei, ajungând și la conflicte cu slavii nord-dunăreni. Sub dependența nominală avară au ajuns uniunile tribale ale sclavinilor de la nord de Dunăre, conduse - după izvor bizantin - de Musokios, Ardagast și Piragast, cu care s-au războit bizantinii. Poate unul dintre ei era în spațiul est-carpatic. Deocamdată, în Basarabia nu sunt descoperiri avarice certe. Legat de jafurile slavilor la sud de Dunăre, este cunoscutul tezaur de vase din argint de la Cuciurul Mare-raionul Zastavna, reg. Cernăuți.

Un moment de răscruce în istoria lor a fost spargerea frontierei dunărene în 602, favorizată de un război civil pentru scaunul imperial la Constantinopol, astfel că după circa jumătate de veac de staționare în Muntenia și Moldova a urmat scurgerea unei mari mase de slavi, de la sud și est de Carpați în spațiul viitoarei Bulgarii și nu numai, ceea ce a ușurat persistența populației romanice în teritoriul viitoarelor țări Moldova și Muntenia, care – ca și cea din Transilvania – se va înmulți mult în perioada secolelor următoare, în secolele IX-X cunoscându-se datorită condițiilor bune climatice un salt demografic deosebit, de altfel în întreg continentul. Slavii din Muntenia, Moldova și Transilvania vor ajunge în următoarele veacuri să fie asimilați de românii purtători ai unei civilizații superioare și a unei limbi mai evolute.

Ca urmare a unei conviețuiri dintre autohtoni și slavi, de-o parte și de alta a Prutului, s-a practicat atât înhumarea (în special autohtoni, creștinați deja), cât și incinerarea, caracteristică slavilor. Și stratificarea socială se adâncește, o dovadă fiind și tezaurul amintit de vase din argint bizantine din sec. VII de la Cuciurul Marc. Începând cu veacul anterior și moneda bizantină pătrunde în spațiul viitoarei Moldove, epoca lui Iustinian și a urmașilor săi fiind și o perioadă intensă de misionarism, de creștinare tot mai spre nord, a comunităților umane de diverse limbi. Și fenomenul creștinării a fost deci nuanțat în timp și spațiu. Primele influențe au apărut de timpuriu în zona gurilor Dunării, plasată între cursul Siretului Inferior și cel al Nistrului Inferior, unde punctele romane fortificate de la Barboși-Galați, Cartal (*Aliobrix*) și Cetatea Albă (*Tyras*), au fost o vreme parte din provincia sud-dunăreană Moesia Inferior. Actualmente se cunosc peste 50 de vase, fragmente ceramice și obiecte cu semnele crucii, mai ales în exteriorul Carpaților, inclusiv între Prut și Nistru, și mai puține în Transilvania, mai departe de Imperiul Bizantin.

Savantul Petre P. Panaitescu a scris: *Bogăția și caracterul fundamental al terminologiei creștine românești este o dovadă că poporul român... era complet creștinat la venirea slavilor în secolele VI/VII; slavii n-au contribuit la creștinarea românilor, ci dimpotrivă, daco-românii au contribuit la creștinarea slavilor din provinciile creștine ale Imperiului de Răsărit*. Deci reținem că **noi românii suntem singurii dintre vecini care nu am fost creștinați printr-o decizie politică**, de moment – și aceasta târzie - precum bulgarii, ucrainenii, rușii sau ungurii, ci creștinarea autohtonilor romanici s-a făcut simultan cu procesul de romanizare de la nordul Dunării, după cucerirea a celei mai mari părți a Daciei de către Traian, cel mai mare împărat al imperiului din toate timpurile, comparabil doar cu Caesar, cuceritorul Galiei (Franței de azi).

De asemenea, **trebuie să fim mândri că ne numim români, ca unic popor contemporan ce a păstrat numele glorios al vechii Rome imperiale, într-un fel spus, un fel de primă Uniune Europeană**.

Din păcate, ocupanții sovietici au depus mari eforturi și în scrierea istoriei pentru a justifica cucerirea Basarabiei, elaborându-se numeroase lucrări în care se vroia a se demonstra fără argumente că după venirea slavilor aici populația ar fi fost slavizată integral. *Teoria slavistă (panslavismul=expansionismul slavilor)*, continuată și acum de către unii istorici ce visează încă la defuncta URSS, insistă și asupra faptului că în sec. VIII-IX în spațiul dintre Prut și Nistru cultura a evoluat într-una veche rusă. Începând cu sec. XII, în aceeași optică, prin deplasarea populației românești (*volohii*) din zona carpatică spre răsărit, împreună cu slavii au format poporul *zis moldovenesc*. Total fals, populația românească de la răsărit de Carpați fiind o constantă etnică, fortificată - e drept - și de către exodul masiv de sate de dincolo de munți, din Transilvania, inclusiv Maramureș. Slavii din viitoarea Moldova, câți au mai existat, mai ales în părțile nordice ale viitorului stat, au fost asimilați, românizați, fără să aibă vreun rol concret etnic în noile realități, neexistând vreun proces de formare a unui nou popor (*zis moldovenesc*). Deși slavii, primitivi, în sec. VI-VII de abia trecuseră la procesul de formare a claselor sociale, aceeași istoriografie mincinoasă vorbea despre *rolul civilizator* al slavilor. Minciuna imperială s-a repetat ulterior după cucerirea stalinistă a Basarabiei în 1944, ocupația sovietică fiind prezentată ca *eliberatoare* și *civilizatoare* pentru românii basarabeni, când, din contra, ea a adus cumplite tragedii umane și rusificare sub amenințarea glonțului, adică distrugerea în final a ființei naționale.

Să analizăm sintetic, mai îndeaproape stadiul cunoașterii arheologice a realităților din spațiul pruto-nistrean. Să vedem pe scurt, evoluția locuirii teritoriului basarabean, pe etape. Deoarece cronicarii bizantini nu s-au referit concret la realitățile acestui spațiu geografic, destul de departe de hotarele imperiale, sarcina principală în cunoașterea acestei perioade o are

arheologia. Din păcate, deși pentru secolele V-XIII au fost numeroși istorici bizantini care au consemnat principalele evenimente în care a fost implicat imperiul, ei nu au transmis date concrete, directe, despre teritoriul basarabean. Iordanes, în lucrarea sa *Getica* (551) oferă primele date despre vechii slavi ajunși la Dunăre.

Pentru secolele V-VII, între Prut și Nistru se cunosc 231 de așezări, 75% din ele fiind în zona nordică, în principal azi a Ucrainei, restul în partea centrală și doar una în sud. În principal aparțin culturii autohtone *Costișa* (jud. Neamț) – *Botoșana* (jud. Suceava) – *Hansca*. Săpături mai mari s-au făcut la Hansca, Molești, Seliște, Orheiul Vechi, Dănceni, Proscureni, ș. a. În reg. Cernăuți la Codeni (ucrainizat – Kodyn), Lencăuți, Korovia, Rașcov, Zadubrovka, ș. a., unde datorită densității de locuire explicabilă prin apropierea cursului Prutului de cel al Nistrului Mijlociu, și prezența slavă a fost mult mai mare. Până la sfârșitul secolului al XIII-lea cea mai mare densitate de așezări și fortificații a fost tocmai aici, în actuala regiune Cernăuți. Aici, ca urmare, au apărut și primele orașe. În *Letopisețul Haliceano-Volânean* au apărut nominalizate Vasiliv, Kucelmin, Hotin. Bakota și Ușița. Includem și Lencăuți, din lunca Prutului, care a premers Cernăuțiului (numit *Cern*). Mai târziu însă, invazia mongolă va duce la decăderea și ruralizarea lor.

Pentru secolele VIII-IX, în Rep. Moldova se cunosc monumente de tip *Lozna* (jud. Botoșani) – *Dodești* (jud. Vaslui), dar și de tipul *Hansca-Scoc-Codeni-Revno*, ultimele două localități, cu descoperiri importante, din actuala regiune Cernăuți din Ucraina. Pe ultimul. arheologii ucraineni și ruși îl consideră de tip slav *Luka Rajkoveckaja*. În total, se cunosc 572 de situri, cu o creștere de circa 60% față de perioada anterioară, acum și în zona de stepă din sudul Basarabiei. În fapt, saltul demografic s-a constatat pretutindeni pe continent, ca urmare și a unor bune condiții climaterice. Săpături mai importante: Calfa, Trebujeni, Hansca, Brănești, Alcedar, Rudi, Măscăuți, Durlești, ș. a. Pentru reg. Cernăuți: Revno, Codeni, Dobrinăuți... Desigur, au existat și diferențieri de densitate de locuire. De exemplu, în reg. Cernăuți, față de circa 40 așezări din sec. VI-VII, pentru sec. VIII-IX s-au descoperit 150. Este drept că în Moldova sovietică și regiunea amintită din Ucraina, ocupanții au cercetat arheologic în primul rând perioada slavă, pentru justificarea ruperii acestor teritorii din România.

Dezvoltarea demografică continuă datorită bunelor condiții de climă și în veacurile X-XI, perioadă când cele mai multe vestigii arheologice sunt atribuite culturii vechi românești, de tip *Dridu* (jud. Ialomița), cultură autohtonă, ca și în Muntenia și vestul Moldovei istorice, care lipsesc însă în partea de N-E a republicii. Mai intens au fost cercetate așezări precum: Giurgiulești, Calfa, Costești, Molești, Brănești, Hansca, etc. În total, sunt 222 de așezări identificate (Etulia, Pohorniceni-Petruha, Brănești, Șabo...),

plasate în sud, centru și nord, mai puțin în nord-nord/est dincolo de Răut. Tot acum, în partea de N-E a Basarabiei, între Răut și Nistru, trăiau populații războinice, care au lăsat în teren urmele de la 21 de fortificații circulare din lemn și pământ. Ca așezări (Hlingeni, Rudi-*Farfuria Turcească*, Țareuca), se cunosc 30, toate încadrate în tipul cultural *Alcedar-Echimăuți*. În reg. Cernăuți, bine populată de slavi (242 situri), se cunoaște tipul *Revno*, localitate din apropierea orașului cu același nume, unde pe un platou înalt a existat o puternică fortificație din lemn și pământ (*Revno*, Bila, Țețina, Lomaciinți...). Cele mai multe fortificații, din lemn și pământ, se cunosc în regiunea Cernăuți, 31 în sec. VIII-IX, 51 în sec. X-XI și 21 în sec. XII-XIII. În regiunea amintită se cunosc și sanctuare păgâne slave (cum nu sunt în restul Moldovei și României), conținând inițial un stâlp-idol, din piatră sau lemn, înconjurat ca protecție spirituală de val/valuri de pământ și foste vetre de ruguri rituale.

În spațiul central basarabean, în secolele XI-XII/ poate parțial și XIII, s-a constituit grupul cultural *Răducăneni* (localitate jud. Vaslui), cu 39 de situri, dar cu amplasare în zona centrală, de regulă pe locul celor Dridu. Micșorarea nivelului de locuire constatat arheologic s-a putut datora printre altele ultimelor valuri de migratori și invaziei mongole.

Reflectând o diversificare etnică, în nordul republicii în secolele XII-XIII s-au evidențiat monumentele de tip *Brănești* (Orhei) – *Lencăuți* (reg. Cernăuți), în general atribuită populației slave, cu multe asemănări în descoperirile de la nordul Nistrului Mijlociu, din spațiul fostului cnezat de Halici-Volânia, chiar – după unii – datorate unei colonizări de acolo spre sud. Situri importante: Rudi, Mereșeuca, Brănești, etc.. în Rep. Moldova și Lencăuți, Vasileu. Lomaciinți sau Țețina și Hotin în reg. Cernăuți. Așezările sale au suprapus pe cele mai vechi, de tip *Revno*, *Alcedar-Echimăuți*, și sporadic *Dridu*.

Fortificațiile au evoluat și ele. Cele mai multe au fost de *refugiu ocazional* pentru populația din împrejurimi, care le și amenajaseră. În reg. Cernăuți s-au pus în evidență 14 astfel de situri (Cernăuți, Mahala. Voloca. Lomaciinți, Bila...), datate în secolele VIII-X. O dată cu dezvoltarea societății, apar tot mai mult *fortificații-centre administrativ-economice*, mai complexe, cu urme de locuințe organizate în sectoare anume, gropi de provizii și ateliere meșteșugărești. În ambele tipuri se ridicau uneori construcții lungi (*casele lungi*, în literatură) unde se desfășura viața social-religioasă a comunității. Astfel de situri defensive se găsesc și la sud de regiunea amintită, în nordul jud. Botoșani (Fundu Herții. Dersca. Horodiștea, Tudora). Începând cu secolul X, prin feudalizarea societății, apar și *cetăți-centre voievodale*, Rudi-*Farfuria Turcească*, Alcedar. Echimăuți, sau *Revno*, Lomaciinți, Perebcăuți... în reg. Cernăuți. La ele se folosea mult și lemnul, din bârne realizându-se o centură continuă de

încăperi cu rol complex, în spatele valului de pământ. În fine, acolo unde au apărut feudali locali puternici, ei și-au ridicat castele feudale, drept reședințe (Darabani, Pererâta-*Zamca*, Vasiliv și Ciornivca-Cernăuți).

Începând cu secolul X pecenegii, uzii și cumanii și chiar mongolii au lăsat unele monumente arheologice funerare. În principal în zona sudică de stepă, unde se găsesc și cele mai multe morminte amenajate în movile de pământ (tumuli). O altă regiune cu mai multe descoperiri a fost Câmpia Edinețului. Numărul lor cunoscut la zi este de 363, iar cel al mormintelor de 562. Spre simplificare, pentru astfel de îngropări s-au folosit adesea tumuli preistorici existenți, mai ales din epoca bronzului.

În cercetarea civilizației medievale timpuri un loc aparte este rezervat numismaticii. În republică în cursul secolelor V-XIII, s-au descoperit monede ale imperiului bizantin (mai multe sec. VI, epoca lui Iustinian, când are loc și o accelerare a procesului de creștinare la nord de Dunăre, și sec. XI), monede arabe (dirhemi din sec. X, la Echimăuți și Alcedar), sau occidentale (marele tezaur găsit la Hotin, sec. XII-XIII, circa 1.000 monede, din state germane, Cehia și Ungaria).

După cum s-a spus, în istoriografia mai veche s-a promovat puternic ideea *panslavismului*, prin care se nega total prezența populației autohtone, romanice între Prut și Nistru. Unii au considerat că din cauza invaziei hunilor a dispărut total populația locală, ulterior înlocuită numai de slavi, ceea ce contravine unor descoperiri arheologice de așezări Sântana de Mureș de după 376 și anul 400 d. Hr. Mai mult, o vreme unii ziși „savanți” sovietici vedeau în această cultură a goților și autohtonilor exclusiv pe slavi.

După câștigarea independenței de stat, în Moldova s-a trecut la reinterpretări. În schimb în reg. ucraineană Cernăuți se merge pe vechia linie de interpretări, convenabilă, din era sovietică.

În cadrul culturii vechi românești, pe ambele părți ale Prutului, există trei faze evolutive: daco-romană, sec. V-VII; protoromână, sec. VIII-IX; veche românească, sec. X-XIV. Prezența românilor la răsărit de Carpați este atestată documentar în secolele X-XIII în mai multe izvoare scrise în lumca arabă, scandinavă, germană, bizantină și veche rusă. Ei au fost numiți de diverse popoare de regulă cu etnonimul desemnând pe romanici, de origine germanică, *vlah*, în diverse variante: *Vlah*, *Wlachen*, *Blaci*, *Olahi*, *Voloh*, *Ulag*, *Blakumen*. În antichitate locuitorii de pe Nistru numit *Tyras*, erau geții de pe Tyras, *tirageții*, în evul mediu timpuriu cronici slave numindu-i *tiverți*. Cronica rusă *Poveste despre vremurile de demult*, îi amintește pentru anii 885, 907 și 944 în contextul unor atacuri asupra graniței Imperiului Bizantin. Faptul că această cronică menționează că ei, pe lângă limba maternă, *sunt tălmaci*, traducători, demonstrează că nu lăceau parte din lumea slavă de răsărit, de dincolo de Nistru, cum au insistat unii istorici neromâni. Tiverții puteau astfel participa la unele campanii militare kievience

la Dunărea de Jos, unde majoritatea populației o reprezentau românii. În plus, vestita cronică nu afirmă că sunt slavi, ca la înșiruirea altor seminții de-a lor. Tot în cronică este amintit și neamul slav al **ulicilor**, ce viețuia pe Nistru. După unii, ulicilor li se atribuie cultura *Alcedar-Echimăuți*. Ulterior, pentru secolele XII-XIII, este atestată populația românească a **bolohovenilor**, în preajma Nistrului de Mijloc. În cronică *Ipatievskaja Letopis* ei sunt amintiți în contextul unor conflicte militare din anii 1150, 1172, 1231, 1235, 1241 și 1257, cu plasare ipotetică în zona Podoliei. Se vorbește despre *Țara Bolohovenilor*, orașele și cnejiile lor. Ulterior, un document polonez din 1472 menționează orașul Bolehov, și originea inițială românească a sa (*villa...valachorum dicta*). Foarte important, la 1234, scrisoarea papei către regele Ungariei, degaja nemulțumirea capului bisericii catolice că undeva în vecinătatea Prutului de Jos, majoritatea populației, români ortodocși (*Walati*), din episcopia catolică cumană, alături de episcopii lor ortodocși, atrăgeau pe catolici la religia lor. Deci românii erau majoritari încă înainte de apariția statului românesc al Moldovei. Moldova era - cum spunea cronicarul Ureche - *în calea răutăților lumii*, dinspre răsărit venind de-a lungul secolelor cele mai multe primejdii pentru autohtoni: huni, kutriguri, utriguri, avari, anți, bulgari, pecenegi, uzi, cumani, sau mongoli. Cei mai mulți nomazi, au traversat sau au stăpânit spațiul pruto-nistrean sau chiar întreg est-carpatic. Mai înainte migraseră goții, cum s-a spus, și apoi hunii.

Migrația vechilor **bulgari** (679-680) spre sudul Dunării, ca eveniment istoric de foarte scurtă durată, nu a afectat sesizabil arheologic sudul Basarabiei și estul Munteniei, plecați inițial din Bulgaria Mare din regiunea Mării Azov. Teophanes Confessor ne-a relatat că triburile bulgare în frunte cu hanul lor Asparuh, după trecerea Nistrului (*Danastris*), până la Dunăre, s-au așezat într-o regiune numită *Onglos*, mai ușor de apărut, probabil sudul basarabean, dintre cele două mari râuri și cu acele lacuri dunărene la sud. După o victorie capitală asupra bizantinilor, ei trec fluviul întemeind în 681 Primul Țarat Bulgar. Urmează o perioadă de relativă acalmie, până la migrația **ungurilor**, populație nomadă de neam fino-ugric, care ajunsese să locuiască temporar între Volga și Nipru.

Colonizarea cu populație romanică din imperiu a continuat uneori. După un cronicar bizantin, țarul bulgar Krum a dus în *Bulgaria dincolo de Dunăre* (zonă nord-dunăreană controlată de țarat, poate zona spre minele de sare din Muntenia) o mulțime de locuitori din împrejurimile orașului Adrianopol, care locuitori, după un sfert de veac, au încercat o repatriere. În acest context, în 837, bulgarii solicită pe unguri să intervină și cu perspectiva unor prăzi bogate. Cu acest prilej, nomazii traversează teritoriul Bugeacului spre fluviu, fără însă să reușească ce își propuseră. Oricum, ungurii încep seria prezențelor la Dunăre care le va crea pofta deplasării

definitive spre vest. Spre sfârșitul veacului, sub presiunea pecenegilor, pleacă stabilindu-se în ceea ce s-a pomenit istoric ca fiind *Atelkuz* un spațiu mare, dominat militar de ei, cu repere Nipru, Bugul de Sud, Nistru, Prut și Siret. O locuire efectivă credem că era în partea estică, deoarece la vest de Nistru nu sunt descoperiri tipice lor. La solicitarea bizantinilor, în 895, regele Arpad trece Nistru și Dunărea de jos și atacă hotărâtor țara bulgar, care la rândul său, îndeamnă pe pecenegi să-i atace la ei acasă, ceea ce îi face în 896 să plece definitiv spre vest, în Panonia. Teritoriul basarabean este din nou trecut, dar de data asta prin nord, și prin Carpații Păcușoși (azi Ucraina), astfel că cele mai vechi vestigii arheologice maghiare din Ungaria se găsesc tocmai în zona de la vest de trecătorile de acolo.

Ca și soarta vestului Moldovei medievale, și a Munteniei, Basarabia a cunoscut dominația **pecenegilor**, ei ajungând la un moment dat să stăpânească spațiul de la vest de Nipru. Diplomația bizantină reușește și pe ei să-i pornească contra țaratului bulgar rival și vecin, astfel că pecenegii traversează probabil Bugeacul în 900 spre Dunăre, fără să o mai treacă. În 934 însă se aliază cu bulgarii, trecând prima dată fluviul pentru jaf. În primele decenii de după 1000, fac tot acolo dese și puternice incursiuni. În urma unui conflict între frații Tirah și Keghen, primul se refugiază *în mlaștinile și lacurile de lângă Istru* (Dunărea), probabil Bugeac. Al doilea, în 1046, cu două triburi, trece cu traiul definitiv la sud de fluviu. Nu peste mult timp, sub presiunea *uzilor* (un trib peceneg), circa 100.000 de pecenegi fac același lucru. Peste doi ani apar ocazional dincolo de Nistru, din stepele nord-pontice, cu un nou popas spre vest, uzii. Prin 1059-1060, din cauza presiunii dinspre răsărit a cumanilor și urmare a unor înfrângeri sângeroase din partea cnezatului de Kiev, parte a triburilor uzilor se strămută spre vest, dincolo de Nistru. În scurt timp însă, sub amenințarea cumanilor triburile lor se dispersează, parte la sud de Dunăre, iar cele răsăritene se refugiază colonizând pașnic sudul Rusiei.

Dominarea spațiului est-carpatic de către **cumani**, încă de dincolo de Nistru, se va face prin intermediul resturilor de pecenegi care rămăseseră la nordul Dunării de Jos. Spre sfârșitul secolului al XI-lea și până la marca invazie mongolă (1241) teritoriul muntean și moldovean va fi stăpânit real de către cumanii care vor crea Cumania Dunăreană. Și astăzi există mai ales în Muntenia denumiri ce amintesc de stabilizarea lor: *Comana*, *Pecineaga*... Spre sfârșitul secolului XI cumanii trec în diverse rânduri prin Bugeac atacând pe bizantini (Bulgaria până la Dunăre fusese cucerită în 971 de bizantini). Și în veacul următor forțe militare cumane trec sudul Basarabiei atacând Imperiul Bizantin. Sezonier, locuiau și în teritoriul viitor moldovenesc.

Arheologia ne oferă și acum informații prețioase. Din cauza pecenegilor fortificațiile de la Alcedar și Echimăuți au fost distruse. Locuind mai mult sau mai puțin sezonier, au lăsat o serie modestă de morminte în

tumuli, tipice: Rîșcani-Ungheni, dar mai ales în stepa Bugeacului și chiar în preajma Căușenilor, ultimele poate legate de vadul Nistrului de la Tighina. În acele timpuri autohtonii viețuiau în pace, mai ales în zonele împădurite, dând însă cele cerute de pecenegi, în special hrană, anumite comunități de migratori fiind identificați arheologic în partea centrală, spre sedentarizare, la Molești, Hansca sau Pohorniceni-Petruha. Față de perioada dominației pecenegilor, acum aproape se dublează numărul mormintelor nomade cumane, concentrate dincolo de Nistru, zona Tyraspol, dar și în Bugeac.

Inviazia **mongolilor** a fost ultimul val de migratori. Dominația lor a durat de la invazia din 1241 și până când forțele moldovenești au alungat pe tătarii cu centrul la Orheiul Vechi, dincolo de Nistru (1369-1370). Prin efectele împărțirii imperiului lor, din 1253 teritoriul est-carpatic, moldovenesc, va depinde de Hoarda de Aur. S-au numit și *tătari*, după numele celui mai strălucit neam al lor. Spre deosebire de restul neamurilor barbare care au trecut Nistrul, mongolii au dezvoltat teritoriul lor prin comerț, chiar la mare distanță, creare de orașe (Orheiul Vechi-numit *Şehr al Cedit*, Costești, Cetatea Albă), sau batere de monedă proprie. Au creat o civilizație provincială, de tip oriental. Locuind efectiv în spațiul basarabean, numărul mormintelor lor este de circa șase ori mai mare decât etapa precedentă cumană, concentrată însă acum, mai mult, pe valea râului Ialpug. apoi zona Tiraspol, valea Răutului și a râului Căinari. În urma înfrângerii catastrofale din 1362 din partea coaliției Lituaniei, puterea lor decade și - cum s-a spus - din 1370 tătarilor nu le rămâne decât varianta expedițiilor de jaf dincolo de Nistru. Ultimele lor expediții de jaf în țările române - 1717 (susțin pe domnul Moldovei) și 1758, când cei colonizați în Bugeac trec Prutul.

În tot intervalul secolelor V-XIII agricultura rămâne principala ocupație a autohtonilor, la care se adaugă creșterea animalelor, vânatul și pescuitul. Meșteșugurile cunosc și ele dezvoltare, mai ales obținerea și prelucrarea fierului, care se făcea mai ales în centre mai mari de locuire, inclusiv fortificații. Inițial slavii obțineau primitiv fierul în anumite gropi săpate în pământ. Deosebit de important a fost începerea din veacul IX a producerii sub influența Imperiului Bizantin a vaselor lucrate performant cu roata. Cu timpul, și comerțul devine mai activ și complex, mai ales că valea Nistrului și calea apei sale, mai mare atunci, permitea o circulație mai lesnicioasă, încadrându-se pe o variantă ce lega nordul european de la varegi (Baltica, vikingi) la Marea Neagră și în final pe mare la greci (bizantini). Din Bizanț se aduceau - ca în timpurile antice de la greci - amfore cu ulei de măsline și vinuri alese, ceramică de lux smălțuită, mătăsuri, produse meșteșugărești, podoabe, articole din sticlă, obiecte de cult creștin, sau mirodenii. Dispre nord, produse de la Marea Baltică și din cnezatele vechi rusești.

În toată perioada secolelor V-XIII se petrec două procese fundamentale: *creștinarea populației autohtone romanice* și ulterior slave și *feudalizarea societății*. Primele dovezi ale începutului creștinării la răsărit de Carpați sunt cele oferite de arheologie. Din secolul IV creștinismul devine religie oficială în Imperiul Roman de Răsărit (în devenire bizantin). El ia amploare la nordul Dunării chiar și după ce Atanarich ordonase uciderea gotului Sava creștinat, înecat în râul Buzău (372). și Wulfila, tradusese Biblia în limba lor. Drept urmare în secolele IV-V apar pe vase unele semne cruciforme și svastici incizate înainte de ardere (interpretate tot ca semne vechi creștine) la Dănceni-Strășeni, dar și la Ciornivca-regiunea Cernăuți și multe în jumătatea românească a Moldovei istorice (Barboși-Galați, Poiana-Dulcești/Neamț, Iași-*Nicolina*, Dumbrăveni și Botoșana-Suceava, Mihălășeni-Botoșani, etc). Important, la Alcedar s-a descoperit chiar un tipar din lut pentru copt prescură cu semnul crucii (sec. IV-V).

Domnia împăratului Iustinian și a urmașilor (sec. VI) a însemnat o politică foarte activă de trimitere de misionari de evanghelizare și dincolo de Dunăre. Unele obiecte sunt grăitoare: cruciuliță și medalion din bronz la Rașkov, tipare din piatră de turnat cruciulițe la Ciornivca (ambele reg. Cernăuți) și Hansca, cu timpul numărul cruciulițelor și a celor mari pectorale (engolpioane), de modă bizantină, apoi preluată și de Cnezatul de Kiev, crește tot mai mult (Alcedar. Echimăuți. Vasiliv. Lencăuți. Orheiul Vechi, Cetatca Albă...).

Dovezi ale creștinării intense sunt și mănăstirile și schiturile rupestre. În vremea locuirii goților la nord de Dunărea Inferioară (de Jos) aflăm că episcopul Audias a plecat din Dobrogea la ei instruindu-i și organizând locuri de cult creștine și mănăstiri cu călugări. Este foarte posibil să fi activat la nordul deltei, în teritoriul basarabean, unde, pe Nistru, și pe Răut, se cunosc locuri cu caracter rupestru pronunțat, ideale pentru promovarea sihăstriei călugărești. Dintre sutele de complexe monahale, călugărești, de pe partea dreaptă a Nistrului, mici mănăstiri și chilii, datele în perioada medievală târzie, este foarte posibil ca unele să fi apărut în a doua jumătate a primului mileniu creștin. După unii cercetători, unele complexe, precum cele de la Bakota, Nagoreni, Vasiliv, Monastzrek...(Ucraina) ar data din secolele X-XI, cel de la Soroca (foste chilii și *Peștera lui Bechir*) din veacurile VIII-IX, iar altele de la Orheiul Vechi (*Mănăstirea lui Bosie*) din perioada constituirii Moldovei. Presupunerea este justificată, apelând și la informațiile împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul (sec. X): *...pe partea aceasta a râului Nistru...se observă unele urme de biserici și cruci, săpate în piatră*.

Tot legat de creștinare este și problema apariției scrisului. Dovezi materiale: inscripții și litere grecești izolate la Hansca, Calfa și Cigârleni.

sau chirilice la Lencăuți, unde s-au descoperit și instrumente de incizat litere pe materiale moi.

Religia creștină la români nu a fost impusă cu forța, decretată oficial ca la popoarele vecine (sec. IX-X), deoarece *romanizarea* a adus cu sine și preluarea noii spiritualități, care a avut un caracter mai accesibil, mai simplu, popular, departe de canoanele rigide ortodoxe de la Constantinopol. Mai mult, o vreme, anumite obiceiuri, credințe păgâne au persistat. Slavii est-carpatici, nomazii migratori păgâni, au avut o vreme propriile lor credințe religioase. O dată cu asimilarea lor în masa localnicilor au preluat și ei noua religie a lui Hristos.

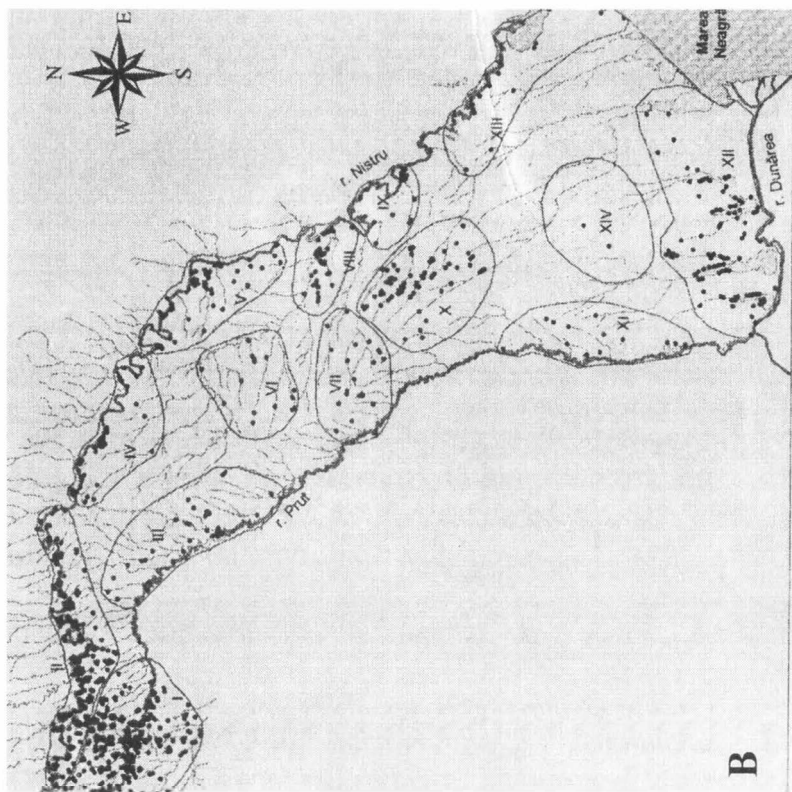
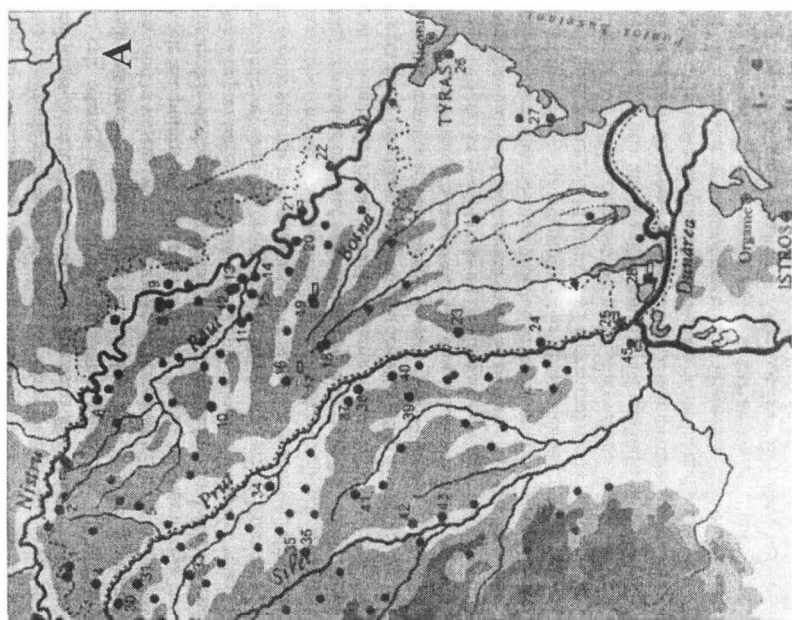
Încercându-se justificarea ocupării rusești în cele două rânduri a Basarabiei, de-a lungul vremii s-a afirmat de către unii că vechiul Cnezat de Kiev ar fi ocupat acest teritoriu, cât și cel vest moldovenesc. Desigur cenzatul a dus permanent în secolele X-XII o politică de expansiune teritorială, de multe ori agresivă și față de Imperiul Bizantin. Ca și în vremea țărilor de mai târziu, linia fluviului european Dunărea, Constantinopolul puteau fi ținte strategice de dori. Comerțul dunărean și bogăția orașelor de acolo erau și ele subiect de jaf. Extinderea pe cale militară a cnezatului spre sud-vest s-a lovit însă, după relatările cronicii, în traducere, *Povestea vremurilor de demult*, de opoziția ulicilor, tiverților și a populației est-carpătice în general. În 885 au loc conflicte militare. Tiverții, aliați temporari - și nu supuși - participă la expediția lui Oleg spre Bizanț din 907, dar nu și la cea din 941, ceea ce demonstrează clar independența lor. Cronica nu afirmă supunerea și includerea țării lor la cnezat. Printre alte neamuri participante la aceste expediții, cum s-a spus, ei erau personificați ca fiind de alt neam, ca tălmaci.

Extinderea maximă a cnezatului spre S-V s-a făcut până la cursul superior al Bugului, la *ulici*. În 940, după decenii de rezistență față de Kiev, aceștia emigrează spre sud-vest, la vest de Bug, logic, într-un teritoriu liber de stăpânirea kievienilor, care nu aveau nici spațiul de la vest de Nistru. În plus, expedițiile antibizantine ale cnezatului nu se făceau pe Nistru, ci pe Nipru, spre mare. La 969 mama cneazului Sveatoslav, în contextul expedițiilor lui de jaf la Dunăre, îi reproșă: *tu cneazule cauți pământ străn...lepădându-te de al tău, oare nu ți-e milă de pământul natal?* Deci pământurile de la Dunărea de Jos și până la Nistru erau străine și departe de ținuul și teritoriul cneazului, fără să fie stăpânite efectiv. În plus, de la sfârșitul secolului al X-lea și ulterior în XI, Kievul a fost atacat sistematic de hoardele pecenege și apoi cumane, ulterior desmembrându-se.

O altă problemă este și apartenența, după istorici ucraineni și ruși, numeroaselor așezări și fortificații din regiunea Cernăuți, centrul de putere de la Revne putând aparține tribului *croaților*, supuși de cnezatul kievcan la 992.

La izvoarele Nistrului și Vistulei la 1147, se constituie prin unificarea mai multor formațiuni statale Cnezatul de Halici, care la 1199 se unește cu cel de Volânia, devenind o putere zonală în această parte a continentului. Cu aceleași pretenții și poftă spre lumea bogată și civilizată dunăreană bizantină. Susținătorii *moldovenismului* și *panslavismului*, de ieri și de azi, susțin că această nouă putere a stăpânit teritoriul est-carpatic și cel de pe linia fluviului. Ori importanta cronică *Ipatievskia* spune clar care erau limitele sudice ale cnezatului: *Kolomeea* (centrul Pocuției), *Vasiliv* (pe Nistru), *Bakota*, *Onut*, *Ușița* și *Kucelmin*. Deci linia Nistrului de Mijloc. Nici măcar *Letopisețul Halician* nu ne informează despre o astfel de stăpânire. Iar *Ipatievskia Letopis*, menționează pentru 1147 *Berladul* (probabil zona Bârladului de azi) în afara pământurilor rusești. Iar poemul cunoscut *Cântec despre oastea lui Igor*, făcut spre a glorifica până la fabulație pe cneazul Iaroslav Osmomâsl (sec. XII), s-a demonstrat că este un fals notoriu din perioada modernă, ca și zisa *Diplomă hârlădeană*.

În sfârșit, înainte să trecem la istoria apariției Țării Moldovei, câteva informații pe scurt despre organizarea social-politică a autohtonilor. Locuitorii unei așezări, având un teritoriu bine delimitat (vatra satului, cimitir, ogoare, imașuri, păduri și ape), reprezentau o *obște sătească*. În interiorul ei existau pe bază de rudenie *cete de neam* constituite pe bază de *familii individuale*. Arheologic, adesea s-au descoperit vestigiile unor cuiburi, grupări de locuințe, dovadă a acestor cete de neam. Locuințele singulare au aparținut, desigur, familiilor individuale. Cu timpul, pornind și de la mediul geografic și de facilitățile de comunicare teritorială, mai multe obști s-au organizat, în primul rând cu scop defensiv, în uniuni de obști, *de vale*, *de depresiune*, sau *de codru*. Prin unirea acestor formațiuni social-politice, de pe ambele părți ale Prutului, s-a format în final Țara Moldovei. Se consideră că o dată și cu constituirea poporului român, prin secolele IX-X, aceste formațiuni se feudalizează intens conducând la o ierarhizare a lor, pe calea constituirii voievodatelor cu funcții militare. În nordul spațiului pruto-nistean este cunoscută documentar *Țara Șipenițului*, cu populație eterogenă, iar la sud, Cantemir vorbea despre Țara *Codrii Tigheșilor*, ca despre un fel de republică, cu mare autonomie față de domnie, ca și, de exemplu, zona Câmpulung Moldovenesc, din Bucovina, sau Țara Vrancei. Alte denumiri cu aceleași semnificații: *Codrii Cosminului* (la sud de Cernăuți, locul luptei lui Ștefan cu polonezii), *Codrii Sorociei*, *Codrii Lăpușnei*, *Codrii Orheiului*. Aceste formațiuni pot fi identificate și arheologic pe hartă, în funcție de concentrațiile de așezări de epocă.

A-Harta monumentelor getice din sec. VII-III î.Ch. și harta așezărilor din sec. V-XIII (B), după Gh. Postică.

Bibliografie selectivă

- Andronic M., *Istoria Bucovinei. I, De la începuturi până la epoca cuceririi romane a Daciei* (Suceava, 2008).
- Andronic M., *Istoria Bucovinei, II, În epoca marilor migrații și până la încheierea formării Moldovei medievale* (Suceava, 2014).
- Arnăuț T., *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați* (Chișinău, 2003).
- Asăvoaie C., Josanu V., *Impostură și interes politic în Istoria Moldovei* (Iași, 2007).
- Bătrâna L. Bătrâna A., „Biserica Sf. Nicolae” din Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări asupra începuturilor Țării Moldovei (Piatra Neamț, 2012).
- Bichir Gh., *Cultura carpică* (București, 1973).
- Bârcă V., Symonenko O., *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul Nord-Pontic* (Cluj-Napoca, 2009).
- Borziac I., *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut, în Thraco-Dacia*, XV, 1-2, 1994.
- Brudiu M., *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova* (București, 1974).
- Comșa E., *Neoliticul din România* (București, 1982).
- Dascălu L., *Bronzul mijlociu și târziu în Câmpia Moldovei* (Iași, 2007).
- Dergaciov V., *Culturi din epoca bronzului în Moldova* (Chișinău, 1994).
- Istoria Moldovei, Epoca preistorică și antică (până în sec. V)*. red. științific, V. Dergaciov, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, Centru Arheologie (Chișinău, 2010).
- Dumitrescu VI., Vulpe Al., *Dacia înainte de Dromihete* (București, 1988).
- Dumitroaia Gh., *Comunități preistorice din nord-estul României* (Piatra-Neamț, 2000).
- Ioniță I., *Din istoria și civilizația dacilor liberi* (Iași, 1982).
- Kașuba M., Haheu V., Levițki O., *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu* (București, 2000).
- Larina O., *Culturi din epoca neolitică* (Chișinău, 1994).
- Larina O., *Neoliticul pe teritoriul Republicii Moldova, în Thraco-Dacia* XV, 1-2, 1994.
- Lászlo A., *Începuturile epocii fierului la Est de Carpați* (București, 1994).
- Levițki O., *Lumea tracică și masivul cultural nord-pontic în perioada hallstattiană timpurie (secolele XII-X î.e.n.)* (București, 2003).
- Matveev S., *Procesele etno-culturale din spațiul carpato-nistean în secolele II-XIV. Istoriografia sovietică* (Chișinău, 2009).
- Monah D., Cucoș Ș., *Așezările culturii Cucuteni din România* (Iași, 1985).

- Morintz S., *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, (București, 1978).
- Nestor I., *Epoca Fierului*, în *Istoria poporului român* (București, 1970).
- Petrescu-Dîmbovița M., Daicoviciu H., Teodor D., Bârză L., Preda F., *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea* (București, 1995).
- Postică Gh., *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistean*, Ed. Academiei Române (București, 2007).
- Pippidi D., *Contribuții la istoria veche a României* (București, 1967).
- Preda C., *Monedele geto-dacilor* (București, 1973).
- Russu I., *Limba traco-dacilor* (București, 1967).
- Sorochin V., *Civilizațiile eneolitice din Moldova* (Chișinău, 1994).
- Teodor D., *Creștinismul de la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea* (Iași, 1991).
- Teodor D., *Populația autohtonă din regiunile extracarpătice în secolele V-VII*, în *Istoria Românilor*, vol. II, Ed. Enciclopedică (București, 2001).
- Ursulescu N., *Contribuții privind neoliticul din regiunile est carpatice ale României*, vol. I (Iași, 2000).
- Zaharia N., Petrescu-Dâmbovița M., Zaharia Em., *Așezări din Moldova de la Paleolitic până în sec. al XVIII-lea* (București, 1970).

Notă: ca și la viitoarele bibliografii selective din carte, din lucrări se vor putea extrage liste bibliografice mult mai ample.

FORMAREA MOLDOVEI ÎNTRE LEGENDĂ ȘI FAPT ISTORIC

Dr. Valentin Constantinov

Problema începuturilor organizării statale din mai multe puncte de vedere trezește un interes special. Și această preocupare există nu numai în cazul începuturilor politice de la est de Carpați, dar și asupra începuturilor politice ale vecinilor noștri, fie că este vorba de începuturile Rusiei Kievene sau ale regatului Poloniei. De cele mai multe ori, faptele istorice concrete sunt în directă legătură cu legendele care circulă în legătură cu formarea statului. Așadar, nu este excepție nici cazul Țării Moldovei. Și aici faptele istorice concrete au fost îmbrăcate într-un veșmânt legendar care bucură și urechea și imaginația. Să le luăm pe rând. Prima cronică a Țării Moldovei, scrisă, conform opiniei specialiștilor, la curtea lui Ștefan cel Mare și apoi continuată în timpul fiului său Bogdan III, conține o scurtă mențiune legendară despre începuturile statale ale Țării Moldovei: „În anul 1359 din Țara Ungurească din Maramureș (din regatul maghiar – nota noastră) a venit Dragoș voievod după bour la vânat și a domnit 2 ani”. Firește că ne aflăm în fața unei plăsmuieli legendare obișnuite în cronicile epocii medievale. În foarte multe cazuri, atunci când se menționa despre începuturile statelor, formula vânătorii era cel mai des utilizată, iar conducătorul vânătorii era și viitorul conducător al noului stat. La mai multe popoare europene această formă legendară era preferată altora. Prin urmare, și Țara Moldovei conform acestei legende a fost „descălecată” în urma unei vânători. Și sensul „descălecatului” este unul foarte larg. Unul ar fi că a venit de undeva un brav luptător, i-a plăcut aceste meleaguri și le-a populat. Altul, într-o formă mai evoluată, se referă la însuși sensul „descălecatului”, adică la întemeiere, la formare. Prin extensie, procesul formării unei noi țări, a unui nou oraș sau a unui nou sat a primit denumirea de „descălecat”. Mai târziu, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, Grigore Ureche, prin talentul său literar, avea să amplifice legenda de la o simplă mențiune a vânătorii la o povestioară, precum a venit Dragoș voievod cu alai cu tot, din Maramureș, în noile teritorii a ajuns într-o poiană foarte frumoasă care i-a plăcut foarte mult și unde a găsit doi oameni. Aici lui i-ar fi plăcut atât de mult încât a hotărât să nu se mai întoarcă înapoi. Pe acolo mai curgea și un râu unde s-ar fi înecat cățeaua lui cu numele de „Molda”. După această întâmplare tristă el ar hotărât să dea numele noului teritoriu Moldova. Așa sună legenda descălecatului Moldovei de către voievodul Maramureșului Dragoș.

Cum au stat lucrurile, însă, din punct de vedere istoric? Din păcate, ca și în alte cazuri, pentru perioada începuturilor statului moldovenesc avem

foarte puține știri. De cele mai multe ori ele însă trebuie puse în concordanță cu alte știri din epocă. În conformitate cu acestea, la sfârșitul anilor 40 ai secolului al XIV-lea. începea o nouă etapă în campania ungurească împotriva tătarilor de la est de Carpați. Din această armată făceau parte și români transilvăneni, printre care era și Dragoș voievod. Campania a obținut succese notabile și ca urmare la poalele de răsărit ale munților Carpați este înființată o nouă formațiune politico-militară care era îndreptată împotriva tătarilor. Ca dată a înființării noii formațiuni politico-militare a fost propus anul 1347. De cele mai multe ori însă schimbarea stăpânilor într-un anumit spațiu provoacă o perioadă de hiatus de putere, când vechea conducere este îndepărtată, iar cea nouă încă n-a intrat în deplinătatea împlinirii sale. Este timpul când elementele locale au posibilitate să se afirme. Încă din perioada anterioară pe teritoriul de la est de Carpați existau mai multe formațiuni politice mici, cenzate și voievodate, care vor constitui prototipul viitoarelor ținuturi moldovenești, conduse de conducători locali. În anul 1325, o oaste din nordul teritoriului viitoarei Moldove va participa, alături de ruteni (ucraineni) și lituaneni, în armata poloneză condusă de regele Poloniei de atunci, Wladislaw Lokietek, împotriva markgrafului de Brandenburg. Una dintre aceste formațiuni este posibil să fi avut ca centru politic orașul Baia (azi comună în județul Succava, lângă Fălticeni), pe râul Moldova, care prin 1334-1335 se numea în latină *Civitas Moldaviae* (Orașul Moldovei). Anume acolo este posibil să fost stabilită reședința noii unități politico-militare subordonată regelui ungar, avându-l în frunte pe Dragoș, voievod din Maramureș, deși este posibil ca el să fi avut reședința la Volovăț, lângă Rădăuți, unde a și ridicat biserică de lemn, pe care Ștefan cel Mare a mutat-o la Putna, unde este și astăzi. Această formațiune politico-militară avea menirea să continue ofensiva împotriva tătarilor, dar și să supună noi teritorii de la est de Carpați pentru Regatul Ungariei. În letopisețul anonim se menționa că Dragoș ar fi domnit 2 ani, ceea ce evident constituie o greșală a copiștilor. În trecut cifrele erau redată prin litere, în spațiul nostru fiind vorba de alfabetul slavon, limba slavonă fiind acceptată ca limbă de cult la noi de la sârbi și bulgari. Cifra „10” în alfabetul slavon corespunde cu semnul „i”, care este situat după cifra unităților. Dacă admitem că a fost omis semnul „i”, reconstituim cifra „12”, ceea ce ar duce la concluzia că Dragoș putea domni între 1347 și 1359, când a și murit. Ultima supoziție se leagă și de anul izbucnirii răscoalei din noua formațiune politico-militară din anul 1359. Se știe că, în trecut, de cele mai multe ori moartea suveranului era un prilej pentru adversari de a se răscula. Iată probabil, că în anul 1359 odată cu moartea lui Dragoș, localnicii se vor răscula pentru prima oară. Știm că această răscoală a fost înăbușită de către un alt Dragoș fiul lui Gyula din Maramureș. Pentru această ispravă regele Ungariei Ludovic I de Anjou îi dăruia la 20 martie 1360 mai multe sate românești din Maramureș. Așadar, după cum se pare anume aceste

evenimente au stat în atenția cronicarilor care au pus pe seama anului 1359 întemeierea Moldovei. De menționat că surse poloneze atribuie aceluiași an și lupta din codrii Plonini (?), când un contingent de armată poloneză, care venea în ajutorul unuia dintre pretendenții la tron, a fost înfrânt în acele locuri.

Din același Letopiseț anonim rezultă că urmașul lui Dragoș, Sas, a domnit patru ani. Dacă adăugăm la 1359/1360 patru ani vom obține anul 1363/1364, perioadă corespunzătoare cu cea de-a doua răscoală a moldovenilor, la care fie s-a raliat - fie chiar a organizat-o și a declanșat-o - Bogdan din Cuhea. În același Maramureș încă de prin 1342, nesupus regelui său, el a intrat în conflict cu regele Ungariei, care în 1349 îl numea „necredincios notoriu”. Același Bogdan avea să treacă munții într-un an pe care din păcate nu-l știm cu precizie, și să-l alunge din Moldova pe Bal, fiul lui Sas și nepotul lui Dragoș descălecătorul, care preluase conducerea acestei formațiuni statale. După toate probabilitățile acest eveniment trebuia să se fi produs în preajma anului 1364, deoarece la 2 februarie 1365, regele Ungariei Ludovic I de Anjou întărea fiilor lui Sas, Bal, Drag, Dragomir și Ștefan averile lui Bogdan confiscate din Maramureș ca recompensă pentru averile lor pierdute în Moldova. Acest act vine să consfătească incapacitatea regelui Ungariei de a-și restabili influența la est de Carpați și totodată reprezintă un punct clar de reper, anume cu această dată putem spune cu certitudine că la est de Carpați exista un nou stat independent – **Țara Moldovei**, cu primă reședință voievodală la **Rădăuți**, unde, în biserica Bogdana, se află cele mai vechi morminte princiare, începând cu cel al lui Bogdan I, descălecătorul.

Un fapt extrem de important, consfințit de cronica lui Grigore Ureche: în destinul nostru istoric, a fost esențial fenomenul de trecere a munților a foarte numeroși locuitori din Transilvania și Maramureș, unde românii erau amenințați cu catolicizarea forțată și exploatați foarte mult de nobilii unguri, care au creat sute de sate libere românești la început până la râul Moldova apoi mult spre răsărit. Un exod imens de populație românească. Un citat capital din cronica Moldovei lui Ureche, care a scris negru pe alb, conform tradiției foarte bine cunoscută în vremea sa: ***...au descălecat întâi sub munte, mai apoi adăogindu-se și crescând înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Siretiul nu i-au hotărât*** (oprit – nota noastră), ***ce s-au întins până la Nistru și până la mare. Moldovenii sunt deci în mare parte descendenții ardelenilor, ca limbă si sânge!!!*** În plus și cercetarea arheologică a demonstrat că de-o parte și de alta a Prutului, în secolul al XIV-lea au apărut din senin sute de vetre de sate medievale! Și crearea Munteniei s-a datorat unui alt *descălecat*, al legendarului Negru Vodă, venit tot din Transilvania, din Țara Făgărașului. Același fenomen, aceleași cauze, aceleași urmări.

Deoarece la sud de Carpați se formase ceva mai devreme Țara Munteniei (sau Românească, numită după locuitorii săi, sau *Valahia*, după vecinii săi), condusă de dinastia Basarabilor (de unde și Basarabia), cea de la răsărit de munți nu se putea numi identic, preluând numele râului pe axa căruia s-a constituit. Aceasta nu înseamnă că Moldova de-a lungul secolelor nu a fost numită și ea Valahia (Valahia Mare, sau Valahia Mică, etc...). dovadă a românismului său. Însuși Ștefan cel Mare, în unele documente s-a autointitulat domnul Țării Românești a Moldovei (*Moldovlahiei*). Această denumire de *Valahia*, folosită și pentru Țara Românească, cât și pentru toate trei țările române, denotă faptul că pentru contemporani întreaga populație a lor avea o origine și limbă comună.

Domni de la munte până la mare

Situația politică în Țara Moldovei după moartea lui Bogdan I Întemeietorul era una extrem de complicată. Urmașul lui Bogdan I, Lațcu (cca.1367-1375) a trebuit să facă față unei presiuni teribile care venea din partea regalității maghiare, dornică de a restabili autoritatea sa la est de Carpați, dar și din partea Poloniei catolicizante. Totodată, noul domn al Moldovei avea să înțeleagă cum nu se poate mai bine că reușita domniei era posibilă doar prin utilizarea diplomației ca sursă pentru menținerea sa în scaun, pe de o parte, dar și prin obținerea unor favoruri în urma negocierilor. Din păcate lipsa documentelor din această perioadă nu ne permite să cunoaștem derularea evenimentelor în profunzimea lor, acestea pot fi însă bănuite din logica evenimentelor. Cea mai mare parte a domniei lui Lațcu s-a aflat sub impedimentul influențelor externe, iar ceea ce s-a realizat în anii domniei lui Lațcu poartă pecetea unei conlucrări eficiente cu factorii de decizie importanți din această zonă. În primul rând la o analiză sumară a acestei domnii vom constata că în această perioadă a continuat extinderea statului moldovenesc în detrimentul altor formațiuni politice locale situate la est de Carpați. Putem preciza cu aproximație și punctele cheie ale acestei expansiuni.

În anul 1370, la Cracovia se stingea din viață Cazimir cel Mare ultimul reprezentant al dinastiei Piaștilor care a pus bazele statului polonez, a supraviețuit fărâmițării feudale, iar în secolul al XIV-lea a realizat reunificarea teritoriilor poloneze într-un singur stat, ceea ce românii nu puteau încă face. Conform acordurilor încheiate anterior, în cazul lipsei descendentului pe linie masculină a lui Cazimir, Ludovic I de Anjou regele Ungariei avea să devină și rege al Poloniei. În 1370, acest plan a fost pus în aplicare.

Era clar că în condițiile create Țara Moldova era amenințată ca stat. Înconjurat din ambele părți de regate puternice, Lațcu trebuia să facă demersurile necesare pentru păstrarea ființei statale. În acele condiții singura posibilitate de a avea liniște la frontieră din partea puternicului vecin era promisiunea de a trece la catolicism. În epoca medievală relațiile dintre statele catolice erau reglementate după principii stricte. Un rol important în

impunerea acestor reguli l-a jucat biserica catolică, destul de influentă la acea vreme. Pentru a intra în acest sistem era necesar de a trece la confesiunea catolică. Acestea au fost motivele pentru care Lațcu ar fi promis catolicizarea Moldovei. Prin această promisiune el plasa Moldova la adăpost în fața unor eventuale atacuri venite din partea regelui maghiar Ludovic I de Anjou. Cu atât mai mult că erau și niște precedente în acea vreme. chiar în momentul formării Țării Moldovei. Marele Cnezat al Lituaniei la sfârșitul anilor 50 ai sec. al XIV-lea începuse tratativele pentru creștinare în rit catolic cu papalitatea și regatele catolice vecine – Ungaria și Polonia, dar punea condiții de neîndeplinit. Astfel, pe de o parte promisiunea creștinării îi ferea pe lituaneni de atacurile puternicelor regate, iar tergiversarea tratativelor le conserva stabilitatea în interiorul statului format în special din populația slavă ortodoxă. Aceeași stratagemă o putea aplica și Lațcu. El chiar a permis înființarea unei episcopii catolice, înaintea formării instituțiilor ortodoxe superioare, în chiar principala sa reședință domnească la **Siret**, oraș pe râul cu același nume, unde de altfel și exista o comunitate catolică de coloniști. Totodată nu cunoaștem ca în Moldova să se fi început campania de reconvertire a moldovenilor la catolicism. Miza acțiunilor lui Lațcu pe lângă cel al conservării instituțiilor statului moldovenesc era să continue expansiunea lui teritorială. Contrar unor opinii care, în lipsa izvoarelor, au presupus că Lațcu n-a purtat războaie, avem un indiciu clar al continuării expansiunii statului moldovenesc în primii ani ai domniei lui Lațcu. Probabil promisiunea de a trece la catolicism a fost urmată și de primirea unor ajutoare militare din partea puterilor catolice cu care vor fi distruse cele două orașe tătărăști din spațiul pruto-nistrean de la Orheiul Vechi și Costești. Acestea își vor întrerupe brusc existența tocmai la sfârșitul anilor 60 – începutul anilor 70 ai secolului al XIV-lea, exact în perioada când Lațcu duce tratative cu papalitatea cu privire la îmbrățișarea religiei catolice și când la Siret este înființată episcopia amintită. Iar dacă lucrurile stau așa, înseamnă că Lațcu a hotărât să tragă avantaje maxime din situația creată. Evident nu admitem că putea fi altcineva care ar fi distrus cele două orașe tătărăști înfloritoare. Este greu să ne pronunțăm dacă aceste spații au intrat acuma în componența statului moldovenesc. în orice caz, în această perioadă sunt făcuți pași concreți în această direcție.

Domnia lui Lațcu avea să sporească mult instituționalizarea unei noi formațiuni politice la est de Carpați. Cel care îi va conferi o formă superioară va fi următorul domn al Moldovei, Petru I Mușat. Familia sa s-a numit astfel după mama sa Margareta Mușat, din ea ca urmaș fiind și Ștefan cel Mare. În timpul domniei lui Petru va avea loc, în linii mari, definitivarea procesului de constituire teritorială a Țării Moldovei. El va introduce principalele instituții ale noului stat și le va conferi structura necesară funcționării în condiile epocii din care făceau parte. De persoana lui Petru

Mușat se leagă mai multe realizări politice și sociale realizate de de acest domn. Au fost realizați pași importanți în dezvoltarea economică a țării. În jurul anului 1377, Petru I bate prima monedă moldovenească, din argint de foarte bună calitate, în sistemul groșilor polonezi cu cap de bour și cu inscripție în limba latină. Dreptul de a bate monedă era transmis de regulă de la puterea suzerană, iar prezența elementelor heraldice ungurești pe monedele bătute de Petru I Mușat ar duce la ideea că primul suzeran al domnului Moldovei a fost regele Ungariei și concomitent al Poloniei de atunci, Ludovic I de Anjou. Nu avem alte indicii cine altcineva ar fi putut „permite” lui Petru I să bată monedă. Acest drept făcea parte din sistemul relațiilor economice și politice internaționale, altfel spus, moneda bătută de un suzeran trebuia să fie recunoscută în sistemul relațiilor economice internaționale. De aceea, probabil cel puțin formal fără să depună omagiu de vasalitate, la începutul domniei sale Petru I a recunoscut suzeranitatea regelui Ungariei, gest semnificativ și în contextul faptului că prin Moldova în această perioadă trecea „drumul moldovenesc”, care lega orașele germane hanseatice de pe litoralul Mării Baltice cu coloniile genoveze de pe litoralul Mării Negre, Cetatea Albă și Chilia (azi Ucraina). Era o reactivare peste câteva secole a vechiului drumu comercial „de la varegi la greci”(de la scandinavi la bizantini) pe o cale însă mult mai sigură și mai scurtă. Cointeresarea inclusiv a negustorilor de a avea relații economice cu un singur suzeran și un singur sistem vamal a dus fără îndoială la susținerea procesului de centralizare politică a teritoriilor de la est de Carpați și până la Nistru. Petru I a contribuit mult și la consolidarea capacității de apărare a țării, construind prima cetate a Sucevei (Cetatea de Vest, sau Șcheia, în scurt timp însă abandonată). cea de-a doua (devenită „de Scaun”) și cea de la Târgu Neamț, Cetatea Neamțului. Din motive, probabil strategice, Petru Mușat va muta în 1388, sau puțin înainte, principală reședință domnească de la Siret la Suceava, probabil fostă reședință a unei formațiuni prestatale mai vechi. Moartea în anul 1382 a lui Ludovic I de Anjou, instalarea în Polonia, începând cu Uniunea de la Krewo din 1385, a dinastiei lituanene a iagelonilor, precum și interesele economice strategice au adus o modificare în orientarea externă a Moldovei. De aceea nu întâmplător în anul 1387, la Liov, Petru recunoaște suzeranitatea regelui Poloniei, Wladislaw Jagiello. Actul din 1387 are o importanță capitală pentru stabilirea unui cadru politic internațional în care-și va desfășura activitatea Țara Moldovei de-a lungul istoriei sale. Acest cadru îi va stabili principalele direcții de dezvoltare. Anii de domnie ai lui Petru I se caracterizează printr-o prosperitate economică fără de egal. Împreună cu bogățiile țării creșteau și bogățiile domnului Moldovei de atunci. Numai astfel ne putem explica posibilitatea ca la câteva luni de la prestarea omagiului de vasalitate la Liov, la 27 ianuarie 1388, domnul Moldovei era înțeles să-l împrumute pe regele Poloniei, Wladislaw

Jagiello, cu o sumă impresionantă de 4.000 ruble de argint, în final ea reducându-se la 3.000 de ruble (493,440 kg de argint pur, sau în transformare, cca. 50 kg de aur pur). Deja la acea perioadă Moldova era un stat puternic și putea intermedia diferite acorduri între state. Servindu-se de intermedierea domnului Moldovei, domnul Țării Românești (sau a Munteniei), Mircea cel Bătrân, încheia și el un acord cu regele Poloniei, ratificat la 20 ianuarie 1390 la Lublin. Spre sfârșitul domniei lui Petru Mușat, Țara Moldovei se întindea de la „munte până la mare”, iar actul din 30 martie 1392, de la Roman I prin care el dăruia lui Ionaș Viteazul mai multe sate, emis la scurt timp de la trecerea lui Petru în neființă confirmă acest fapt. La acea vreme Moldova avea configurația politică pe care noi o cunoaștem, întinzându-se „de la munte până la mare”, cu excepția unei fâșii de la nordul Dunării care se întindea până la cetatea Chilia, de pe brațul Dunării cu același nume, fortificație care atunci se afla încă în subordinea domnului Munteniei.

Urmașul lui Petru I a fost Roman I. El a domnit o perioadă relativ scurtă. Și-a avut probabil principalul oraș de reședință în orașul care îi poartă numele, și care va fi întâlnit în izvoare cu numele de Târgul de Jos, „Тръг Долний”. Existența unui Târg de Sus (Suceava) poate avea să pună premisele apariției mai târziu a delimitărilor teritorial-administrative a Țării de Sus și Țării de Jos. Importanța domniei lui Roman I rezultă și din consolidarea administrației politice și desăvârșirii organizării cancelariei de stat. Acesta se va implica activ în disputele dintre diferitele facțiuni polono-lituanene, sprijinind coaliția îndreptată împotriva regelui Poloniei Wladislaw Jagiello, condusă de cneazul lituanean Koriatiowicz. Totuși, aceste intenții ale domnului moldovean aveau să fie sortite eșecului, iar Roman I avea să moară când aceste lupte încă nu se încheiasă.

Lui îi va urma în scaun, Ștefan I, fratele lui Petru I Mușat. Campania de instalare a lui Ștefan avea să fie pregătită în cercurile înalte poloneze, care au organizat și sprijinit militar urcarea în scaun a noului domn în anul 1394, după moartea lui Roman I. Urcarea în scaun a lui Ștefan I a trezit opoziția regatului Ungariei care, probabil își consolidase pozițiile sale în Moldova în timpul domniei precedente, mizând pe coaliția îndreptată împotriva regelui Poloniei, la care a participat și domnul Moldovei din acea perioadă. La sfârșitul anului 1394, regele Ungariei a organizat o campanie în Moldova, terminată lamentabil prin înfrângerea de la Ilindău (nelocalizat) la începutul anului următor, 1395. Din păcate puținele știri pe care le avem la dispoziție nu ne permit să clarificăm evoluția evenimentelor în anii imediat următori.

Întemeierea Mitropoliei Moldovei

Instituția bisericii a avut în trecut un rol extrem de important pentru statul medieval românesc al Moldovei. Alături de alte instituții, biserica a devenit apărătorul fervent al ființei statului moldovenesc în cele mai grele momente ale istoriei sale. Creștinismul a apărut în părțile noastre cu mult înaintea apariției statului. Poporul nostru este printre puținele popoare care a fost creștinat prin apostoli, iar acest lucru a avut un impact decisiv în consolidarea credinței și apărarea statului în momentele cele mai dificile. Epoca medievală este una specifică și diferă de altele prin felul ei de a fi. Unul dintre principalele aspecte ține de cel de conștiință. În momentul constituirii statului moldovean, întreaga Europă este dominată de probleme religioase. Religii și confesiuni se vor lupta între ele pentru obținerea supremației ideologice într-un anumit spațiu, iar reușita depindea în ultimă instanță de puterea spirituală a fiecărei confesiuni de a-și impune puterea și voința. În Evul Mediu lupta se duce mai ales pe criterii religioase. Inițial, cucerirea locurilor sfinte de către persani la începutul secolului al VII-lea, a generat prima reacție creștină împotriva celor care au atentat la simbolurile creștinismului. Aproximativ în aceeași perioadă, pentru a mobiliza lumea arabă și a-i uni sub o singură autoritate este proclamată teoria războiului sfânt – a „jihad”-ului împotriva lumii creștine. Peste câteva secole a început „era cruciadelor” care au avut și ele un impact deosebit asupra lumii europene.

Țara Moldovei s-a format și consolidat în această perioadă de răstărie, plină de confruntări politice, ideologice și, bineînțeles, confesionale. Ea era asaltată din două direcții: inițial asupra Țării Moldovei s-a abătut politica de propagandă a papalității, care a împuternicit Regatul Ungariei cu prerogative speciale în promovarea catolicismului în această zonă. La scurt timp, Moldova avea să se confrunte cu o altă realitate politico-confesională – cea a expansiunii Imperiului Otoman, realizată în numele semilunei și îndreptat împotriva țărilor creștine. De aceea, pentru domnii Moldovei apărarea credinței ortodoxe echivala cu apărarea țării și a poporului acestei țări de tendințele expansioniste ale puterilor vecine, totdeauna dornice să-și lărgască stăpânirea în detrimentul pământurilor de aici. Totodată, pornind de la spiritul profund religios, când exista convingerea că toate cele ce se realizează se datorează intervenției lui Dumnezeu, iar voința lui era cunoscută doar prin intermediul reprezentanților lui pe pământ, întâistătătorilor bisericii – urmașii sfinților apostoli. Tot ceea ce se întâmpla cu aprobarea lor era binecuvântat de Dumnezeu. Oricine ocupa scaunul domnesc trebuia să treacă și procedura miruirii (ungerii cu ulei sfânt) la domnie, a investirii simbolice în biserică ca ales al lui Dumnezeu ca domnitor. Numai așa el putea să ocupe scaunul „din mila lui Dumnezeu”. Cel care nu era miruit de către mitropolit la domnie altfel era un simplu uzurpator. Această practică s-a instituit în lumea creștină

odată cu primii împărați creștini, miruiți la domnie de către patriarhi. Iar domnii moldoveni, asemeni altor suverani din epocă, au preluat practica ceremonialului investirii în scaun pentru a consolida domnia și implicit și statul. De aici și importanța pe care biserica, cea care investea la domnie, o primea într-o societate în care religia juca un rol primordial.

De la bun început între instituția domniei și instituția bisericii reprezentată prin întâistătătorul său, mitropolitul, s-au stabilit relații de colaborare. Era clar că nici o instituție nu-și putea realiza planurile sale fără susținerea celeilalte. Iată de ce susținerea și sprijinul acordat de biserică domniei era unul primordial pentru consolidarea statului. Mitropolitul țării era cel care deținea autoritatea spirituală în țară era un sfetnic apropiat al domnului, multe probleme rezolvându-se prin sfatul lui important. Instituțiile statului de asemenea erau consolidate prin binecuvântarea clerului. Acest lucru aducea nu numai stabilitate, dar era și un plan în derulare în condițiile confruntării cu puterile vecine, care de asemenea aduceau religia lor în prim-planul ideologiei politice. În Moldova, nici o problemă importantă a statului nu se putea rezolva fără participarea mitropolitului. Propunerea mitropolitului deseori era cea care era acceptată de domnul țării. Înțelegem în acest context și importanța pe care a avut-o impunerea voinței unor domni ai Moldovei în conflictul lor cu patriarhia de la Constantinopol pentru confirmarea primului mitropolit al Moldovei, Iosif, în scaunul mitropolitan.

În vremurile de dinaintea întemeierii mitropoliei Moldovei, episcopia Cetății Albe (azi Belgorod Nistrovsk. Ucraina) era sub ascultarea mitropoliei ortodoxe a Haliciului (la cca. 200 km nord de Cernăuți). Acolo, la Halici, a și fost hirotonisit ca episcop de Cetatea Albă Iosif. O dată cu intrarea Cetății Albe în ascultarea domnilor Moldovei, episcopul de aici, Iosif, a devenit, la inițiativa domnului Moldovei de atunci, Petru Mușat, mitropolit al Moldovei. Așa cum delimitivarea procesului de constituire a *statului moldovenesc a avut lor înainte de anul 1391, și Iosif a devenit* mitropolit al Moldovei înainte de acest an. Totuși, prerogativa numirii unui mitropolit și al înființării unei noi mitropolii ortodoxe aparținea scaunului patriarhal de la Constantinopol. De aceea, în jurul anilor 1390-1391, în Moldova va veni cu o misiunea specială Teodosie, trimis al patriarhului de la Constantinopol Antonie al IV-lea (1389-1390. 1391-1397), care va avea misiunea să cerceteze caracterul canonic al numirii lui Iosif în fruntea bisericii moldovenești. Misiunea s-a terminat cu eșec, ceea ce va declanșa un conflict îndelungat între oficialitățile moldovenești și patriarhia de Constantinopol. Intențiile patriarhului de a numi în Moldova clerici din capitala Imperiului Bizantin s-au terminat cu eșec. Și chiar în polida blestemului pe care patriarhul l-a trimis asupra Moldovei și a locuitorilor ei după respingerea noului mitropolit trimis de la Constantinopol, Ieremia,

pozițiile au rămas neschimbate. De abia schimbarea patriarhului de la Constantinopol a făcut posibilă ameliorarea situației în această privință. În anul 1397, patriarh al Constantinopolului devenea Matei I (1397-1410), care în anul 1401, după o nouă rundă de tratative cu noul domn al Moldovei de atunci, Alexandru cel Bun, a convenit să trimită la 26 iulie a aceluiași an pe Grigore Țamblac și Arhon Mihail să cerceteze caracterul canonic al alegerii lui Iosif în scaunul mitropolitan. În urma acestei misiuni s-a convenit ca Iosif să devină mitropolit al Moldovei, iar în viitor mitropoliții țării aveau să fie trimiși de la Constantinopol. Scaunul mitropolitan a fost stabilit la Suceava principala reședință domnească din acea perioadă.

Conflictul, care a durat pe parcursul anilor 90 ai secolului al XIV-lea, avea deci să se încheie în anul 1401 prin impunerea voinței domnului Moldovei de atunci, Alexandru cel Bun. Iosif, care se pare că se trăgea din dinastia domnească a țării, era pentru domnii Moldovei un colaborator mult mai valoros, decât candidaturile trimise de la Constantinopol ale unor pretendenți străini de neam și de țară. Iosif putea mult mai bine să-i consilieze pe domnii Moldovei, putea mult mai mult bine să facă țării decât oricare altcineva venit din altă parte.

De-a lungul istoriei Moldovei, mitropolitul și episcopii au avut un rol extrem de important pentru consolidarea acestui stat. Ei au devenit sfetnici apropiați ai domnului, deseori chiar făceau parte din cadrul familiei domnești și au contribuit decisiv în dezvoltarea politică, spirituală și culturală a țării.

Domnia lui Alexandru cel Bun

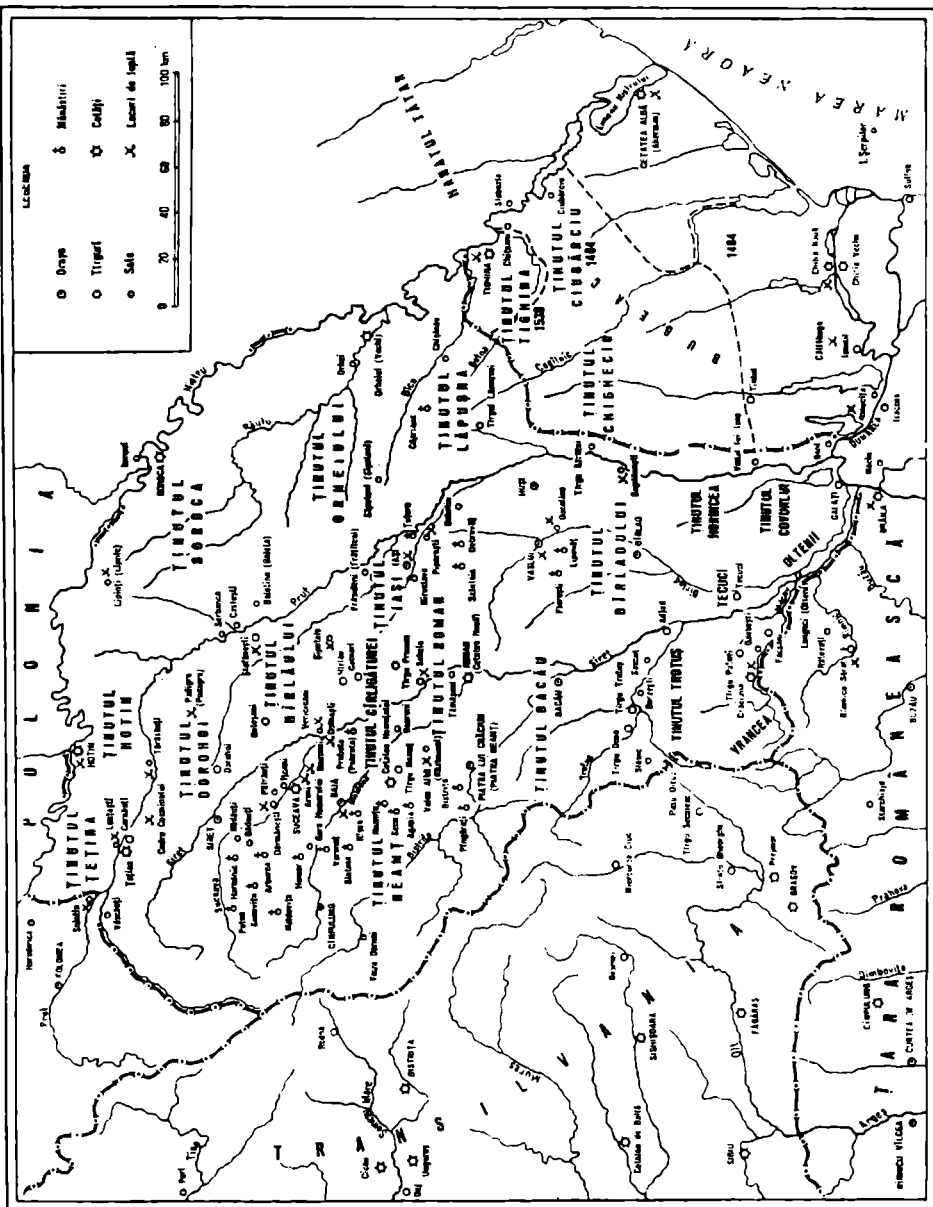
După cum s-a presupus, după câțiva ani, Ștefan I. bolnav, și-a asociat la domnie pe Iuga și Alexandru voievozi, ultimul fiind fiu al lui Roman I. După evenimente dramatice, în situația politică din Țara Moldovei s-a implicat Mircea cel Bătrân, domnitorul Munteniei, învingătorul turcilor de la Rovine, personajul *Scrisorii a III-a* de Eminescu. Printr-o campanie fulgerătoare el l-a înlăturat de la domnie pe Iuga, care suferea probabil de o disfuncție fizică - era, după cum se mărturisește în cronici, „olog” - și l-a instalat în scaunul Țării Moldovei pe Alexandru fiul lui Roman I. cel pe care posteritatea îl va numi „cel Bun”. Intervenția lui Mircea cel Bătrân se făcea într-o perioadă când regele Poloniei, nu putea interveni în Moldova din cauza problemelor interne, iar succesul întreprinderii a depins în mare măsură de acțiunile energice ale domnului Țării Românești. Aceste acțiuni aveau oarecum să contravină intereselor Poloniei, iar schimbarea domnului din Moldova era privit din puternicul regat de la nord de Moldova ca un gest de reavoință. Totuși, problemele interne din Polonia, din aceeași perioadă cu instalarea lui Alexandru cel Bun în scaun, nu i-a permis lui Wladislaw Jagiello să intervină imediat în treburile Moldovei, ca mai apoi între el și domnul Moldovei să se stabilească relații de bună vecinătate.

Cea mai veche biserică din lemn păstrată în Europa, ridicată de către Dragoș descălecătorul la Volovăț, lângă Rădăuți, adăpostită mai bine (după Neculce) de Ștefan cel Mare la Putna.

Biserica Bogdana de la Rădăuți, cel mai vechi loc de îngropare a domnitorilor Moldovei, într-o ilustrată de epocă austriacă.

Moldova între 1365 și 1606.

<https://biblioteca-digitala.ro>

De aceea, chiar de la bun început între cei doi s-a ajuns la compromis, iar Alexandru cel Bun va relua relațiile cu Polonia pornind de la principiile celorlalți domni moldoveni în concordanță cu raporturile stabilite încă de la sfârșitul anilor 80 ai secolului al XIV-lea încă de Petru Mușat. Alexandru cel Bun va presta în câteva rânduri omagiul de vasalitate, ceea ce va consolida și mai mult relațiile de parteneriat dintre cele două state. Relativ la scurt timp după acțiunile orchestrate de Mircea cel Bătrân, la 12 martie 1402 Alexandru cel Bun recunoștea suzeranitatea regelui polon, la 1 august 1404, depunea la Camenița (nu departe, la nord de hotarul Nistrului) omagiul de vasalitate, iar în anul 1407 același omagiu a fost reînnoit. Pe plan extern, Alexandru cel Bun a trebuit să facă față noii conjuncturi politice, formate la începutul secolului al XV-lea. Pe de o parte era vorba de poziția Poloniei dornică să-și afirme hegemonia în estul Europei, pe de altă parte era vorba de politica activă europeană promovată de Sigismund de Luxemburg al Ungariei. Să nu uităm nici de poziția internațională activă pe care în aceeași perioadă o ocupa Mircea cel Bătrân, domnul Țării Românești. Toate acestea se desfășurau pe fundalul crizei politice prin care trecea Imperiul Otoman, după înfrângerea de la Ankara din 1402, administrată de mongolii lui Timur Lenk. Poziția activă atât a lui Wladislaw Jagiello cât și a lui Sigismund de Luxemburg, i-a pus pe cei doi față în față. Sigismund de Luxemburg în acea situație i-a sprijinit pe teutoni, care luptau de mai multă vreme cu regele Poloniei. Confruntarea decisivă a avut loc la 15 iulie 1410, terminată cu victoria categorică a armatei polono-lituanene. Ținând cont de angajamentele luate anterior, la această bătălie de partea coaliției polono-lituanene au participat cu succes și contingente moldovenești. De-a lungul vremii alte contingente moldovenești vor mai participa la confruntările polono-teutone evident de partea regelui Poloniei, în anul 1422 la asediul cetății Marienburg. În 1411 a fost încheiat un tratat moldo-polon prin care se reînnoia alianța împotriva Ungariei. Unul dintre punctele principale ale acestui tratat era restituirea în termen de doi ani a datoriei rămase neplătite pentru Pocuția, în caz contrar aceasta urma să revină Moldovei. Ulterior, pe arena internațională se produce apropierea dintre regatele Poloniei și Ungariei și ca urmare a acestei apropieri la 15 martie 1412, la Lublau este încheiat un tratat prin care se elabora o strategie de luptă împotriva Imperiului Otoman. Privitor la Moldova, acest tratat prevedea ca în caz de refuz al domnului Moldovei de a participa la acțiunile îndreptate împotriva otomanilor, cele două regate aveau să ocupe țara și să o împartă în două. În același timp a avut loc și redresarea Imperiului Otoman care a pornit o nouă campanie de cuceriri în Europa. În anul 1420, ei îl vor înfrânge și omori pe Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrân. Un segment al flotei turcești vor ataca pentru prima oară Cetatea Albă, atac respins de moldoveni. A fost primul atac otoman asupra țării. În a doua parte a domniei

lui Alexandru cel Bun se produce o schimbare în materie de politică externă. În contextul în care în Muntenia după moartea lui Mircea cel Bătrân începe o criză politică, materializată prin instabilitatea domniei, Alexandru cel Bun a ocupat o poziție activă în ceea ce privește Muntenia. În anul 1426, profitând de situația grea în care se afla domnitorul ei, Alexandru cel Bun reintră în stăpânirea cetății Chilia pe care o pierduse în anul 1420 în condiții care nu ne sunt clare. Reocuparea Chilie era un succes notabil al lui Alexandru cel Bun care îi sporea considerabil veniturile visteriei prin taxele comerciale de acolo. În continuare, Alexandru cel Bun va fi un jucător activ pe frontul muntean intervenind la numirea domnilor de aici. În anul 1431, Alexandru cel Bun va sprijini urcarea în scaunul Țării Românești a lui Alexandru Aldea (1431-1435). Spre sfârșitul domniei, Alexandru cel Bun va renunța însă la poziția sa față de Polonia. În conflictul izbucnit între Marele Cnezat al Lituaniei și Regatul Poloniei, Alexandru va ocupa poziția de aliat al lituanenilor. Va întreprinde o campanie militară în Polonia cu gândul de a cucerii Pocuția, care era un vechi diferent dintre suveranii celor două state. Campania desfășurată la sfârșitul anului 1430 – începutul anului 1431 dădea speranțe de succes, forțele moldovenești ajungând până aproape de Liov (azi L'viv, Ucraina), totuși s-a împotmolit și s-a terminat cu insucces în urma înfrângerii lui Alexandru în sudul Poloniei. Această înfrângere avea să deschidă șirul problemelor care aveau să abată asupra Moldovei în scurt timp. Cu atât mai mult că la 1 ianuarie 1432, Alexandru cel Bun trecea în neființă.

Viața socială, economică, culturală și spirituală în timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

Stabilitatea domniei, liniștea de la frontierele țării, datorată și luptelor duse o vreme de domnitorii Munteniei cu turcii, au fost principalii factori ale dezvoltării extraordinare prin care a trecut Moldovei în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Calculat în acțiunile sale cu promovarea unei politici echilibrate domnul moldovean a reușit să asigure țării o dezvoltare durabilă. Stabilitatea și prosperitatea economică a dus în mod firesc la creșterea numărului populației. Din timpul domniei lui și din anii imediat următori cunoaștem numeroase cazuri de roire a satelor prin așa ziselor „locuri din pustie”. În condiția în care numărul populației în Evul Mediu era principala bogăție a unei țări efectul unei asemenea situații este lesne de înțeles. Satele erau formate de regulă în funcție de relief și zonă geografică și cuprindeau un număr relativ mic de 20-50 de case. În unele cazuri când se înființa o nouă așezare deseori se făcea precizarea ca aceasta să cuprindă un hotar necesar pentru hrana a 20-50 de case. Evident că în acest caz trebuie să ținem cont de faptul că în această perioadă performanța roadei la hectar este încă foarte mică, în plus, era nevoie să existe și un loc pentru pășunatul vitelor. În condițiile în care produsele alimentare ocupau

un loc important în comerț, domnia, marii boieri și mănăstirile obțineau cantități importante de asemenea produse prin aplicarea zeciuiei, sau cum i se mai spune dijmii. Țăranii simpli rareori obțineau plus-produsuri pe care le puteau vinde. Creșterea vitelor ocupa un loc important pentru obținerea veniturilor, iar prezența căilor comerciale făcea posibilă realizarea lor pe diferite piețe internaționale. Venituri importante erau obținute din viticultură și grădinărit. Un loc important în economia țării îl ocupau pescuitul și creșterea albinelor.

În domeniul produselor industriale, în Moldova era dezvoltată în mod deosebit industria casnică. Nu avem indicii care ne-ar permite să afirmăm ca producția industrială în Moldova era la nivelul celei din Occident. Principalele mărfuri industriale erau importate prin intermediul negustorilor străini din Polonia sau din Transilvania. O bună parte din mărfuri era produsă însă în condiții casnice, sau în atelierele apărute pe lângă mănăstiri. Un loc important în domeniul producției medievale îl ocupau morile. Ele sunt întâlnite pretutindeni în documentele vremii, în special cele situate pe cursurile apelor.

Un rol important pentru dezvoltarea economică a Moldovei l-a jucat privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov la 8 octombrie 1408 în care se reglementau principiile comerțului desfășurat de lioveni în Moldova, a tranzitării mărfurilor pe teritoriul Moldovei, precum și a locului de plată a vămii. Acest act demonstrează odată în plus nivelul ridicat atins de economia Moldovei la acel moment.

Orașele din Moldova aveau în această perioadă un caracter mixt agrar-industrial. Aici se organizau periodic târguri, unde meșteșugarii își desfășurau activitățile cotidiene, iar negustorii se ocupau de practicile comerciale, negustori și produse moldovenești fiind întâlnite în diferite locuri ale Europei.

În evul mediu mănăstirile erau veritabile focare de cultură. Aici se aflau școli de timpuriu. Se învăța a scrie și a citi. Aici se copiau și se transcriau cărți sfinte necesare foarte mult pentru practicarea cultului ortodox. Aceste cărți mai apoi se cumpărau și se făceau danie de către domni, boieri, negustori diferitor lăcașe de cult din țară. Multe dintre aceste cărți erau realizate la un nivel înalt caligrafic și artistic, unele din ele au ajuns la diferite biblioteci din străinătate. În timpul lui Alexandru cel Bun o asemenea școală de copiere, transcriere și împodobire a cărților de cult era la Mănăstirea Neamț, acolo unde s-a remarcat la sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun Gavriil Uric. Un *Tetraevanghel* împodobit cu miniaturi realizate la un nivel artistic foarte ridicat copiat de el pentru Alexandru cel Bun și doamna Marena, în anul 1429, se păstrează actualmente la Biblioteca Bodleiană din Oxford și este dovada înaltului nivel artistic atins de arta miniaturistică în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Și exemple de acest

fel pot fi aduse multe. Această tradiție se va perpetua secole de-a rândul la toate mănăstirile moldovenești.

Firește că cea mai mare realizare în domeniul spiritual din timpul lui Alexandru cel Bun este rezolvarea conflictului îndelungat care a durat de-a lungul anilor 90 ai sec. al XIV-lea cu patriarhia de Constantinopol pentru confirmarea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei. Sediul mitropoliei era la Suceava, iar biserica sa era biserica Mirăuți, ridicată probabil de Petru I, ulterior refăcută în secolul al XIX-lea. Aici erau unși (miruiți), consacrați religios, domnitorii țării, după Ștefan cel Mare ridicându-se minunata biserică cu hramul Sf. Gheorghe, azi mănăstire ce adăpostește moaștele Sf. Ioan cel Nou (ucis de tătari la 1330), patronul orașului.

O vreme de răstriețe 1432-1457

Sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun a prins Moldova într-un conflict cu puternicul Regat al Poloniei. La începutul anului 1432, însă moare domnul Moldovei, lăsând nerezolvate problemele cu Polonia. În Moldova erau destui care dezavauau poziția domnului față de Polonia. Alexandru cel Bun l-a desemnat ca succesor al său prin sistemul coregenței pe Iliăș, coregent încă din anul 1421. Desemnarea succesorului de domnul defunct nu rezolva însă toate problemele succesiunii. Practica „osului domnesc” prin care orice descendent pe linie masculină din domniile țării aveau dreptul să ocupe tronul Moldovei avea să constituie o mare problemă pentru stabilitatea de mai departe a Moldovei, până la urcarea în scaunul Moldovei a lui Ștefan cel Mare în anul 1457. În Moldova, existau diferite fracțiuni boierești (ca zi partidele politice !), susținute și de forțe din exterior. Niciuna dintre aceste grupări nu deținea supremația absolută. forțele erau relativ egale ceea ce va duce la perpetuarea pentru o perioadă de 25 de ani a celei mai grave crize din istoria Moldovei a primelor secole de existență statală.

Alexandru cel Bun lăsa în urma sa mai mulți fii legitimi, dar și nelegitimi. toți dintre ei vor participa la lupta pentru putere în Moldova. Situația se complica oarecum datorită faptului că războiul pe care îl pornise Alexandru cel Bun cu Polonia nu se sfârșise, iar succesorul lui, Iliăș, trebuia să continue aceeași linie politică pe care a promovat-o tatăl său. Această situație avea să ducă la apariția unui nou candidat la tronul Moldovei, susținut de polonezi, Ștefan II. Astfel, timp de patru ani, domnia în Moldova s-a schimbat de trei ori, tronul revenind când lui Iliăș, când lui Ștefan. Împăcarea s-a produs în anul 1436, cei doi împărțind puterea în țară. Iliăș își avea reședința la Suceava, iar Ștefan II la Vaslui. Ambii aveau sfaturile lor domnești, și puteau da acte de sine stătător. Condominiul lor a durat până în anul 1442, când este alungat din scaun de același Ștefan II, ajutat de Petru II. Încercarea lui Iliăș de a recupera tronul se termină cu eșec, prins el este

orbit, la 29 mai 1444. Până în anul 1447, Ștefan II va conduce, avându-l ca asociat la domnie pe Petru II. În anul 1447, va începe o nouă etapă în lupta pentru putere. De aici încolo vor apărea noi candidați la scaun, iar instabilitatea domniei va fi și mai accentuată. Roman II, fiul lui Iliaș, îl va surprinde pe Ștefan II lângă Neamț, îl prinde și la 13 iulie 1447 îl decapitează pe unchiul său. Această perioadă este semnificativă și prin intensificarea ingerințelor externe în treburile interne ale Moldovei. Este vorba în acest context de implicarea lui Iancu de Hunedoara, pe atunci voievodul Transilvaniei și guvernator al regatului Ungariei, după moartea regelui Vladislav în 1444, în urma bătăliei contra turcilor de la Varna. Se pare că el și-a avut cuvântul de spus în detronarea lui Ștefan II, cu atât mai mult cu cât știm foarte bine că în anul 1447, el a depus eforturi mari pentru crearea unei coaliții largi antiotomane. Din momentul eliminării lui Ștefan II de coaliția celor doi pretendenți, Roman II și Petru II, aceștia din urmă vor începe propria luptă pentru domnie. Petru II va primi ajutoare de la Iancu de Hunedoara. La 2 iulie 1448, Roman II a fost otrăvit, iar tronul i-a revenit lui Petru II. Unul dintre gesturile memorabile pe care le-a făcut Petru II a fost cedarea Chilieii lui Iancu de Hunedoara, la începutul anului 1448. Eșecul campaniei de la sud de Dunăre a lui Iancu de Hunedoara și înfrângerea lui în bătălia de la Kossovoploje la 17-19 octombrie 1448, avea să ducă la căderea lui Petru II. Regele Poloniei insista în continuare ca scaunul domnesc să-i fie acordat celuiilalt fiu al lui Iliaș, Alexandrel. După dispariția misterioasă a lui Petru II, Moldova a fost condusă vreo trei luni de Csupor de Monoszlo, cunoscut la noi cu numele de „Ciubăr Vodă”, comandantul oștirilor trimise de Iancu de Hunedoara în ajutorul lui Petru II. Oricum la sfârșitul lunii decembrie 1448 domn al Moldovei va deveni Alexandrel, care va domni prima oară până la 12 octombrie 1449, când va fi scos din scaun de către Bogdan II (tatăl lui Ștefan cel Mare), susținut și el de Iancu de Hunedoara. La 11 februarie și 5 iulie 1450, între Bogdan II și Iancu de Hunedoara au fost încheiate niște tratate de asistență și de ajutor. În aceste tratate pentru prima oară apare în istorie voievodul Ștefan, fiul lui Bogdan II, nimeni altul decât viitorul domn Ștefan cel Mare. Într-unul din ele, domnul moldovean i se adresa ardeleanului cu „iubitului nostru părinte”, ... iar „țara domniei mele și cu țara domniei tale să fie una”. Aproximativ la 1450, Bogdan II de Iancu de Hunedoara și izgonirea pretendentului susținut de polonezi nu era o soluție agreată de regatul din nordul Moldovei. Ei vor organiza o expediție militară care avea ca scop restabilirea în scaunul domnesc al lui Alexandrel, dar la 5-6 septembrie 1450, armata poloneză era înfrântă. Totuși, tatălui lui Ștefan cel Mare nu i-a fost dat să conducă mult timp cu Țara Moldovei. La 15 octombrie 1451, Bogdan II era omorât la

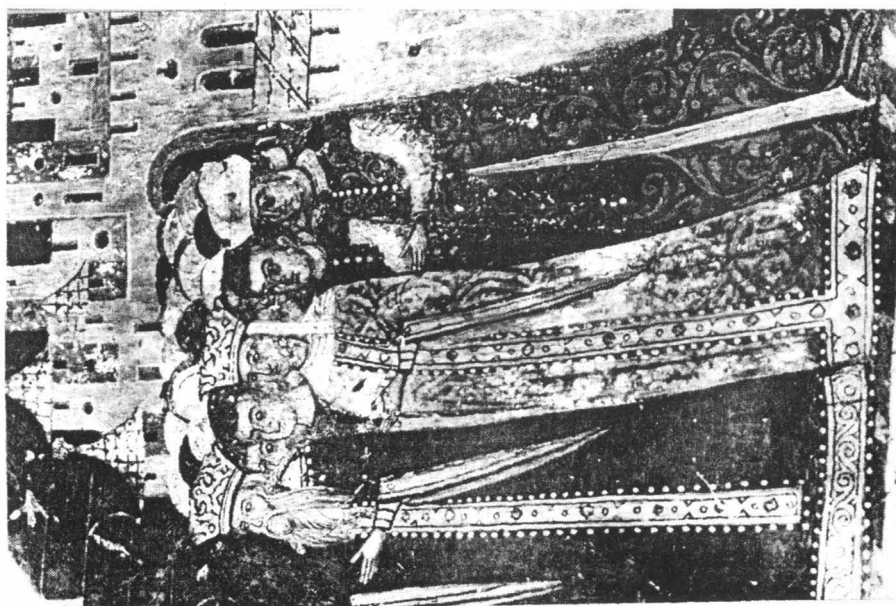
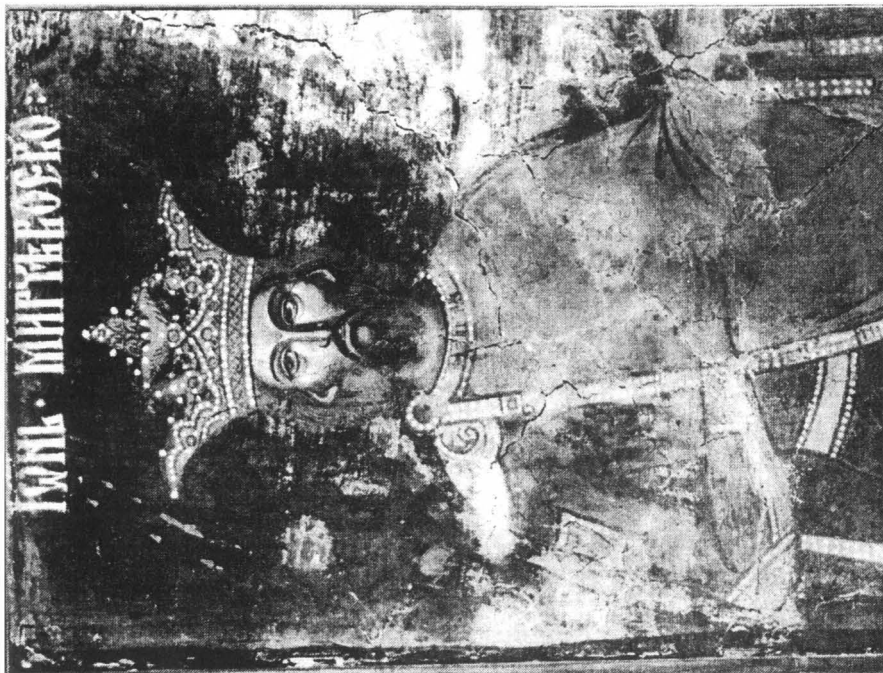
Reuseni, foarte aproape de Suceava, în timpul unei nunți, de un nou pretendent la scaunul domnesc, Petru Aron, fratele său. De aici încolo, disputele pentru domnie se vor da între Alexandrel și Petru Aron. În urma altor câteva schimbări de domnie, și a bătăliei de la Mohile câștigată de Petru Aron, la 25 martie 1455, Alexandrel se va retrage la Cetatea Albă acolo unde la 26 august 1455 avea să fie otrăvit și el.

În Peninsula Balcanică în acea perioadă se desfășurau evenimente dramatice. În anul 1453, după o existență de 1.000 de ani, ceea ce rămăsese din Imperiul Bizantin era cucerit de turci, iar Constantinopolul (Istambul) devenea capitala Imperiului Otoman. O nouă campanie era pregătită de sultanul turc pentru cucerirea Belgradului, în anul 1456, apărât de același Iancu de Hunedoara. În același context istoric, sultanul turc i-a cerut Moldovei plata unui tribut. Foarte probabil că acest tribut simbolic era mai degrabă un preț pentru neparticiparea Moldovei de partea coaliției creștine la bătălia de la Belgrad. În prima parte a anului 1456, probabil lunile martie-mai, o mare adunare a țării la Vaslui și Petru Aron, au hotărât ca gest de supunere să plătească sultanului turc un tribut simbolic de 2.000 de galbeni. La scurt timp după aceasta sultanul acorda privilegiile comerciale pentru negustorii de la Cetatea Albă și din întreaga Moldovă pentru libertatea de a face comerț în Imperiul Otoman.

În anul 1456, stabilitatea domniei lui Petru Aron era cum nu se poate mai mare. Se părea că n-a mai rămas nici un pretendent domnesc care i-ar pune domnia în pericol. Totuși, la București aștepta momentul potrivit pentru revenirea în țară și ocuparea scaunului părintesc cel mai mare domn pe care la avut Țara Moldovei vreodată – Ștefan cel Mare.

După ce Vlad Țepeș și Ștefan au trăit o vreme în refugiu la curtea lui Iancu la Hunedoara și primul a primit oaste spre a câștiga tronul Munteniei la București, în următorul an, 1457, Vlad îi va da câteva mii de soldați munteni lui Ștefan spre a pleca să-și câștige și el domnia. Vlad și Ștefan erau rude apropiate. O fată a lui Alexandru cel Bun, bunicul lui Ștefan plecase la București ca soție a lui Vlad Dracul, tatăl lui Țepeș. Erau deci veri primari.

Ca origine, Ștefan era pe jumătate muntean, mama sa, Maria Oltea, provenind din Țara Românească. Va fi înmormântată în prima biserică de la Probota, sat sucevean unde apoi Petru Rareș își va ridica mănăstire pentru locurile de veci ale familiei sale. Mama următorului domnitor al Moldovei, fiul lui Ștefan, Bogdan al III-lea, va fi tot pe jumătate muntean prin mama sa, ultima soție a lui Ștefan, Maria Voichița, fiind fiica domnului Radu cel Frumos, fratele lui Țepeș.

Frescă de la Mănăstirea Sucevița (jud. Suceava), Alexandru cel Bun cu soția Ana; Mircea cel Bătrân pictat la biserica episcopală de la Curtea de Argeș, vechea reședință a Basarabilor munteni.

Începutul domniei lui Ștefan cel Mare

La începutul anului 1457, pregătirile pentru efectuarea campaniei de instalare a lui Ștefan cel Mare în scaun erau în toi. Deși în acea perioadă el apărea ca unul dintre mai mulții pretendenți la scaunul domnesc, în scurt timp el avea să demonstreze calitățile sale excepționale de mare om de stat, iscusit diplomat și talentat conducător militar. Urcarea lui Ștefan cel Mare în scaun se producea în condiții dificile. La acel moment, Petru Aron câștigase de partea sa cea mai mare parte a boierilor, din exterior domnia lui era asigurată prin acordurile încheiate cu regele Poloniei căruia i-a prestat omagiul de vasalitate. În general, Petru Aron a fost un domn neplăcut de talente, iar lunga dispută pentru scaunul Țării Moldovei cu Ștefan cel Mare demonstrează odată în plus acest lucru.

Soarta noii domnii s-a decis în două bătălii care s-au dat la distanță de două zile, la 12 și 14 aprilie 1457. În ambele bătălii, de la Doljești (Roman) și Orbic (Neamț), Ștefan a obținut victorii, în locul numit „Direptate” fiind aclamat domn și uns la domnie de către mitropolitul țării de atunci, Teoctist. Fostul domn, Petru Aron, s-a retras în Polonia, unde a început tratativele cu magnații polonezi prin care le cerea ajutor pentru a reveni în scaun. Despre aceste tratative știa noul domn al Moldovei, care din start a pornit campania de pedepsire a polonezilor pentru sprijinul acordat rivalului său. În anii 1457 și 1458 Ștefan a întreprins mai multe campanii de represalii în sudul Poloniei, acolo unde se adăpostise Petru Aron. Urmarea acestor acțiuni ale domnului Moldovei a fost semnarea la 4 aprilie 1459, la Overchelăuți, a unui tratat cu polonezii prin care aceștia îl recunoșteau pe Ștefan domn al Țării Moldovei, iar lui Petru Aron i se interzicea să se apropie de granița cu Moldova. Ștefan garanta restituirea moșiilor pentru boierii care se vor reîntoarce în țară, îl recunoștea pe regele Poloniei suzeran al său și reconfirma tratatele cu caracter comercial din trecut încheiate între domnii Moldovei și negustorii polonezi. Ca urmare a acestui acord, domnia lui Ștefan era consolidată. Petru Aron îndepărtat de la granița Moldovei va pleca în Transilvania de unde să căuta noi posibilități de revenire în scaun. Precaut, Ștefan își va îndrepta și în această direcție atacul său și în anul 1461 va prăda în estul Transilvaniei locuit de secui ca răspuns la adăpostirea la curtea voievodului Transilvaniei a lui Petru Aron. Din acest moment politica externă a lui Ștefan își schimbase obiectivele, iar anii 60 ai secolului al XV-lea vor fi dominați de conflictele cu Regatul Ungariei. De la bun început vom preciza abilitatea diplomatică a lui Ștefan. De-a lungul îndelungatei sale domnii de 47 de ani, Ștefan va fi implicat în mai multe conflicte locale și regionale. De fiecare dată însă când Ștefan se implica în vreun conflict cu statele vecine, el avea de partea sa toate celelalte puteri. Iată și în această situație, pornind conflictul cu Ungaria, el era asigurat din partea Poloniei și

a Imperiului Otoman, căruia îi plătea cu regularitate în primii ani de domnie tributul simbolic stabilit de otomani în anul 1456.

Pe lângă problema rivalului său, în aceeași perioadă Ștefan se pregătește pentru recucerirea Chilie, cetate disputată de-a lungul vremii de domnii Moldovei și Munteniei. Cedată de Petru II, cetatea a fost reconfirmată sub stăpânirea lui Iancu de Hunedoara de tatăl lui Ștefan, Bogdan II în anul 1450. În anul 1462, Țara Munteniei a lui Vlad Țepeș avea să fie atacată de o puternică armată turcească. Ștefan a crezut că este momentul potrivit pentru a readuce această cetate, apărută de o garnizoană ungurească, în componența Moldovei. În prealabil a reconfirmat atașamentul său pentru regalitatea polonă, promițând chiar prestarea omagiului de vasalitate, ceea ce avea să-i asigure spatele în cazul unui insucces. Acestă încercare avea să se termine însă cu insucces, acum Ștefan fiind rănit la Chilia de o săgeată la gleznă. De abia în anul 1465, Ștefan reușește cucerirea ei. Readucerea Chilie în componența Moldovei a tensionat și mai mult relațiile dintre Ștefan cel Mare și regalitatea maghiară. O ciocnire de proporții dintre cele două părți devenea inevitabilă. La sfârșitul anului 1467, regele Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, a întreprins o campanie în Moldova cu scopul de a-l scoate pe Ștefan din scaun și de a-l reinstala pe Petru Aron. Bătălia decisivă s-a dat în noaptea din 14 spre 15 decembrie la Baia, azi comună în județul Suceava, lângă Fălticeni. Printr-un atac de noapte fulminant, armata moldovenească obține cu mari eforturi și pierderi o victorie zdrobitoare. Regele grav rănit se retrage din Moldova. În anul următor se întreprind măsuri de aplanare a conflictului moldo-ungar prin intermediul regelui polon. În același an, între Ștefan și regele Poloniei, Cazimir IV Jagiello, se încheie un nou tratat moldo-polon, prin care se reconfirmau vechile acorduri politice și economice. În plus, regele polon își asuma angajamentul să nu sprijine vreun candidat la tronul Moldovei. Această ultimă stipulație era și mai importantă cu cât vechiul său rival Petru Aron nu renunțase la recupărarea scaunului Moldovei. O ultimă confruntare militară cu acesta avea să se dea în anul 1470, la Orbic. Înfrânt, Petru Aron a fost executat la 14 decembrie 1470, iar peste o lună și câțiva mari boieri care se pare că a complotat împotriva lui Ștefan cel Mare. Între timp, Ștefan a mai învins, la Lipnic (r. Ocnița), prin anul 1469 sau 1471, și o armată tătărească venită în Moldova cu intenții prădalnice.

În aceeași vreme, conflictul cu Muntenia intră într-o nouă dimensiune. Încercarea muntenilor de a readuce Chilia în componența Țării Românești a dus în mod firesc la incursiunea de răspuns a lui Ștefan cel Mare în anul 1470, când va prăda și arde orașele Brăila și Orașul de Floci (lână de oi tunsă), județul de azi Ialomița. Atacul domnului Moldovei va fi urmat de o incursiune de răspuns a domnului Munteniei, supus turcilor.

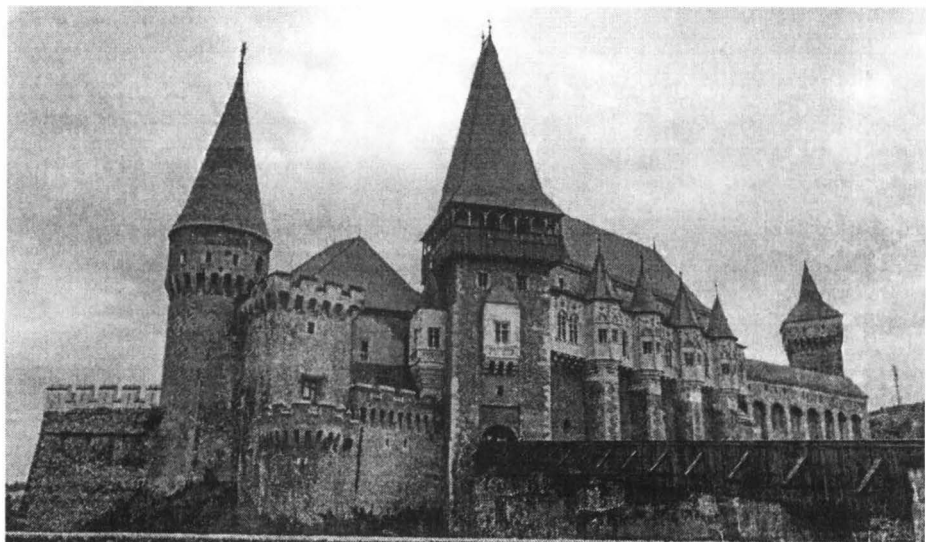
Radu cel Frumos, în anul 1471, dar acesta este surprins la Soci și înfrânt. Apogeul luptelor dintre cei doi domni va fi atins în anul 1473, când Ștefan va ocupa Muntenia și va așeza în scaun pe Laiotă Basarab, aliatul său sincer antiotoman. Din acel moment rivalitatea domnilor Moldovei și Munteniei va trece într-o altă dimensiune. Firește, era o perioadă când în întregul continent se luptau pentru diferite pricini principate locuite de același popor. Conștiința națională încă nu se închegase nicăieri.

Lupta antiotomană a lui Ștefan cel Mare

Până în anul 1473, domnul Moldovei plătea regulat tributul Imperiului Otoman. Chiar dacă acesta era simbolic și constituia un etalon pentru răscumpărarea păcii, oricum plata tributului reprezenta un indiciu cel puțin al pericolului pe care Imperiul Otoman îl reprezenta pentru Moldova. Din 1473, lucrurile se schimbă și pentru aceasta erau câteva motive. În conflictul dintre domnii Moldovei și ai Munteniei, în care Ștefan cel Mare a realizat ultima achiziție teritorială prin alipirea la Moldova a ținutului Putnei (ținut sudic, azi județul Vrancea), demnitarii otomani au luat partea celor din urmă. În plus, către anul 1473 pe litoralul Mării Negre sau în proxima apropiere a acesteia, precum erau cetățile Chilie și a Cetății Albe, mai rămăneau trei puncte sub stăpânire creștină. În afara celor două cetăți amintite, mai rămânea Mangopul stăpânit de o ramură a dinastiei Paleologilor, ultima dinastie a Imperiului Bizantin. Scoaterea lui Radu cel Frumos din scaun a coincis ca timp cu cererea otomanilor adresată domnului Moldovei de a ceda cele două cetăți moldovenești. Ștefan a hotărât să le apere, cu atât mai mult cu cât ele aduceau venituri importante domniei. De-a lungul anului 1474 ambele tabere au făcut pregătiri, partea otomană pentru cucerirea Chilie și Cetății Albe, partea moldovenească pentru apărarea lor. Domnul Moldovei știa foarte bine intențiile turcilor și a informat în acest sens cele două regate vecine, care i-au trimis și ajutoare cu acest prilej. Efectivele armate ale celor două părți erau mult prea inegale, armata turcească depășind-o pe cea moldovenească de câteva ori. Confruntarea finală se va da la 10 ianuarie 1475, la Podul Înalt, lângă Vaslui. Cu acest prilej s-au demonstrat odată în plus calitățile lui Ștefan de mare strateg. Cunoscând și folosind foarte bine terenul Ștefan cel Mare a obținut o victorie strălucită. De menționat și faptul că iscusința domnului Moldovei a fost demonstrată nu numai în ziua luptei, dar și în perioada predecesoare acesteia. Ștefan cel Mare a trebuit să efectueze asemenea manevre ca să-i îndrepte pe turci să urmeze acel drum care îi era convenabil și în ultimă instanță să-i aducă pe un teren unde îi putea învinge mai ușor și acest lucru i-a reușit. Victoria lui Ștefan a fost de mare ecou în Europa. Suveranii și cărturarii europeni i-au adresat lui Ștefan cele mai înalte apelative. Iată ce scria marele cronicar polonez Jan Dlugosz, autorul primei mari sinteze a istoriei Regatului Poloniei: „O, bărbat demn de admirat, pentru nimic mai

prejos vestiților comandanți eroici de care atâta ne minunăm! Cel dintâi dintre principii lumii, care a reputat în zilele noastre o victorie atât de strălucită asupra turcilor... El este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și mai ales funcțiunea de comandant și conducător împotriva turcilor”. Dimensiunile victoriei lui Ștefan au recunoscut-o și otomanii, care prin sultana-valide, văduva sultanului Murad II, au subscris: „niciodată o oaste turcească n-a suferit o astfel de înfrângere”. Trebuie recunoscut că Ștefan a fost ajutat și de o oaste de circa 5.000 ostași secui din Transilvania. Victoria de la Vaslui, remarcabilă din toate punctele de vedere, nu i-a adus însă liniște domnului Moldovei. El era conștient de iminența unui nou atac și mai mare și mai puternic asupra Moldovei, de către un imperiu imens care se întindea la acea vreme pe trei continente. În scrisoarea circulară emisă la Suceava la 25 ianuarie 1475, Ștefan îi avertiza pe suveranii Europei că Moldova „este poarta creștinătății”, iar dacă această poartă va fi cucerită de turci, în pericol va fi toată creștinătatea. Activitatea diplomatică a lui Ștefan cel Mare în această perioadă este imensă, solii moldoveni cutreerau Europa în lung și în lat încercând să găsească sprijin de undeva. A trimis soli și în Persia, care ducea și ea lupte cu otomanii. Cu toate acestea, în afara laudelor și încurajărilor din partea suveranilor europeni, el n-a primit mai mult nimic, sau aproape nimic. Europeanii se luptau între ei pentru teritorii. Spre fericirea domnului moldovean în vara anului 1475, trupele otomane erau preocupate de o altă zonă, cea a Crimeii. Ștefan va trimite în ajutorul cumnatului său din Mangop, Alexandru frate cu Maria de Mangop, doamna lui Ștefan cel Mare, un contingent militar. Totuși, în luna decembrie 1475, principatul de Mangop, situat în sud-vestul Crimeii era cucerit de turci.

În vara anului 1476 se va desfășura a doua fază a războiului lui Ștefan cel Mare cu turcii. În această campanie, însuși sultanul turc, Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului, a venit în persoană împotriva lui Ștefan. În bătălia de la Războieni, ținutul Neamț, care s-a dat la 26 iulie, fiind de 8-9 ori mai mică, armata lui Ștefan a fost înfrântă, dar în perioada imediat următoare Ștefan a strâns o nouă armată, a întărit cetățile și a trecut la o nouă tactică de luptă, hărțuind permanent armatele otomane secătuite de ciumă. Ca urmare a acestei tactici, nici o cetate moldovenească n-a fost cucerită, dar Suceava pârjolită, iar știrea că oastea voievodului Transilvaniei trecea în ajutor Carpații pe la pasul Oituzului l-a determinat pe sultanul turc să părăsească Moldova, neîndeplinind principala sa misiune – îndepărtarea domnului Moldovei din scaun. Marele cuceritor al Constantinopolului, Mahomed II, avea să se poticnească de Moldova lui Ștefan. Privită în ansamblu campania otomană s-a terminat cu un eșec lamentabil, iar înfrângerea de la Războieni fiind singurul insucces din acest război al lui Ștefan.

Castelul lui Iancu de la Hunedoara, unde au fost adăpostiți tinerii Ștefan (devenit cel Mare) și Vlad (Țepeș). Iancu și Țepeș, în două ilustrări de epocă.

Poate cel mai reușit portret al lui Ștefan cel Mare, pe Tetraevangheliarul de la Mănăstirea Humor, unde se autointitula domnitor al *Moldovlahiei*, adică a Valahiei Moldave, adică a Țării Românești a Moldovei.

Până în anul 1484, terenul luptelor moldo-otomane s-a deplasat în Muntenia, cele două părți aflându-se practic într-o competiție permanentă a schimbării domnilor. Cu toate că de fiecare dată domnul pus în scaun de Ștefan cel Mare din raționamente politice trecea de partea otomană, cel puțin Ștefan le-a dat otomanilor de înțeles că nu este indiferent cine ocupa tronul de la București, și că deținătorul tronului muntean oricând putea fi înlocuit de domnul moldovean.

În anul 1484 inevitabilul avea să se producă: cele două cetăți din preajma Mării Negre: Chilia și Cetatea Albă erau cucerite de turci. Acest eveniment avea să schimbe puternic derularea de mai departe a evenimentelor. Pentru a primi ajutor străin și pentru a recuceri cetățile, Ștefan s-a văzut nevoit să presteze omagiul de vasalitate în fața regelui Poloniei în Pocuția la Colomeea, la 15 septembrie 1485. Cu toate că Ștefan a primit ajutoare din partea regelui Poloniei, acestea erau foarte mici și nu au fost suficiente pentru recucerirea Chilie și Cetății Albe. Găsirea unui compromis în relațiile polono-otomane îl lăsa pe Ștefan singur în fața unui adversar atât de puternic. Astfel, în anul 1486, Ștefan se vedea nevoit să încheie pace cu turcii. Pacea încheiată, cu toate că stipula menținerea celor două cetăți în stăpânirea otomanilor, trebuie apreciată ca un mare succes diplomatic al lui Ștefan. În acele condiții se pune capăt unui război istovitor pentru ambele părți care a durat 13 ani și din care Ștefan a ieșit mai mult decât onorabil, cu cinste și glorie.

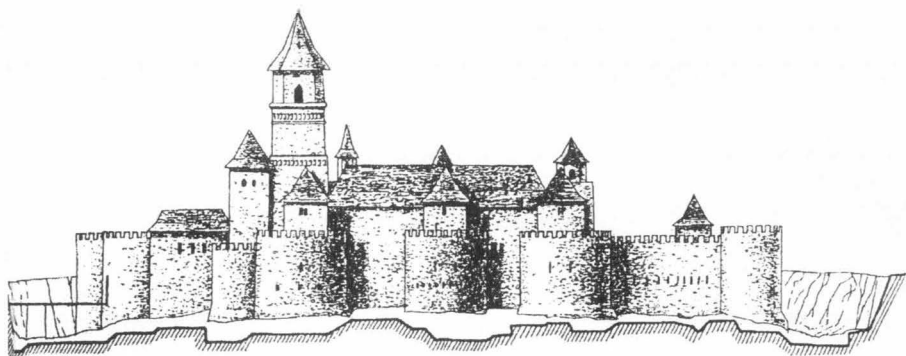
Bătălia din Codrîi Cozminului. Ctitoriile domnului Moldovei. Sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare

Începea o nouă etapă în domnia marelui voievod și domn de pace și liniște, perioadă folosită la maxim pentru așezarea și organizarea țării. Anume în această perioadă Ștefan pune în practică ambițiosul său proiect ctitoricesc, când construia pe an câte două biserici, dându-le o trănicie extraordinară, majoritatea dintre ele ajungând până în zilele noastre. În aceeași perioadă au fost realizate mai multe capodopere artistice în diferite domenii.

Refuzul polonezilor de a-i mai acorda ajutor domnului moldovean pentru a recuceri Chilia și Cetatea Albă a dus în mod firesc la reorientarea lui Ștefan în domeniul politicii externe. În această perioadă, s-a vădit mai mult apropierea lui Ștefan de Regatul Ungariei. Ceca ce nu era agreat de noul rege al Poloniei Ioan Albert, care a pornit pe o linie de confruntare deschisă cu domnul moldovean. Spre anul 1497, încordarea atinsese apogeul, iar regele Poloniei a hotărât că singura modalitate posibilă de a rezolva problema în favoarea sa este cea pe cale armată. În luna august 1497, începea campania lui Ioan Albert din Moldova. De la bun început această campanie s-a lovit de rezistența dărză a românilor moldoveni. Și în acest caz Ștefan a dat dovadă de talent diplomatic, iar Polonia s-a pomenit într-o situație foarte complicată din cauza presiunilor externe. Nici pe câmpul de

luptă situația nu era mai bună pentru polonezi. Deși la 26 septembrie 1497 a început asediul cetății Sucevei, care a durat trei săptămâni, armata poloneză n-a obținut nici un rezultat. Prin urmare, pus într-o situație dificilă, regele polonez a acceptat să înceapă tratativele privind retragerea armatei poloneze din Moldova. Ștefan a pus o condiție ca armatele poloneze să se retragă pe unde au venit, locuri deja pârjolite, iar atunci când acestea au deviat de la drumul menționat, în Codrii Cozminului, la 26 octombrie 1497, Ștefan le-a administrat polonezilor o înfrângere zdrobitoare. Important, alături de moldoveni au venit ajutoare și din partea Munteniei lui Radu cel Mare, a turcilor de la Silistra, și a tătarilor. În zilele următoare, Ștefan și alți comandanți militari ai lui vor mai învinge diferite detașamente poloneze, fie care se retrăgeau, fie care le veneau în ajutor. În anii următori Ștefan va întreprinde campanii de pedepsire a polonezilor, iar în anul 1501, va pune mâna pe Pocuția, zonă lung discutată de suveranii polonezi și moldoveni în trecut. După moartea sa polonezii vor recupa Pocuția.

Când Ștefan a ocupat tronul, mitropolit al țării era Teoctist. El ocupase scaunul mitropolitan, dacă e să dăm crezare cronologiei lui Grigore Ureche, în anul 1452 (cronicarul moldovean menționa în letopiseț ca dată a morții lui Teoctist în anul 1477 luna noiembrie după „carile au ținut scaunul 25 de ani”). Perioada de 25 de ani (1432-1457) cuprinsă între moartea lui Alexandru cel Bun și urcarea lui Ștefan cel Mare în scaun a fost una dintre cele mai tulburi din istoria Moldovei. Luptele interne au zguduit țara din temelii. Victoria de la Direptate nu asigură lui Ștefan succesul definitiv. Fostul domn, Petru Aron, reușise să fugă împreună cu numeroșii săi susținători, ceea ce pune sub semn de întrebare stabilitatea domniei lui Ștefan. Totuși, el avea destui susținători ca să se mențină în scaun și să lupte cu succes împotriva adversarului său. Or, cel care l-a susținut pe Ștefan încă de la început a fost mitropolitul Teoctist. El a intuit măreția lui Ștefan încă de la început. De aceea la scurt timp după cea de-a doua victorie la Orbic, la 14 aprilie 1457, „s-au strâns țara la Direptate [...] dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări [...] și i-au întrebatu pre toți: ieste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești”. Și decii cu toți l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu”. Deci ungerea la domnie în tradițiile marilor suverani ai vremii oferea lui Ștefan credibilitate și legitimitate domniei. Oricine era refuzat să fie uns la domnie „din mila lui Dumnezeu” se transforma într-un uzurpator, ceea ce oferea mai puțină credibilitate pretendentului la scaunul domnesc. De aceea sprijinul mitropolitului în exercițiu de atunci a fost extrem de important pentru consolidarea domniei lui Ștefan. Mitropolitul Theoctist a fost alături de Ștefan atunci când el a primit cele mai importante decizii și l-a susținut în cele mai delicate momente ale domniei, acordându-i tot sprijinul.

Reconstituirea grafică a Cetății de Scaun a Sucevei și fotografie aeriană a ruinelor.

După bătălia de la Podul Înalt din 10 ianuarie 1475, după spusele lui Grigore Ureche, mitropolitul Teoctist a fost acela care a organizat sărbătoarea de la Suceava cu ocazia victoriei lui Ștefan împotriva otomanilor: „Și decii s-au întorsu la scaunul său la Suceava, cu mare poahvală (pradă de război – n. n.) și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducându sfînta Evanghelie și cinstita cruce în mîinile sale, ca înaintea unui împăratu și biruitoriu de limbi păgîne, de l-au blagoslovitu. Atunce mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prinprejur de biruință ce au făcut Ștefan-vodă.”

Este adevărat că marele război cu turcii pe care Ștefan cel Mare îl poartă împotriva păgânilor între anii 1473-1486 îl țin departe de grijile ctitoricești. Până în momentul declanșării războiului antiotoman Ștefan avea construită biserica mănăstirii Putna, realizată între anii 1466 și 1469. Trebuie să menționăm și faptul că în prima parte a domniei sale el a înzestrat bisericile moldovenești cu obiecte de cult și cărți manuscrise, care și ele necesitau cheltuieli mari. De exemplu *Tetraevangheliarul de la Humor* (1473), unde se autointitula „**domnitorul Moldovlahiei**”, adică **al Țării Românești a Moldovei**. Totuși, nimic nu se va compara cu ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare, când marele voievod și domn începe opera sa impresionantă de ctitorire a bisericilor în Moldova. Începând cu anul 1486, aproape în fiecare an Ștefan construiește biserici.

În anul 1471, „atunci când țarul stătea la masă”, după cum se mărturisește în letopisețul anonim, în Moldova a avut loc un mare cutremur care a ruinat o mare parte din bisericile moldovenești construite până atunci. Atunci când a terminat războiul cu turcii, Ștefan a început sistematic refacerea bisericilor vechi avariate de cutremur, precum și ridicarea bisericilor noi. Două aspecte merită reținute în acest sens. Primul: uneori Ștefan ridică și două biserici pe an. Din inscripțiile bisericilor lui Ștefan aflăm în cât timp Ștefan le-a construit – unele din ele sunt construite pe parcursul a șase luni de zile. Al doilea: din anul 1471 și până în prezent au fost mai multe cutremure care au ruinat mai multe biserici. În lista însă a bisericilor ruinate de cutremure nu se numără nici o biserică ridicată de Ștefan. Formula arhitectonică prin care pereților li s-a acordat trăinicie este de-a dreptul impresionantă: simplitate și rezistență.

La **2 iulie 1504**, trecea în neființă cel mai însemnat român moldovean din istorie și probabil cea mai însemnată personalitate pe care a avut-o neamul nostru vreodată – Ștefan cel Mare. Însemnătatea domniei lui Ștefan este greu de evaluat chiar și după jumătate de mileniu care s-a scurs de la plecarea lui în lumea celor drepi, sau mai exact în lumea celor sfinți. Pentru că Ștefan a fost și slânt în plinul sens al cuvântului. Puțini cunosc faptul că și contemporanii lui Ștefan l-au apreciat ca atare pentru faptele deosebite pe care le-a făcut pentru apărarea credinței creștine, susținerea

acordată bisericii prin edificarea sfintelor locașuri. Primul mare cronicar moldovean care s-a oprit pe larg asupra domniei lui Ștefan cel Mare. Grigore Ureche, menționa în „Letopisețul Țării Moldovei”: „Atâta jale era. de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apăratură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti (sfânt – nota noastră) Ștefan-vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mîna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu”. Așadar, mai edificator decât atât nu poate fi. Pe Ștefan l-au făcut sfânt încă cei care au trăit sub conducerea lui, iar biserica ortodoxă n-a făcut altceva decât să consfințească în 1992 o realitate demonstrată de atâtea dovezi.

În anul morții lui Ștefan cronicarii au remarcat o iarnă grea și geroasă „cîtu n-au fostu așa niciodinioară și decii preste vară au fostu ploii grele și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut”. Așa și natura parcă dorea să dea de știre că trecea în neființă un domn care după faptele sale „niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu”.

Din păcate până în ultimele clipe de viață Ștefan a avut pe suflet ca supărare de moarte însemnarea fiicei sale „Elena Voloșanca (Româncuța)”, cum îi spuneau rușii și a pruncului său Nicolae la Moscova, în 1505 chiar uciși, prima pagină a istoriei relațiilor cu Rusia chiar de la început fiind astfel pătată de sânge voievodal.

În umbra marelui Ștefan. Moldova în prima jumătate a secolului al XVI-lea (1504-1552)

E greșit să credem că realizările Moldovei s-au terminat odată cu sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare. Deși la o scară mai mică și în continuare, țara românească la est de Carpați și-a continuat activitatea și i-a surprins pe mai marii Europei prin tenacitatea și poziția domnilor ei consecventă. Principala expresie a acestei manifestări a devenit lupta pentru menținerea ființei statale.

Moartea lui Ștefan a lăsat nerezolvată o problemă care de-a lungul secolului al XV-lea ba dispărea, ba apărea în prim planul relațiilor politice polono-moldave – cea a Pocuției. Un teritoriu din nordul Ceremușului cu o întindere de circa 50 de km în care locuia o populație mixtă ruteană și românească. Anume acest teritoriu i-a fost lăsat zălog lui Petru Mușat pentru un împrumut făcut regelui polon Władysław Jagiełło. Banii așa și n-au fost întorși, iar periodic domnii Moldovei în momentele de încordare a relațiilor polono-moldovenești aveau să revendice acest teritoriu. În linii mari, până în anul 1538 pentru acest spațiu s-au dat lupte aprige, iar în timpul domniei atât a lui Bogdan III (1504-1517), cât și în prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538) teritoriul menționat trecea când într-o mână când în alta. În principiu, conștienți de situație, polonezii au așteptau moartea lui Ștefan pentru a repune în discuție problema Pocuției. Încercarea lui Bogdan III în

schimbul Pocuției să se căsătorească cu Elisabeta, fiica defunctului rege, Cazimir Jagiello (1447-1492) a eșuat. Ultimele acorduri în confruntarea pentru Pocuția în timpul domniei lui Bogdan III aveau să se consume în anul 1509, când armatele moldovenești au ajuns până lângă Liov, dar în urma unui contraatac polonezii au recuparat Pocuția. Diferendul urma să fie rezolvat prin mijlocirea regelui ungar cel mai puțin cointerestat într-un conflict polono-moldovenesc în preajma unor campanii otomane îndreptate împotriva Regatului Ungariei. Comisia mixtă de mediere nu s-a mai convocat, iar în această perioadă, Bogdan III a ales ca reședință domnească principală Hușiul, situat mai departe de granița cu Regatul Ungarici. Faptul că domnul Moldovei s-a retras din competiția pentru deținerea Pocuției în stăpânire a fost determinat de noi amenințări din partea Imperiului Otoman.

Între anii 1510 și 1513, Bogdan III a trebuit să facă față incursiunilor pustiitoare ale tătarilor, care îl susțineau pe Selim I. De abia odată cu retragerea lui Bayezid II în fața fiului său, situația s-a clarificat totuși, Bogdan III trebuind să încheie în anul 1512 un tratat cu Selim I, care a pretins dublarea tributului de la 4 000 la 8 000 de galbeni.

O ultimă mare confruntare din timpul domniei lui Bogdan III s-a produs la 27 februarie 1514, când Trilăilă, un pretendent la tronul țării susținut de domnul Țării Românești, Neagoe Basarab, a fost înfrânt în Bătălia de la Vaslui și omorât. În general domnia lui Bogdan III zbuciumată cu multe răsturnări de situație cu amenințări din toate părțile a însemnat consfințirea statutului politico-juridic al Țării Moldovei pe harta Europei. Aceste merite ale lui Bogdan III au fost apreciate și de Grigore Ureche cel care peste un secol menționa: „nu cu puțină laudă pentru lucrurile vitejești ce făcea,... în toate părțile priveghea ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său.”

După moartea logofătului (ministrului de externe, în sens modern) Ioan Tăutul în 1510, principalul loc în ierarhia marilor dregători a fost ocupată de portarul Luca Arbore, care conducea și Cetatea de Scun de la Suceava. Anume el l-a tutelat pe Ștefăniță (1517-1527) când acesta era minor. Tutela după câte știm a durat până în anul 1523, când Ștefăniță a poruncit omorârea lui Luca Arbore și a susținătorilor săi din rândul boierimii. O parte din aceasta a pibegit în Polonia, ceea ce a dus la o nouă deteriorare a relațiilor polono-moldovenești de această dată din timpul domniei lui Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță).

În timpul domniei lui, în Europa s-au produs evenimente care vor schimba configurația Europei de aici înainte. În 1521, turcii au pus stăpânire pe Belgrad, iar în 1526 i-au învins pe unguri la Mohács. Această ultimă înfrângere a pecetluit soarta Regatului Ungarici: în 1541, turcii au organizat pașalâcul de Buda, iar partea Ungarici de Sus a trecut în stăpânirea

habsburgilor austrieci ceea ce va genera o confruntare otomano-habsburgică pentru secolele următoare.

În această confruntare un loc aparte i-a revenit Transilvaniei. Voievodat autonom în componența Regatului Ungariei, după 1526 de sine stătător, în deceniul al treilea al secolului al XVI-lea, el va deveni câmpul de luptă între otomani și habsburgi. Anume în aceste lupte va fi implicat chiar de la începutul primei sale domnii în Țara Moldovei – Petru Rareș (1527-1538), fiul lui Ștefan cel Mare, care a ocupat tronul Moldovei după moartea prematură a lui Ștefan cel Tânăr.

Debutul domniei a fost unul favorabil pentru Rareș. După victoria asupra habsburgilor din transilvania de la Feldioara (1529), obținută de vornicul Grozav, el a obținut o poziție foarte importantă în Transilvania, și a obținut chiar stăpânirea asupra mai multor teritorii de aici, ca feude.

Următoarea țintă pe care a urmărit-o Petru Rareș a fost Pocuția. La sfârșitul anului 1530, moldovenii ocupă principalele târguri din Pocuția. Replica poloneză a venit în luna august anul următor, când Jan Tarnowski îi va sili pe moldoveni să se retragă. Bătăliile de la Gwozdiec și Obertyn din august 1531 au fost câștigate de polonezi. Totuși, aceasta nu a fost decât începutul unui nou război între polonezi și moldoveni pentru Pocuția. În linii mari el va dura până în anul 1538, când s-a constituit o coaliție mare antimoldovnească.

Originile acestei coaliții trebuie căutate în acordul încheiat între Petru Rareș și habsburgi în anul 1535. Din câte se pare sultanul Soliman Magnificul a ajuns atunci la un acord cu polonezii și i-a impus domnului Moldovei să nu mai atace Polonia. Acordul cu habsburgii desigur devenise cunoscut sultanului, iar reacția a fost una virulentă. Astfel, în 1538, domnul Moldovei s-a pomenit înconjurat de adversari, iar dreptul loviturii de grație i-a revenit lui Soliman Magnificul.

Campania otomană din anul 1538, cu o armată imensă, s-a încheiat cu capitularea țării fără luptă, boierii trădându-l pe domnul ei, care trecu singur munții la cetatea sa Ciceu din Transilvania.

Lui Petru Rareș i-a urmat în scaun, Ștefan Lăcustă (1538-1540), probabil un nepot al lui Ștefan cel Mare. Invasia de lăcuste care au nimicit culturile agricole și aversiunea marii boierimi i-au adus sfârșitul. El va fi asasinat de către un grup de boieri în decembrie 1540 care s-au și grăbit să-l aleagă domn pe un Alexandru Cornea. Această alegere trebuia să prevină, în viziunea elitelor politice o posibilă revenire a lui Petru Rareș în scaun, despre care se zvonca încă din vara anului 1540, când fostul domn asigura conducerea orașului Bistrița: „vom fi ce-am fost și mai mult decât atât”. Autoritatea otomană era în declin în Transilvania, iar revenirea lui Petru Rareș în scaunul Moldovei putea revigora influența lui Soliman Magnificul în zonă.

Mănăstirea Putna, vedere generală.

Sfânta Mănăstire Putna, Ierusalimul Neamului Românesc, unde își doarme somnul de veci Ștefan cel Mare și Sfânt, *cel mai mare român*, după cum a fost nominalizat public și Mormântul său.

Așadar, după ce a acceptat mărirea tributului la 12 000 de galbeni și l-a trimis pe fiul său, Iliăș, ostateg la Constantinopol, Petru Rareș, revenit la domnie cu acordul turcilor, a condus o nouă campanie în Transilvania unde din nou a obținut victorie în vara anului 1541. În urma numeroaselor demersuri și campanii, Petru Rareș a recuperat și o parte din stăpânirile sale din Transilvania.

După moartea lui Petru Rareș (1546), în scaun i-a urcat fiul său, Iliăș. După o domnie de câțiva ani el a plecat la Constantinopol unde a trecut la islam în anul 1551. Încercarea fratelui său, Ștefan (1551-1552) să repete faptele mărețe ale tatălui său s-au lovit de o rebeliune a boierilor și asasinarea lui la Țuțora, astfel se încheia o etapă în istoria Moldovei, în care faptele mărețe și umbra marelui Ștefan avea să-i mențină pe moldoveni ca jucători importanți pe arena politică internațională.

Moldova în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Între criză și supraviețuire.

În 1552, la Țuțora, cu implicarea habsburgilor, boierii moldoveni l-au asasinat pe Ștefan Rareș. Trecerea la islam a lui Iliăș Rareș, fratele său, a produs un ecou puternic în rândul elitelor politice de la noi, iar posibilitatea ca Moldova să fie transformată în pașalâc (provincie otomană inclusă imperiului) și să-și piardă orice umbră de suveranitate era foarte mare. Este adevărat că nici ceilalți jucători activi pe plan intern și extern n-au stat la o parte și s-au implicat activ în evenimentele derulate atunci. În Moldova, un grup de susținători l-a proclamat domn pe Ioan Joldea. În Polonia, mai mulți boieri moldoveni în frunte cu Petre stolnicul, care era fiul nelegitim al lui Bogdan III, au pregătit o campanie militară menită să-l aducă în scaun pe acesta. Înaintea campaniei, atât viitorul domn Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568), cât și boierii care l-au susținut, au prestat omagiu de vasalitate în fața regelui polonez. Cu ajutoarele acestuia au intrat în Moldova, l-au învins pe Joldea în Bătălia de la Șipote din septembrie 1552 și au preluat conducerea țării. La acea oră situația pe arena internațională era destul de complicată. În anul 1551, Transilvania ajunge în stăpânirea habsburgilor pentru cinci ani, fiul lui Ioan Zapolia cedând lui Ferdinand de Habsburg provincia, pentru care Ferdinand îi oferă domeniile Opeln și Ratiborg.

Prin susținerea lui Alexandru Lăpușneanu, Polonia revenea activ în politica moldovenească. Ea obținea în persoana noului domn un aliat și susținător puternic și care s-a declarat cu atât mai mult vasal al regelui Poloniei, conform vechiului statut pe care domnii noștri l-au avut față de suveranii din nord. Otomanii mizând pe formula răului mai mic, evident că au susținut candidatura lui Alexandru Lăpușneanu. El nu era impus de otomani, dar totodată nu era nici reprezentantul habsburgilor, care erau principalii adversari ai otomanilor în acest spațiu.

Lăpușneanu începea domnia după ce prestase un omagiu de vasalitate regelui polon la Bakota, înaintea urcării în scaun. La 22 iunie 1553, la Hârlău, același omagiu este înnoit. Totuși, după cum s-au derulat însă evenimentele, Alexandru Lăpușneanu s-a detașat destul de repede de cei care l-au promovat în scaunul Țării Moldovei, începând propriul joc în care a încercat să aibă propria linie politică și să oscileze între marile puteri după exemplul marilor săi înaintași.

Principală ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu a fost mănăstirea Slatina (județul Suceava), pregătită pentru a deveni următoarea necropolă domnească. Construirea acestei mănăstiri a început în anul 1553, adică în următorul an după urcarea lui Alexandru Lăpușneanu în scaun, dar a fost terminată de abia la revenirea domnului în scaun în anul 1564.

Otomanii au știut de acum înainte să-i folosească pe cei doi domni români, muntean și moldovean, în planurile lor din spațiul nord dunărean. Încă din anul 1554, domnul Moldovei cerea regelui polon să contribuie la așezarea lui Ioan Sigismund Zapolia, adversarul habsburgilor, în scaunul Transilvaniei, deoarece în caz contrar sultanul turc ar putea transforma Transilvania în pașalâc. La 10 iulie 1555, Alexandru Lăpușneanu scria aceluiși rege că va participa la campania din Transilvania din porunca sultanului și cu scopul de a-l pune în tron pe Ioan Sigismund Zapolia. În acel moment, Alexandru Lăpușneanu apărea ca un protector al noului principe, încercând să recupereze, Cetatea de Baltă și Ciceul, din Transilvania, pe care le primise Ștefan cel Mare de la Matei Corvinul drept compensare pentru pierderea Cetății Albe și Chilieii, ceea ce va și reuși în 1558.

Având o puternică susținere din afară, dar și persoane loiale în interiorul țării, nemulțumite mai ales de politica promovată de Alexandru Lăpușneanu, noul pretendent la tronul Moldovei, *Jacob Heraclide Despot*, un aventurier originar din Creta sau Samos, a intrat în țară în toamna anului 1561 și în urma bătăliei de la Verbia de la 18 noiembrie același an, a ocupat scaunul Moldovei. Noul domn avea o educație umanistă europeană, și împărtășea convingerile protestante. Devenit domn s-a declarat ortodox, dar a dat și un edict de toleranță religioasă favorizând protestanții prigoșiți.

Totuși străin de obiceiurile țării, noul domn a trezit nemulțumirea celei mai importante părți a boierimii moldovenești, care în scurt timp s-a răsculat. Răsculații, încă din momentul declanșării revoltei, august 1563, l-au ales domn pe Ștefan Tomșa. La sfârșitul anului 1563 și începutul anului 1564 se desfășoară în lupte aprige pentru deținerea scaunului Țării Moldovei. De abia noul contingent militar oferit de sultanul turc va deveni decisiv în lupta dintre Alexandru Lăpușneanu și Ștefan Tomșa. Acesta din urmă avea să părăsească Moldova și să-și caute refugiu în Polonia. Dar în urma numeroaselor intervenții ale lui Lăpușneanu, dar și ale sultanului turc, Ștefan Tomșa avea să fie omorât la începutul lunii mai 1564, la Liov împreună cu colaboratorii săi apropiați: Moțoc și Spancioc.

Noua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564-1568), deși începea sub auspicii promițătoare, a fost una destul de zbuciumată mai ales din cauza numeroșilor pretendenți la domnie și partide de susținere care se adăposteau în statele vecine. Spre a îi pe plac turcilor el va muta capitala de la Suceava la Iași, zonă mai ușor de controlat. După moartea lui în scaunul țării avea să-i urmeze fiul său, Bogdan Lăpușneanu (1568-1572). Având doar 15 ani, țara era condusă de o regență în frunte cu mama sa, Ruxandra. A preluat efectiv conducerea țării în 1570, când s-a declarat matur. A încercat să se debaraseze de influența mării boierimi, optând pentru colaborarea cu boierimea tânără.

Fiul lui Alexandru Lăpușneanu a fost înlocuit cu Ioan Vodă, zis *Cumplit sau Viteaz* (1572-1574). În Imperiul Otoman se generalizează principiul scoaterii la mezat (la vânzare) a scaunelor domnești ale țărilor române, iar noul domn a dat o sumă importantă pentru domnie. Deși a avut o domnie scurtă, Ioan Vodă a reușit să se manifeste din plin atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Lupta lui cu marea boierime l-a făcut vestit pentru posteritate, iar cronicarii l-au categorisit *Cumplit* tocmai din cauza zelului cu care și-a subordonat boierimea și înaltul cler.

Cel mai important moment din timpul domniei lui Ioan vodă cel Cumplit este fără îndoială hotărârea lui de a se ridica împotriva Imperiului Otoman. În momentul declanșării războiului, Ioan vodă își pierduse susținerea la Constantinopol. Inițial marele vizir Mehmed Sökölu a dorit să-l readucă în scaun pe Bogdan Lăpușneanu, iar mai apoi în joc a intrat domnul Munteniei, Alexandru II Mircea, care prin trafic de influență în capitala Imperiului Otoman, a obținut tronul Moldovei pentru fratele său, Petru Șchiopu (1574-1577; 1577-1578; 1578-1579; 1582-1591). Acesta a și obținut investitura sultanului la 18 martie 1574. Cu toate acestea, domnul mazilit (detronat de turci) avea de gând să opună rezistență. A urmat un război între Ioan Vodă cel Viteaz și Imperiul Otoman. A fost ultima manifestare importantă a armelor moldovenești îndreptate împotriva Imperiului Otoman. Având forțe mult mai mici, Ioan Vodă cel Viteaz avea să fie înfrânt, în lupta de la Roșcani (1574), rămânând în istorie ca un viteaz apărător al destinului țării. Prins de turci a fost legat de mâini și de picioare de patru cai și rupt în bucăți.

În momentul urcării lui Petru Șchiopul în scaunul Moldovei, statutul politico-juridic al țării se deteriorase simțitor. Pe lângă scoaterea la mezat a scaunelor celor două țări române extracarpătice, puterea suzerană sporea din ce în ce mai mult și lista obligațiilor pe care domnii Moldovei și Munteniei aveau datoria să le execute.

Cu toate acestea, Grigore Ureche are numai cuvinte bune la adresa lui Petru Șchiopul: „Era domnu blîndu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom. nerăsipitoriu, putem să-i zicem că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să zmintescă”. În plan economic de numele

acestui voievod este legată și încheierea unui tratat cu Anglia privind libertatea comerțului negustorilor englezi în Moldova. cu obligația să plătească 3% din valoarea mărfurilor. Domniile lui Petru Șchiopul au fost pline de incursiunile cazacilor zaporojeni. Or, acestea care aduceau de fiecare dată un pretendent nou pe tronul țării, trebuiau neapăra: să fie coordonate de anumite forțe din interiorul țării.

Spre deosebire de predecesorul său, Iancu Sasul (1579-1582) nu a găsit limbă comună cu marea boierime. Este caracterizat negativ și de către Grigore Ureche. Datoriile pe care le acumulase puteau fi întoarse numai prin stabilirea noilor impozite. La sfârșitul lunii august 1582, Petru Șchiopul redevine domn al Moldovei, iar în a doua jumătate a anului 1591, Petru Șchiopul părăsește scaunul domnesc și pleacă prin Polonia spre Bozen, în Italia de nord. Decizia de a părăsi scaunul domnesc și de a pleca spre alte țări decât Imperiul Otoman era previzibilă atâta timp cât nepotul său, Mihnea II, mazilit la începutul aceluiași an, a fost nevoit să treacă la islam pentru a-și păstra viața.

Moldova la sfârșitul secolului al XVI-lea. Unirea politică a lui Mihai Viteazul

În Moldova urmașul lui Petru Șchiopul a devenit Aron Tiranul (1591-1595). La plecare Petru Șchiopul a luat cu el și haraciul țării, iar acest lucru însemna că noul domn trebuia să plătească acea datorie, dar de asemenea și datoriile față de creditorii proprii. Aron Tiranul în momentul urcării în scaun avea deja o datorie uriașă. Firește că această datorie imensă putea fi întoarsă doar prin inventarea noilor impozite pentru populație. Împreună cu noul domn în Moldova au plecat și creditorii care ajunși în țară au și început recuperarea sumelor împrumutate lui Aron Tiranul la Constantinopol.

La începutul anilor '90 situația Imperiului Otoman a devenit destul de dificilă. Criza economică și inflația mare au fost amplificate înfrângerile în războiul cu Persia început în anul 1578. Ca urmare a acestei situații s-a produs și amplificarea exploatarei economice a teritoriilor aflate în dependență față de ei, inclusiv a Țărilor Române.

În anul 1584, habsburgii au inițiat demersuri pentru formarea unei coaliții antiotomane. Realizarea „Ligii Creștine” a întâmpinat însă dificultăți, dar în final aceasta a fost formată din Papalitate, Imperiul Habsburgic, Spania, ducatele italiene Toscana, Mantova și Ferrara.

În anul 1593 a început războiul între Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic, care va dura până în anul 1606. Acel război va avea consecințe importante asupra Transilvaniei, Moldovei și Munteniei.

În luna februarie 1594, între habsburgi și principele Transilvaniei Sigismund Báthory a fost încheiat un acord militar îndreptat împotriva otomanilor. În același an, la Liga Creștină avea să adere și domnul Moldovei Aron Tiranul. La 16 august 1594, acesta a încheiat un tratat cu habsburgii prin care se obliga să participe la operațiuni militare comune împotriva turcilor și tot în aceeași lună se recunoștea vasalul principelui Transilvaniei.

Se preconiza formarea unei confederații al țărilor dunărene, în care principele Transilvaniei ar fi avut poziția dominantă, iar domnii Moldovei și Munteniei aveau să devină vasalii principelui.

Campania împotriva otomanilor a fost începută la 13 noiembrie 1594. Ambii domni au atacat împreună turcii și teritoriile administrate direct de aceștia în cele două țări române extracarpătice. Oastea moldovenească a atacat Tighina, Chilia și a întreprins incursiuni în nordul Dobrogei. Evenimente și mai importante aveau să se producă în anul următor, 1595.

Sigismund Báthory avea o influență mare în treburile Moldovei și Munteniei. Datorită situației privilegiate pe care o avea știa să acționeze în concordanță cu interesele proprii. În luna aprilie 1595 l-a scos din scaunul domnesc al Moldovei pe Aron Tiranul.

În acel moment s-a schimbat situația și din Moldova. Schimbarea lui Aron Tiranul cu Ștefan Răzvan de către principele Transilvaniei în scopul măririi influenței lui în Moldova a avut urmări cu totul neașteptate. Elitele politice din Țara Moldovei nu erau de acord să accepte situația impusă de Báthory. Aceste temeri existau atât în rândurile boierilor care atunci se aflau în țară, precum și în rândurile celor care se aflau în refugiu în Polonia. Aceștia din urmă au convenit cu conducătorii Poloniei revenirea în țară, anihilarea influenței transilvănene și numirea unui domn din rândul lor care ar fi fost înrudit cu dinastia tradițională a Mușatinilor/Bogdăneștilor

Ca urmare a acelei situații s-a produs campania militară din Moldova condusă de hatmanul și marele cancelar al Poloniei Jan Zamoyski, iar ca urmare a acestei campanii a început domnia unui nou domn, Ieremia Movilă (1595-1600; 1600-1606) ales de boierii țării.

Schimbarea domnului Moldovei nu putea să placă domnului muntean Mihai Viteazul și lui Sigismund Báthory, care pierdeau un aliat important în lupta lor antiotomană. În anii următori Mihai Viteazul va trebui să reînceapă lupta cu otomanii, deoarece pe malurile Bosforului încă nu s-a renunțat la schimbarea domnului Țării Românești cu o persoană mai dependentă de Poarta Otomană decât cel aflat în exercițiu.

În acel moment situația din Moldova era stabilă. Ieremia Movilă a ieșit din războiul antiotoman, avea tot sprijinul factorilor de decizie din regatul polonez, care garantau sistemul dublei suzeranități. Stabilitatea politică a adus cu sine și dezvoltarea economică și culturală. Domnul Moldovei sprijinea însă opoziția împotriva lui Mihai Viteazul. În Moldova și-au găsit refugiul boierii munteni care nu erau de acord cu planurile lui Mihai Viteazul de luptă antiotomană. În acea perioadă ei au propus ca Polonia să-și extindă suzeranitatea sa și asupra Țării Românești. Aceasta nu a dus însă la o confruntare deschisă. Schimbarea situației se va produce de abia în anul 1599.

Petru Rareș cu familia, în tablou votiv de la Mănăstirea Moldovița (jud. Suceava, an 1532).

La 29 mai 1599, Sigismund Báthory a renunțat la scaunul Transilvaniei, iar în locul lui principe al Transilvaniei a devenit Andrei Báthory, vărul lui Sigismund. Așa cum se pare, el dorea reînnoirea acordului din anul 1595, în virtutea căruia domnul Țării Românești era vasalul principelui Transilvaniei, iar acesta din urmă avea prerogativele schimbării domnului. Ambițiile sale pentru schimbare pe scaunul domnesc al Munteniei au găsit susținere în urma schimbului de opinii cu Zamoyski și Ieremia Movilă. Astfel a justificat Mihai Viteazul campania sa din Transilvania în toamna anului 1599, cu atât mai mult cu cât soliile comune ale lui Ieremia Movilă și Andrei Báthory la Constantinopol în vara anului 1599, le propuneau otomanilor numirea în scaunul Munteniei a lui Simion Movilă, fratele domnului Moldovei.

Aceste planuri l-au determinat pe Mihai Viteazul să treacă la acțiune. Campania din Transilvania a început în octombrie 1599 și era o urmare firească a deteriorării relațiilor între Andrei Báthory și Mihai Viteazul, care a căta oară a hotărât să acționeze în loc să aștepte. Bătălia decisivă s-a dat la 18/28 octombrie 1599 la Șelimbăr, lângă Sibiu, și s-a terminat cu victoria lui Mihai Viteazul. Andrei Báthory noaptea a încercat să fugă, dar a fost omorât de secuii susținători ai voievodului român. După victorie domnul Țării Românești a declarat că nu dorește să cedeze Transilvania și că dimpotrivă ar dori să fie și principe al Transilvaniei, spre nemulțumirea marilor puteri, dar bucuria majorității populației care era de același neam.

După cucerirea Transilvaniei, a urmat rândul Moldovei. Acțiunile energice ale lui Mihai Viteazul n-au lăsat nici o șansă adversarilor săi. În luna mai 1600, cu o armată de 17.000 de soldați, mult mai numeroasă decât cea pe care o avea la dispoziție domnul Moldovei, Mihai Viteazul a trecut munții, intrarea în Neamț și Suceava producându-se fără luptă, iar lui Ieremia Movilă nu-i rămânea altceva decât să se retragă din fața lui și să-și găsească refugiu în cetatea Hotinului. Era o perioadă când începea să se cristalizeze conștiința națională. Cetatea de Scaun de la Suceava, opera lui Ștefan cel Mare, își va deschide larg porțile. Mihai Viteazul la sfârșitul lunii **mai 1600 s-a intitulat „domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei”**. Din păcate unirea vremelnică a celor trei țări românești nu avea încă șanse de izbândă în condițiile existenței marilor puteri vrășmașe. Imperiul Otoman, regatul polonez și Imperiul Habsburgic, dornice de cotropiri și supuneri. Esențial însă, **minunea se producește și devine o pildă simbolică pentru secolele următoare**.

Împotriva lui Mihai atunci s-a ridicat o coaliție a tuturor puterilor care erau implicate în evenimentele din acea perioadă: Polonia, Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Nu-i întâmplător nici faptul că de acea situație va hotărî să se folosească fugarul Ieremia Movilă, care în septembrie 1600 va reocupa cu ajutor polonez scaunul Moldovei. Încă din anul 1598

boierii aflați în opoziția lui Mihai Viteazul au venit în Moldova cu rugămintele de ajutor. Ei doreau crearea unei zone tampon care să fie dependentă în egală măsură atât față de Imperiul Otoman cât și de Polonia. La începutul toamnei 1600 s-a produs acțiunea conjugată a forțelor interesate de anihilarea năzuințelor domnului român. La 1 septembrie 1600, nobilimea transilvăneană a refuzat să participe la Dieta (adunarea nobiliară) convocată de Mihai la Sebeșul Săsesc. Peste două săptămâni în bătălia de la Mirăslău, la 18 septembrie, Mihai a fost învins de Gheorghe Basta comandantul trupelor imperiale austriece care a aderat la răscoala nobilimii transilvănene, aproape exclusiv maghiară. A urmat campania poloneză în Muntenia, unde la 20 octombrie 1600, Mihai Viteazul era învins de către Jan Zamoyski mare hatman și mare cancelar al coroanei polone. Ca urmare a acestor evenimente, Mihai Viteazul va trebui să părăsească tronul Munteniei, unde a urcat Simion Movilă, fratele domnului Moldovei.

Domnia lui Simion Movilă în Muntenia va dura până în luna iulie 1602. Acea perioadă constituie apogeul influențelor domnului Moldovei în acea țară. Mihai Viteazul va mai reveni încă odată pe câmpul de luptă, acum cu ajutor habsburgic, când împreună cu generalul Basta îl va învinge pe Sigismund Báthory, revenind astfel în scaun, la 3 august 1601, în urma bătăliei de la Gorăslău. Peste o săptămână însă Mihai avea să fie asasinat mișelește, pe la spate, în Câmpia Turzii de către soldații aceluiași trădător Basta, care însuși năzuia să ocupe scaunul princiar și pe care chiar l-a ocupat cu întreruperi până în anul 1604.

Simbolul unirii lui Mihai va deveni un program politic pentru mai mulți domni români și principii transilvăneni care vor dori să repete isprava lui. De aici încolo, Unirea va deveni tot mai des evocată în contextul unei *Restitutio Daciae*, a cărei proiect politic a și fost lansat la sfârșitul secolului al XVI-lea. Totodată, evenimentele de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, avându-l ca principal protagonist pe Mihai Viteazul, vor readuce spațiul românesc în prim planul evenimentelor majore europene. Totodată, atunci când curentul de idei al revoluției de la 1848 va lansa programul politic al unirii tuturor românilor într-un stat unitar, românii îl vor avea pe Mihai Viteazul ca un simbol sfânt tuturor și model de urmat.

Țara Moldovei în secolul al XVII-lea

La începutul secolului al XVII-lea capacitățile militare ale Țării Moldovei nu mai erau aceleași ca și în perioada precedentă, ca de exemplu în timpul domniei lui Ioan Vodă cel Cumplit, când Moldova a rezistat câteva luni bune avalanșei armatelor otomane. În această perioadă diplomația devenea aproape singura sursă de asigurare a stabilității și prosperității țării, spre deosebire de exemplu de secolul precedent al XVI-lea, când armatele moldovenești încă mai luptau cu succes pe diferitele fronturi ale Europei centrale și de est.

De aceea, din mai multe puncte de vedere, începutul secolului al XVII-lea este caracterizat prin dualitatea tradițiilor și înnoirilor în viața politică, socială și culturală. Formelor vechi, tradiționale li s-au adăugat alte concepții novatoare. Situația generatoare de numeroase confuzii și, deseori, contradicții, este caracteristică epocilor de tranziție. La începutul secolului al XVII-lea elementele epocii moderne se instaurează treptat în acest spațiu geografic, demonstrând odată în plus, atât legătura lui cu alte spații geografice, precum și disponibilitatea de a face față noilor exigențe ale vremii.

După moartea lui Ieremia Movilă, în anul 1606, ctitorul minunatei mănăstiri Sucevița din Bucovina, în Moldova izbucnește lupta pentru putere. Fostul domn lăsa în urma sa câțiva fii. Totodată, fratele lui, Simion Movilă, domn al Munteniei (1600-1602), dorea el însuși să ocupe tronul Moldovei, pe care de altfel l-a și ocupat după moartea lui Ieremia Movilă (1606-1607). A murit însă, peste un an. În acele condiții, atât fiii lui Ieremia cât și fiii lui Simion, aveau dreptul să ocupe tronul Moldovei. Până la urmă însă conflictul a fost aplanat, iar întâietatea în ocuparea scaunului domnesc i-a fost acordată fiului lui Ieremia Movilă, Constantin Movilă, care va ocupa tronul la sfârșitul anului 1607. Se revenea așadar la litera tratatelor dintre polonezi și otomani de la sfârșitul secolului al XVI-lea și care garanta o domnie ereditară a casei lui Ieremia Movilă. Constantin Movilă s-a orientat în politica sa externă spre Polonia și Imperiul Habsburgic, a încercat, de asemenea, să medieze trecerea Munteniei sub suzeranitatea Poloniei, ceea ce i-ar fi adus și lui un plus de autoritate în acest spațiu. Apoi, spre sfârșitul anului 1610, principele Transilvaniei Gabriel Báthory va întreprinde o campanie în Muntenia și va depune eforturi pentru înlocuirea lui Constantin Movilă din scaunul Moldovei cu Ștefan Bogdan, fiul lui Iancu Sasul. Astfel, revenea în actualitate a câta oară *Proiectul Dacic*.

Constantin Movilă a fost scos din scaun la sfârșitul anului 1611, pe motiv că a acordat sprijin lui Radu Șerban în conflictul acestuia cu Gabriel Báthory. Lui i-a succedat Ștefan Tomșa. În 1613 el, alături de principe și domnul muntean își jură unul altuia ajutor reciproc.

Perioada cuprinsă între anii 1612 și 1634 stă sub semnul unor confruntări aprige pentru instituirea, recâștigarea ori consolidarea influenței în spațiul extracarpatic între Imperiul Otoman, Polonia și Imperiul Habsburgic. Nimeni nu va reuși în mod decisiv să-și impună influența sa în acest spațiu, chiar dacă trebuie să luăm în considerație că inițiativa strategică i-a aparținut Imperiului Otoman. În 1618, pe continentul european a început Războiul de 30 de ani cu implicații majore asupra situației de pe continent pentru mult timp încolo.

Odată ajuns în scaun, Ștefan Tomșa II a început să promoveze o campanie activă îndreptată împotriva polonezilor, forțându-le acestora recunoașterea lui ca domn. Campania de restabilire a Movileștilor în scaun

în anul 1612 s-a încheiat cu un eșec lamentabil în Bătălia de la Cornul lui Sas. Au urmat alte confruntări militare iar instabilitatea domniei a devenit o caracteristică a acestei epoci pentru Moldova.

Bătălia de la Țuțora din 1620 și pierderea vieții de către comandantul armatei poloneze, Stanisław Żółkiewski, a servit drept semnal pentru organizarea unei mari campanii împotriva Poloniei sub conducerea tânărului sultan Osman II și soldată cu Bătălia de la Hotin (1621). A fost un război care a afectat profund situația Țării Moldovei, dar totodată a stabilit și rostul turcilor pe mai departe de mediatori destinat domnilor Țărilor Române.

Domnii Moldovei au folosit căile diplomatice pentru soluționarea situațiilor conflictuale din cauza timpurilor zbuciumate și au jucat un rol important în acele vremuri. În anul 1624, Moldova avea să fie atacată de tătari care se vor răscula împotriva Imperiului Otoman. Cu această ocazie va fi arsă curtea domnească de la Iași, iar domnul Radu Mihnea, după ce va sta puțin timp la Suceva, își va stabili reședința la Hârlău (jud. Iași).

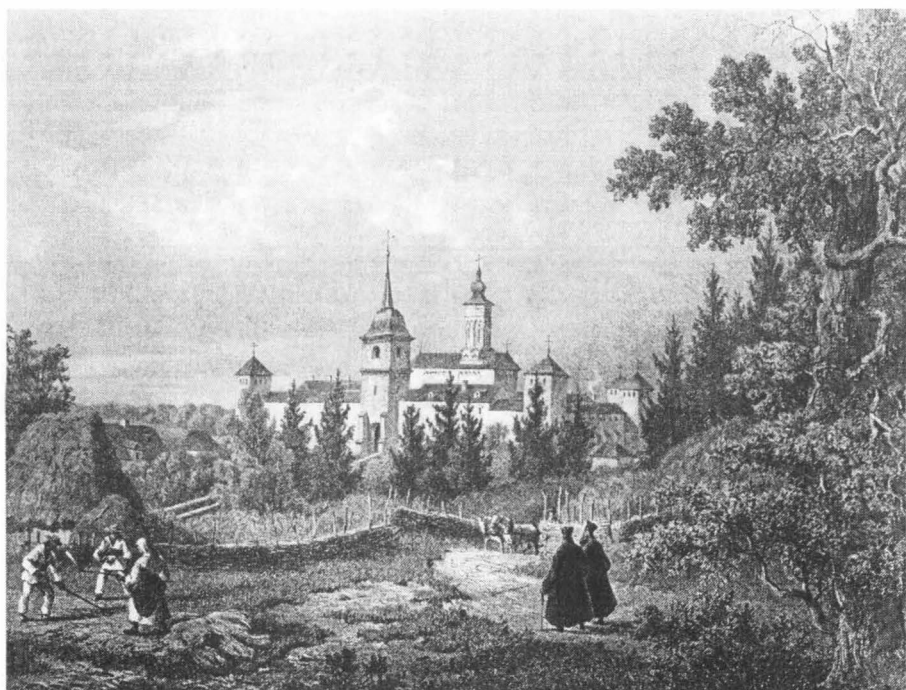
În perioada cuprinsă între 1623 și 1626 cât timp Radu Mihnea era în scaunul Moldovei, iar fiul său Alexandru Coconul în scaunul Munteniei, ambele țări de facto erau conduse de Radu Mihnea. Cu atât mai mult că ni s-au păstrat mai multe pricini judecate de acest domn pentru Țara Românească în situația când de fapt domn acolo era fiul său, Alexandru Coconul. În ceea ce privește uniunea dinastică din această perioadă merită de menționat și faptul că cel puțin o parte dintre dregătorii din Țara Românească ocupau dregătorii și în Moldova. Succesul diplomatic al lui Radu Mihnea va inspira și alți domni să încerce realizarea acelorași performanțe. Este și cazul lui Alexandru Iliaș, care va obține pentru fiul său, Radu Iliaș, domnia Munteniei, în perioada când el însuși era domn al Moldovei, dar și al lui Vasile Lupu care va încerca ani în șir să obțină scaunul Țării Românești pentru fiul său. Semnificativ este și faptul că ambii domni ai Moldovei aveau să-l înfrunte pe unul dintre cei mai importanți domni ai Munteniei de-a lungul întregii sale istorii – Matei Basarab. Și dacă fiul lui Alexandru Iliaș este învins la începutul domniei, atunci rivalitatea dintre Vasile Lupu și Matei Basarab va dura de-a lungul întregii domnii a voievodului Moldovei și se va încheia doar atunci când, împotriva domnului „cu hire împărătească mai mult decât domnească” se va ridica o coalitiție redutabilă din care făceau parte Gheorghe II Rakoczy principele Transilvaniei, Matei Basarab domn al Munteniei și Gheorghe Ștefan, marc logofăt spre sfârșitul domniei lui Vasile Lupu și una dintre personalitățile importante moldovenești din acea perioadă.

În acest caz, dincolo de voința marilor puteri, situația a fost tranșată de liderii politici ale celor trei țări române. O importanță marc în această perioadă au avut-o tratatele politice dintre Moldova, Muntenia și Transilvania. Confederațiile încheiate între suveranii celor trei țări românești

vor consfinți o realitate distinctă la nord de Dunăre, cel puțin până la mijlocul secolului al XVII-lea, din care reieșea voința și hotărârea cu care suveranii celor trei țări române erau gata să-și apere interesele, dar și să-și promoveze propriile planuri. Rolul pe care l-a avut Gheorghe II Rakoczy în alungarea lui Vasile Lupu și urcarea în scaun a lui Gheorghe Ștefan a fost elementul determinant în creșterea autorității lui în ambele țări române extracarpătice. Totodată criza politică din Polonia, i-a permis să-și înainteze pretențiile la scaunul acestui regat. Așa cum continuarea războiului Poloniei cu cazacii zaporozeni, Rusia moscovită, și Suedia, proaspăt ieșită învingătoare din războiul de 30 de ani, agrava și mai mult situația din regatul polon, principele transilvănean a hotărât să-și înainteze el în persoană aspirațiile sale asupra coroanei regatului Poloniei. De partea cealaltă, în situația creată, Imperiul Otoman urmărea cu îngrijorare evenimentele care se desfășurau în nord – estul continentului, dezagreând de la bun început intenția principelui transilvănean. Intervenția lui în Polonia și mai mult decât atât, cooptarea în planurile sale a domnilor Moldovei și Munteniei avea să se încheie fără rezultate scontate. Intervenția armată a otomanilor din anul 1658, îi va scoate din scaun pe toți cei trei: Gheorghe II Rakoczy, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban. Astfel de intenții nu au reușit nici în anul 1659, când a fost declanșată lupta antiotomană de către Mihnea III Radu. Încercarea lui Rakoczy de a relua tronul Transilvaniei suferă eșec. A fost cea mai mare și probabil ultima intervenție conjugată a conducătorilor celor trei țări române.

În deceniile care vor urma, schimbarea raportului de forțe în sud-estul Europei și anexarea Transilvaniei în anul 1691 la Imperiul Habsburgic vor aduce rectificări substanțiale atât statutului politico-juridic al Țărilor Române, dar și posibilității lor de acțiune și conlucrare în vederea atingerii scopurilor propuse. Cu toate acestea, elitele politice din cele două țări extracarpătice vor continua promovarea propriilor direcții politice și modelarea ambițiilor în funcție de relațiile politice internaționale și regionale.

Această situație nu putea să nu afecteze și situația Moldovei, care va fi implicată în numeroasele confruntări polono-otomano-habsburgice, cum ar fi Bătălia de la Hotin 1673, asediul turcesc al Vienci (1683), sau Războiul dintre Imperiul Otoman și Sfânta Alianță care se va încheia doar în anul 1699 prin semnarea păcii de la Karlowitz. De menționat și faptul că în urma incursiunilor din 1686 și 1691, partea de nord a Moldovei a fost ocupată de polonezi. Regele Jan III Sobieski dorea să-l așeze pe fiul său Iacob domn al Moldovei. Tot atunci cetățile din nordul Moldovei vor intra în stăpânirea polonezilor și vor fi retrocedate domnilor Moldovei doar odată cu semnarea păcii de la Karlowitz.

Mănăstirile sucevene Moldovița și Dragomirna, gravuri de epocă austriacă din cabinetul de stampe al Academiei Române (București).

ВЪЗІТНІЕ
А СІНГЛАВІИ ПРОРОКІ ДАВІД.

Пре Діимеж РѸМЖНѢСКЖ 168
БЖІА ШН КЪ ТВАТЖ КЕЛТЪМАА.

ПРЕБЛАЖЕННАГО СѸАХЪ РІТНУ
ІС ХС. ІѠ СТЕФАН ПЕТРЪ ВОС
ВОДА ДІИИЛЪ, ЦРЪБЪ МОЛДОВІИ.

ДІИ СІТЕЛЕ СКРИПТѢР. І СІЦІЛШЪ ПІЗНІЦЪ ДІ
ІКАЛНШЪ СІПТІИ КЕЛІНЧЪ, КЪ АОНГЖ ШІТІНІ
ЛЪ П МІАЦЪ АН СІКОТІНТЖ ШН ЧІРКАТЖ ПРІ
СІПІЛЕ ІСВРЦЪ, ШН ДАЧІА ПРЕ ВІРШѢР ТРОКМІ
ТЖ П ЧІНЧЪ ЛН ФІШІРТЕ КЪ ШІВРДІЕ МІРЕ, ДЕ
ВМЕРІТЪА ДОГОДЕН МІТРОПОЛІТЪА ДЕ
ЧІАРА МОЛДОВІИ.

В ДОНА:ТІА РЪ ОУНЕВ:КО ТУПЪМ
ІЗЪВРАЖІА. А БІТІА Ш СОТВОРЕ СІБЪ: ЗРІА.

Pagină de titlu: *Psaltirea în versuri* a Mitropolitului Dosoftei, 1673, pe cheltuiala domnitorului Moldovei Ștefan Petriceicu, pre limba rumânească și nu „moldovencască”.

Cazania Mitropolitului Moldovei Varlaam, 1643, numită Carte românească de învățătură.

Moldova în epoca fanariotă (1711-1821)

Epoca fanariotă este una dintre cele mai controversate perioade ale istoriei românilor. Pe de o parte accentuarea problemei orientale a dus la diminuarea considerabilă a posibilităților de manevră a Moldovei și Munteniei, pe de altă însă procesele de modernizare care se derulau în restul Europei nu au avut cum să ocolească și spațiul românesc.

Instabilitatea domniei a fost una din trăsăturile distincte ale epocii fanariote. Domnitorii străini, locuitori ai cartierului Fanar din Istanbul cumpărau tronul de la sultan. Totuși, din punctul de vedere al relațiilor dintre țările române din această perioadă, otomanii au preluat o serie de modele întâlnite sporadic în secolul al XVII-lea, care în final vor avea efecte speciale în ceea ce privește amplificarea relațiilor interromânești din această perioadă. Altfel spus, chiar dacă asistăm la o instabilitate a domniei, pe de altă parte însă asistăm la deasa mutare a domnilor dintr-o țară românească extracarpatică în cealaltă. Acest fenomen, pe lângă efectele negative firește, va avea însă un efect special în ceea ce privește dezvoltarea de noi relații între țările române extracarpatice, cu atât mai mult, că în această perioadă asistăm la o serie de măsuri modernizatoare, care odată aplicate, într-o țară vor fi preluate și aplicate și în cealaltă. Asistăm așadar la o armonizare și unificare a instituțiilor și procedurilor de administrare a statului ceea ce va pregăti, fără îndoială unirea politică a Moldovei cu Muntenia la mijlocul secolului al XIX-lea.

Începutul epocii fanariote este stabilit oarecum arbitrar. Până în anul 1711, au mai fost și alți originari greci, care au ocupat scaunul Țării Românești și a Țării Moldovei. Mai mult decât atât, însuși Nicolae Mavrocordat, cel care va fi numit domn în locul lui Dimitrie Cantemir, a mai fost odată domn în Moldova în perioada 1709-1710. Odată cu mazilirea lui Ștefan Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat va fi numit domn al Țării Românești. Arestarea lui și ducerea la Sibiu, în timpul războiului autro-otoman dintre anii 1716-1718 a fost urmată de urcarea în scaunul Munteniei pe o perioadă scurtă de timp a lui Ioan Mavrocordat, fratele său, mare dragoman al Porții. Ion Neculce, un bun cunoscător al realităților din epocă, are cuvinte de laudă la adresa lui Nicolae Mavrocordat: „Nărocul țării că s-au întâmplat atunci de au venit Neculai vodă. Iar de ar hi venit atunci altu domnu, mai prost, ar hi fost pre rău de moldoveni”. Numirea lui Nicolae Mavrocordat, în anul 1711, s-a făcut și ea după cum spunea Ion Neculce în urma consultării marelui vizir turc cu marii boieri ai țării. Este adevărat că această consultare a făcut-o fratele lui, Ioan Mavrocordat. Nicolae Mavrocordat a întemeiat în fond o nouă dinastie în principatele române, iar acest fapt avea să amelioreze pe cât posibil efectele sistemului vasalității restrictive. Astfel, fiul său, Constantin Mavrocordat a putut pe bună dreptate

să fie domn atât al Moldovei cât și al Munteniei, în virtutea vechilor principii de alegere a domnilor țărilor române extracarpătice, tocmai pentru că tatăl său a domnit atât la est cât și la sud de Carpați. Acest fapt lăsește că a contribuit la o armonizare și mai mare a legislațiilor și a principiilor de guvernare a principatelor române. Cam în aceeași perioadă cu domnia din Muntenia a lui Nicolae Mavrocordat, în Moldova a domnit pentru a treia oară între 1715-1726 Mihai Racoviță. Concurenți inițial pentru tronul Moldovei, mai târziu au ajuns chiar pe punctul de a deveni cuscii. Un fiu de-al lui Mavrocordat urma să se căsătorească cu o fiică a lui Mihai Racoviță.

Urmașul lui Mihai Racoviță în scaunul Moldovei a fost Grigore II Ghica. El la rândul său era fiul lui Matei Ghica și nepotul lui Grigore I Ghica, domn al Munteniei în două rânduri 1660-1664 și 1672-1672. Merită să amintim aici și faptul că la rândul său, Grigore I Ghica a fost fiul lui Gheorghe Ghica, domn al Moldovei între 1658 și 1659, după care trece în Țara Românească și este domn și acolo între 1659 și 1660, exact înaintea urcării în scaun a lui Grigore I Ghica. Prin mamă, fiica lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, era înrudit cu Mavrocordații. Până a urca în scaunul Moldovei a fost mare dragoman, dregătorie pe care a preluat-o de la unchiul său, Ioan Mavrocordat.

Epoca fanariotă este epoca războaielor ruso-turco-habsburge. Rușii și austriecii încercau să-și extindă teritoriile în paguba turcilor. Între anii 1711-1713, s-a desfășurat războiul ruso-turc. La sfârșitul lui turcii vor forma raiaua Hotinului; în 1716-1718 războiul austro-turc, în urma căruia Țara Românească va pierde Oltenia; în 1736-1739 războiul ruso-austro-turc, în urma căruia Oltenia revine în componența Țării Românești. Un altul, ruso-turc între 1768-1774, în urma acestuia Moldova a pierdut partea de nord-vest, numită de acum *Bucovina*, ocupată fiind de austrieci; iar între 1787-1791 războiul ruso-austro-turc, când rușii au ajuns la Nistru. Ca orice imperiu, și cel rusesc nu se mai satura de cuceriri. Începe un altul cu turcii, între 1806-1812. Inițial dorea să cotopească totul până la Dunăre, deci ambele țări românești, să fie vecin cu turcii, dar datorită atacului lui Napoleon asupra lor, în 1812, s-au mulțumit doar cu ceea ce se va numi **Basarabia**, după numele familiei Basarabilor domnii munteni.

Efectuarea reformelor de către Constantin Mavrocordat în ambele țări române extracarpătice le-a îndreptat în aceeași direcție pe calea modernizării și europenizării. Procesul armonizării legislației, a situației economice în ambele principate, a componentei sociale va căpăta în timpul domniilor succesive ale lui Constantin Mavrocordat un rol foarte important în relațiile și legăturile strânse dintre Moldova și Țara Românească.

apropiindu-le pe cât posibil în ceea ce privește relațiile între ele. Foarte important, acum țăranii dependenți au fost dezlegați de glie, măsură deosebit de importantă antifeudală.

Perioada domniilor fanariote este cunoscută mai ales ca o epocă a jocurilor de culise care au reprezentat una dintre cauzele majore ale instabilității domniei. Cu atât mai mult cu cât devenise deja o tradiție că domnia se poate obține prin mituirea înalților demnitari de la Constantinopol cu ajutorul acelor demnitari. Odată cu ștergerea diferențelor dinastice între Moldova și Muntenia în această perioadă era mai degrabă indiferent care scaun îl putea ocupa un pretendent, important ca pretendentul să ocupe scaunul, iar creditorii, de regulă greci, să-și recupereze datoriile. La mijlocul secolului al XVIII-lea au fost câțiva pretendenți la scaunul ambelor principate române, descendenți ai domnilor fanarioți care deja au ocupat scaunele domnești ale Moldovei și Munteniei. Aceste alianțe însă nu se făceau fără participarea activă a boierimii locale, atentă de orice mișcări care se produceau pe arena politică. Astfel, la mijlocul secolului al XVIII-lea au fost pretendenți la scaunelor domnești ale Moldovei și Munteniei: Constantin Mavrocordat, Matei și Scarlat Ghica, fiii lui Grigore II Ghica, Constantin Racoviță, fiul lui Mihai Racoviță. În a doua parte a secolului al XVIII-lea alte familii fanariote vor ajunge să domnească în Moldova: Moruzi, Ipsilanti, Suțu alături de reprezentanții familiei Callimachi, care au domnit și în perioada anterioară. O parte din ei vor domni și în Muntenia.

Trecerea războaielor ruso-otomane într-o nouă fază și amenințarea în care s-au pomenit ambele principate au necesitat luarea unei poziții active din partea boierimii ambelor principate. Dacă până în acel moment acțiunile boierimilor din principate nu aveau un caracter unit politic, începând cu ocuparea ocazională a principatelor de către trupele ruse, boierimea moldoveană și munteană a invadat autoritățile ruse cu nenumărate petiții și cereri. În paranteză fie spus: Rusia nu a sprijinit niciodată pe români din dragoste, ci numai pentru a slăbi dominația și influența turcilor la nordul Dunării. Pentru ai lua locul. Iar zisa apărare a ortodoxei, a fost o altă minciună nenorocită, căci muntenii și moldovenii se bucurau de libertate absolută în practicarea cultului strămoșesc. Bieții luptători entuziaști voluntari români care au luptat în armatele rusești contra turcilor, nu știau cât "bine" ne va face Imperiul rus ulterior cuceririi Basarabiei. Chiar războiul nostru de independență din 1877, unde conducerea armatei turce s-a predat ofițerilor români și nu ruși, pentru ruși a avut aceleași scopuri. Revenim. Important de menționat că aceste petiții venite din partea ambelor țări aduceau situația într-o nouă dimensiune. Niciodată până atunci

boierimea celor două țări române extracarpătice nu a venit cu asemenea revendicări. În special se cerea revenirea la vechea situație de dinainte de instaurarea regimului fanariot. Aceste revendicări venite din partea boierimii muntene și moldovene au primit o formă organizată și bine clarificată în prejma Congresului de pace de la Focșani care și-a deschis lucrările la 24 iulie 1772. Boierii din ambele principate au elaborat un program unic de revendicări, iar din cadrul acestuia un loc special îl ocupau așa-zisele *capitulații* pe care, conform elitelor politice din ambele principate, Imperiul Otoman le-a încheiat de-a lungul timpului cu Țările Române. Textul acestora, nu s-a păstrat sau cel puțin boierimea locală nu știa de ele. Din motive însă politice ei au redactat textul câtorva din ele și le-au propus marilor puteri ca autentice. Firește că în acele momente era greu de scontat ca demersurile boierimii locale să aibă rezultatul așteptat. Totuși, privite din perspectivă mai lungă istorică, petițiile înaintate de boierimea munteană și moldoveană veneau să reprezinte o poziție unică a elitelor politice locale și care reprezentau începutul unei activități politice care va triumfa într-un secol de luptă politică pentru unitatea națională românească cu Unirea Moldovei cu Muntenia (1859) într-un singur stat cu numele de **România** și obținerea **independenței** sale față de turci în anul 1877. Din acest punct de vedere nivelul înalt al actelor înaintate la Congresul de pace de la Focșani din anul 1772 nu puteau să nu lase urme adânci în lupta politică a unui popor aflat în faza de constituire a națiunii române. În continuare, în condițiile extrem de dificile ale luptei marilor puteri pentru supremație în spațiul carpato-danubiano-pontic, elitele politice românești vor trebui să țină cont de toate realitățile geopolitice și totodată să urmărească atingerea scopurilor propuse. Această tactică trebuia să vegheze limpede ca nu cumva să sporească șansele unuia dintre puteri în detrimentul celeilalte. Cu atât mai mult că orice pas greșit avea să-i coste foarte scump. Iată de ce, inițial se propunea revenirea la privilegiile de altă dată sub suzeranitatea otomană, singura putere care putea să ofere apărarea corespunzătoare în fața tendințelor lacome, expansioniste, ale Imperiului Rus și Imperiului Habsburgic. Era singura opțiune posibilă în acea situație. Se poate constata formarea unui curent revendicativ care vor uni elitele ambelor principate române oferind un nou suflu ideii de unitate etnică aflată în procesul de transformare și de coordonare a eforturilor comune pentru recuperarea privilegiilor de altă dată. Domniile succesive, când într-o țară când în alta, a domnilor fanarioți, ca și schimbarea dregătorilor dintr-o țară în alta și promovarea aceluiași reforme vor integra și mai mult cele două state românești și le vor individualiza pe harta politică europeană, unde ambele

țări începeau să fie privite ca un tot întreg. Evenimentele de mai târziu vor accentua această unitate de destin și vor accentua individualitatea lor pe harta politică europeană, fie și prin desprinderea *chestiunii* (problemei - n.n.) *românești* din cadrul *chestiunii orientale* a Europei.

Perioada istorică examinată se mai caracterizează și prin constituirea ideologiei politice românești. Geneza acestei mișcări datează încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, când pentru sporirea bazei sociale în Transilvania, conducerea Imperiului Habsburgic a inițiat procedura unirii cu biserica Romei a românilor ortodocși din Transilvania, consfințite prin cele două Diplome leopoldine, din 1699 și 1701. În plus, în 1704 tunurile austriece au bombardat bisericile ortodoxe ale românilor, care întotdeauna, ca băștinași, au fost de două ori mai mulți ca toate minoritățile la un loc. Chiar dacă prevederile diplomelor nu vor fi aplicate în deplina lor literă, impactul mai ales cultural va fi imens nu numai asupra mediului românesc din Transilvania, dar și în Moldova sau Muntenia. Inițial Inochentie Micu numit episcop unit va porni lupta pentru drepturile politice ale românilor uniți din Transilvania demonstrând romanitatea și vechimea românilor din Transilvania, dar și nelegiuirile care li se făc românilor – ei sunt cei mai numeroși și plătesc cele mai multe contribuții, dar nu se bucură de drepturi politice. Apogeul mișcării de emancipare a românilor transilvăneni va fi atins în momentul constituirii „*Școlii ardelenе*”. Cei mai importanți exponenți ai acestei școli, Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ion Budai Deleanu, vor pune bazele culturii românești moderne. Școliți în Occident ei vor aborda cele mai importante probleme culturale ale momentului. Preocupările corifeilor Școlii ardelenе s-au îndreptat spre problemele fundamentale ale culturii românești în devenire. Studiile lor referitoare la originile limbii române au avut o influență covârșitoare asupra genezei preocupărilor de studiere a problemelor de lingvistică. Prin lucrările elaborate se demonstra științific latinitatea structurii gramaticale a limbii române. În aceeași perioadă încep să fie elaborate primele lucrări de sinteză a istoriei românilor. Creșterea calitativă a intelectualității românești din Transilvania avea să se materializeze în elaborarea unui manifest politic revendicativ de proporții adresat împăratului austriac, *Supplex Libellus Valachorum* în anul 1791. Principiile enunțate încă de corifeii Școlii ardelenе rămân valabile și astăzi: Geto-dacii, cucerii de romani au fost romanizați. În urma retragerii aureliene populația romanizată a rămas pe loc, iar valurile de migratori n-au fost în stare să disloce elementul românesc de la nord de Dunăre, element care mai târziu se va organiza în două țări independente: Muntenia și Moldova. Acest *Supplex* nu a fost nici primul.

nici ultimul, însă el reprezintă un moment esențial în constituirea gândirii politice românești, care va continua și care se va regăsi în programul politic al revoluției române din 1848-1849, din cele trei țări, precum și în celelalte manifestări de proporții din secolul al XIX-lea. Activitatea reprezentanților Școlii ardelenе va avea o importanță extraordinară și în ceea ce privește școlarizarea românilor transilvăneni. Anume ei vor reprezenta suportul de bază în momentul când în principate va fi o mare nevoie de cunoscători de carte. Ei vor trece Carpații și se vor stabili în centrele culturale de la sud și est de Carpați, contribuind pe deplin la modernizarea societăților din Moldova și Muntenia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

În țările române la începutul secolului al XIX-lea, au avut loc dispute între curentul grecofil, cultivat de reprezentanții stăpânirii fanariote și cel rusofil, promovat în parte de unii din marea boierime. După înfrângerea mișcării revoluționare a lui Tudor Vladimirescu din 1821 din Muntenia, revenindu-se la domnitori pământenі, curentului filorus începe să i se opună cel român, naționalist-patriotic din Transilvania. Influența ruscă crește în perioada de după războiul ruso-turc (1828-1829), finalizat prin pacea de la Adrianopole, când principatele române au stat, ca de obicei, cu mari cheltuieli și abuzuri, sub ocupație rusească, ca și în cazul altor ocupații rusești. Până în 1834 suzeranitate turcească și protectorat rusesc. În Moldova, principele Ion Sturza a fost numit de turci, iar în Muntenia, Grigore IV Ghica de ruși. Prima constituție a țărilor române, Regulamentul Organic, a fost realizată (1831-1832) sub patronaj rusesc, iar cu cât Rusia înregistra noi victorii antiotomane, cu atât curentul filorus se amplifică. Deoarece însă tot mai mulți tineri învață în Occident și în Transilvania se dezvoltă curentul Școlii ardelenе (opus curentului maghiar, antiaustriac și antiromânesc), de la o vreme curentul filorus cunoaște o tot mai puternică concurență. Ca efect imediat, la 1848 în timpul revoluției din Muntenia se crează și opoziție împotriva influenței rusești și a Regulamentului Organic, învechit deja, revoluționarii români din toate cele trei țări militând plenar, cu mare însuflețire, pentru unire. Cele trei imperii nu crăpaseră încă...

Semele unite pe lucrarea *Istoria sfântă* a lui Alexandru
Mavrocordat, București, 1716.

Semele unite ale Moldovei și Munteniei de pe o pagină
din *Octoiul* de Râmnic, 1742.

Semele unite pe o *Liturghie*, București, 1747.

IV.

ȚARA MOLDOVEI ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR ROMÂNEȘTI

Dr. Valentin Constantinov

Pluralitatea statală românească nu a fost un fenomen unic în spațiul european. Această realitate a fost caracteristică mai multor popoare din epoca medievală: german, italian, francez, rus, etc. Existența statelor medievale: Țara Moldovei, Țara Românească (numite ambele Valahii, cu derivatele sale, ca țări ale românilor) și respectiv a Transilvaniei (voievodat sub unguri și apoi principat autonom) nu înseamnă că erau populate de mai multe popoare est-romanice. Deoarece Muntenia s-a format înainte, Moldova nu s-a numit ea Țara Românească, luând numele râului cu acest nume. Dar frecvent în scrierile medievale e numită tot ca o *Valahie*. În realitate românii de pe ambele versante ale Carpaților, care trăiau în mai multe unități statale, alcătuiau o etnie unică, întocmai ca alte popoare europene fărâmițate politico-teritorial în evul mediu. În dependență de diferiți factori politici interni sau externi pluralitatea statală popoarele europene a fost depășită mai devreme sau mai târziu. La români, ca și la germani sau italieni acest proces s-a definitivat doar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mai mult factorii de natură externă au contribuit la stabilirea sistemului politic al celor trei țări române separate, cu regim politic diferit, dacă e să ne referim la cazul Transilvaniei pe de o parte și cel al Țării Românești (numită frecvent și **Muntenia**) și Moldovei pe de altă parte. Și dacă sistemul politic din cele două țări române extracarpatiche erau aproape identice, cu foarte mici diferențe, altfel stăteau lucrurile în cazul sistemului politic din Transilvania, inițial parte componentă a Regatului Ungariei cu statut de vasalitate, iar mai apoi principat vasal al Imperiului Otoman. Statele puternice din vecinătatea Țărilor Române nu erau interesate de existența unui stat românesc unit, acest lucru s-a arătat și mai evident în cazul tentativei unirii politice a lui Mihai Viteazul, asasinat la 1601 de austrieci. Pluralitatea politică românească a fost însă contracarată de unitatea etnică, geografică, economică, a vieții social-politice, de circulația demografică dintre ele, unitatea de cultură și credință ortodoxă.

Dintre orașele din Transilvania, Brașovul, Sibiu, Bistrița, Sighișoara ș.a. ocupau un loc important în realizarea comerțului spre Moldova și Muntenia, dar și în sens invers. Realitățile economice din epoca modernă când apar datele statistice reflectă o tradiție de câteva secole din care rezultă un schimb comercial covârșitor al Transilvaniei, (unde românii, ca unici băștinași, au fost întotdeauna de două ori mai numeroși decât minoritățile însumate), cu Moldova și Muntenia.

Principalele produse destinate exportului erau produsele alimentare: grânele, carnea, produsele apicole, peștele. În afară de aceasta de un interes sporit era exportul de vin, sare și alte produse. În general în perioada medievală una dintre principalele probleme era cea alimentară de unde și interesul pentru realizarea exporturilor și a importurilor produselor alimentare. Orașele transilvănene beneficiind de tehnologii avansate aveau ocazia exportării produselor meșteșugărești: hainelor, încălțămitei, uneltelor agricole din fier, dar și a armelor, prafului de pușcă, bijuteriilor ș.a..

Comerțul era realizat prin pasurile Carpaților dintre care se evidențiază: Drumul Văii Jiului care ajungea până la Craiova și Dunăre, Drumul Oltului care de la Sibiu ajungea la Râmnicu Vâlcea și iarăși Dunăre, Drumul Brașovului care era și principala cale de legătură comercială și militară între Transilvania și Muntenia. Drumul Prahovei care ajungea până la Târgul de Floci (lână tunsă de oaie) de lângă Brăila. Drumul Teleajenului care începea de la Brașov și ajungea la Ploiești. Târgșor și Gherghița, Drumul Buzăului care ajungea până la portul Brăilei, Drumul Oituzului care pornea de la Brașov și ajungea până la Târgu Trotuș. Un alt drum mergea spre Focșani, Muntenia și Galați, o altă cale o ținea spre Bacău, Roman, Suceava, Siret, a treia cale, traversând Siretul ajungea spre Bârlad, Vaslui și Iași. Drumul Ghimeșului, folosit mai puțin, lega Brașovul de Bacău, Drumul Tulgheșului ajungea până la Baia, Drumul Bârgăului, Drumul Rodnei, considerat a doua cale comercială importantă a Moldovei, ajungea la Câmpulung Moldovenesc și apoi de acolo la Suceava, Pasul Prislopului, pe unde au venit descălecătorii Dragoș și Bogdan, lega Maramureșul de văile râurilor Bistrița și Moldova.

În procesul formării ambelor țări române extracarpătice unul dintre elementele principale a fost cel demografic. Astfel, în preajma formării celor două state, dar și după aceste evenimente, între Transilvania, Moldova și Muntenia a existat o intensă circulație umană. Fie că era vorba de elite politice, fie că era vorba de oameni simpli. În urma acestui proces se va ajunge la înmulțirea numărului populației deja existente la acel moment în aceste regiuni ceea ce va contribui și mai mult la formarea viitoarelor state medievale românești: Țara Românească și Țara Moldovei. În cronicile ambelor țări va fi vehiculată legenda „decălecatului”, care trebuie înțeleasă în sensul venirii și stabilirii pe teritoriile viitoarelor state românești a coloniștilor din Transilvania. Acest proces însă nu se va opri odată cu întemeierea statelor românești. Domnii Munteniei și Moldovei vor sprijini procesul colonizării atât din Transilvania cât și din cealaltă țară românească pentru sporirea numărului locuitorilor și respectiv a bogățiilor țării. „Ungurenii”, adică cei veniți din Transilvania, „muntenii” și „moldovenii” sunt chemați, ademeniți, fiecare în celelalte țări fiind scutiți de plata totală sau parțială a dărilor pe o perioadă de doi-trei ani. Deplasările populației

românești dintr-o țară în alta este atestată mai ales în anii de răstriațe când una dintre țări este atacată din afară. Și chiar dacă existau tratate politice care prevedeau întoarcerea fugarilor, chiar dacă și erau respectate, oricum întoarcerea se producea într-o măsură foarte mică, cea mai mare parte rămânând în noua lor patrie. Aceste deplasări de populație, firește doar a unei mici părți, au asigurat limbii române o unitate extraordinară, care poate fi explicată numai prin acest fenomen al pendulării și strămutării dintr-o țară în alta. Important, în perioada creării Moldovei, multe sate din Maramureș și Transilvania propriu-zisă, unde regii unguri încercau catolicizarea forțată a valahilor, cum numeau ei pe români, au trecut munții în Moldova, aducând cu ei și limba strămoșească.

Ca și în Occident, vecinătatea și interesul politic al unor domni au impus implicarea lor în chestiunea deținătorului tronului domnesc. Muntenii au intervenit în Moldova, iar moldovenii în Țara Românească și în repetate rânduri fie au schimbat domni fie au avut doar intenția de a face acest lucru. Primul caz cunoscut de intervenție în problema dinastică este cel al lui Mircea cel Bătrân, eroul poeziei lui Eminescu, când el va face o incursiune în Moldova, îl va scoate din scaun pe Iuga Ologul, iar în locul lui îl va propulsa pe Alexandru cel Bun, bunicul lui Ștefan cel Mare. În anul 1431, după 1 iunie, Alexandru cel Bun va susține el de astă dată pe Alexandru Aldea la tronul Țării Românești împotriva lui Vlad Dracul care fusese încoronat de Sigismund de Luxemburg al Ungariei. Dacă odată cu moartea lui Alexandru cel Bun, în Moldova începea o perioadă de criză internă, în Transilvania avea să se ridice și să urce treptele ierarhice un român de excepție, Iancu de Hunedoara. El era fiul lui Voicu, un cneaz român transilvănean înnobilit de regele Sigismund pentru faptele vitejești de pe câmpurile de luptă. Lui i se va da un domeniu la Hunedoara, - unde și-a ridicat propriul castel care se vizitează și azi -, care cuprindea și 40 de sate dependente. Iancu de Hunedoara a devenit ban. (conducător), al Severinului, în 1441, voievod al Transilvaniei, iar în 1446 chiar guvernator al regatului Ungariei.

Deja la mijlocul secolului al XV-lea unitatea politico-militară a spațiului românesc devenise o realitate. Contingentele românești au fost prezente și la bătălia de la Belgrad din anul 1456, când armata condusă de Iancu de Hunedoara va obține o victorie strălucită asupra turcilor lui Mahomed al II, cuceritorul Constantinopolului.

După ce tinerii Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare au primit o vreme azil la Hunedoara, primul va deveni domn la București cu ajutor militar de la Iancu. Chiar și urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Țării Moldovei este o altă dovadă concludentă a conlucrării eficiente în spațiul românesc între reprezentanții lor. La începutul anului 1457, se știa că în Muntenia se pregătește o campanie a unui nou pretendent la scaunul Moldovei. Grigore

Ureche menționa în cronica lui de ajutorul dat lui Ștefan cel Mare de ruda sa Vlad Țepeș: „Acest domn, Ștefan-vodă, după doi ani a domniei lui Pătru-vodă Aron, rădicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au intrat în țară”. Dacă nu ar fi fost Vlad Țepeș, istoria noastră nu ar fi cunoscut pe Ștefan.

Interferențele românești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare vor intra într-o nouă dimensiune. În luna februarie 1470, Ștefan cel Mare a efectuat o campanie împotriva domnului Munteniei, supus și aliat turcilor. Ca răspuns, în anul viitor, Radu cel Frumos a întreprins o campanie de pedepsire a domnului Moldovei pentru incursiunea din anul precedent, Ștefan cel Mare însă surprinzându-l lângă hotarul țării în târgul Soci și înfrângându-l.

În anul 1473, conflictul dintre Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos a trecut într-o altă fază. De aici în colo Ștefan nu numai că va întreprinde campanii în Muntenia, dar și a schimbat domnii aflați în această țară. Pe parcursul mai multor ani, campaniile lui Ștefan cel Mare vor pune presiune pe elitele politice din cealaltă țară românească care și ele vor trebui cel puțin pe moment să accepte voința domnului moldovean.

În urma schimburilor de incursiuni, domnul Moldovei avea să ia în captivitate familia lui Radu cel Frumos. Cu fiica acestuia, Maria Voichița, Ștefan s-a căsătorit în anul 1478, iar din această ultimă căsătorie s-a născut Bogdan III succesorul lui Ștefan cel Mare în scaun.

Conlucrarea românească va da din nou roade, chiar dacă și pe o perioadă scurtă de timp, atunci când după un atac conjugat dinspre Transilvania și dinspre Moldova, pe tronul Munteniei va urca din nou Vlad Țepeș. Campania comună din lunile octombrie – noiembrie 1476 a lui Ștefan cel Mare și Ștefan Bathory principele Transilvaniei. (cu 25.000 de ostași), avea să se materializeze prin readucerea lui Vlad Țepeș în scaunul Țării Românești după o absență de mai bine de 14 ani. Lupta cu oastea lui Laiotă Basarab s-a desfășurat în zona Târgoviște, însă înainte de joncțiunea ardelenilor cu moldovenii, ultimii, cu 15.000 călăreți, contribuind doar la capitularea Bucureștiului apărat de fideliul lui Basarab.

Într-o scrisoare a lui Ștefan, adresată venețienilor, Țepeș era numit nepot al „marelui Mircea voievod” (Mircea cel Bătrân, contemporanul și aliatul lui Alexandru cel Bun, bunicul lui Ștefan). Emoționant: după mărturia scrisă a lui Giustiniano Cavitello, reinvestirea lui Vlad s-a desfășurat „cum grande honore”, la ea participând și Ștefan cel Mare, venețian (nu exista popor venețian, sau moldovenesc deci nici atunci !) care a mai relatat că „**atunci au vrut supușii ca amândoi domnii să-și jure împreună dragoste și unire**” („et hanno voluto li populi che tuti duy li vayvodi zurano insieme amore et confederatione”).

La începutul deceniului al treilea al secolului al XVI-lea, Muntenia a fost zguduită de încercarea lui Mehmed beg de a o transforma în pașalâc. Va fi nevoie de o colaborare largă dintre elitele politice din țară și cele din Transilvania pentru a preveni acest lucru. Cu larga asistență din partea voievodului transilvănean, Radu de la Afumați îi va învinge în câteva rânduri pe turci și va pune capăt planurilor lor.

Sub aspect politic cel care va încerca să se apropie de realizările lui Ștefan cel Mare va fi un alt fiu al lui, Petru Rareș. Mai ales datorită victoriei de la Feldioara din 22 iunie 1529 și apoi campaniei împreună cu Moise Vodă, domnul Munteniei, din toamna aceluiași an, el își va consolida poziția în spațiul nord dunărean primind drept recompensă – cetatea Ciceul și Cetatea de Baltă, feude transilvănene primite inițial de Ștefan cel Mare de la regele Ungariei, Matei Corvinul, fiul lui Iancu de Hunedoara, dar și Bistrița, Rodna și Ungurașul.

După eșecul răscoalei antiotomane a lui Ioan Vodă cel Cumplit, domn al Moldovei, în 1574, a devenit reprezentantul dinastiei Basarabilor, Petru Șchiopul, fiul lui Mircea Coregentul, nepotul lui Mihnea cel Rău, strănepotul lui Vlad Țepeș, pe care Grigore Ureche îl numește sugestiv „domn blăndu, ca matca fără ac”. În momentul urcării în scaun, domn al Țării Românești era fratele său, Alexandru II Mircea, domn al Munteniei între 1568 și 1577, cu o scurtă întrerupere în anul 1574. După moartea acestuia și până în anul 1591, cu o mică întrerupere între 1583-1585, domn al Țării Românești va fi Mihnea II Turcitul, fiul lui Alexandru II Mircea. Petru Șchiopul, după mai multe peripeții va rămâne domn al Moldovei de asemenea până în anul 1591. În timpul domniei lui Petru Șchiopul unii boieri munteni au fost investiți cu mari dregătorii în Moldova. Acest exemplu, va fi urmat și în continuare de alți domni.

Totodată, unitatea geopolitică, interesele comune, perspectivele unei dezvoltări în cadrul unui stat comun, au făcut posibilă apariția *proiectului Daciei* care să unească toate cele trei țări române într-un proiect politic comun. Deși teoretic a fost realizat de Sigismund Báthory, care a încercat doar să-l pună în practică în anul 1595, el pentru prima oară a fost realizat de Mihai Viteazul la sfârșitul anului 1599-1600. Unirea politică a lui Mihai Viteazul și posibilitatea ca la nord de Dunăre să apară un stat puternic condus de suverani români i-a înspăimântat pe suveranii Imperiului Otoman, Habsburgic și ai Poloniei. Prin urmare, în toamna lui 1600, are loc un atac conjugat al acestora împotriva lui Mihai Viteazul care a fost învins și nevoit să se retragă din scaun. Cu toate acestea, pe viitor domni și principii în diferite feluri au încercat să refacă acest proiect, iar uneori, ca în cazul lui Radu Mihnea între 1623-1626, proiectul chiar a reușit chiar dacă și parțial prin realizarea unirii dinastice a Moldovei și Munteniei.

Între moartea lui Mihai Viteazul și încheierea păcii s-au produs mai multe evenimente notabile: domnia până în anul 1602 a lui Simion Movilă în Țara Românească. Elitele politice de aici își aveau propriul favorit – Radu Șerban, considerat pe bună dreptate continuatorul politicii lui Mihai Viteazul. În lupta de lângă Brașov, 17 iulie 1603, armata lui Radu Șerban a învins-o pe cea a lui Moise Székely (Secuiul), conducătorul răscoalei antihabsburgice, care a și murit în luptă. Succesul lui Radu Șerban din anul 1603, a fost comparat cu cel al lui Mihai Viteazul de la sfârșitul anului 1599, când a ocupat scaunul Transilvaniei. De aceea, habsburgii au fost foarte atenți ca acest succes răsunător a unui voievod român să rămână fără vreo consecință notabilă.

Unitatea tactico-strategică a spațiului românesc este confirmată odată în plus în timpul evenimentelor petrecute aici în anul 1611. Astfel, încât operațiunea din Transilvania spre Muntenia avea să implice la scurt timp și Moldova. Gabriel Báthory în spiritul înaintașului și rudei sale, Sigismund Báthory, s-a crezut în stare să devină conducător al celor trei țări române. În vara lui 1611, cu ajutoare moldovenești, Radu Șerban l-a învins pe Gabriel Báthory și doar intervenția imperialilor care nu doreau o nouă ispravă românească în Transilvania l-au împiedicat să pună stăpânire pe această țară așa cum a făcut și slăvitul său înaintaș, Mihai Viteazul.

Otomanii care nu doreau repetarea experienței din timpul lui Mihai Viteazul au decis tranșarea acestei situații detronându-l pe Constantin Movilă, ceea ce a servit ca prilej pentru izbucnirea conflictului polono-otoman pentru numirea domnilor Țării Moldovei. Conflictul care a durat practic toți anii în care Ștefan II Tomșa s-a aflat în scaun s-a rezolvat prin numirea lui Radu Mihnea domnul Munteniei în scaunul Moldovei. A fost unul dintre momentele cheie ale noilor forme de unitate românească. Era prima dată când un domn trecea direct din scaunul unei țări românești în scaunul celeilalte. Această situație s-a amplificat și prin mutarea dregătorilor dintr-o țară în alta. Totodată, în deceniul al doilea în scaunul Țării Românești vor urca și descendenți din dinastiile moldovenești: este vorba de Alexandru Iliaș, nepotul lui Alexandru Lăpușneanu, și Gabriel Movilă, fiul lui Simeon Movilă.

Fără îndoială că cel mai important moment în apropierea politică dintre cele două țări române extracarpatică l-a reprezentat uniunea dinastică a Moldovei și Munteniei în timpul domniei lui Radu Mihnea în perioada cuprinsă între anii 1623 și 1626. Succesul diplomatic al lui Radu Mihnea va inspira și alți domni să încerce realizarea acelorași performanțe. Este și cazul lui Alexandru Iliaș, care va obține pentru fiul său, Radu Iliaș, domnia Munteniei, în perioada când el însuși era domn al Moldovei, dar și al lui Vasile Lupu care va încerca ani în șir să obțină scaunul de la București pentru fiul său. Rivalitatea dintre Vasile Lupu și Matei Basarab va dura de-a

lungul întregii domnii a domnului Moldovei și se va încheia doar atunci când, împotriva domnului „cu hire împărătească mai mult decât domnească” se va ridica o coaliție redutabilă din care făceau parte Gheorghe II Rakoczy, Matei Basarab și Gheorghe Ștefan, mare logofăt în Divanul lui Vasile Lupu. Principele transilvănean, Gheorghe II Rakoczy, a dorit obținerea coroanei polone pentru care a cooptat în planurile sale pe domnii Moldovei și Munteniei. Intervenția armată a otomanilor din anul 1658, îi va scoate din scaun pe toți cei trei: Gheorghe II Rakoczy, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban. A fost cea mai mare și probabil ultima intervenție conjugată a conducătorilor celor trei țări române. În deceniile care vor urma, schimbarea raportului de forțe în sud-estul Europei, anexarea Transilvaniei în anul 1691 de către austrieci vor aduce rectificări substanțiale atât statutului politico-juridic al Țărilor Române, dar și posibilității lor de acțiune și conlucrare în vederea atingerii scopurilor propuse. Cu toate acestea, elitele politice din cele două țări extracarpătice vor continua promovarea propriilor direcții politice și modelarea ambițiilor în funcție de relațiile politice internaționale și regionale. Din acest punct de vedere merită atenție și faptul că în această perioadă s-a intensificat conlucrarea dintre diferite facțiuni boierești din cele două țări. Acest lucru se explică și mai mult dacă ținem seama că de aproape un secol s-a remarcat pătrunderea masivă a elementelor străine în cadrul elitelor politice locale. Aceste elemente erau de regulă de proveniență grecească, iar dacă unii reprezentanți ai familiilor grecești se împământeneau în Moldova, atunci alți reprezentanți o făceau în Muntenia. Exemplu cel mai elocvent în acest sens îl reprezintă familia Cantacuzinilor. Reprezentații acestei familii s-au acomodat deopotrivă foarte bine atât în Moldova, cât și în Muntenia. Opozițiile domnești își găseau foarte ușor refugiu atât în Moldova, cât și în Muntenia și erau folosite la rândul lor în planurile domnilor celeilalte țări. Astfel, de exemplu, opoziții lui Ștefan II Tomșa au găsit sprijin la curtea lui Radu Mihnea, pe atunci domn al Moldovei, mai târziu opoziții lui Matei Basarab și-au găsit sprijin la curtea lui Vasile Lupu, iar urcarea în scaun a lui Constantin Cantemir s-a făcut în urma intervenției exprese a lui Șerban Cantacuzino, domn al Munteniei între anii 1678-1688. Sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea se manifestă prin intensificarea acestor schimburi și intervenții.

Din punct de vedere economic de-a lungul secolului al XVII-lea s-au păstrat și perpetuat aceleași legături economice ale Moldovei și Munteniei cu Transilvania. În polida sistemului suzeranității otomane, schimburile economice se desfășurau în aceeași manieră ca în secolele precedente. Și în secolul al XVII-lea se menține aceeași structură complementară a economiei celor trei țări române. Meșteșugarii din orașele Transilvaniei funizau pe piețele din Muntenia și Moldova produsele meșteșugărești produse în Brașov, Bistrița, Sighișoara, Sibiu ș.a. Din Moldova și Muntenia înspre

Transilvania plecau materii prime și produse alimentare foarte mult întrebate în această perioadă. Mai mult decât atât existența aceluiași suzeran în persoana Porții Otomane au facilitat aceste schimburi și le-au dezvoltat.

Același lucru se poate spune și despre schimbul de oameni care s-a produs în această perioadă. Epoca medievală și începutul epocii moderne s-au caracterizat, de regulă, printr-un schimb relativ scăzut de populație, însă în cazul Țărilor Române se impun niște precizări. Odată cu diminuarea capacității de luptă a Țărilor Române, populației acestor țări în timpul diferitor războaie și confruntări care au avut loc în această perioadă nu le rămânea altceva decât să se retragă din fața armatelor invadatoare. De cele mai multe ori populația revenea la locurile sale de baștină, dar erau și cazuri când aceste reveniri așa și nu se mai produceau. Populația din Transilvania venea și se așeza cu traiul în Moldova și Muntenia. Erau însă și cazuri când populația din Moldova și Muntenia pleca spre Transilvania. Despre asemenea plecări amintește și Matei al Mirelor în cronica sa, când se aderează lui Alexandru Iliș menționând că s-a umplut marginea Transilvaniei cu munteni.

Intensificarea schimburilor interromânești s-a realizat mai ales datorită „secolului de aur” al culturii românești din secolul al XVII-lea. Domniile lui Matei Basarab, Vasile Lupu, traducerea Bibliei la București în anul 1688 (care a circulat foarte mult în cele trei țări frățesti), epoca Brâncovenească, activitatea cronicarilor moldoveni, Grigore Ureche și Miron Costin, apariția cronicicii muntene, activitatea mitropolitului Dosoftei ș.a. au fost elemente determinante pentru constituirea și afirmarea culturii românești unice pe întregul spațiu locuit de români.

Epoca fanariotă este una dintre cele mai controversate perioade ale istoriei românilor. Pe de o parte accentuarea problemei orientale a dus la diminuarea considerabilă a posibilităților de manevră a Munteniei și Moldovei, pe de altă însă procesele de modernizare care se derulau în restul Europei nu au avut cum să ocolească și spațiul românesc.

Instabilitatea domniei a fost una din trăsăturile distincte ale epocii fanariote. Totuși, din punctul de vedere al relațiilor dintre țările române din această perioadă, otomanii au preluat o serie de modele întâlnite sporadic în secolul al XVII-lea, care în final vor avea efecte speciale în ceea ce privește amplificarea relațiilor interromânești din această perioadă. Altfel spus, chiar dacă asistăm la o instabilitate a domniei, pe de altă parte însă asistăm la deasa mutare a domnilor dintr-o țară românească extracarpatică în cealaltă. Acest fenomen, pe lângă efectele negative firește, va avea însă un efect special în ceea ce privește stabilirea noilor relații între țările române extracarpatice cu atât mai mult, că în această perioadă asistăm la o serie de măsuri modernizatoare, care odată aplicate într-o țară vor fi preluate și aplicate în cealaltă. Asistăm așadar la o armonizare și unificare a instituțiilor

și procedeele de administrare a statului ceea ce va pregăti, fără îndoială unirea politică a Moldovei cu Muntenia la mijlocul secolului al XIX-lea.

Agravarea crizei orientale va aduce după sine într-un răstimp relativ scrut și clasificarea foarte clară a unității terminologice aplicată ambelor țări române extracarpătice: ca ***Principate Dunărene***. Moldova și Muntenia vor fi concepute mai degrabă ca un tot întreg decât separat: ambele erau tributare turcilor, ambele erau vizate de planurile expansioniste ale puterilor vecine (Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus), ambele se aflau sub regimul unei vasalități restrictive, reflectate prin domniile fanariote din ambele principate. Acele câteva elemente comune le vor impune Moldovei și Munteniei acțiuni de comun acord care aveau menirea să păstreze în cele două principate ființa statală proprie. Toate la un loc aveau să apropie și mai mult cele două țări românești extracarpătice și să le ofere o perspectivă de apropiere constantă în ceea ce privește sistemul politic, instituțiile de stat, dar și programul de guvernare, care de la un moment încolo se aseamănă enorm de mult în ambele principate.

În momentul de început al epocii fanariote, care este stabilită oarecum arbitrar pentru anul 1711 în cazul Moldovei și anul 1716 pentru Muntenia, cei care vor urca pe scaunele lor erau strâns legați de realitățile politice de aici. Încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, pretenții la scaunul Țărilor Române trebuiau să-și caute susținătorii lor între grecii avuți de la Constantinopol, care de regulă trăiau de regulă în cartierul *Fanar*, din capitala Imperiului Otoman. În secolul următor, al XVII-lea, rarori au fost domnii care au fost numiți în scaunul Moldovei și Munteniei și care nu aveau legături cu grecii de acolo. Într-un fel sau altul aceștia vor deveni unul dintre elementele importante care vor impulsiona relațiile politice, economice și matrimoniale moldo-muntene, ceea ce va fi și mai mult un preludiv al unirii din 1859.

Așa cum am menționat mai sus, începutul epocii fanariote este stabilit oarecum arbitrar. Până în anul 1711, au mai fost și alți originari greci, care au ocupat scaunul Munteniei și al Moldovei. Mai mult decât atât, însuși Nicolae Mavrocordat, cel care va fi numit domn în locul lui Dimitrie Cantemir, a mai fost odată domn în Moldova în perioada 1709-1710. Odată cu mazilirea lui Ștefan Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat va fi numit domn al Țării Românești. Arestarea lui și ducerea la Sibiu, în timpul războiului austro-otoman dintre anii 1716-1718 a fost urmată de urcarea în scaunul de la București pe o perioadă scurtă de timp a lui Ioan Mavrocordat, fratele său, mare dragoman al Porții. După eliberarea lui Nicolae Mavrocordat el va redeveni în anul 1719 domn al Munteniei până la moartea sa în anul 1730. Ascendența sa era strâns legată de dinastiile domnitoare din Moldova și Muntenia. Văduva lui Alexandru Coconul, prin urmare nora lui Radu Mihnea, Ruxanda avea mai târziu să se căsătorească cu Nicolae

Mavrocordat. O bunică a sa era fiica lui Alexandru Iliaș. Toți cei menționați mai sus au ajuns să fie domni în ambele țări. Tatăl lui Nicolae Mavrocordat, era Alexandru Mavrocordat Exaporitul mare dragoman al Porții (un gen de ministru de externe și traducător). Ion Neculce, un bun cunoscător al realităților din epocă, are cuvinte de laudă la adresa lui Nicolae Mavrocordat: „Nărocul țării că s-au întâmplat atunci de au venit Neculai vodă. Iar de ar hi venit atunce altu domnu, mai prost, ar hi fost pre rău de moldoveni”.

Constantin Mavrocordat a fost domn atât al Moldovei cât și al Munteniei, în virtutea vechilor principii de alegere a domnilor țărilor române extracarpătice, tocmai pentru că tatăl său a domnit atât la est cât și la sud de Carpați. Acest fapt firește că a contribuit la o armonizare și mai mare a legislațiilor și a principiilor de guvernare a principatelor române. Cam în aceeași perioadă cu domnia de la București a lui Nicolae Mavrocordat, în Iașul Moldovei a domnit pentru a treia oară între 1715-1726 Mihai Racoviță. Concurenți inițial pentru tronul Moldovei, mai târziu au ajuns chiar pe punctul de a deveni cuscii. Un fiu de-al lui Nicolae Mavrocordat urma să se căsătorească cu o fiică a lui Mihai Racoviță. Prietenia s-a stricat însă în momentul în care câțiva boieri munteni trec în Moldova, iar încercarea lui Nicolae Mavrocordat de a-i aduce înapoi nu a avut rezultatul scontat. De furie domnul muntean a rupt logodna și se pare că de aici i se trage și mazilirea lui Mihai Racoviță, care își pierde scaunul în anul 1726.

Perioada numită *epoca fanariotă* respectă în fond aceleași principii care s-au impus în raporturile politice, sociale, culturale și economice încă din perioadele anterioare. Din acest punct de vedere alianțele matrimoniale joacă un rol important în stabilirea cadrului general și în formarea unui grup de persoane privilegiate care își împart funcțiile, dregătoriile și beneficiile în general. Așa cum în trecut alianțele matrimoniale erau parte componentă a marii politici același loc îl rezervă alianțelor matrimoniale și epoca fanariotă. Familiile care s-au succedat pe scaunele domnești ale Țării Românești și Țării Moldovei erau înrudite între ele prin numeroase legături, iar aceste legături reprezintă o continuitate din perioada anterioară.

Începând cu anii 30 ai secolului al XVIII-lea cei doi veri: Grigore II Ghica și Constantin Mavrocordat vor ocupa succesiv când scaunul Țării Moldovei când pe cel al Țării Românești. Ion Neculce ne-a lăsat informația despre o întâlnire a celor doi la Focșani în anul 1733.

Victoria Imperiului Otoman asupra Imperiului Habsburgic și recuperarea Olteniei a fost urmată de evacuarea Moldovei de către armatele ruse, lăsând țara a câta oară pustiită și jefuită. De refacerea principatelor române se va ocupa în domniile succesive în ambele țări Constantin Mavrocordat. Efectuarea reformelor de către una și aceeași persoană era un element care în mod decisiv le-a acordat același conținut și le-a îndreptat în aceeași direcție pe calea modernizării și europenizării. Procesul armonizării

legislației, a situației economice în ambele principate, a componentei sociale va căpăta în timpul domniilor succesive ale lui Constantin Mavrocordat un rol foarte important în relațiile și legăturile strânse dintre Moldova și Muntenia, apropiindu-le pe cât posibil în ceea ce privește relațiile între ele.

Trecerea războaielor ruso-otomane într-o nouă fază și amenințarea în care s-au pomenit ambele principate au necesitat luarea unei poziții active din partea boierimii ambelor principate. Dacă până în acel moment acțiunile boierimilor din principate nu aveau un caracter unit politic, începând cu ocuparea principatelor de către trupele ruse, boierimea moldoveană și munteană a invadat autoritățile ruse cu nenumărate petiții și cereri. Important de menționat că aceste petiții venite din partea ambelor țări aduceau situația într-o nouă dimensiune. Niciodată până atunci boierimea celor două țări române extracarpătice nu a venit cu asemenea revendicări. În special se cerea revenirea la vechea situație de dinainte de instaurarea regimului fanariot. Aceste revendicări venite din partea boierimii muntene și moldovene au primit o formă organizată și bine clarificată în prejma Congresului de pace de la Focșani care și-a deschis lucrările la 24 iulie 1772. Boierii din ambele principate au elaborat un program unic de revendicări, iar din cadrul acestuia un loc special îl ocupau așa zisele capitulațiuni pe care, conform elitelor politice din ambele principate, Imperiul Otoman le-a încheiat de-a lungul timpului cu Țările Române. Textul acestora, nu s-a păstrat sau cel puțin boierimea locală nu știa de ele. Din motive însă politice ei au redactat textul câtorva din ele și le-au propus marilor puteri ca autentice. Firește că în acele momente era greu de scontat ca demersurile boierimii locale să aibă rezultatul scontat. Totuși, privite din perspectivă mai lungă istorică, petițiile înaintate de boierimea munteană și moldoveană veneau să reprezinte o poziție unică a elitelor politice locale și care reprezentau începutul unei activități politice care va triumfa într-un secol de luptă politică pentru unitatea națională românească cu Unirea Moldovei cu Muntenia într-un singur stat cu numele de **România** și obținerea **independenței** în anul 1877. Din acest punct de vedere nivelul înalt al actelor înaintate la Congresul de pace de la Focșani din anul 1772 nu puteau să nu lase urme adânci în lupta politică a unui popor aflat în faza de constituire a națiunii române. În continuare, în condițiile extrem de dificile ale luptei marilor puteri pentru supremație în spațiul carpato-danubiano-pontic, elitele politice românești vor trebui să țină cont de toate realitățile geopolitice și totodată să urmărească atingerea scopurilor propuse. Această tactică trebuia să vegheze limpede ca nu cumva să sporească șansele uneia dintre puteri în detrimentul celorlalte. Cu atât mai mult că orice pas greșit avea să-i coste foarte scump.

Perioada istorică examinată se mai caracterizează și prin constituirea ideologiei politice românești. Geneza acestei mișcări datează încă de la

sfârșitul secolului al XVII-lea, când pentru sporirea bazei sociale în Transilvania, conducerea Imperiului Habsburgic a inițiat procedura unirii cu biserica Romei a românilor ortodocși din Transilvania, consfințite prin cele două *Diplome leopoldine*, din 1699 și 1701. Chiar dacă prevederile diplomelor nu vor fi aplicate în deplina lor literă, impactul mai ales cultural va fi imens nu numai asupra mediului românesc din Transilvania, dar și în Moldova sau Muntenia. Inițial Inochentie Micu numit episcop unit va porni lupta pentru drepturile politice ale românilor uniți din Transilvania demonstrând vechimea românilor din Transilvania, dar și nelegiuirile care li se fac românilor – ei sunt cei mai numeroși și plătesc cele mai multe contribuții, dar nu se bucură de drepturi politice. Apogeul mișcării de emancipare a românilor transilvăneni va fi atins în momentul constituirii „Școlii ardeleni”. Cei mai importanți exponenți ai acestei școli: Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ion Budai Deleanu vor pune bazele culturii românești moderne. Școliți în Occident ei vor aborda cele mai importante probleme culturale ale momentului. Preocupările fruntașilor Școlii ardeleni s-au îndreptat spre problemele fundamentale ale culturii românești în devenire. Studiile lor referitoare la originile limbii române au avut o influență covârșitoare asupra genezei preocupărilor de studiere a problemelor de lingvistică. Prin lucrările elaborate se demonstra științific latinitatea structurii gramaticale a limbii române. În aceeași perioadă încep să fie elaborate primele lucrări de sinteză a istoriei românilor. Creșterea calitativă a intelectualității românești din Transilvania avea să se materializeze în elaborarea unui mesaj politic revendicativ de proporții: *Supplex Libellus Valachorum* în anul 1791. Principiile enunțate încă de corifeii Școlii ardeleni rămân valabile și astăzi: Geto-dacii, cuceriti de romani au fost romanizați. În urma retragerii administrației romane imperiale populația romanizată a rămas pe loc, iar valurile de migratori n-au fost în stare să disloce elementul românesc de la nord de Dunăre, element care mai târziu se va organiza în două țări independente: Țara Românească și Moldova. Acest *Supplex* nu a fost nici primul, nici ultimul, însă el reprezintă un momet esențial în constituirea gândirii politice românești, care va continua și care se va regăsi în programul politic al revoluției române din 1848-1849 (din cele trei țări), precum și în celelalte manifestări de proporții din secolul al XIX-lea. Activitatea reprezentanților Școlii ardeleni va avea o importanță extraordinară și în ceea ce privește școlarizarea românilor transilvăneni. Anume ei vor reprezenta suportul de bază în momentul când în principate va fi o mare nevoie de cunoscători de carte românească. Ei vor trece Carpații și se vor stabili în centrele culturale de la sud și est de Carpați, contribuind la modernizarea societăților din Moldova și Muntenia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de-a lungul întregului secolul al XIX-lea.

Bibliografie selectivă

- Andreescu, Șt., *Restitutio Daciae*, vol. I-II, București, Editura Albatros, 1980 și 1989.
- Andronic M., *Contribuții cultural ortodoxe medievale la formarea conștiinței unității naționale la români*, Arhiepiscopia Bucovinei și Rădăuților, Suceava 2002.
- Andronic M., *Istoria Bucovinei. II, În epoca marilor migrații și până la încheierea formării Moldovei medievale*, Suceava, 2014.
- Arnăuț T., Ursu Naniu R., *Vestigii getice din cea de-a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*. Iași, 1996.
- Baidaus, E., *Politica și diplomația Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu: relații politice cu Republica Nobiliară Polonă și Rusia Moscovită în anii 1634-1653*, Chișinău, Ed. Civitas, 1998.
- Berciu D., (sub red., *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968.
- Brătianu Gh. I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor medievale românești*, București. 1980. (Chișinău 1991).
- Ciobanu V., *Țările Române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, 1985.
- Cihodaru, C., *Alexandru cel Bun*, Chișinău, 1990.
- Constantinov, V., *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale (1611-1634)*, Iași, 2014.
- Constantinov, V., *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iași, 2007.
- Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*. publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959.
- Eremia, I., *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653)*, Chișinău, Ed. Cartdidact, 1999.
- Gorovei, Șt. S., Székely, M. M., *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*. Sf. Mănăstire Putna, 2005.
- Grigoraș N., *Moldova lui Ștefan cel Mare*. Iași, 1982.
- Grigoraș, N., *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Chișinău, 1992.
- Iorga, N., *Istoria Românilor*, vol. III-VII. București, 1937-1938.
- Neagoe M., *Problema centralizării statelor feudale românești Moldova și Țara Românească*, Craiova, 1977.
- Letopisețul Țării Moldovei*, de Grigore Ureche. Miron Costin și Ion Neculce, ed. Tatiana Celac. Chișinău, 2006.
- Panaitescu P. P., *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate. în Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ed. II. Prefață. note și comentarii de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1994.

- Panaiteanu, P. P., *Mircea cel Bătrân*. București, 2002.
- Pippidi A., *Tradiția politică bizantină în Țările Române*, București, 1982.
- Pop I.-A., Bolovan I., *Istoria Transilvaniei*, București, 2013.
- Pungă Gh., *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași, 1994.
- Rezachevici, C., *Politica internă și externă a Țărilor române în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea (I)*, în „Revista de Istorie”, XXXVIII (1985), nr.1.
- Rezachevici C., *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881. I. Secolele XIV-XVI*, Ed. Enciclopedică, București, 2001.
- Stoicescu, N., *Unitatea românilor în Evul Mediu*, București, 1983.
- Stoicescu, N., *Matei Basarab*, București, ed. Academiei, 1988.
- Zahariuc, P., *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan (1653-1658)*, Iași, ed. Universității „Al.I.Cuza”, 2003.

V. BASARABIA SUB OCUPAȚIE RUSĂ ȚARISTĂ

Dr. Ion Gumenâi

Protestele împotriva anexării Basarabiei de către Imperiul Rus

Tratatul de pace de la București de la 16/28 mai 1812, ce reprezenta de fapt continuarea scopului politicii țariste spre acapararea strâmtorilor și a Istambulului, nu numai că împărțea o țară, dar ce este mai grav, împărțea destinul unui popor, făcând ca populația din spațiul pruto-nistean de la această dată și pentru o perioadă mai bine de o sută de ani, să parcurgă o istorie, nefirească pentru ea, sub amenințarea distrugerii etnice prin rusificare. Din momentul semnării acestui act și până la sfârșitul Congresului de la Viena au fost acțiuni și s-au întreprins demersuri de ordin diferit pentru revenirea la starea normală a lucrurilor, adică de reunificare a celor două părți ale Țării Moldovei.

Este evident că împotriva acestui rapt s-au ridicat în primul rând elitele țării – marii boieri. Anume din partea acestora este emis unul din cunoscutele acte, din numărul multor asemănătoare, și anume *Anaforaui obșteștei adunări către Domnul Moldaviei Scarlat Alexandru Calimah voievod pentru înstrăinarea Besarabiei* din 26 octombrie 1812. Credem că acest demers redă cum nu se poate mai bine starea de spirit ce se instalase și care spunea: „Întru deznădăjduirea întâmpinării, sosind lumina mântuirii cu prefăcerea pacci, văzând că din trupul Moldovei, partea cea mai bună, și însuflețirea hranci – și împuternicirea s-au deosebit, apoi ca niște slugi credincioase înștiințăm, că din întregimea Moldovei, lipsesc acum șese ținuturi... să se mijlocească către curtea împărăției Rusiei spre a nu fi opriți pământenii Moldaviei, nici acum – nici mai în urmă, a aduce de la moșiile lor de peste Prut – din pământul Moldaviei Besarabia, pâine și vite de pe acelea moșii, pentru întrebuințarea caselor și a poliției aceștia întru care lăcuim, și să nu rămânem strâmtorați de a viețuirii cele trebuincioase.”

Ceea ce este însă mai grav, în memoriu se arată că „În ținuturile aceste lipite au fost și parte îndestulă de scutiți și slugi a cinului boieresc, care după pronomiile vechi, de la strămoși îi au pentru slujba caselor lor, după rânduirea treptei boierilor. Acum dezlipindu-să acele ținuturi, iar boierii după râvna lor rămăind în supunerea preaputernicii împărății, urmează după rânduială a nu perde pronomiile din învechime, nefiind chip a veșii lără scutiți, și a li se da din birnici lăcuiitorii satelor rămase; apoi de toți scutiți fiind neamului boieresc până la 18 mii oameni, și analoghia ținuturilor peste Prut, după suma locuitorilor fiind a tria parte 6.000, se însărcinează în partea aceasta, unde sănt credincioși și supuși...”

Deci dacă este să ne axăm pe limbajul cifrelor și a comparației, o bună parte din populație de acum urma să fie supusă unei administrații străine și a unor legi imperiale cu totul deosebite de modul obișnuit de viață și în condiții mult mai crude. Tocmai din aceste considerente nemulțumirile majorității locuitorilor alături de cea a marilor boieri erau mai mult decât vădite, manifestându-se în primul rând prin părăsirea teritoriului anexat de Imperiul Rus, neluându-se în seamă nici de înrădăcinarea de sute de ani și nici de faptul că se pierdeau bunuri care au fost agonisite poate pe parcursul întregii veți. Situația era descrisă de către contemporani în felul următor: „Însuși locuitorii ci se află lângă Prut arată cugetile lor spre a fugi la Moldavia ca să scapi di asprime ocârmuitorilor pământești, precum și sati întregi au fugit pentru cari oblăduire de aici ari știință întru acest chip dar în loc să îndemni cu plăcuta năzuire norodului megiașit pentru cari este cuprindere și enstrucțioani ci s-au dat di cătră guvernatorul și poruncă ca să să silească spre înmulțime lăcuinții gubernii. Ocârmuire aceasta au îndemnat să să întoarcă la Moldavie oamenii cari veniseră cu cugetări ca să să așeze în Basarabia”.

Fuga peste Prut luase o amloare atât de mare, încât este cunoscut faptul că însuși capul Bisericii Ortodoxe de aici a fost nevoit să se deplaseze prin localitățile Basarabiei pentru a stăvili depopularea acestui teritoriu. Mai mult, autoritățile țariste au luat o serie de măsuri drastice pentru a întrerupe legăturile între cele două maluri ale Prutului. Mai târziu rușii comuniști au pus sârmă ghimpată pe Prut. Ca urmare în 1814 Misiunea catolică a Moldovei arăta că: „Foametea sau lipsa e ce ne strâmtorează mai mult, și (ne) e teamă că vom mai avea s-o suferim. Pricina de căpetenie e dezbinarea unei jumătăți a țării, și anume a celei mai roditoare, dincolo de râul Prut, până la Nistru, pe care au luat-o rușii în condițiile păcii. De aici venise belșugul vitelor de orice fel, a grânelor, a cerei, a mierii și, din vremea când au luat-o rușii, au închis negoțul, așa că nimic sau prea puțin lasă a ieși pentru ceastălaltă Moldovă, și aceea cu preț foarte mare”.

Nemulțumiri față de situația în care se aflau cu toții, se auzeau și din partea boierilor din stânga Prutului, care la 29 ianuarie 1814, consemnau: „*Iată au trecut șaisprezece luni de când această Gubernii afierosită întru slohoda răpirii iubitorilor de rău câștig ocârmuitori, să tânguește sub giugul urmărilor celor răli și ai priincioasii împuterniciri a unora din slujbașii ocârmuirii Basarabiei*”.

Reacția elitei românești rămânea totuși de dorit, astfel încât Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache va fi nevoit să constate că: „*Pentru Bucovina, Ghica Vodă și-a pierdut viața* (ucis de turci în 1777 în urma protestelor continue pentru cedarea Bucovinei austrieșilor – nota noastră), *și noi pentru Basarabia nu facem nici măcar un protest*”. Tocmai din aceste considerente, acesta alături de domnul Caragea al Munteniei, a trimis o scrisoare de protest principalului for internațional al timpului -

Congresul de la Viena. Dar nici în acest caz. dolcanțele nu au fost auzite și prin intermediul austriacului Gentz. Mitropolitului Moldovei i se aducea la cunoștință că „*Principele Metternich* (cancelarul Austriei - n.n.) *este pe deplin convins că orice încercare de a face pe Rusia a retroceda Porții teritoriul pe care dânsa l-a smuls în ultimul război. ar fi azi fără scop și țintă.*”

Deci, după cum remarcă și Paul Cernovodeanu, prin pacea de la București a avut loc totuși salvarea restului de statalitate a românilor prin pierderea Basarabiei, deoarece rușii intenționau la începerea războiului cotropirea până la Dunăre. Am avut însă noroc de atacarea lacomei Rusii de către Napoleon (1812), care se mulțumi astfel doar cu Basarabia.

Basarabia în politica de încadrare administrativ – juridică a Imperiului Rus.

Atunci când elita Moldovei căuta căi de revenire la situația de dinainte de 1812, și când aceasta împreună cu masele populare încerca să se opună situației create. *Țarodoxia*, cum este numită de către Bogdan Petriceicu Hajdeu, urma cursul firesc al planurilor sale ce țineau de încorporare a noului teritoriu în hotarele Imperiului Rus și de rusificare. Lucrurile evident că ar fi mers mult mai rapid și mai eficient pentru administrația și conducerea țaristă, dacă nu ar fi existat un impediment legat de imaginea pe care trebuia să o promoveze pentru popoarele din Balcani, să păstreze acel rol propagandistic de „protector al ortodoxiei”, astfel încât Basarabia urma să reprezinte o „oază a binelui” care trebuia să caracterizeze noua conducere instaurată de către Imperiul Rus, prin care urmărea noi cuceriri în Balcani.

În același timp, provincia nou anexată nu putea să-și păstreze statutul său anterior. Și în acest sens, drumul spre cuprinderea Basarabiei în vastul teritoriu al Imperiului Rus, ținându-se cont însă de specificul pe care îl avea, a început cu subordonarea sa din punct de vedere administrativ și juridic. Tocmai în acest sens a fost elaborat *Regulamentul privind instituirea administrației provizorii în Basarabia* – care pe de o parte trebuia să păstreze vechile tradiții ale acestui teritoriu, iar pe de alta urma să pregătească terenul în vederea ștergerii deosebirilor între teritoriul dintre Nistru și Prut și restul imperiului. În felul acesta: locuitorilor li se lăsa deocamdată legile proprii; administrația internă a Basarabiei era efectuată de către guvernatorul civil care avea dreptul de a-și alege boieri locali cu aptitudini pentru a activa în departamente; administrația civilă consta din două departamente: primul ce trebuia să se ocupe de legi, chestiuni bisericești, polițienești și ale învățământului, pe când cel de al doilea urma să soluționeze probleme ca: statistica provinciei, populația, veniturile, vămile, comerțul și industria; s-au menținut vechile diviziuni administrative din timpul principatului Moldova, ținuturile, subîmpărțite la rândul lor în ocoluri. Primii ispravnici ai ținuturilor au fost boieri români, precum

Catargiu. Ghica, Balș, Dimachi, Leon. Vârnăv, care aveau grija ținuturilor și a impozitelor. De asemenea, primii membri ai Consiliului suprem al provinciei au fost boierii Râșcanu, Bașotă, Nicolae Catargiu, Petrache Catargiu. Mai mult, locuitorii Basarabiei erau înzestrați cu privilegii cum ar fi art. 22 (*Toți locuitorii acestei provincii și cei care se vor stabili aici sânt scutiți, timp de trei ani, de orice capitație și de renta funciară plătită statului*) și art. 23 (*Toți locuitorii provinciei și cei care se vor stabili aici sânt scutiți de serviciul militar*). Deci, la prima vedere lucrurile urmau să evolueze cum nu se poate mai prielnic pentru toată populația din Basarabia. Realitatea demonstrează însă un rezultat complet opus. Este știut că primul guvernator al Basarabiei numit în 1812 a fost Scarlat Sturza. Acesta fiind la o vârstă înaintată și fiind și o persoană bolnăvicioasă, conducerea regiunii de fapt era asigurată efectiv de către amiralul Pavel Ciciagov; mai mult, la scurt timp Sturza va fi înlocuit oficial cu un guvernator rus, Basarabia nemaiaivând în această funcție nici un autohton.

Cât privește administrația civilă – situația este caracterizată cum nu se poate mai bine de către Alexis Naco, care arăta: „Pentru ca trecerea la rânduiala statală rusească să fie mai puțin sensibilă, s-a considerat necesar de a atribui guvernului provizoriu, format din două departamente, asemănarea cu divanul moldovenesc, din care cauză însă au fost admiși în el numai boieri loali”.

Concomitent cu primii pași de uniformizare a administrației laice are loc și omogenizarea a ceea ce a însemnat viața spirituală. Grație eforturilor depuse de către Gavriil Bănulescu-Bodoni, la 21 august 1813, este înființată eparhia Chișinăului și Hotinului, care practic repeta întocmai organizarea Bisericii Ortodoxe Ruse. A existat o singură excepție și anume Consistoriul Duhovnicesc purta denumirea de Dicasterie Duhovnicească având însă aceleași funcții, deosebire care a persistat doar până în 1841, când rerspectiva instituție primește aceeași denumire ca în restul imperiului fiind redenumită în *Consistoriu*.

Totuși, Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni în momentul creării noii structuri ecleziastice, pentru a nu crea prea multă repulsie din partea locuitorilor Basarabiei, scria către Sfântul Sinod că dorea înființarea unei mitropolii ținând seama de: „deprinderea clerului și poporului basarabean de a avea mai mult respect și încredere față de scaunul mitropolitan”. Prezența acestei clauze în proiectul lui Gavriil este mai mult decât o chestiune de orgoliu personal; doar Gavriil fusese titularul unei dintre cele mai importante eparhii rusești - a Kievului - și apoi exarh peste două Mitropolii: îi va fi venit greu să se considere... retrogradat la o eparhie de categoria a doua! În realitate această dorință fusese pusă nu pentru existența efemeră a unei persoane, ci pentru dăinuirea acestei instituții! Ea n-a mai fost însă

respectată. După moartea lui Gavriil, pe toată durata ocupației rusești. Biserica din Basarabia n-a mai fost condusă de mitropoliți.

Totuși, chiar din primii ani de ocupare a Basarabiei, între nobilimea locală și reprezentanții administrației țariste au existat tensiuni dure, privind evoluția de mai departe a regiunii, lucru demonstrat de corespondența elitei locale cu organele oblăduirii centrale. Astfel, la 12 februarie 1814, boierii adresându-se Sfântului Sinod arătau: „Toată obștia oblastului Basarabiei, toți nămurile, și toți stările de aici tineri și bătrâni năzuim la apărarea luminărei voastre... să nu să dea ascultări nici la un fel de arătări din oari cui parti vor fi, nici să să dea hotărâri soartii noastre, până nu să vor înfățișa deputații din partea obștii, cari vor avea încredințarea arhipăstorului nostru mitropolit Gavriil, cuprinzătoare că de către obștii sint trimeși și cari fără multă prelungire să vor trimite ”.

Și tot atunci boierii scriau țarului: „Dă-ne buna viețuire, dăruiește-ne nestricare obiceiurilor și a pravililor, miluiește-ne cu mărime sufletului și a iubirei tale de oameni și dacă din oareșcare râvnire a soartei noastre au agiuns la Împărătescul Vostru auz arătările ce s-au făcut de aici către ministerul, că moldovenii nu ar ave pravili și că ar fi din fire porniți întru urmări nepriincioasă, și că ar trebui zaconuri pentru pedeapsa greșalilor lor. fii milostiv a vede că moldovenii sunt plini de credință”.

Nici acum și nici pe viitor opiniile localnicilor nu vor fi luate în considerație, astfel încât Ukazul (legea) din 21 mai 1816 desființa divizarea administrației în administrație militară pentru orașe și civilă pentru restul teritoriului, iar la 1818 era adoptat Regulamentul organizării administrative a Basarabiei. Acesta din urmă consfințea „autonomia” acestei regiuni, dar de fapt constituia un nou pas spre desființarea deosebirilor existente în Basarabia și Imperiul Rus și urmarea nu altceva decât consolidarea regimului ocupaționist.

La 29 aprilie 1818, țarul Alexandru I indica direct în scrisoarea adresată rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, în legătură cu adoptarea Regulamentului din 1818, că guvernul va păstra în provincie componența națională și va asigura un mod deosebit de administrare a acesteia. Însă, Regulamentul acorda drepturi exclusive doar boierilor moldoveni (și privilegii coloniștilor străini), în pofida faptului că împăratul scria că de drepturi largi va beneficia nu doar această stare socială. Iar colonizarea cu străini viza tot deznaționalizarea băștinașilor.

De fapt, rostul acestui regulament este foarte bine reflectat de secretarul de stat, contele Kapodistrias în 1819 rezidentului imperial în Basarabia, generalului Bahmetev: ”Având în vedere că acest Regulament aprobat, dar neconfirmat în mod hotărât și care mai este supus verificărilor, nu poate fi considerat drept o decizie definitivă și neclintită și stabilind, referitor la cârmuirea Basarabiei, că aceasta poate deslășura o activitate obișnuită doar din momentul când organizarea ei va fi dusă la bun sfârșit.

Maiestatea sa imperială a binevoit să dispună ca toate instituțiile și persoanele cărora, în baza Regulamentului respectiv, le este dat să întrețină relații cu Consiliul de Stat și cu unii miniștri să se adreseze pe viitor secretarului de stat, contelui Kapodistrias”.

Deci, după cum se vede, de la începuturile sale acesta avea un caracter temporar, care avea drept scop liniștirea elitei basarabene și acucerea acesteia sub ascultarea imperial rusă, politică ce este mult prea bine cunoscută în cazul imperiilor, îndeosebi a celui rus. Pe de altă parte, același instrument avea drept scop și introducerea unor practici și instituții noi acestui teritoriu, urmând să deprindă populația cu noile schimbări survenite.

Din aceste considerente în 1828, deci numai după 10 ani, este instituit un nou regulament ce urma practic să definitiveze „ope-ra” de integrare a spațiului dintre Prut și Nistru Imperiului Rus. Prin Regulamentul pentru administrarea provinciei Basarabia din 29 februarie 1828 **autonomia provinciei se desființează**. Astfel, Sfatul Suprem este înlocuit de Sfatul oblastei (regiunii), care, spre deosebire de primul, are o competență mai redusă păstrându-i-se numai atribuțiile administrative, financiare și economice. În schimb i se anulează atribuțiile judecătorești. Modul de funcționare și organizare a instituțiilor introduse în Basarabia conform Regulamentului din 1828 era acela prevăzut în legile rusești pentru guberniile interne. Toate aceste instituții se subordonau Senatului și ministerelor. Regulamentul a desființat autonomia în administrare a Basarabiei prevăzută în Regulamentul din 1818, înlocuind legiurile moldovenești prin cele rusești și introducând rusa în toate actele publice.

După cum arată marele istoric bucovinean Ion Nistor, nu mai era nici o deosebire, din punct de vedere administrativ, între ocârmuirea Basarabiei și cea a celorlalte gubernii rusești. Întreaga viață publică se rusificase și agenții acestei rusificări erau funcționarii ruși (credem unul din principalele instrumente a politicii de rusificare). Începând cu guvernatorul general până la cel din urmă funcționar.

Prin urmare, organizarea administrativă a Basarabiei în general, după 1828, era, cu mici excepții, asemănătoare cu cea a guberniilor ruse, care se integrau într-un sistem centralizat de administrare în cadrul unui regim autocrat – cel al puterii imperiale, deci a țarului ce beneficia de un foarte puternic **cult al personalității**.

Este de reținut faptul că Basarabia și-a meșinut aparențele neînsemnatelor particularități locale în administrație până la realizarea reformelor din anii 60-70 ai secolului al XIX-lea. În această perioadă se desăvârșește procesul de lichidare a acelor diferențe care mai persistau prin uniformizarea definitivă a administrației ce funcționa pe teritoriul Basarabiei cu cea din restul guberniilor din Imperiul Rus, diferența existând doar în faptul că acestea s-a implementat aici după o perioadă mai îndelungată de timp.

КАРТА БЕССАРАБСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Масштабъ. Въ Англійскомъ дюймѣ 60 верстъ.

Harta Basarabiei sub ocupație rusă imperială.

Astfel reforma agrară, legiferată în 1861, s-a aplicat în Basarabia abia în 1869 (în 1861 fuseseră eliberați numai Țiganii iobagi): zemstvele (organ al administrației locale), introduse în Rusia în 1864, s-au făcut aici numai în 1869; de abia în 1864 s-a promulgat reforma judecătorească, dar tot în 1869 a fost și aceasta pusă în aplicare în Basarabia. Abia după acest an reformele se vor introduce simultan în Basarabia și în restul Rusiei: desființarea pedepselor corporale și noua organizare a orașelor în 1870, ca și serviciul militar obligatoriu pentru toți locuitorii în 1874. Aceste reforme au avut menirea de a integra mai bine Basarabia în cadrul statului rus, de a sensibiliza populația și de a o familiariza cu instituțiile rusești și cu spiritul public al Rusiei. Ele au contribuit la o anumită nivelare a populației și la distrugerea sistemului de stări sociale.

Autoritățile provinciale presupuneau că între zemstve - exponente al interesului local - și autoritățile administrative - exponente ale puterii centrale ruse - vor apărea contradicții. Erau îngrijorate și de faptul că zemstvele în condițiile Basarabiei puteau evolua în centre de promovare a ideilor naționale. În același timp însă, autoritățile centrale, cât și cele locale vedeau în zemstve un instrument de atragere a nobilimii locale de partea autorităților ruse.

Introducerea zemstvelor în Basarabia s-a făcut și sub influența factorul extern. Introducerea în regiune a instituțiilor zemstvei era și un act politic și propagandistic, Rusia demonstrând prin acest exemplu că este un stat care promovează reforme burgheze și că posedă un sistem de administrare superior celor existente în micile state vecine.

Introducerea zemstvelor în Basarabia s-a amânât și din cauză că autoritățile ruse erau de părere că până la rezolvarea problemei țărănești în Basarabia e prematur de a introduce aici noile structuri ale administrației locale. În anul 1867 guvernatorul P. A. Antonovici în memoriul său referitor la administrarea regiunii scria: „Una dintre cele mai importante probleme în administrarea Basarabiei sunt relațiile lănciare între moșieri și țărani: ...moșierii folosesc orice prilej de a izgoni de pe terenurile lor căți mai mulți țărani și astfel se eschivează de la împrăștierea lor cu pământ, iar țăranii la rândul lor refuză să îndeplinească prestații în folosul moșierilor ...”.

Regulamentul din 19 februarie 1861, n-a afectat Basarabia din cauza inexistenței în regiune a țăranilor liberi. De aceea, introducerea zemstvei a fost condiționată de rezolvarea problemei țărănești. La 14 iulie 1868 a fost publicat „Regulamentul despre organizarea țăranilor basarabeni”, iar la 15 noiembrie 1868 – ukazul despre aplicarea în Basarabia a „Regulamentului” din 1861. Totuși din 1890 zemstvele devneau organe ale statului, totodată intensificându-se controlul guvernului central asupra lor și reducându-se și mai mult influența țărănimii și a orășenimii în cadrul zemstvei, cu mărirea paralelă a reprezentării nobilimii. O lege democratică a zemstvelor va fi dată

abia în 1917, dar atunci era prea târziu. La 22 noiembrie 1873 Senatul a examinat raportul ministrului de interne despre transformarea Basarabiei în gubernie și despre lichidarea Consiliului regional. Această propunere a obținut avizul favorabil al Consiliul de stat al Rusiei și a fost aprobată de Alexandru II, la 7 decembrie 1873, fiind doar o constatare juridică a realităților existente deja la acel moment.

Deci, după aplicarea reformelor, în Basarabia a fost instaurat un **sistem de administrare tipic rusesc**. În fruntea ierarhiei administrative guberniale se situa guvernatorul, care era declarat oficial „stăpânul guberniei”. Anual, el era obligat să inspecteze gubernia încredințată și să întocmească un raport despre situația guberniei către țar.

De aceea, nu putem să nu fim de acord cu afirmația lui P. Cazacu care afirma: „Din a doua jumătate a secolului trecut, Basarabia nu mai constituia un obiect de griji deosebite pentru imperiul rusesc”.

Aproximativ aceiași cale a avut-o și tradiția legislativă din Basarabia. Prin aceasta s-a încercat ca măcar la prima vedere Basarabia să semene cu celelalte provincii ale Rusiei. Dar statul rus beneficia de mai multe pârghii cu ajutorul cărora își dădea toată silința să modifice situația existentă. Aceste mijloace de rusificare se întâlneau atât în sistemul organelor statului rus, ca justiția și armata, cât și în sânul masei poporului, ca școala și biserica. Despre toate aceste docile instrumente ale puterii țariste se poate spune orice, în afară de faptul că nu și-ar fi dat toată silința să îndeplinească întocmai sarcinile care le-au fost trasate.

În anii imediat următori anexării, justiția în Basarabia a continuat să fie românească prin limba în care era exercitată și prin prescripțiile juridice după care se călăuzea. În Basarabia, ca și în restul țărilor române, judecata se făcea pe baza străvechiului „drept românesc”, cutuma locală, izvorâtă în perioada de după retragerea stăpânirii romane, când interminabilele migrații ale celor mai primitive populații făcea imposibilă conservarea unui drept scris. Mult mai târziu, în secolul al XVII-lea, cutumele acestea au început să fie scrise. Ele au constituit baza juridică după care se ghidau toate instituțiile Principatelor Române.

Imediat după anexare, țarul Alexandru I, preocupat cum îl știm de a menține o aparentă autonomie a Basarabiei, a avut o grijă deosebită și pentru păstrarea corespunzătoare a sistemului de judecată românesc. La Chișinău s-au înființat un Tribunal penal și un Tribunal civil, puse sub directă subordonare a Consiliului provincial al Basarabiei. Limba de lucru era exclusiv cea română, iar toate actele oficiale, corespondența, ca și pecetea instituției, erau de asemenea românești.

Prin „Așezământul obrazovaniei oblastiei Basarabia” din 1818, chestiunile judiciare erau rezolvate în limbile română și rusă. Actele ce țineau de Tribunalul penal se judecau atât după legile românești, cât și după

cele rusești. În schimb, cele de competența Tribunalului civil se judecau numai în limba română și conform datinilor și obiceiurilor românești. În acest sens, existau două cancelarii, dintre care una românească și cealaltă ruscască.

Tribunalul penal era compus dintr-un președinte, trei consilieri și un asesor. Trei membri erau aleși și doi numiți. În competența acestui tribunal intrau soluționarea chestiunilor de drept penal și anchetele provenite de la tribunalele județene. Hotărârile erau aplicate după aprobarea lor de către guvernatorul civil și Consiliul suprem al provinciei. Dosarele penale și de instrucție erau soluționate după principiile legislației rusești. Procedura se făcea în ambele limbi, dându-se totuși prioritate românei.

Tribunalul civil avea cinci membri, dintre care doi numiți și trei aleși. În competența sa intrau afacerile particulare și pretențiile reciproce ale particularilor și fiscalității. Pentru afacerile particulare, apelurile puteau fi trimise Consiliului suprem. Deciziile în afacerile de fisc erau remise guvernatorului provinciei. Procedura tribunalului în afacerile particulare se făcea exclusiv în limba română și conform legilor locale, „acordate pentru totdeauna provinciei Basarabiei”, cum prevedea Așezământul amintit. Cele de fisc însă se făceau după legile rusești.

S-au înființat de asemenea tribunalele județene și procuraturile județene. Tribunalele se compuneau dintr-un președinte și doi membri, toți trei fiind aleși de nobilime și confirmați de guvernator. Ispravnicii rămâneau în continuare numai cu atribuții administrative.

Dar această situație nu s-a menținut prea mult timp. Începând din 1824, autoritățile locale din Basarabia au impus limba rusă ca limbă de comunicare în toate relațiile oficiale din provincie. Bineînțeles, hotărârea guvernului regional a fost imediat urmată și de cârmuirile locale. Ea lovea în special judecătoriile, unde până atunci se utilizase practic exclusiv limba română. Și, deși judecătoria basarabeană a protestat prompt împotriva acestei încălcări a prevederilor „Așezământului”, măsura a rămas în vigoare. Mai mult, în 1828 era desființată și pecetea românească.

Astfel, după 1824, odată cu instaurarea și asupra Basarabiei a dominației autocrației țariste, justiția și-a pierdut tot mai mult caracterul românesc. Limba română era înlocuită din ce în ce mai des de cea rusă. Funcționarii (cinovnici) începeau să fie tot mai mult ruși sau de alte neamuri, care nu aveau nimic comun cu populația autohtonă a provinciei, și singurele legi acceptate în aplicarea justiției erau cele ale imperiului.

Ultima lovitură dată sistemului juridic autohton a fost înlocuirea, în 1889, a judecătorilor de pace cu „zemski-nacealnici”, care aveau atât atribuții judecătorești, cât și administrative.

Cât era de progresistă și de democratică instituția juridică a Rusiei ne demonstrează și faptul că până la 17 aprilie 1863 erau aplicate claselor neprivilegiate pedepse corporale, „această rușine a Rusiei vechi.”

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, justiția nu exista decât pentru cei bogați. Dar și aceștia, pentru a putea ajunge la tribunalul suprem din Chișinău, erau nevoiți să străbată din nordul sau din sudul provinciei și câte 350-400 kilometri, cu multă cheltuială și timp pierdut. Tribunalul era cu desăvârșire rusec. Având și competențe administrative, funcționarii ținutali („zemski-nacealnici”) erau recrutați numai dintre nobilii ruși, persoane care nu aveau studii speciale sau bătrâni ofițeri. Ei ignorau limba poporului, ca și legile. Ca urmare, cei care erau săraci și nu știau rusește nu își puteau găsi nici măcar un avocat. De multe ori ei se pomeneau condamnați și nici măcar nu cunoșteau motivul pentru care erau condamnați. Ei nu înțelegeau nimic la judecată, deoarece judecătorul nu știa românește, iar „interpretul”, care de drept nu exista și deci funcția era de fapt îndeplinită de un mic scrib, era cumpărat de adversarul mai bogat. De aceea, în scurt timp, românii și-au pierdut toată încrederea în justiția rusească, în popor circulând vorbe precum: „Decât să mergi la «miravoi» (judecătorul de pace), mai bine mergi să te arunci în Nistru”, sau: „Decât să mergi la «zemski», mai bine te duci la toți dracii.” Astfel era văzută dreptatea rusească!

Încadrarea economică a Basarabiei în Imperiul Rus.

Este de la sine clar că, cucerirea noilor teritorii și încadrarea acestora în hotarele Imperiului Rus, ducea după sine și o inevitabilă încadrare în noile realități și a economiei, cu atât mai mult cu cât teritoriu dat urma să „răscumpere” cheltuielile efectuate de către Imperiul Rus pentru cucerirea Basarabiei. Din aceste considerente în cercurile guvernante din Sankt-Petersburg nu se formase o unitate de păreri și de acțiune asupra problemei legate de evoluția economică a Basarabiei, acestea fiind dictate de interesele curente ale diverselor grupări, departamente și instituții de stat din imperiu. O parte a demnitarilor de stat insistau pentru includerea cât mai grabnică a Basarabiei în sistemul economic, cealaltă parte se orienta spre realizarea lentă, cât mai succesivă a acestui proces, cu păstrarea pentru o perioadă mai îndelungată a particularităților locale.

Dacă este să fie caracterizată din punct de vedere economic, Basarabia a fost mai ales agrară. Cu toate acestea, în etapa dintre anexare și mijlocul secolului se constată și existența unei modeste industrii reprezentată de ateliere meșteșugărești și de manufacturi. În prima jumătate a secolului, statisticile vremii înregistrează 144 de întreprinderi manufacturiere în 1830 și 297 în 1848. În 1830 existau 34 de tăbăcarii, 31 de lumânării, 23 „fabrici” de săpun, 23 de spirt și trei de bumbac. Comerțul, reorientat spre Rusia, pe căi rutiere slab dezvoltate și pe Nistru, s-a desfășurat cu dificultate, ca urmare a situației în care s-a aflat provincia, în urma îndelungatei ocupații militare și a reorganizării structurilor sale. În schimb, agricultura avea să cunoască un mers ascendent în cursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, deși în primele două decenii după anexare, ca urmare a ruperii de piețele

tradiționale, a instabilității administrației. dar și a corupției noi a fost vizibilă, o stare de regres. Un oarecare progres a început să se înregistreze cu începere din deceniul al patrulea, când se poate constata o creștere a suprafețelor însămânțate cu cereale și o sporire a producției. De la 103.700 deseatine destinate culturilor cerealiere în 1819. suprafața a crescut la 231.000 deseatine în 1837 și va crește în continuare. Producătorii principali erau țăranii și răzeșii, cărora le revenea 40% din totalul producției. La rândul lor. țăranii așezați pe domeniile statului, coloniștii și cazacii produceau aproape 1/3 din întreaga cantitate de cereale.

La începutul secolului al XIX-lea, principalele culturi cerealiere erau cele de porumb, mei și grâu. Colonizarea a contribuit la diversificarea culturilor. Creșterea vitelor a înregistrat o scădere continuă, ca urmare a extinderii terenurilor cultivate. În agricultura Basarabiei un loc important a revenit viticulturii și pomiculturii. Guvernul a luat măsuri speciale pentru încurajarea culturilor, prin înființarea fermelor model și a școlilor specializate. În deceniul al cincilea, Basarabia a produs aproape 3 milioane de vedre de vin, ceea ce reprezenta cca 40% din producția totală de vinuri din sudul Rusiei. Grădinăritul și producția de tutun au înregistrat creșteri substanțiale în cursul acestei prime perioade.

În noile condiții ale includerii teritoriului dintre Prut și Nistru în Imperiul Rus se asistă la o treptată creștere a numărului proprietăților, ca urmare a retrocedării către boierii moldoveni a moșiilor din ținutul Hotin (fostă raia turcească), a înființării coloniilor în satele populate cu țărani pe domeniile statului, a roirii satelor existente sau a fărâmițării moșiilor. Pământul era repartizat între moșierii laici și ecleziastici (mănăstiri și biserici), răzeși și stat. Cea din urmă formă de proprietate a apărut ca urmare a trecerii în proprietatea statului a pământurilor tătarăști din sudul Basarabiei, care fuseseră cuprinse în raiaua Benderului.

Cele mai numeroase și mai întinse pământuri au aparținut proprietății moșierești laice: aceasta deținea aproximativ jumătate din pământurile Basarabiei. În afara boierilor români proprietari de moșii în limitele acestei categorii au intrat – ca urmare a politicii de rusificare deliberate a autorităților Rusiei – numeroși funcționari, mari negustori și coloniști, care și-au cumpărat sau au obținut dreptul de a deține proprietăți funciare. Boierii români, care au refuzat să se stabilească în Basarabia, au fost constrânși să-și schimbe sau să-și vândă proprietățile, în caz contrar acestea intrând în proprietatea statului. Cu toate acestea, în ținutul Hotinului, fostă raia, au fost retrocedate moșiile foștilor stăpâni și au fost efectuate donații din domeniile statului, așa că s-a asistat la o creștere a suprafețelor deținute de laici. Proprietățile moșierești ecleziastice erau concentrate în nord și în centru, cuprinzând proprietățile mănăstirilor din Moldova, a celor din Basarabia, și a celor închinat la Athos. Ca urmare a politicii de stat,

ponderea proprietăților ecleziastice a rămas constantă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Proprietatea răzășească era situată, mai ales, în ținuturile din centru, dar tendința era de diminuare a ei. Proprietatea funciară de stat, provenită din teritoriul fostelor raiale și din Bugeac, reprezenta peste o treime din teritoriul provinciei. Au fost împrăștiți de statul rus cu mii de deaseatine demnitari ruși și boieri români basarabeni agreeți de noua stăpânire. Coloniștilor de dincolo de Dunăre – mai ales bulgari -, ca și celor germani ori elvețieni li s-au dat în folosință câte 60 de deaseatine de familie, ulterior, în deplină proprietate. La mijlocul deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea, coloniștii trasdanubieni repartizați în 83 de sate aveau în folosință 518.117 deșatine; coloniștilor germani li s-au atribuit în folosință în anii 1822-1828, 141.208 deșatine și 706 stânjeni. Pe domeniile statului, înființate după anexare, țărani grupăți în 104 sate aveau în folosință, în 1839, 350.041 deșatine, suprafață care avea să crească în 1848.

După cum o arată specialiștii în domeniu, din punct de vedere a încorporării economice a Basarabiei în sistemul economic al Imperiului Rus pot fi distinse două etape: prima cuprinde anii 1812-1830, cea de-a doua anii 1831-1868-1873. Dar, cu toate acestea, Basarabia a rămas mereu la periferia economiei rusești. Deși pare greu de crezut, este un fapt real că până la 1830 a continuat să existe bariera vamală de pe Nistru, deși Basarabia se „unise” cu Rusia de optsprezece ani.

Rușii nu și-au dat deloc osteneala să conserve „aurul” economiei basarabene. Dimpotrivă, primul lor gând a fost cel de a jefui. Închizând granița de pe Prut, produsele basarabene și-au pierdut piețele de desfacere din țările române, Austria și Turcia și au trebuit să se reorienteze spre piața rusească. Aceasta în condițiile menținerii discriminării vamale. În plus, mai ales în primii ani de după anexare, dar și în restul perioadei stăpânirii rusești, coloniști veniți din toată Rusia acaparau cele mai productive terenuri, în special Câmpia Bugeacului.

Dacă este să ne referim la mărturiile documentare și la cele legislative atunci: în primul rând este vorba de adoptarea tarifului vamal din 31 martie 1816, când în Basarabia sunt promulgate noi acte legislative, care au fost generalizate în decizia Consiliului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, scopul cărora era de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Mai mult, concomitent cu adoptarea la 29 aprilie 1818 a Regulamentului organizării administrative a Basarabiei, în regiune a fost aplicată legislația rusă privind comerțul interior și exterior.

Apoi, instituirea tarifului prohibitiv din 1822 stopa procesul de integrare a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse, frâna dezvoltarea nu numai a comerțului, dar și a altor ramuri economice. Pe parcursul anilor

1823-1824 autoritățile locale îl informau pe guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele M.S. Voronțov, despre situația creată în Basarabia. Pentru ameliorarea situației, în acești ani au fost adoptate diferite decizii, instrucțiuni și directive, dar acestea nu au avut eficiență pentru redresarea stării din comerț.

Drept urmare, este adoptat Regulamentul din 1825, care era, însă, protecționist pentru piața rusă și nefavorabil pentru Basarabia, nu numai prin faptul că limita exportul celor mai solicitate mărfuri basarabene pe piața internă rusă și acorda negustorilor din guberniile ruse drepturi nelimitate în comerțul Basarabiei, dar și prin aceea că limita activitatea comercială a negustorilor basarabeni pe piața internă rusă, din considerentul că, în baza reformei din 1824 a ghilladelor, dreptul la comerțul pe întreg teritoriul imperiului era privilegiul doar al negustorilor angroșiști de primele două ghilde, iar negustorii basarabeni nu erau încă stratificați în ghilde (organizații negustorești).

Regulamentul din 17 februarie 1825 a provocat nemulțumirea negustorilor locali, fapt despre care vorbesc numeroasele plângeri ale negustorilor adresate organelor locale și regionale, atestate și de investigațiile din 1829 privind starea comerțului și a industriei din Basarabia, în care autoritățile regionale descriu situația dificilă în care s-a pomenit burghezia comercială basarabească. Sub presiunea cercurilor comercial-industriale și a administrației regionale, țarismul a fost nevoit să facă unele cedări în exportul anumitor mărfuri basarabene în Rusia, dar în ce privește problemele-cheie – suprimarea cordonului vamal de la Nistru și abrogarea Regulamentului din 17 februarie 1825 – a fost neînduplecată. Situația va fi soluționată abia în 1830, când, în urma decretului Senatului din 26 septembrie 1831, concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și aplicarea pe teritoriul Basarabiei a structurii de ghilldă, este lichidat și Regulamentul din 17 februarie 1825.

Cea de a doua etapă începe cu introducerea pe teritoriul Basarabiei a legislației comerciale ruse, după aplicarea la 26 septembrie 1830 a Regulamentului ghilladelor, suprimarea cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală a regiunii cu Rusia, instituirea administrației speciale a orașului Ismail etc. În această perioadă Basarabia este inclusă în sistemul pieței interne ruse, determinându-se locul ei în comerțul intergubernial ca furnizor de cereale și de produse animalice, pomicole și viticole, de tutun, sare etc. și ca piață de desfacere a „mărfurilor ruse” – articole ale industriei textile, de prelucrare a metalelor etc. Ca rezultat, Basarabia este transformată într-o adevărată *colonie a Imperiului Rus*, piață avantajoasă de desfacere a mărfurilor rusești.

Situația burgheziei basarabene în special și cea economică în general nu s-a schimbat, oricât ar fi de paradoxal, nici după aplicarea, începând cu 1

ianuarie 1831, a Regulamentului ghilladelor (organizații negustorești) din 26 septembrie 1830. Caracterul reacționar al Regulamentului ghilladelor se explică nu numai prin stratificarea tuturor comercianților în diferite categorii, ci și prin impunerea de a declara capitalul comercial pentru înscrierea în ghilladele comerciale, ceea ce a constituit o lovitură puternică dată tradițiilor autohtone seculare ce acordau tuturor categoriilor libertatea și egalitatea deplină de a se încadra în comerț (iar de aici și posibilități mai mari de a lărgi rândurile burgheziei comerciale).

Limita inferioară a acestei perioade coincide cu epoca marilor reforme sau așa-numitele *reforme liberale* din anii '60-'70 ai sec. al XIX-lea, care au produs schimbări calitative în societatea basarabeană. În urma aplicării în Basarabia a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868 și a legilor agrare din 3 decembrie 1868, 23 decembrie 1869, 4 iunie 1871, 21 decembrie 1871 și 4 februarie 1875, parte din terenurile moșierești și mănăstirești au fost atribuite țăranilor, țăranii domeniali, toate categoriile de coloniști, odnodvorții, țăranii stabiliți pe ocinile răzeșești. Ca rezultat, au fost lichidate barierele de ordin economic, social și juridic între diferite categorii de țărani din Basarabia.

Toate acestea, însă, nu au schimbat situația periferică a Basarabiei în sistemul economic al Imperiului Rus și au determinat în mare parte atitudinea vădit discriminatorie a autorităților centrale față de acest teritoriu, care au limitat drepturile și posibilitățile autohtonilor, în fond ale moldovenilor, prin atragerea în diferite ramuri economice a coloniștilor și negustorilor de peste hotare și din guberniile rusești cărora, pentru a se încadra în categoria burgheziei basarabene, li s-au acordat diverse înlesniri și privilegii. Prin urmare, lipsa de unitate statală și independență națională, dominația politică și exploatarea economică de către Imperiul Rus au influențat direct dezvoltarea economică a provinciei, iar de aici procesul de genază a burgheziei basarabene. În consecință, elementul burghez se va constitui într-o pătură socială cosmopolită, alcătuită în mare parte din elemente străine, susținute și protejate de administrația imperială puternic rusificatoare

Politica imperială de colonizare și evoluția demografică a populației din Basarabia.

Prin intermediul politicii de deznaționalizare ce o înglobează și pe cea demografică, cea administrativă și cea religioasă, Imperiul Rus urma să întreprindă un șir de măsuri ce aveau drept scop principal întărirea influenței sale în această regiune, văzută ca parte integrantă a imperiului și care urma să nu-i periclitizeze integritatea. Ori, un asemenea lucru putea fi efectuat pe două căi. Prima și cea optimă ar fi constat în strămutarea populației autohtone în guberniile interne și înlocuirea acesteia cu o populație slavă, loială puterii imperiale. Cum au făcut sovieticii lui Stalin mai târziu.

Această modalitate însă nu putea fi aplicată, pe de o parte, din cauza locului rezervat Basarabiei de către țar, ea urmând să reprezinte un exemplu al „conducerii înțelepte ruse” pentru populația ortodoxă din Balcani, iar pe de altă parte, din cauza statutului țărănimii din imperiul, care era net inferior celui al țărănimii noastre, iar mișcările de strămutare puteau duce la reacții total nedorite ale puterii centrale.

Luându-se în seamă factorii respectivi, s-a mers pe a doua cale – cea a suplinirii demografice a Basarabiei cu o populație ce ar fi ridicat pe de-o parte ponderea elementului loial cauzei imperiale ruse, (cu atât mai mult cu cât regiunea era văzută de administrația țaristă ca una puțin populată), iar pe de alta ar fi minimalizat la maximum tradițiile și limba română și înlocuirea acestora cu cele rusești.

Pornind de la aceasta rezultatele colonizării au fost imediate. Astfel, în momentul anexării din 1812, populația Basarabiei era aproape în întregime românească. După o statistică prezentată de Ștefan Ciobanu, în 1810 **românii formau 95% din populația provinciei**, fiind majoritari și în raiaele turcești Hotin, Chilia, Tighina și Cetatea Albă. Iar primul recensământ efectuat de ruși aici, cel din 1817, a dat rezultatul de 86% români și 14% alte naționalități (ucrainieni, evrei, lipoveni, greci, armeni, bulgari, găgăuzi etc.), mare parte din acestea sosite deja în cei cinci ani care trecuseră de la anexare sau în perioada războiului ruso-turc ce a precedat-o. Într-adevăr, aceasta a fost consecvența politică a tuturor guvernelor rusești, de a schimba prin colonizări de străini și expulzări de autohtoni caracterul etnic pur românesc al teritoriului.

Și într-adevăr acest lucru se întâmplă datorită politicii bine orientate a administrației țariste care este confirmată cum nu se poate mai bine de o serie de decrete și decizii cum ar fi: Decretul imperial din 22 ianuarie 1814, dat Ministerului Afacerilor Interne, prin care s-a permis strămutarea de coloniști nemți în Basarabia; Decizia Consiliului de Miniștri, aprobată de împărat la 31 octombrie 1817, privind fugarii aflați în Basarabia; Decretul emis de Alexandru I, la 29 decembrie 1819, privind stabilirea în Basarabia a bulgarilor și a altor coloniști de la sud de Dunăre; Decizia Consiliului de Miniștri, aprobată de Nicolae I la 21 septembrie 1826, privind strămutarea țăranilor din guberniile interne ale Rusiei în Basarabia. etc.

În conformitate cu ultima hotărâre, au fost strămutați țărani din guberniile Oriol, Kursk, Reazan, Tula, Tambov în județul Cetatea Albă, unde aceștia au întemeiat satele Borisovka, Vasilevka, Vedenskoie etc. Dacă la sfârșitul secolului al XVIII-lea în teritoriul ce se va numi **Basarabia** locuiau circa 2.000 de etnici ruși, ceea ce constituia mai puțin de 1% din numărul total al populației, în 1856 erau deja 20.000 de etnici ruși (2,1% din populația Basarabiei, fără cei din județele de sud ale provinciei), iar conform datelor statistice rezultate în urma recensământului populației din 1897, rușii

din Basarabia alcătuiau deja 123.000, sau 6,4% din numărul total al populației (aici și în continuare ne-am referit la datele publicate de istoricul și etnograful Valentin Zelenciuk, precum și la alte publicații statistice din Republica Moldova). Pe teritoriul Basarabiei au locuit ucraineni înainte de alipirea ținutului la Rusia. În 1812, armata de cazaci zaporojeni de la gurile Dunării a fost dizolvată și o parte dintre cazaci s-a așezat cu traiul în județul Cetatea Albă, întemeind satele Volontirovka, Starokazacie și altele. Ucrainenii s-au stabilit nu numai la sudul, ci și în nordul și în centrul Basarabiei. Astfel, în 1860 au fost înregistrate sate cu populație prioritară ucraineană: Maramonovka, Moșana, Konstantinovka din actualul raion Dondușeni; satul Stolniceni, raionul Briceni etc. În 1897, în Basarabia locuiau deja 330.600 ucraineni (17% din totalul populației).

Toate aceste eforturi evident că nu puteau să nu aducă anumite rezultate astfel încât în baza datelor documentare existente la Arhiva Națională a Republicii Moldova și a cercetărilor întreprinse putem să evaluăm numărul total al populației Basarabiei către 1828 la 517.135 de persoane. Din acestea, populația germană număra 8.846 de persoane sau 1,17% a populației, polonezii numărau 2.384 persoane sau 0,46 % din populație, evreii numărau 30.929 persoane sau 5,9% din populație, lipovenii numărau 5.974 sau 1,15% din populație, grecii numărau 2.000 de persoane sau 0,38% din populație, rutenii numărau 52.000 sau 10,05% din populație, rușii 7.947 sau 1,53% din populație, armenii 2.000 sau 0,38 % din populație, coloniștii din sudul Basarabiei 27.445 sau 5,3 % din populație și românii 376.910 sau 72,88% din populație.

În deceniul trei politica de colonizare primește un alt aspect devenind mai puțin insistentă, iar după 1835 creșterea populației din spațiul interfluviului pruto-nistean în mare parte se datora deja sporului natural, și mai puțin intervențiilor directe ale administrației țariste prin politica demografică promovată. Se evidențiază însă cu certitudine o creștere a populației basarabene de la 469.783 de persoane în 1830 (evident fără a include pentru acest an numărul coloniștilor) la 604.612 persoane către 1835: o creștere destul de semnificativă, dacă luăm în considerație epidemiile de holeră produse în epocă pe teritoriul Basarabiei. Creșterea numărului de locuitori, spre deosebire de perioada anterioară, are loc atât datorită unor infuzii externe, cât și datorită sporului natural, factor ce începe să devină preponderent, după cum s-a afirmat și mai sus. Această afirmație poate fi argumentată și printr-o serie de mărturii complementare. Astfel, conform raportului Consistoriului Duhovnicesc de la Chișinău, din 1834, în Basarabia s-au născut 14.481 de băieți și 13.927 de fete, deci un total de 28.508 persoane, și au decedat 9.275 de bărbați și 8.512 femei, deci un total de 17.787 de persoane. Cu alte cuvinte, avem o creștere clară a numărului de nou născuți, plusul fiind de 10.721 de copii. În

următorul an, sporul este mai moderat, dar continuă să prevaleze nou născuții asupra decedaților, născându-se 12.441 băieți și 11.902 fete, formând un total de 24.343 persoane. în rândul decedaților trecând 12.481 de bărbați și 11.437 femei, adică 23.918 persoane. Prin urmare, diferența era de 425 de persoane. Balanța se înclină în favoarea nou născuților, cel mai bine prezentându-se la acest capitol ținutul Iași și coloniile germane.

Totuși, asistăm la o diminuare în continuare a populației românești autohtone, astfel încât în conformitate cu datele existente pentru anii 1843-1844 în Basarabia structura etnică a populației arăra în felul următor: moldoveni-români – 59,4%, ucraineni -17,2 %, bulgari – 9,3%, evrei – 7,1%, germani - 2,2%, ruși – 2,2 %, celelate etnii fiind în proporții și mai mici. La mijlocul secolului al XIX-lea bazându-ne pe o statistică-evidență bisericească, se poate constata că în Basarabia locuiau 51,4% de moldovei – români, 4,2% ruși, 21,3% ucraineni, 10% bulgari, 7,2% evrei și 5,7% o constituiau alte naționalități.

Conform informațiilor oficiale, publicate în culegerea de date statistice pentru Imperiul Rus, pe anul 1856, în care se arată că a fost inclusă și partea sudică, care conform Tratatului de pace de la Paris a fost retrocedată Moldovei (județele sudice Bolgrad, Ismail și Cahul), în Basarabia locuiau în orașe 176.461 de persoane, dintre care 91.901 erau bărbați și 84.560 femei, 813.813 de persoane locuiau în ținuturi, dintre care 412.566 bărbați și 401.255 femei, astfel alcătuindu-se un total de 990.274 de oameni. Mai putem constata și o creștere naturală, care avea loc în acest teritoriu, deoarece, conform datelor prezentate, în anul de referință s-au născut 45.284 de persoane și au decedat 28.944 de persoane.

După sfârșitul Războiului Crimeii și semnarea tratatului de pace de la Paris (1856), cum s-a spus, o parte a Basarabiei de sud a trecut în componența Moldovei și după 1859 a României. Conform datelor statistice existente către 1860 populația celor două județe Ismail și Cahul era constituită din 49.422 de moldoveni - români. 1.370 greci, 81.238 reprezentanți ai rasei slave, 67 de români. 177 de germani, 26 de unguri, 274 de armeni, 2 turci și 5.945 de evrei.

Ulterior după ce acest teritoriu a fost „recuperat” de către Imperiul Rus, după cum o arată G. Murgoci, evoluția numărul populației reprezentată de către moldovenii - români a evoluat în felul următor: în 1891 din totalul de 16.415 mii de locuitori – 890 mii sau 59 % o reprezentau moldovenii - români, în 1897 din totalul de 19.354 mii de locuitori – 920 mii sau 47,6 % o reprezentau moldovenii - români, în 1907 din totalul de 18.190 mii de locuitori – 9.962 mii sau 55 % o reprezentau moldovenii români, în 1910 din totalul de 24.400 mii de locuitori – 13663 mii sau 56 % o reprezentau moldovenii - români, iar în 1918 din totalul de 27.250 mii de locuitori – 18.100 mii sau 67 % o reprezentau moldovenii români.

Deci, cu excepția datelor cu referire la anul 1897, (care după cum o arată cercetările istoricilor și altor specialiști în domeniu nu reprezintă tocmai realitatea adevărată), populația românilor basarabeni a reprezentat o majoritate, covârșitoare celorlalte etnii.

Evoluția spirituală a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus

Nu o dată au fost auzite reproșuri la faptul că ortodoxismul este unic și nu pot exista diferențe în acest context, iar spiritualitatea spațiului pruto-nistean, nu a avut de pierdut prin nimic de la protecția avută din partea Bisericii Ortodoxe ruse, venită în locul suzeranității otomane. Total fals. Dominația otomană nu a fost nici pe departe atât de periculoasă pentru români: turcii au lăsat libertate totală religiei, culturii și limbii, nu aveau drept să se căsătorească cu pământence și să cumpere pământ, să ridice moschei, etc., etc., practic nu s-a practicat deznaționalizare.

O analiză, însă atentă a faptelor ne demonstrează o altă realitate. În primul rând trebuie de făcut o deosebire între spiritualitatea basarabeană crescută într-o tradiție real ortodoxă așa cum a fost cea română și una mistică a ceea ce a însemnat ortodoxismul rus. Apoi ortodoxismul românesc a fost unul pașnic loial față de alte confesiuni și religii spre deosebire de ortodoxismul rus ce a avut o tentă „agresivă” (determinată de expansiunea imperiului) îndeosebi după ce Biserica Ortodoxă rusă după reformele lui Petru I și îndeosebi în secolul al XIX-lea, a devenit un instrument fidel a statului, adică a ideii imperiale ruse. Acest lucru devine și mai evident în perioada țarului Nicolai I, după ce este introdusă formula ministrului Urusov - „Ortodoxie” „Autocrație” și „Poporațiunie”. Nimic nou în politică. Și astăzi în Rusia și Moldova unii se folosesc de biserică pentru propria lor imagine electorală publică.

Revenind la situația din Basarabia se poate constata că într-adevăr în prima parte a aflării acestui teritoriu în componența Imperiului Rus vârfurile sociale de aici, și-au pus speranțele în protectoratul „țarului protector al ortodoxiei”, lucru care cu trecerea timpului însă a dispărut. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea guvernatorul general al Basarabiei atenționa conducerea centrală că nu numai populația din Basarabia, dar și cea a Principatelor Române unite nu mai au încrederea asupra faptului că Imperiul Rus este „protectorul” ortodoxiei atât în acest spațiu cât și în întreaga Peninsulă Balcanică.

Pe de altă parte nu putem fi de acord nici cu Onisifor Ghibu care arată că practic nu au mai rămas preoți sau nobili ce ar fi susținut ideea națională și apartenența la neamul românesc și spiritualitatea curată românească. În acest caz apare firească întrebarea, de unde totuși au apărut acei reprezentanți ce au realizat unirea în 1918 cu restul spațiului românesc? Desigur, rusificarea fusese foarte profundă în toate clasele sociale. *Din alt punct de vedere „agresivitatea” ortodoxismului rus pus în serviciul ideii*

*imperiale ruse și a ideii de rusificare a populației ce reprezenta păturile sociale de jos de asemenea a avut de jucat un rol nefast. Materialele de arhivă existente demonstrează pe de o parte că instituția bisericii ortodoxe și a credinței în sine a fost transformată pe de o parte într-un mecanism automat prin care apartenența la această confesiune trebuia demonstrată prin îndeplinirea anumitor dispoziții și efectuarea anumitor obligații fără a se ține cont de sinceritatea credinței. Pe de altă parte, misiunea de rusificare ce urma să fie îndeplinită de către Biserica Ortodoxă, a îndepărtat și mai mult populația simplă de misiunea spirituală ce o avea această instituție. Neînțelegerea limbii credinței care a fost brusc trecută de la română la rusă a dus, după cum observă o serie de cercetători precum și documentele oficiale, la îndepărtarea populației românești basarabene de instituția bisericii ortodoxe. Astfel spiritualitatea basarabeană a ajuns să penduleze, după cum o arată și preotul Andrei Murafa între a se trage „spre lumina lui Hristos ca fluturul spre luminare” și o serie de tradiții păgâne precum ar fi credința în strigoi și strigoace, ursoi și ursoace, descântecele ș.a., care în cele din urmă au produs o mișcare specifică pentru acest spațiu și anume *inochentismul*.*

Deci, pornindu-se de la enunțarea postulatului conform căruia ortodoxismul este unic din toate punctele de vedere, nu o dată au fost aduse reproșuri privind imposibilitatea de a vorbi despre existența deosebirilor între înțelegerea și practicarea ortodoxiei în mod deosebit, de către români și ruși. În acest caz, o primă observație care survine este legată de faptul în spațiul românesc a existat un ortodoxism dacă este posibil de-al califica ca fiind unul real, adică populația de aici s-a format având acest element spiritual deja înglobat în sine. De aici de fapt și practic imposibilitatea de delimitare a românilor de credința lor ortodoxă strămoșească. La rândul său populația slavilor răsăriteni după creștinarea sa în 988, a adoptat un ortodoxism mai mult mistic. Anume această tentă, dar și impunerea respectivii confesiuni de sus de către aparatul central al statului și neînțelegerea de către o parte a populației a esenței religiei date a dus ca ulterior în interiorul spațiului rus să apară o serie întreagă de denominari și schisme ale ortodoxiei. Ori, spațiului românesc astfel de fenomene nu-i sunt cunoscute.

Totodată credem că pentru spațiul românesc este caracteristic un ortodoxism „pașnic”, unde nu pot fi depistate acte provocatoare atât din partea majorității religioase locuitoare a acestei zone, cât și din partea statului care o reprezenta. În imperiu avem însă de-a face cu ortodoxism „agresiv” sau „violent” care poate fi caracterizat prin cuvintele țarului Ivan al IV-lea după cucerirea orașului Kazani când acesta ordonă: „toți evreii și neortodocșii sau să treacă la ortodoxie sau să fie înnecați”. Spre deosebire de teritoriul slav și indeosebi a Imperiului Rus spațiului românesc extracarpatic nu-i este caracteristic o intervenție forțată a instituției statului

în afacerile Bisericii Ortodoxe. *Biserica Ortodoxă Rusă în schimb a devenit practic un instrument fidel în mâinile administrației ruse*, îndeosebi asumându-și acest rol odată cu apariția imperiului, dar mai ales după reformele înfăptuite de către Petru I. Practic vorbind, ortodoxia devenind religia oficială și dominantă a statului a trebuit să devină și unul din elementul de constrângere prin intermediul căruia urma să se asigure pe de o parte lărgirea fundamentului pe care putea să se sprijine puterea imperială rusă (adică a existenței unui număr de populație cât mai mare de *o credință cu țarul*), iar pe de alta să promoveze indiscutabil politica dusă de către scaunul imperial de la Sankt -Petersburg.

Aceste câteva observații fiind enunțate, urmează să analizăm schimbările intervenite și evoluția a ceea ce a însemnat credința populației basarabene autotone după cotelopirea sa de Imperiul Rus.

Și în acest caz este necesar să menționăm în primul rând ideile marilor reprezentanți ai spiritualității românești de la început de secol XIX cu referire la destinația pe care urma să o aibă ortodoxia. Astfel Veniamin Costache învăța că „frați sunt și cei de o credință și o patrie (...) aceștia o maică având, pre patrie”, iar ucenicul său, Filaret Scriban, într-o scrisoare adresată prietenului său basarabean, Constantin T. Stamati. arată că „sub steagul lui Hristos fieștecăre popor este Izrailul Domnului”. Ori, prin aceasta nu se demonstrează deocamdată foarte clar apariția principalelor elemente ale conștiinței naționale și ale integrității de neam.

Poziția Bisericii Ortodoxe Ruse sub ascultarea cărcia a trecut neamul basarabean este la rândul său foarte bine ilustrată de către Bănulescu-Bodoni. Astfel, în întroducerea la una din primele cărți tipărite la Tipografia eparhială de la Chișinău Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni scria: “În sfârșit, noi de cuviință socotim să anunțăm tuturor a lor noștri supuși iubii de către Hristos, din eparhia noastră că noi prin tipărirea acestei cărți, după instrucțiunile date nouă, urmând întru toate după cum este spus a traducerii cărților de rugăciune. tipărite în Rusia. am inclus conform datoriei noastre în această carte și pe toți sfinții ce sunt cinstii de către Preaînaltul în Imperiul Rus Ortodox. păzit de către Dumnezeu. și de asemenea și miracolele ce au fost în multe locuri în Rusia de la Icoanele Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și Cinstitei Maria. Deoarece datoria noastră acum când Milostivul Dumnezeu a binevoit cu mâna a tot cinstitorului Împărat Alexandru I să ne izbăvească de asuprirea Agareană și să ne unească la alte de Dumnezeu păzite țări: ortodoxe a puterii ruse, a noastră spun Datorie acum alături de alte popoare creștine ortodoxe în Rusia locuitoare este să sărbătorim și să prăznuim Sfinții ce i-au servit lui Dumnezeu în Rusia și căroră Dumnezeu pentru păstrarea de către ei a credinței ortodoxe, până la sfârșitul vieții, pentru dragostea lor fierbinte și pentru viața de o potrivă cu a apostolilor prin care au luminat și au întărit credincioșii în credință unora

din care i-a proslăvit prin mulțime de miracole iar pre mulți din ei și cu moaște veșnice”.

Mai mult chiar, insistând la deschiderea unei tipografii eparhiale și la publicarea de cărți religioase în limba zisă *moldovenească*, Gavriil Bănulescu-Bodoni va fi nevoit să ceară Sfântului Sinod să publice Evanghelia, Apostolul și Trebnicul conform obiceiului moldovenesc. Acesta arată că în biserica românească Evanghelia și Apostolul nu sunt amplasate în conformitate cu ordinea biblică și nici în conformitate cu începuturile ca în cărțile noastre, slave rusești, dar sunt rânduite în conformitate cu citirea lor de la un paște la altul. În afară de această diferență majoră Mitropolitul mai indică o serie de diferențe existente în tradiția ortodoxă bisericească românească și cea rusă, din care cauză solicită tipărirea cărților bisericești, în conformitatea cu canoanele vechi din acest teritoriu, probabil pentru a nu îndepărta și pentru a nu duce la o opoziție din partea localnicilor. Din păcate aceste cerințe însă au fost respectate doar în perioada vieții lui Gavriil Bănulescu Bodoni. În acest caz deci asistăm la o încercare de fapt de substituție a valorilor spirituale românești în Basarabia cu cele ruse și introducerea a întregului panteon a Sfinților și a tradițiilor slave în acest teritoriu. Acest lucru nu avea un alt scop decât după cum o arăta și Bodoni „să ne unească la alte de dumnezeu păzite țări ortodoxe a puterii ruse...”.

Așadar nu putem vorbi de exprimarea și integrarea instituției Bisericii ortodoxe în mișcarea de edificare a elementelor naționale, ci mai mult, acele slabe încercări de păstrare cel puțin a unor rândueli ale credinței cu care era deprinsă populația din Basarabia, au fost în scurt timp uitate, în schimb amplificându-se discursul de integrare a populației în „marea familie ortodoxă rusă” lucru demonstrat ulterior și de discursul arhiepiscopului Pavel Lebedev (1871-1882) care declara: „Voi de acum sunteți supuși credincioși ai țarului rus, fii ai Rusiei, întorși la matcă. de sub stăpânire străină. Sunteți mădulare vii ale poporului rus, de la care v-a dezlipit forța. Fostul vostru arhipăstor stă acum aici. în fața ochilor voștri și dându-vă binecuvântare, vă pornește spre a intra în legături noi bisericești”.

Aceleași idei pot fi întâlnite și la începutul veacului următor. La numirea în Chișinău, în funcție a lui Seralim Ciceagov (1908- 1914), în raportul său către procurorul Sinodului Luchianov acesta arată: „Până acum în această parte spălată de Dunăre. s-a făcut puțin pentru unirea ei la spiritul pravoslavnic rusesc și la cultura rusă; mă bizui pe talentele tale, pe tinerețea ta, te chem nu numai la mari eforturi. dar și la activitate de sacrificiu de patriot rus”.

În felul acesta se poate afirma că principala funcție pe care urma să o întrețină instituția ce reprezenta ortodoxia în Basarabia. și-a schimbat accentul de la îngrijirea bunei evoluții spirituale a enoriașilor din Basarabia la încadrarea acestora cât mai eficientă și într-un termen cât mai scurt în

Imperiul Rus, lucru ce urma să se efectueze în primul rând prin rusificare și tot odată prin implementarea tradiției spiritual-religioase ruse.

Evident că în acest lucru locul principal, în afară de arhieriei Bisericii ortodoxe din Basarabia, urmau să-l joace preoții, iar instituția care urma să pregătească personalul bisericesc pentru această misiune a devenit Seminarul Teologic din Chișinău, înființat chiar în 1813 de către Gavriil Bănulescu – Bodoni. Nu întâmplător alegerea unui rector în fruntea acestei instituții de origine românească a stârnit mari îngrijorări din partea administrației țariste. Astfel, la 27 iunie 1875, șeful direcției de jandarmi a guberniei Basarabiei, prezenta raportul șefului secției a III-a a Cancelariei Imperiale asupra activității protoiereului Galin ales în calitate de rector al Seminarului Teologic din Chișinău. Între altele acesta menționa: „Alegerea aceasta, în funcție de rector al seminarului, pe protoiereul Galin, ca moldovan, devotat intereselor sale naționale și mai mult, după cum îmi este cunoscut, a unui om cu priviri democratice, poate avea urmări destul de nefaste pentru rusificarea (*obrusenie*) Basarabiei.

Devenind rector al seminarului, protoiereul Galin, prin intermediul simpatiilor sale față de semenii săi moldoveni, poate dezvolta în seminar elementul moldovenesc, poate scoate învățătorii ruși înlocuindu-i cu străini și apoi să educe în elevi spiritul moldovenesc. În felul acesta, toate măsurile întreprinse de conducerea eparhială locală pentru rusificarea preoțimii, iar prin intermediul ei a toată regiunea pot fi paralizate”. Drept urmare acest funcționar propunea ca respectivul Galin, chiar dacă a fost ales în funcția de rector, dar încă nu a fost confirmat de Episcopul Chișinăului și Hotinului, să nu mai fie admis în funcție.

Deci este evidentă importanța pe care o avea această instituție de învățământ spiritual din Chișinău cu care a fost înzestrată de către autoritățile imperiale ruse pentru formarea de cadre necesare scopului său principal. Și în acest context este necesar să recunoaștem că au fost obținute anumite rezultate astfel încât în 1918, în momentul revenirii lucrurilor la normal preotul Andrei Murafa să consemneze: „Da, poporul nostru a avut unde primi lumina lui Hristos, dar n-a avut cine s-o predea. Că preoții lui au fost un clopot fără limbă, care nu suna. O parte de preoți au fost ruși și de fel nu cunoșteau limba poporului, iar altă parte deși au fost moldoveni, graiul l-au pierdut pe băncile seminarului. Că pe ei de mici copii îi răpea de la sânul poporului și ținându-i în străinătate 12 -15 ani îi întorcea poporului străini și muți. Aceștia prindeau a vorbi și a gândi numai rusește. Bine era, dacă preoțelul tânăr găsea în parohia sa pe vre un dascăl bătrân, că în fața lui părintelul dobânda un profesor de limbă română de la care se romaniza și cuvânta în biserică”.

Vorbind despre situația existentă G. Sion astfel prezenta situația: „Dar dacă după sistemul domnitoriu până acum în Rusia, clerul se forma

pentru ca să fie unu instrumentu politicu, noi aru trebui să ținemu ca să-lu formămu pentru cultura și moralitatea poporului. Acesta aru fi unu principiu care, dacă s-ar lua de bază la fiitoarea noastră reorganizare, națiunea noastră ar păși forte repede pe calea civilizațiunei. ...Ușoru aru fi atunecă ca preoții să fie, nu numai duhovnici, botezători, cununători și înmormintători ai lăcuiitoriloru dar și profesori învățători ai tineretului țărănesc, asemenea sarcină este și mai potrivită cu misiunea lor cea spirituală.

Dar lăsându cestiunea aceasta pentru altă dată sau pentru alți scriitori, voi mai spune în treacātu că, după zisa preotului nostru, serviciulu bisericescu încă în multe locuri în sate curatu de români se face în limba rusească. Aceasta nu doară că a fostu o lege obligatore în Rusia, dar s-a introdusu de ciocoismulu preoțiloru cătră guvern”.

În cele din urmă un lucru extrem de important este și cel legat de faptul cum s-a răsfrânt acest impact a Imperiului Rus asupra credinței în rândurile păturii țărănești. Este interesant de urmărit cum au evoluat lucrurile după cum am văzut în parohiile unde serviciul divin și preoțimea a continuat să slujească în limba română și ce s-a întâmplat în cazurile când a fost introdusă limba rusă.

Lucru respectiv poate fi foarte bine demonstrat prin apariția unor articole cu privirea la istoria unor parohii din Basarabia publicate în organul oficial al Bisericii Ortodoxe din Basarabia „Кишиневские Епархиальные Ведомости”.

În felul acesta - de exemplu - referindu-se la parohia din localitatea Batâr se arată: „Din cercurile cărților teologice tipărite după vechimea timpului tipăriturile cele mai vechi sunt: 1) *Octoih* publicat în moldovenește tipărită în tipografia seminarului din or. transilvănean Blaj în 1783; 2) *Apostol*, tot moldovenesc publicat în 1802 și tipărită în tipografia seminarului din or. Blaj, Transilvania 3) *Mineul* lunar de asemenea moldovenesc tipărit în 1785 în or. București în tipografia mitropolitană ...Slujba bisericească se săvârșea înainte și acum în limba moldovenească, deoarece toți enoriașii, toți până la unul sunt moldoveni; se săvârșește câte odată și în rusă dar este ascultată fără de tragere de inimă de moldoveni. Enoriașii cu toate că nu sunt instruiți participă la slujba bisericească”.

Vorbindu-se despre satul Cainari la rândul său se arată: „Serviciul bisericesc și înainte și acum se săvârșesc în limba moldovenească; deoarece toți enoriașii toți până la unul sunt moldoveni, respectivul se săvârșește uneori și în limba rusă, dar sunt ascultate cu nesatisfacere de moldoveni. Enoriașii sunt analfabeți, din care cauză nu iau parte la serviciul bisericesc. În bisericile moldovenești până nu demult nu existau cărți tipărite de învățătură, deoarece nu fără trudă și nu eștin puteau fi procurate din principatul Moldovei; propovăduiri nu se vorbeau cu atât mai mult cu cât foștii preoți erau complet fără de nici o educație. În timpul de față se fac discursuri în limba moldovenească cum din

cărți tipărite de educație precum și de origine proprie îndreptate împotriva viciilor contemporane și de altă sorginte, și neajunsurilor ce există în popor”.

O cu totul altă situație este descrisă pentru satul Bardar, unde între timp se trecuse la limba rusă. „Tipărituri vechi nu există, toate cărțile de cult sunt tipărite după 1812. Cărți bisericești manuscrise sau predici vechi sau note vechi în această biserică nu sunt. Slujba bisericească în această biserică în timpurile trecute se efectua exclusiv în limba moldovenească fiindcă foștii preoți din această eparhie în mare parte moldoveni erau din cei neinstruiți; după aceasta când în parohie au început să vină preoți ce au absolvit seminarul, slujba bisericească se efectuează atât în limba slavă veche cât și în rusă. Enoriașii acestei biserici, cu mici excepții sunt analfabeți din care cauză ei nu iau parte la citirea și cântarea clirosului. în afară de doi sau trei gospodari care cântă și citesc la cliros destul de acceptabil”

O altă situație este descrisă pentru localitatea Gura Roșie, unde preotul de asemenea a trecut la efectuarea serviciului divin în limba rusă: „Dragostea enoriașilor față de Biserica lui Dumnezeu este foarte minoră. Nu puțini se vor găsi de cei care nu se lasă chemați la biserică de nici un îndemn sau chemare a preotului. Cât despre aducerea de pomană în folosul bisericii nu poate fi nici vorba. Dragostea față de preot și stima față de el între enoriași a existat de tot timpul, dar aceasta se întâmplă sau din cauza calităților personale a preotului, sau din cauza descoperirii în conștiința enoriașilor a vinovăției sale referitor la nefrecventarea bisericii sau a altor păcate morale sau de bun comportament, despre care după cum bine își dădeau seama știa preotul. Cu toate acestea, nu rare erau cazurile de nerespect față de preot, exprimate prin beție, în înjurături publice față de cruce, înjurături curat moldovenești grave față de credință și reprezentantul ei – preotul”.

O situație și mai gravă se întâmpla însă în unele sate, în care după cum arăta o descriere după o perioadă de timp după venirea unui nou preot școlit în spirit rus, majoritatea bărbaților au mai încetat să frecventeze biserica, preferându-i în loc crâșma, trimițându-și doar soțiile la serviciile bisericești pentru a nu fi acuzați de necredință.

În cele din urmă problema limbii române a ajuns să fie discutată chiar și de unii erarhi bisericești, care cu toate că erau de origine rusă, pledau pentru aducerea de literatură religioasă din România pentru îndreptarea lucrurilor. Astfel, la 23 martie 1900 episcopul Iacov se adresează către Sfântul Sinod rusesc cu raportul Nr. 1366 spunând: „În multe parohii din Basarabia populația ortodoxă este compusă mai cu seamă, iar adesea ori chiar exclusiv din moldoveni, care știu numai limba română și nu înțeleg deloc limba slava bisericească și rusească, chiar în forma numai vorbită. Literatura rusească religioasă, în formă de foi și broșuri este cu totul inaccesibilă pentru această populație. Dar și Moldovenii sunt setoși de învățătura religioasă, de creștineasca propovăduire și mângâiere prin cuvântul tipărit. Nevoia de

literatură moldovenească care să mulțumească setea Moldovenilor ortodocși, este mare. Sânt într-adevăr edituri moldovenești tipărite în moldovenește, în România.”

În unele cazuri însă anume tendința spre tradiția autohtonă era pusă în capul tuturor relelor, ea se lega de decăderea spirituală și îndepărtarea de credință. „Moldovofilismul are în Basarabia oarecare putere precum și bază, dar nu urmărește „separatismul” popular sau bisericesc. Provine el din frica de a-și pierde limba și cântarea. și al doilea din conștiința preoților că poporul încă nu știe deloc limba rusească; școlile au dat un procent neînsemnat de știutori de carte rusească; masa principală a populației nu înțelege limba rusească bisericească. De aceea slujba când se face slavonește, moldovenii stăteau în biserică neînțelegând, iar apoi au început să se dezvețe de a merge la biserică și apoi s-au oprit cu totul în dezvoltarea religioasă, au început să cadă mai mult în vicii și superstiții”.

Ca urmare a situației create, Andrei Murafa constata către 1918: „Cred fără nici o îndoială că mai iubitor de lege decât poporul român basarabean n-aș găsi pe acest pământ păcătos alt popor. El se trage spre lumina lui Hristos ca fluturul spre luminare; el sughe cuvântul Dumnezeuesc ca buretele apa. Și cu toate acestea el e și azi într-o stare sufletească prea grea; el e departe de la legile lui Hristos. El are biserici mândre, cruci pe la răspântii și obiceiuri creștinești prea multe, dar tot la el găsești niște obiceiuri cari n-au nimica cu creștinătatea... Și în bietul suflet întunecat stau alături: Treimea, Hristos, Maica Precista cu strigoi, cu femeia „cu coadă”, cu Inochentie și alții”.

Astfel din punct de vedere spiritual, activitatea Bisericii Ortodoxe îndrumată de organele administrației imperiale ruse a avut de adus o serie de elemente negative majore. În acest sens avem în vedere îndepărtarea băștinașilor de ortodoxie și strămutarea spre elemente de credință păgână. Apogeul acestei mișcări poate fi considerată *mișcarea inochentistă*, denumire ce a putut îmbina foarte iscusit elementele religiei ortodoxe cu posibilitatea de înțelegere a limbajului autohton. Totuși nu trebuie să fie negată și cealaltă latură – cea care confirmă faptul că anume reprezentanții Bisericii Ortodoxe care au rămas fideli tradițiilor și obiceiurilor strămoșești au stat la baza reînvierii mișcării naționale dinaintea Marii Uniri din 1918.

Rezistenței idcii naționale în fața politicii Imperiului Rus de deznăționalizare și rusificare

Nu putem să nu recunoaștem faptul că orice imperiu ce a existat pe parcursul timpului și-a avut caracteristicile sale ce i-a determinat specificul. În același timp nu putem să negăm însă că un element specific ce le-a caracterizat, componenta sa multinațională. Acest lucru a și generat de fapt principala problemă cu care s-au ciocnit aceste organisme supranaționale și anume – menținerea integrității lor teritoriale. Unitatea imperiului în mare

parte depindea de doi factori esențiali: relațiile cu etniile incluse în componența sa și raporturile cu elitele naționale care puteau pendula între naționalismul său etnic și largul patriotism și mândrie imperială.

Pornind de la aceste deziderate Imperiul Rus prin intermediul tuturor instrumentelor disponibile pe parcursul secolului al XIX-lea a încercat crearea unei mase de populații cât mai largi și mai loiale sieși, lucru ce ne este confirmat chiar și de unii savanți ruși contemporani, care arată că neacceptarea și frica față de creșterea naționalismelor a dus la greșeala fatală din partea autorităților țariste și anume încercarea de a transforma - dacă nu a tot imperiul atunci cel puțin a celei mai mare părți a lui, într-un stat național rus. În această ordine de idei un prim pas folosit de către Imperiul Rus a fost izolarea teritoriului anexat. Raptul de la 1812 a condus la izolarea Moldovei dintre Prut și Nistru de restul spațiului românesc. Au fost afectate, unitatea religioasă, legăturile economice tradiționale, și nu în cele din urmă – legăturile de neam. Cea mai gravă izolare în care s-au pomenit basarabenii a fost, însă, cea de ordin cultural-spiritual. Ea nu a permis participarea în mod firesc și nestingherit la un șir întreg de procese extrem de importante pentru ființa întregului neam românesc: constituirea limbii literare române, înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, dezvoltarea unei literaturi viguroase, devenită ulterior clasică etc., în aceste circumstanțe vitrege, basarabenii și-au conservat cu greu doar nivelul cultural pe care-l atinseseră până în anul 1812.

Valorile naționale pe care și le dobândiseră până în momentul rășluirii teritoriale a Moldovei au fost în permanență periclitate de politica imperială rusă de deznaționalizare și rusificare. Și în acest sens nu putem să nu amintim cele afirmate de către Ștefan Ciobanu care arăta că: „A fost o mare nenorocire pentru basarabeni, că ei au fost de aceeași credință ca și rușii, ceea ce a dus poate la o oarecare apropiere a intelectualilor cu rușii, la indiferentismul acestor intelectuali față de problema națională. În chestia deznaționalizării rușii au reușit mai mult la popoarele de o credință cu ei: polonezii, de exemplu, popor slav, înrudit cu acel rus, și-au păstrat naționalitatea și cultura mulțumită și faptului că ei au fost catolici. Cultura românească în Basarabia a avut părțile ei slabe; ea s-a abătut de la matca ei naturală; ea și-a rupt, grație regimului rusesc, legăturile aproape cu desăvârșire cu țările românești”.

Deci nu putem să nu cadem de acord cu autorul mai sus amintit că aune Biserica a fost unul din principalele instrumente, dacă nu chiar cel principal care urma să joace rolul esențial în politica de deznaționalizare a populației românești din Basarabia. După cum am văzut însă în rândurile de mai sus, pe acest segment Imperiul Rus nu a putut să-și atingă scopurile propuse, ba chiar din contră această instituție a devenit unul din bastioanele unde românismul a putut rezista.

O altă instituție ce reprezenta un puternic instrument de rusificare era armata. În anul 1874 asupra Basarabiei a fost extinsă reforma militară care

prevedea satisfacerea serviciului militar și de către baștinași. De acum tinerii români din Basarabia erau obligați să-și satisfacă serviciul militar, de care fuseseră scutiți mai înainte, ceea ce avea ca urmare plecarea lor pentru șapte ani din Basarabia, de cele mai multe ori în regimentele din Orientul îndepărtat. Mulți dintre ei plecau ca români și se întorceau ruși „pe jumătate”. Ca în vremea URSS-ului. Și probabil acest instrument ar fi avut sorti de izbândă pe această directivă, cum s-a întâmplat în alte regiuni sau cu alte etnii, dacă ar fi existat o perioadă mai îndelungată. Încadrarea în aramată rusă a basarabenilor într-o perioadă ce nu a depășit nici jumătate de secol, nu a atins, spre binele nostru rezultatele scontate.

Este evident că obținerea unui succes în politica de deznaționalizare pe un teritoriu nou anexat nu putea fi obținut fără de a submina inițial și a înlătura definitiv ulterior limba maternă și înlocuirea acesteia cu cea rusă. Din aceste considerente chiar din primele decenii ale ocupației țariste în Basarabia limba română a început să fie în mod organizat și sistemic să fie combătută și înlăturată din uz din viața social-economică și cultural sirituală. Astfel îndepărtarea limbii române din bisericile basarabene s-a început imediat după moartea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni în 1821.

Din 1828 limba română a început să fie limitată din Codul civil; din 1842 limba română este neglijată, ocolită în Administrația publică din orașe și sate; începând cu anul 1866 limba română este alungată, ca obiect de studiu, din Liceul Regional din Chișinău (fondat în 1833) – unica instituție de învățământ unde mai rezista românismului basarabean; din 1867 româna a fost eliminată și din Seminarul Teologic din Chișinău; la 3 februarie 1871 țarul Alexandru al II-lea (1855–1891) a emis un ukaz „Despre suspendarea predării Limbii Moldovenești în școlile ținutale”, care stipula că „Graiurile locale în Imperiu nu se predau”; în slârșit, din anul 1872 româna dispărea din sfera cultului religios (din biserici, adică din liturghii).

Pentru o mai ilustrativă demonstrare a politicii țariste de asimilare și rusificare a basarabenilor, am putea compara situația națională, inclusiv glotică, din cele 3 județe: Cahul, Ismail și Bolgrad, retrocedate Moldovei în 1856 și reanexate în 1878. În acest răstimp s-a revenit la scrierea cu alfabet latin, s-a deschis Liceul Clasic complet în Bolgrad, care funcționa în limba română, au fost create o școală normală, un gimnaziu cu seminar, două gimnazii de fete – toate cu limba română de predare. În plină activitate erau 7 școli primare urbane și 124 de școli primare rurale.

Școala ca instituție de cultură, prin politica stăpânitorilor, s-a transformat și ea treptat într-un instrument de deznaționalizare și de rusificare. Scopul ofensivei asupra spiritului național român îl demonstau chiar documentele oficiale. Conform mărturiilor lui P. N. Batiuşkov: „Dacă voim ca Basarabia, să se contopească pe deplin cu Rusia, atunci trebuie, prin intermediul școlilor, să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țărani

moldoveni să devină ruși. Spre această țintă tinde tocmai sistemul de învățământ public...”.

Profitând de faptul că la 1812, aici nu exista un sistem de învățământ organizat și subvenționat de stat, rușii și-au asumat funcția de „luminători” (ca și după 1945!). Autoritățile ruse doreau cu orice preț ca istoria sa consemneze că „gloriosul” imperiu a fost nu numai „eliberatorul” românilor de sub jugul turcesc, dar și „luminătorul” lor. Drept urmare în anul 1813, stăpânirea rusă a înființat la Chișinău un seminar teologic din nevoia de a forma clerici și funcționari cunoscători ai limbii ruse. Numărul absolvenților acestuia, însă, era foarte mic. La început – 10, apoi – 12, iar în anul 1831 avea doar 27, dar nici unul nu era român băștinaș. Ulterior, s-au înființat și instituții laice de învățământ, de un grad mai avansat: în 1833 o școală secundară la Chișinău; în 1871 un gimnaziu; în 1873 un liceu real rusesc, etc.

La începutul secolului XX în Basarabia funcționau 7 licee clasice și 4 licee reale. Din anul 1828, încep să fie deschise în centrele administrative școli elementare cu predare în limba rusă, acest lucru de fapt însemnând racordarea sistemului de învățământ din Basarabia cu cel din întreg Imperiu Rus, dar care avea o funcție suplimentară celei educaționale – cea de rusificare a tinerii generații. Procesul de rusificare a școlii, ofensiva împotriva limbii române a luat proporții în deceniul al VII-lea, lucru care direct era legat cu evenimentele ce se întâmplau în Principatele Române. Documentele oficiale, ordinele demnitarilor ruși au fixat acest moment. Vizitând, în 1867, așezămintele școlare din districtul de învățământ Odesa, din care făcea parte și Basarabia, contele D. Tolstoi a remarcat faptul că moldovenii dintre Prut și Nistru „...deși locuiesc de mult în Rusia nu posedă toți limba rusă, slujba bisericească în unele parohii ortodoxe se face până acum în limba moldovenească și că este absolut necesar a se pune capăt acestei despărțiri de stat, întrucât, acum poate mai mult ca oricând, cultura rusă a moldovenilor din Rusia a căpătat o semnificație politică, deoarece *unirea Moldovei cu Valahia și formarea unui principat aproape neatârnat și puțin binevoitor pentru noi, produce o acțiune de atracție vădită și asupra vecinilor moldoveni din Basarabia*”.

Reacția administrației din Basarabia, care este de la sine înțeles erau una rusă fiind reprezentată de către demnitari ruși, la astfel de indicații a fost promptă. Politica de rusificare în ținut se înăsprește. Predarea în limba română este suprimată iar în anul 1871, din porunca episcopului Pavel Lebedev, au fost desființate toate școlile bisericești în limba română, lăsând doar pe cele slavo-ruse. Tendința rusificării basarabenilor prin intermediul școlii a fost caracteristică pentru toată perioada de dominație a țarismului în ținut. La 1872, guvernatorul civil al Basarabiei, într-un raport adresat țarului Alexandru al II-lea (1855-1881), referindu-se la învățământul de aici, nota fără echivoc și că „...în special școala publică, este cel mai sigur instrument de rusificare a populației”.

Totuși la 1875, unul din funcționarii administrației țariste după ce a vizitat școala primară din Târnova (județul Soroca) a raportat „.....cu toate că învățătorul Dubina activează la această școală de cinci ani, copiii moldovenilor nu înțeleg rusește...” și a făcut concluzia că „desigur, învățătura s-a predat în limba moldovenească”. În pofida interdicțiilor au continuat să existe și școli moldovenești, care funcționau, clandestin, pe lângă mănăstiri, sub îngrijirea și conducerea unor călugări patrioți. Aici învățământul era, totuși, mai limitat: el se rezuma la ceea ce puteau oferi cărțile bisericești (Ceaslovul, Psaltirea etc.). În mod sigur, guvernul rus avea de așteptat mult și bine atingerea scopului. Rusificarea învățământului, lipsa de școli în limba maternă au constituit un obstacol serios în răspândirea științei de carte și a culturii în ținut. Drept confirmare servesc datele recensământului din 1897 care consemnau că 81.8% din populația bărbătească și 96% din cea feminină era analfabetă. Printre români doar 10,5 la sută bărbați și 1.7 la sută femei știau carte, pe când la ruși acest nivel era respectiv 39,9% și 21,1%. În rezultat, 80% dintre copiii de vârstă școlară nu frecventau școala. *Astfel, sub stăpânirea Imperiului Rus, moldovenii n-au avut, timp de o sută de ani, nici o școală destinată culturii lor naționale și peste 50 de ani, nici o școală în care să se predea limba lor maternă măcar ca o simplă curiozitate lingvistică.* Din cele 1.007 școli, câte erau în anul 1912, majoritatea (70%) funcționau în localitățile cu populație românească, fiind întreținute prin donațiile băștinașilor, dar erau școli cu predarea exclusivă în limba rusă. Desigur, prin întreaga sa organizare, prin mijloacele folosite, învățământul urmărea în primul rând nu scopuri iluministe, ci rusificarea românilor.

Rezultatele la care s-a ajuns însă sunt redată cum nu se poate mai bine de către academicianul, filologul și istoricul rus N.N. Durnovo: „Poporul din Basarabia, din cauza rusificării silnice, e transformat într-o hoardă de robi muți și ignoranți. Acestui popor i s-a interzis să învețe în limba sa maternă în școli, i s-a interzis să se roage lui Dumnezeu în graiul părinților săi; sute de mii de desetine (hectare) din pământul său au fost împărțite coloniștilor ruși, bulgari și germani și aceasta în scop de a-i sili să-și părăsească țara. Numai într-un an, 855 de familii țărănești au trebuit să plece în Siberia pentru a o coloniza. Bieții oameni își lasă holdele roditoare pentru că nu mai pot trăi în țara lor.

Când mă copleșesc câteodată amintirile, îmi apare una dintre ele, cea mai plăcută pentru mine: o grămadă de copii, într-un sat moldovenesc de pe malul Nistrului – aceste flori pământene ale Basarabiei – ieșind de la școală scufundați în lumina soarelui, jucându-se și gângurind românește, pe când învățătorul lor, un tânăr idealist rus, venit de curând în Basarabia, îmi povestește cu lacrimi în ochi, ce durere îl cuprinde: „Doar asta e ca și cum m-aș fi dus în Spania să-i învăț pe copiii de acolo rusește. M-am văzut silit

să-nvăț, mai întâi, cu însumi. moldovenește”. Și bietul apostol al ministrului rus de învățământ a început deodată. să-mi spună vesel niște zicători și cântece moldovenești la auzul cărora, toți copiii, au alergat spre noi. cei doi ruși, ascultând cu bucurie și mândrie pe elevul lor comun. Un băiețel, mic dar serios, a vrut să-l corijeze pe învățător. dar l-au oprit colegii săi. Atunci i-am dat eu voie să vină la mine, l-am sărutat și l-am rugat să-mi spună ce observații și corecturi vroia să facă. Și ne-a dat. acest băiețuș, o lecție bună, mică și învățătorului. El a făcut să mi se descopere niște legi firești ale limbii române populare, ne-a deschis o fereastră de etnografie și folclor – nu-mi amintesc amănuntul – dar mi-a fost rușine, el avea în căpșorul lui o întreagă lume națională, lume pe care noi n-o cunoșteam. lume care, în limba lui de copil. era atât de frumoasă și care avea să dispară în Basarabia din vina noastră!...

Atunci am înțeles eu păcatul acela imens care se face în Rusia privind pe românul basarabean. Am studiat geografia și istoria acestei țări și am ajuns la convingerile mele de astăzi. Acum. când îmi amintesc de băiețelul acela mă așez la masă și scriu pentru a mia și una oară că *Basarabia trebuie să fie românească*.

Deci, se poate spune cu siguranță că politica de deznaționalizare și rusificare dusă de către Imperiul Rus în Basarabia, pe lângă multipli factori. nu și-a atins scopul, în mare parte datorită existenței și rezistenței ideii naționale și apartenenței de neam ce a persistat pe parcursul a mai bine de 100 de ani în interfluviul pruto-nistean.

Protestul față de instaurarea administrației țariste cu politica er rusificatoare și rezistența națională și-a găsit expresie în refugierile masive ale populației moldovenești în dreapta Prutului, astfel încât în primii ani de ocupație rusă. peste 5.000 de familii de români au părăsit Basarabia... Zona de codru din ținuturile Fălești. Lăpușna, Orhei, Soroca, cu un procent mare de populație răsărească. a constituit principalul izvor al acestui exod. Printre cei care părăseau Basarabia erau reprezentanți ai clerului, ai nobilimii, dar grosul șuvoiului de refugiați îl dădeau țăranii români basarabeni. Migrația masivă a populației românești din Basarabia a fost declanșată, în principal. de teama țăranului moldovean de eventuala introducere a șerbiei în provincia ocupată. Unii boieri. prin povestirile lor despre starea de sclav a țăranului rus, despre birurile și impozitele extraordinar de apăsătoare la care era supus, au contribuit la amplificarea exodului. Dar țăranii basarabeni se informau adeseori chiar de la fugarii din Imperiul Rus, care le relatau despre grelele condiții de trai ale iobagilor: „Ei. țăranii basarabeni - scrie Casso - își încărcau în grabă lucrurile lor de gospodărie în căruțe și se îndreptau spre Prut, ca să treacă pe malul drept. spre a rămâne sub suveranitatea strălucitei Porți” turcești.

Abandonarea Basarabiei de către miile de români mai era dictată și de maltratare și umilințele la care erau supuși din partea autorităților

țariste. Populația din târgurile și localitățile rurale era asuprită de cazacii și soldații ruși încartiruiți pe la casele băștinașilor. Poliția rusă avea un comportament discriminatoriu față de românii din târgurile basarabene. Documentele timpului înregistrează multe mărturii privind fuga peste Prut a românilor basarabeni. În iunie 1813 locuitorii din trei sate - Cojocăreni (Călinești), Honcești și Drujineni (în total 56 de persoane) - au abandonat toate bunurile lor din Basarabia, găsindu-și refugiu pe malul drept al Prutului. Fiind anchetați, ei au mărturisit în mod unanim, sub jurământ, că au fost determinați să se refugieze în Moldova liberă, că a fost din cauza purtării proaste și nedreptăților din partea cazacilor pe care-i găzduiau.

Acest fenomen a fost caracteristic nu numai pentru anii de început a aflării Basarabiei în componența Imperiului Rus și este de fapt caracteristic întregii perioade. Atunci când jugul administrației țariste devenea insuportabil, țăranul își lua toată familia, lăsa toată averea agonisită și pleca în dreapta Prutului pentru ca din nou să-și refacă forțele și să se încadreze într-o viață normală.

Vorbind despre o altă pătură socială și anume nobilimea, în primul rând să deslușim cine o alcătuiă. Și în acest caz nu putem să nu fim de acord cu D. C. Moruzi care arăta: „Se știe că boierii noștri moldoveni aveau întinse moșii în Basarabia, dar nu trăiau pe ele ci le arendau, având reședințele lor în Iași sau în interiorul țarei. Puțini, foarte puțini din ei, după ce s-a închis Prutul, legați de interesele politice sau materiale, se strămutară la Chișinău. Ceilalți urmară a-și arenda moșiile pe la mici boiernași, pe la greci, armeni sau bulgari. Aceștia, cu încetul și treptat, cumpărară de la boierii mari moșii întinse, apoi, prin stăruințe, căpătară și hrisoave de boerie, care mai cu seamă în timpul căimăcămiilor, se cumpără cu bani mulți. Odată hrisovul în giubea, se întorceau noii boeri în Basarabia și se înscrieau în cartea de aur a dvorianstvei” (nobilimii).

Anume acești „noi născuți boieri a Basarbiei” vor fi cei care chiar la începutul stăpânirii ruse în Basarabia vor trimite o serie de scrisori pe numele țarului în care acesta era chemat să-i apere pe adevărații credincioși ai țării deoarece acesta este unicul și adevăratul apărător al Ortodoxiei. Tot aceștia vor fi cei care, după cum o arată și Onisifor Ghibu, după ce va trece puțin timp vor uita de centrul principal al moldovenilor Iașii și se vor orienta spre astfel de centre ca Kiev, Moscova sau Sankt-Petersburg aceasta fiind „boierimea, atrasă spre înalta societate rusească, și chiar spre curtea împărătească, prin fel de fel de atenții și răsplătiri, mergea în mod fatal spre contopirea cu aristocrația țării, - proces care s-a petrecut la fel de aproape în toate timpurile și în toate țările din lume”.

Este evident deci, că acești reprezentanți ai nobilimii nici nu erau și nici nu puteau fi un sprijin ai ideii naționale românești din Basarabia. În acest sens respectivii primiseră fără mare opoziție toate cele impuse de noii

stăpâni, inclusiv și tradițiile și obiceiurile. Nu același lucru însă credem că putem spune despre reprezentanții „cei puțini rămași” după cum arăta mai sus citatul Moruzi, ai vechii elite moldovenești. De la ei va porni și în cele din urmă va triumfa ideea națională în Basarabia. Rusificarea deosebit de profundă a basarabenilor va avea urmare și poziția unora împotriva Unirii din 1918, chiar unele sabotaje și atacuri alături de străini bolșevizați stimulați de revoluția lui Lenin, împotriva armatei române, care a ripostat energetic, ca în vremuri de război.

Existența unei ideii dacă putem să-i spunem așa pro-naționale, se evidențiază la boierii basarabeni atunci când aceștia cereau extinderea și în Basarabia a unor prevederi ale Regulamentului organic din Muntenia și Moldova, „care există de la 1833 la frații noștri.” Argumentând această cerere, ei arătau: „Același neam pe ambele maluri ale Prutului, identitatea vechilor legături și obiceiuri, asemănarea climei, a solului, a obiceiurilor și înclinărilor populației sătești, toate favorizează această a noastră cerere”. Tot din cauza existenței a acestor reprezentanți ai gândirii naționale, în 1839 trimișii domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, în Rusia, au fost strict supravegheați la trecerea lor prin Chișinău, unde erau atâția români cu „devotament pentru nație”.

În acești ani, se mai produce un fenomen edificator, evidențiat de Leon Boga: „Mișcarea literară din Moldova găsi imitatori și în Basarabia, se tipăriră scrieri literare, în care se constata un adânc simțământ de neam.” Încă din timpul revoluției române de la 1848, la Chișinău trebuia să apară ziarul *Românul*, iar mai târziu, în 1858, se pregătea apariția unei reviste în limbile română și rusă. Firește, viața acestor prime manifestări mai concludente ale românismului Basarabiei a fost extrem de scurtă.

Menținerea vie a ideii naționale se efectua și prin intermediul legăturilor permanente între nobilimea și intelectualitatea de pe cele două maluri ale Prutului. Din Moldova au trecut în Basarabia numeroși intelectuali, printre care mitropolitul Veniamin Costache, episcopul Meletie al Hușilor, vestitul pravilist Andronache Donici, poetul Beldiman, scriitorii Conachi, Hrisoverghi, Constantin Negruzzi, iar din Basarabia au trecut Prutul Alecu Donici, Alecu Russo, D. C. Moruzi, State Dragomir, Victor Crășescu, B. R. Hașdeu, Zamfir Arbore, Constantin Stere, și alții.

Trupe de teatru din Iași jucau la Chișinău și în alte orașe piesele lui Alecsandri și Negruzzi. Actori însemnați ai scenei românești sunt văzuți și urmăriți și în Basarabia: Matei Millo, R. S. Alexandrescu, N. Luchian, C. Bălănescu, Grigore Manolescu, Aristizza Romanescu, frații Vlădicescu, Bobescu, Theodorini, etc.

În altă ordine de idei, este evident că nu putem să trecem cu vederea nici evenimentele ce se derulau începând cu anul 1859 în stânga Prutului, care evident reprezentau un alt pol de interes al vârfurilor autohtone basarabene.

Astfel în actele de epocă este consemnat nu o dată interesul față de evenimentele ce se petreceau în Principatele unite, fiind totodată demitizat rolul avut de către Imperiul Rus. Într-un raport a guvernatorului Basarabiei se arata că dacă până în vremea de nu demult Imperiul Rus era considerat propagandistic principalul și unicul apărător ai ortodoxiei din Balcani, atunci după pierderea războiului și pacea de la Paris (1856) tot mai mult sunt auzite păreri atât în țările Balcanice cât și la unii din reprezentanții boierimii moldovenești că acest rol nu-i mai aparține. fapt ce dăce la scăderea autorității ruse în Basarabia.

Pe de altă parte într-o scrisoare din 21 martie 1864 a Cancelariei guvernatorului general al Novorosiei și al Basarabiei către cancelaria guvernatorului Basarabiei între altele se arăta: „că moldovenii de la Chișinău (tineri din bune familii) au legături cu lașii și cu Bucureștii pentru unirea Basarabiei cu Principatele prin mijlocirea moldovenilor care vin din Principate la Chișinău pentru (ca să aducă) scrisori”.

Pe de altă parte încă în 1861 Comandantul Corpului cinci de armată într-o scrisoare către Guvernatorul militar al Basarabiei arăta că a primit instrucțiuni strict secrete de la Ministrul de Război prin care i se ordona ca în caz că dezordinile din Principatele Dunărene vor lua amploare și va exista pericolul de perturbare a ordinii în interiorul Imperiului Rus, să apropie de hotar contingentul militar pe care îl avea în subordonare precum și să întreprindă măsuri în dependență de evoluția situației. Pentru aceasta guvernatorul militar al Basarabiei urma sa-l informeze despre starea de spirit atât din Principate cât și din Basarabia.

Peste scurt timp la 22 martie 1861 este emisă dispoziția Ministrului de Externe Gorceacov către guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei cu referire la măsurile ce urmau a fi luate în cazul unor nobili fugari din dreapta Prutului, nesatisfăcuți de evoluția situației din Principatele Dunărene. Conform acesteia, respectivele persoane chiar și în lipsa pașapoartelor urmau a fi primite în hotarele imperiului, dar pentru evitarea strecurării printre aceștia a elementelor răuvoitoare administrației țariste, urmau a fi reținute în zonele de hotar până la primirea informațiilor despre ei de la agenții speciali din Moldova și Muntenia unite. Demersul se încheie însă cu constatarea faptului că până la momentul de față cazuri de genul respectiv nu au existat.

Ori acest lucru ne demonstrează că din anul 1859 și până la momentul emiterii actului, precum și după aceasta (cel puțin până la momentul de față nu sunt cunoscute materiale de arhivă cu un asemenea conținut), nu au existat persoane ce ar fi fost împotriva reformelor cu caracter progresist și liberal inițiate în Principatele române unite de către Alexandru Ioan Cuza, iar măsurile luate de către organele administrației țariste purtau doar un caracter preventiv. În același timp acest lucru ne mai

demonstrează că în rândurile nobilimii basarabene nu au parvenit elemente, venite din dreapta Prutului, de aceeași origine cu ei, ce ar fi îndreptat-o negativ față de evoluția societății românești. Din contră, putem constata creșterea numărului celor ce măreau procentul dacă nu a partidei naționale cel puțin a simpatizanților ideilor de unificare cu Principatele Române în special și a ideilor liberale în general.

Referindu-se nemijlocit la starea din interiorul societății basarabene guvernatorul civil al Basarabiei în raportul său către Ministrul de interne din 6 iulie 1863 arăta că nobilimea Basarabiei nu are tradiții istorice ale clasei sale, deoarece aceasta s-a format deja după 1812 în timpul stăpânirii ruse și este constituită parțial din copii și urmașii acelor greci care în timpul domniilor fanariote constituiau principala forță politică din Moldova, parțial din străini greci ce au venit mai târziu și au obținut în Basarabia proprietăți însemnate (*o părere exagerată ce denotă incompetența autorității administrative* -n.n./nota noastră). reprezentanți ai populației române native sunt foarte puțini, care și ei s-au ridicat în timpul nu atât de îndepărtat din rândurile poporului de jos, din fostele familii boierești au rămas doar câteva familii, dar acestea se eschivează de la lucrurile obștești, restul sunt dvoreni – ruși și parțial polonezi. Din cauza acestei dispersări, - arată guvernatorul - nu există o unitate de opinii, nobilimea fiind dispersată pe partide, care până la pacea de la Paris din 1856 se confruntau numai în problemele de ordin intern. După anul 1856, când în Principatele Dunărene a fost introdus modul reprezentativ de conducere, în Basarabia au început să fie observate noi slabe tendințe, noile idei începând să pătrundă neobservat în modul de gândire a multor membri ai nobilimii. În același context guvernatorul consemna că tânăra generație, îndeosebi cei ce au studii superioare, *a început să gândească la unirea cu România* și cu toate că aceasta nu se manifestă decât în discuții sufliste dintre aceștia, impulsul a fost dat și noua direcție a început să coopteze noi simpatizanți și în rândurile partidelor nobiliare, această nouă orientare manifestându-se cu o deosebită intensitate la începutul anului trecut și la începutul anului curent al relatării înainte de alegerile nobiliare, când au ieșit zvonuri din care rezulta că conform unor înțelegeri politice Basarabia va fi din nou unită la Moldova.

Pe acest fundal devine și mai clar demersul înaintat puțin mai înainte la 28 mai 1863 de către guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei P. Cotzebue către guvernatorul Basarabiei în care primul constata cu îngrijorare că: *„Am primit informații că nobilimea basarabească, pregătindu-se a redacta o adresă împăratului, cu prilejul evenimentelor din Polonia, este împiedicată de opoziția partidului boierilor, care visează să restabilească în drepturi nația moldovenească din Basarabia, împrejurările devenind prielnice pentru unirea cu Moldova”*.

Opoziția acestora față de opresiunea rusă și menținerea spiritului românesc poate fi constatat și în anii următori. Astfel șeful Jandarmeriei

guberniale a Basarabiei informa prin poșta secretă, secția a 3-a a cancelariei imperiale (raport nr. 104 din 21 iulie 1875), că „în mediu intelectualității moldovenești din rândurile marilor proprietari funciari, concentrați mai ales la Chișinău, există persoane ce înclină spre România și care manifestă tendințe moldofile”. Membrii acestui „cerc” al moldovenilor, „neînsemnat la număr”, „au antipatie față de tot ce este rusesc: așa, de exemplu ei au înaintat propunerea privind predarea în școlile populare în limba moldovenească și în cazul acceptării acestui plan erau gata să facă importante donații în folosul învățământului popular. Ei sunt neprietenoși față de preoții numiți în parohii din rândul celor care au trimis Seminarul Teologic și care acționează în spirit rusesc, dând preferințe moldovenilor ignoranți, slab instruiți, ce nu vorbesc nici un cuvânt rusește”.

Un lucru important care are loc paralel cu evenimentele descrise, dar care a avut un rol major în viața basarabenilor, și care a constituit un punct forte în păstrarea românismului în spațiul pruto-nistean, a fost cel legat de revenirea după 1856 a celor trei județe din sudul Basarabiei în matca firească a dezvoltării lor istorice. Chiar dacă s-au aflat doar ceva mai mult de două decenii în componenta României, a fost o perioadă benefică de refacere și o supapă de eliberare de sub presiunea rusificării și deznaționalizării.

Între 1857 și 1878, cele trei județe din Bugeac au participat, ca parte a teritoriului românesc la toate acțiunile, modificările, creațiile civice și politice ale României moderne. Sudul Basarabiei a fost integrat, ca actor – dar și beneficiar – în întregul proces de modernizare a societății românești, proces care a avut un efect educațional și civic benefic asupra zonei respective și asupra întregii țări. Prin intermediul principiului reprezentativității, populația din acest teritoriu și-a asigurat o relativă autonomie politică. Cu excepția prefectului, care era numit de principele Carol I și era reprezentantul guvernului, puterile locale erau alese numai din rândul sud-basarabenilor. La fel, autoritățile locale făceau recomandări pentru numirile în funcțiile administrative și aveau dreptul de a respinge numirile directe. De regulă, în cazul divergențelor cu guvernul, comunitățile locale aveau ultimul cuvânt. Prin această participare activă la viața publică și politică a basarabenilor se puneau temeliile unei societăți civile moderne și democratice.

Trebuie de menționat faptul că una dintre primele călătorii în țară ale principelui Carol I a fost făcută în județele sudice basarabene, în noiembrie 1866. Vizita se prezenta ca o garanție a păstrării teritoriului respectiv în cadrul statului român în condițiile în care, profitând de criza politică din România în urma abdicării lui Alexandru Ioan Cuza, Rusia a cerut puterilor europene să consimtă la reanexarea sudului Basarabiei, lucru care în cele din urmă și s-a întâmplat în urma Tratatului de pace de la Berlin. Tratatul încheiat în urma războiului ruso-româno-turc (1877-1878), în art. 45, stipula că „Principatul României retrocedează Împăratului Rusiei porțiunea teritoriului

Basarabiei, despărțită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856". Astfel, Rusia revenea în forță la gurile Dunării, reanexând teritoriul retrocedat Moldovei sub presiunea puterilor europene în 1856 (Războiul Crimeii).

Cu timpul, se conturează o pătură a nobilimii și intelectualității cu viziuni naționale clare. În fruntea partidei boierești prounioniste se aflau secretarul Adunării Deputaților nobilimii, Alexandru Cotruță, fratele lui, judecătorul Carol Cotruță, doi frați Casso (fiii lui Ștefan Casso) - Nicolai și Aristid, frații Ioan și Constantin Cristi, Constantin Cazimir și fiul acestuia, și alții. Aceștia desfășoară o serie de activități precum ar fi: publicarea prin intermediul instituțiilor zemstvelor a diferitor broșuri în limba română, încercarea de editare în 1845 și 1847 a ziarului „Românul”, încercarea de editare de către Ioan Dabija a periodicului „Basarabia”, sau „Glasul românilor basarabeni”, tendativele de deschidere de către Constantin Cristi și Nicolae Casso a unor tipografii cu caractere latine, precum și altele.

Drept urmare în cele din urmă în 1867 autoritățile țariste vor permite publicarea doar a „Buletinului Eparhiei Chișinăului”, și în limba română și în limba rusă, pentru o perioadă. Însă, scurtă de timp. Abia în 1884, N. Drumașcu și I. Reabcic vor reuși să publice în limba română ziarul „Mesagerul Basarabiei”, care însă a avut și el o existent efemeră.

O parte dintre tinerii intelectuali din Basarabia s-au încadrat în mișcarea narodnicistă, încercând prin intermediul acesteia să soluționeze o serie de probleme printre care și cea națională. Din rândurile acestora făceau parte: N. Zubcu-Codreanu, Z. Ralli-Arbore, V. Crăsescu, A. Frunză, C. Stere, R. Cazacu, Gh. Usinevici, ș.a.

Pe de altă parte, nobilimea și intelectualitatea, care a fost nevoită să părăsească Basarabia și s-a stabilit în România, a înființat o serie de societăți și asociații precum „Milcov”, „Liga culturală a Românilor Basarabeni”, „Liga pentru unitate culturală a tuturor românilor”, care își propuneau emanciparea românilor basarabeni aflați sub opresiunea țaristă.

În 1900 la inițiativă și sub conducerea lui Ion Pelivan, la Universitatea din Tartu (Dorpatul de atunci) „Pământenia Basarabească” i-a întrunit în rândurile sale pe Vasile Oatu, Gheorghe Chicu, Vasile Maho, Teodor Loghin, Alexandru Grișcov, Alexandru Polianschi, Nicolae Hâncu, Grigore Cemerinov, Nicolae Florov, Nicolae Siminel, Constantin Goian, Alexandru Oatu. Scopul „Pământeniei” era de a se opune politicii ruse de deznaționalizare a Basarabiei. Având un astfel de scop, este evident că aceasta nu a putut să existe un timp îndelungat și la 24 februarie 1902 marea majoritate a membrilor acestei organizații sunt arestați fiind condamnați la 5-10 luni de închisoare, încriminându-li-se: a) „de a li încercat să răstoarne regimul existent autocrat”, și b) „de a li menținut legături nepermise cu România, în scop de a separa Basarabia de Rusia”.

Înfrângerea Imperiului Rus în 1905 de către Japonia precum și prima revoluție burgheză din 1905-1907 au creat condiții favorabile pentru

revigorarea și manifestarea mai pregnantă a mișcării naționale din Basarabia. Ca o primă manifestare în acest sens poate fi considerată acțiunea „Ligii Culturale a Românilor Basarabeni” care a emis, la sfârșitul lui ianuarie 1905, un manifest adresat tuturor românilor de bună credință, care urma a fi răspândit în Basarabia și în județele Regatului Român, învecinate cu provincia dintre Prut și Nistru. În condițiile dezastrului care se declanșase în Imperiul Rus și ale unui eventual exod de populație din Basarabia în România, Liga își asuma responsabilitatea de a-i proteja și a le asigura refugiaților din stânga Prutului mijloacele necesare de existență. În mod special, Comitetul Central al Ligii promitea ajutor și susținere tinerilor basarabeni, refugiați în România. pentru înscrierea la instituțiile de învățământ din țară.

În același sens în 1906 Z. R. Arbore a scris un manifest intitulat „Către țărani moldoveni din Basarabia”, prin care populației rurale din provincia dintre Prut și Nistru i se aducea la cunoștință despre înfrângerea Imperiului Rus în războiul purtat de acesta cu Japonia, despre slăbirea autocrației ruse din cauza revoluției ce se declanșase. Autorul acestui manifest își manifesta speranța că în curând se vor crea premisele desprinderii Basarabiei de Rusia și unirea acesteia cu România.

Concomitent cu lansarea manifestelor în iulie 1905, în urma izbucnirii revoluției ruse, se organizează, la Chișinău, prima grupare moldovenească cu caracter profund național democrat, având în frunte pe avocatul Emanuil Gavriliță. Paralel cu această grupare, la 23 noiembrie 1905, ia naștere, tot la Chișinău, gruparea națională a boierilor moldoveni în frunte cu Pavel V. Dicescu. Pentru a porni lupta, gruparea național-democrată simte nevoia sfatului din partea oamenilor cu experiență. De aceea, la 25 octombrie 1905, în numele acestei grupări se face o intervenție pe lângă bătrânul Zamfir C. Arbore din București, vechi și neîmpăcat dușman al autocratismului țarist, om cu multă trecere nu numai în rândurile emigranților basarabeni, ci și în cercurile politice din capitala țării, cerându-se sfat și ajutor între altele în chestiunea școlilor moldovenești ce se proiectau de către Zemstva județului Chișinău. a unei gazete cu litere chirilice, precum și a organizării unei biblioteci românești în capitala Basarabiei.

Apelul se face către Zamfir C. Arbore în calitatea lui de membru marcant al Ligii Culturale a Românilor din Basarabia, care-și avea sediul la București. Ca răspuns la acest apel, gruparea națională democratică din Chișinău, primește de la București, în afară de câteva puduri de literatură național-revoluționară, și o tipografie care costa 17.000 lei.

Între timp, în legătură cu mișcarea revoluționară din întreaga Rusie și nu fără influența grupării național-democratice, în rândurile elevilor Seminarului Teologic din Chișinău, încep manifestări ostile regimului seminarial. La 25 noiembrie 1905, seminariștii declară greva, care are urmări importante, prin faptul că este emis un act-protest ce conținea 27 de dorințe. La

pagina 5, protestatarii cer introducerea în programul claselor teologice (V și VI) a predării, în mod obligatoriu, a zisei *limbii moldovenești*.

Pe de altă parte, la Congresul eparhial al Basarabiei, ce are loc la Chișinău în aceeași lună, noiembrie 1905, între alte hotărâri, se ia și aceea de a interveni locului în drept „ca în clasele teologice să fie introdusă predarea dialectelor locale basarabene”.

Peste un an, atât cererea seminariștilor, cât și hotărârea Congresului eparhial, în ceea ce privește predarea limbii moldovenești în clasele teologice, au fost satisfăcute.

Totodată se revigorează, sau mai bine spus se pun bazele presei în limba română. Începând cu această perioadă, apăreau publicații precum *Basarabia* (11 martie 1907–25 mai 1907), *Moldovanul* (14 ianuarie 1907–15 octombrie 1908), *Viața Basarabiei* (22 aprilie–25 mai 1907), *Basarabia reînviată* (1907), *Făclia Țării* (un număr în 1912), *Glasul Basarabiei* (1913), *Scoala moldovenească* (patru numere 1917).

Evident că toate manifestările de acest gen nu puteau să nu îngrijoreze autoritățile țariste, căroră li s-a cerut curmarca mișcării naționale din regiune. Cu acest scop, în ținut a fost instituit un corp special de jandarmi pentru a înăbuși, în special, acțiunile revoluționare, dar și cele naționale. În diferite localități ale Basarabiei au fost înființate noi posturi de jandarmi, care urmau să supravegheze populația locală. Poliția și jandarmeria județeană erau obligate să raporteze săptămânal șefului Direcției Jandarmeriei Guberniale despre starea de spirit a populației. Există o rețea densă de agenți secreți care ofereau servicii jandarmeriei. Toate acestea permiteau autorităților locale să țină sub un control permanent întreaga gubernie. Autoritățile țariste din ținut nu se mulțumeau numai cu supravegherea mișcării naționale. Ele acționau deschis împotriva celor angajați în lupta de emancipare de sub dominația țaristă, utilizând toate mijloacele posibile. Drept urmare în anii 1907-1908 mulți tineri basarabeni s-au refugiat în Regat, în special la Iași. Dintre cei mai activi au fost: Sergiu Nuța, Mihail Vântu, Ion Măța, Ion Costin, Pantelimon Halippa, Ion Scobioala, Ion Pelivan, Nicolae Popovschi ș. a., concentrați în jurul gazetei «Basarabia».

Intellectualii rămași în Basarabia au continuat să lupte pentru emanciparea națională a compatrioților lor. De obicei aceasta nu era una zgomotoasă pentru a nu se ciocni de represii din partea autorităților țariste. Totuși, poliția secretă și jandarmeria au ținut sub supraveghere și au căutat să anihileze acțiunile îndreptate spre cultivarea românismului. În acest context, raportul „strict confidențial”, din 31 decembrie 1909, semnat de șeful Direcției de jandarmi a guberniei Basarabia, prezenta activitatea antiruscasă a „mișcării separatiste în folosul României”, desfășurată după revoluția de la 1905-1907. Pe baza informațiilor culese cu ajutorul agenților secreți s-a constatat că Ioan Halippa, Dumitru

Bogos. Pantelimon Halippa și Mihail Vântu (ultimii doi stabiliți între timp în România) au desfășurat o intensă campanie de promovare a „ideilor naționaliste românești”.

Ioan Halippa, desemnat în funcția de inspector pentru școlile populare din județul Chișinău, în august 1907, „în scopul propagandei naționalismului românesc”, specifica raportul. numea „în satele mari, cu precădere, învățatori moldoveni”. Către separatism și alipirea Basarabiei la România, se arata în continuare. „se orientează în ultimul timp și activitatea preoților locali de origine moldovenească, mai ales în zona de hotar cu România, pe râul Prut”.

Sărbătorirea de către guvernul rus a centenarului anexării provinciei a provocat opoziția forțelor național-democratice. Serbările oficiale nu s-au bucurat de susținerea și entuziasmul populației românești. întreaga manifestare desfășurându-se într-o atmosferă de pasivitate. tacere și resemnare.

Istoricul și filologul Gheorghe Ghibănescu, care a vizitat Basarabia în august 1912, consemna existența a doua grupări (orientări, fracțiuni) politice. Elita nobiliară autohtonă considera că „poporul moldovenesc [trebuie] să rămâie moldovean, supus rosienesc, dar nu stingherit în aspirațiile sale”. Apreciind ca boierimea basarabeană este „bine văzută la palat”, că în rândul intelectualilor ruși sunt „foarte mulți moldoveni”, că poporul „ignorant” nu poate cere libertăți politice, această tabără pleda pentru respectarea drepturilor categoriilor privilegiate, fără a avea revendicări național-politice serioase. Cealaltă orientare, reprezentată de tânara generație de intelectuali și diverși funcționari, promova ideea emancipării naționale și luminări maselor rurale. Drept urmare, șeful jandarmilor arăta că, în Basarabia, după 1905, în rândul intelectualilor autohtoni s-a constituit o grupare care și-a propus să promoveze „conștiința culturală a moldovenilor. ori. așa cum afirmă ei acum tot mai des, a românilor”. Există oarecum o asemănare cu situația la zi, când încă mulți săteni nu se recunosc ca români. urmare a fostei propagande rusești sovietice dușmănoase românilor.

Alături de laici, în jurul «Cuvântului Moldovenesc» s-au grupat mai mulți clerici indigeni, nemulțumiți de predominarea arhieriei ruși. Împărtășind idealurile românismului, aceștia au dezvoltat o propagandă națională în rândul enoriașilor. în pofida faptului că, deși în acel moment, mișcarea era încă „lipsită de putere”, ea se bucura deja de „influență în societate”.

Declanșarea primii conflagrații mondiale, a schimbat accentele în societatea basarabeană, dat fiind condițiile create. Sub steag rusesc și pentru slava țarismului, au fost mobilizați circa 300.000 de basarabeni, care au luptat pe cele două fronturi. Anul 1914 a scutit teritoriul Basarabiei de operațiuni militare propriu-zise, dar în anul 1915 Comandamentul Puterilor

Centrale (în speță Germania și Austro-Ungaria), a aruncat pe frontul de est, împotriva Rusiei, 140 divizii de elită de infanterie și cavalerie, deci 50% din potențialul lor militar, încât operațiuni militare din toamna anului 1915 au cuprins o parte din județul Hotin, iar în județele Soroca și Bălți au staționat trupe rusești, care ulterior au ocupat poziții în linia întâi.

În iunie 1916, generalul rus Alexei Brusilov declanșează o puternică ofensivă, de la Pripet până la frontierele României, recucerește partea ocupată din județul Hotin și ajunge până la Carpați.

Succesele militare ale armatei din 1916 au fost conjugate și cu reușite diplomatice, deoarece Portugalia (în martie 1916) și România (în august 1916, pentru dezrobirea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei de sub austro-ungari) au renunțat la neutralitate și au declarat război Puterilor Centrale. Cu o lună înainte, la 4/17 iulie 1916, au fost semnate la București - de către Ion I. C. Brătianu și miniștrii Franței, Angliei, Rusiei și Italiei, convenții, una politică și una militară, redactate în spiritul cerințelor primului ministru român.

Rusia urma să declanșeze o puternică ofensivă, să asigure securitatea portului Constanța și să trimită două divizii de infanterie și una de cavalerie în Dobrogea. Ulterior această cooperare s-a extins, rușii aruncând pe frontul românesc 35 de divizii infanterie și 13 de cavalerie.

Ceea ce este important de reținut e faptul că pe acest front au fost dizlocați mulți români basarabeni care au intrat în contact cu cei din Regat, (dar și din Transilvania și Bucovina care luptau în cadrul armatei române ca voluntari, adevărați mari patrioți). Și din contactul acesta rodnic s-au lămurit suflutește și și-au luminat mintea lor buimăcită de ideile revoluționare la făclia curată și frumoasă a ideii naționale.

Categoric, războiul a înrăutățit situația economică a Basarabiei, unde multe întreprinderi lucrau pentru necesitățile frontului. Au loc greve muncitorești și mișcări țărănești, dar și nesupuneri ale militarilor. Mulți moldoveni dezertau din unități și plecau acasă. Numai în ianuarie 1916, din Batalionul 42 - Infanterie staționat la Bender (Tighina) au dezertat 92 de basarabeni. În decembrie 1916, soldații din regimentul 12-Pușcași staționat la Cetatea Albă au refuzat să plece pe front. Șeful jandarmeriei guberniei raporta că autoritățile militare sunt lipsite de posibilitatea de a instaura disciplina militară. De asemenea, basarabenii aflați pe frontul din Moldova românească dezertau și refuzau să se întoarcă la unitățile lor.

Dezastrul economic, insuccesele de pe front, eforia generală din societate au declanșat în cele din urmă Revoluția din februarie 1917, urmată de lovitura de stat bolșevică din octombrie a aceluiași an. Este evident că aceste evenimente nu puteau să nu aibă repercursiuni și asupra teritoriilor anexate de către imperiu, îndeosebi a celor cu o component etnică diferită de cea rusă.

În prima fază, adică după revoluția din februarie adunările și manifestările ce s-au desfășurat au purtat un caracter preponderent

economic. Însă, deja la circa o lună de la răsturnarea țarismului, Congresul Uniunii Cooperativelor a adoptat, la 7 aprilie 1917, o rezoluție prin care se cerea introducerea autonomiei administrative, culturale și economice a Basarabiei și dreptul de a utiliza limba română în toate instituțiile provinciei, precum și constituirea unui organism legislativ (Consiliu, sau Divan) al țării. În același spirit novator, s-au desfășurat lucrările Congresului eparhial, între 19 și 25 aprilie 1917. Participanții au revendicat autonomia politica a ținutului, convocarea unui organism legislativ (Sfatul Țării) și desemnarea unui organ executiv (Consiliul Suprem).

Un rol important în clarificarea situației în lumea rurală l-a avut Congresul I și II gubernial al țăranilor din Basarabia, care și-a ținut lucrările la Chișinău și care venea să susțină reforma agrară și rezolvarea problemei agrare (împroprietărirea țăranilor).

În decada a treia a lunii septembrie 1917, la Chișinău, a avut loc Congresul gubernial al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Basarabia. Din 16 oratori, 11 au declarat că au primit din partea alegătorilor următorul mandat: toată puterea să treacă în mâinile Sovietelor, războiul imperialist să fie sistat și încheiat imediat cu o pace democratică, iar pământul să fie dat țăranilor. În rezoluția congresului cu privire la momentul respectiv era condamnată politica de coaliție a sovietelor cu Guvernul Provizoriu și de continuare a războiului. Participanții au optat pentru o colaborare „cu reprezentanții altor organizații revoluționar-democratice și național-democratice” cu scopul preluării puterii în provincie de către soviete. Desfășurarea evenimentelor, nu au dus însă la o astfel de evoluție a evenimentelor. Deja la 12/25 martie 1917, la Chișinău a avut loc o întrunire a intelectualilor care au luat în discuție problema constituirii unui partid național și a elaborării programului său. În cadrul unei noi întruniri, la 19 martie, au fost dezbătute pe larg principiile ce urmau să stea la baza programului și au fost desemnați Paul Gore, Pantelimon Halippa, A. Groapă, P. Corobceanu și Onisifor Ghibu, drept membri ai comisiei de redactare a documentului respectiv.

La 2 aprilie 1917, la Chișinău, s-a desfășurat adunarea de constituire a *Partidului Național Moldovenesc* (PNM). Cei peste 40 de participanți au votat proiectul programului și au ales conducerea partidului. Președinte de onoare a fost desemnat Vasile Stroescu. Paul Gore a fost ales președinte, Vladimir de Herța a devenit vicepreședinte, iar Pan Halippa secretar general. La 9 aprilie, programul PNM a fost publicat în paginile ziarului «Cuvânt Moldove- Moldovenesc», iar gazeta «Бессарабская жизнь» (Viața Basarabiei) l-a mediatizat în limba rusă în numărul din 15 aprilie.

Emanciparea spiritului național român s-a manifestat și în afara provinciei, în unitățile armatei ruse în care fuseseră recrutați numeroși basarabeni. Centrul cel mai reprezentativ a devenit orașul Odesa, a cărui garnizoană avea nu mai puțin de 40 mii de moldoveni.

Profitând de dispozițiile guvernului provizoriu rus privitoare la extinderea libertăților și drepturilor democratice inclusiv asupra militarilor, în martie 1917 soldații și ofițerii originari din Basarabia au organizat câteva adunări, care au condus la constituirea *Partidului Progresist Moldovenesc* (PPM), în fruntea căruia a fost ales ștabs-căpitanul Emanuil Catelly. La 12 aprilie, PPM dezbată și aprobă programul PNM și, constatând asemănarea obiectivelor, decide aderarea la Partidul Național Moldovenesc, proclamându-se secție a acestuia.

Așadar, în fruntea mișcării de eliberare națională a românilor din Basarabia se afla din 1917. Partidul Național Moldovenesc, care îi avea în frunte pe Vasile Stroescu, Pan Halippa, Pavel Gore, Onisifor Ghibu ș.a. La inițiativa acestui partid, care milita pentru autonomia Basarabiei, se organizează numeroase întâlniri, congrese ale țăranilor, studenților, cadrelor didactice, preoților, în care basarabenii își spuneau cuvântul cu privire la organizarea “patriei lor mai restrânse”, cerând învățământ în limba română, introducerea alfabetului latin. reforma agrară și o autonomie largă, administrativă, economică și culturală. *Congresul Soldaților Moldoveni*, de la Chișinău, din 20 octombrie 1917. la care au participat 800 de delegați, reprezentând aproximativ 200.000 de ostași de pe toate fronturile - primul Congres al tuturor moldovenilor din Rusia -, a hotărât constituirea Sfatului Țării și autonomia Basarabiei. Primul Sfat al Țării, alcătuit din reprezentanți ai tuturor naționalităților, confesiunilor și orientărilor politice avându-l ca președinte pe Ion Iuculeț și-a deschis lucrările la 4 decembrie 1917. Din cei 150 de deputați, 105 erau români, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 evrei, 2 germani, 2 bulgari, 2 găgăuzi, un polonez, și un grec. La 15 decembrie 1917, Sfatul Țării proclama ***Republica Democratică Moldovenească***, iar puterea executivă era încredințată Consiliului Directorilor Generali.

Întrucât soldații ruși, mare parte bolșevizați, în retragere provocau mari dezordini, devastări, arestări și omoruri, la solicitarea Sfatului Țării, începând cu 23 ianuarie 1918, armata română intră în Basarabia, pentru menținerea ordinii, apărarea căilor de comunicații. a depozitelor și protejarea populației. Intervenția s-a făcut cu aprobarea marilor puteri aliate, armata regală română fiind și singura forță din această parte a Europei capabilă să elimine pericolul bolșevizării Basarabiei, și al reocupării roșii imperiale. Trupele române nu s-au amestecat în chestiunile politice și s-au limitat doar la restabilirea ordinii. Drept urmare, la votarea unirii au fost și zeci de abțineri și chiar câteva împotrivă. Ca urmare a prezenței armatei române în Basarabia, guvernul bolșevic de la Petrograd, condus de dictatorul V. I. Lenin rupe relațiile diplomatice cu Romania și confiscă tezaurul Băncii Naționale a României, adăpostit la vreme de război la Moscova. Guvernul bolșevic se angaja „a-l conserva și a-l remite în mâinile poporului român”, dar aceasta a fost la „calende grecești,” adică niciodată.

În amintirea celei dintâi uniri săvârșite la la 24 ianuarie 1859 între Moldova și Țara Românească, în aceeași zi 1918, Sfatul Țării a proclamat **independența Republicii Democratice Moldovenești**. Consiliul Director a fost dizolvat și a fost înlocuit de Consiliul de Miniștri în frunte cu Daniel Ciugureanu, președinte al republicii a fost reconfirmat Ion Inculeț. După proclamarea independenței Republicii Moldovenești, se intensifică contactele basarabenilor cu factorii politici și opinia publică din România, iar în Basarabia se discută despre modalitatea de realizare a unirii, adoptându-se soluția deliberării în Sfatul Țării. Guvernul român acceptă solicitările de unire venite de peste Prut și urma să-și expună poziția oficială după exprimarea votului de către Sfatului Țării.

La **27 martie 1918**, Sfatul Țării, total democratic, cu 86 de voturi pentru, trei contra și 36 de abțineri a hotărât: **„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru și Marea Neagră... ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam...de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România!”**

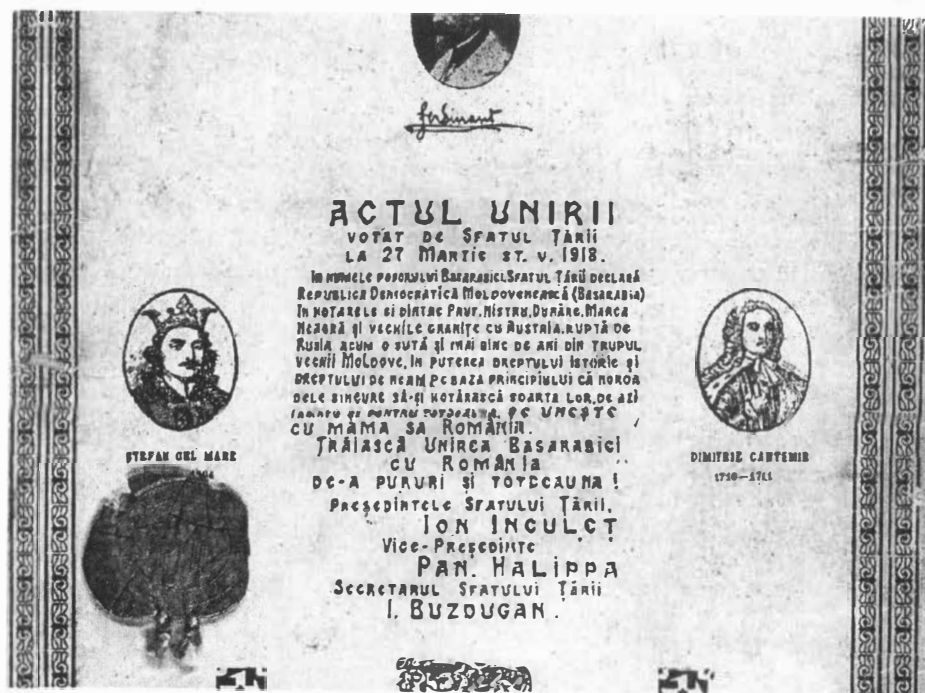
Prezent la ședința festivă de atunci prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman, invitat să ia cuvântul precizează că, în numele poporului român și al regelui Ferdinand, a luat cunoștință de “Declarația de unire” și o acceptă cu toată onoarea în numele guvernului român.

Prin Decretul – lege din aprilie 1918, guvernul României a declarat că: „în numele poporului român și a Regelui, Măria sa Ferdinand I al României, ia act de acest vot quasiunanim și declară la rândul lui Basarabia unită cu România de veci, una și indivizibilă”.

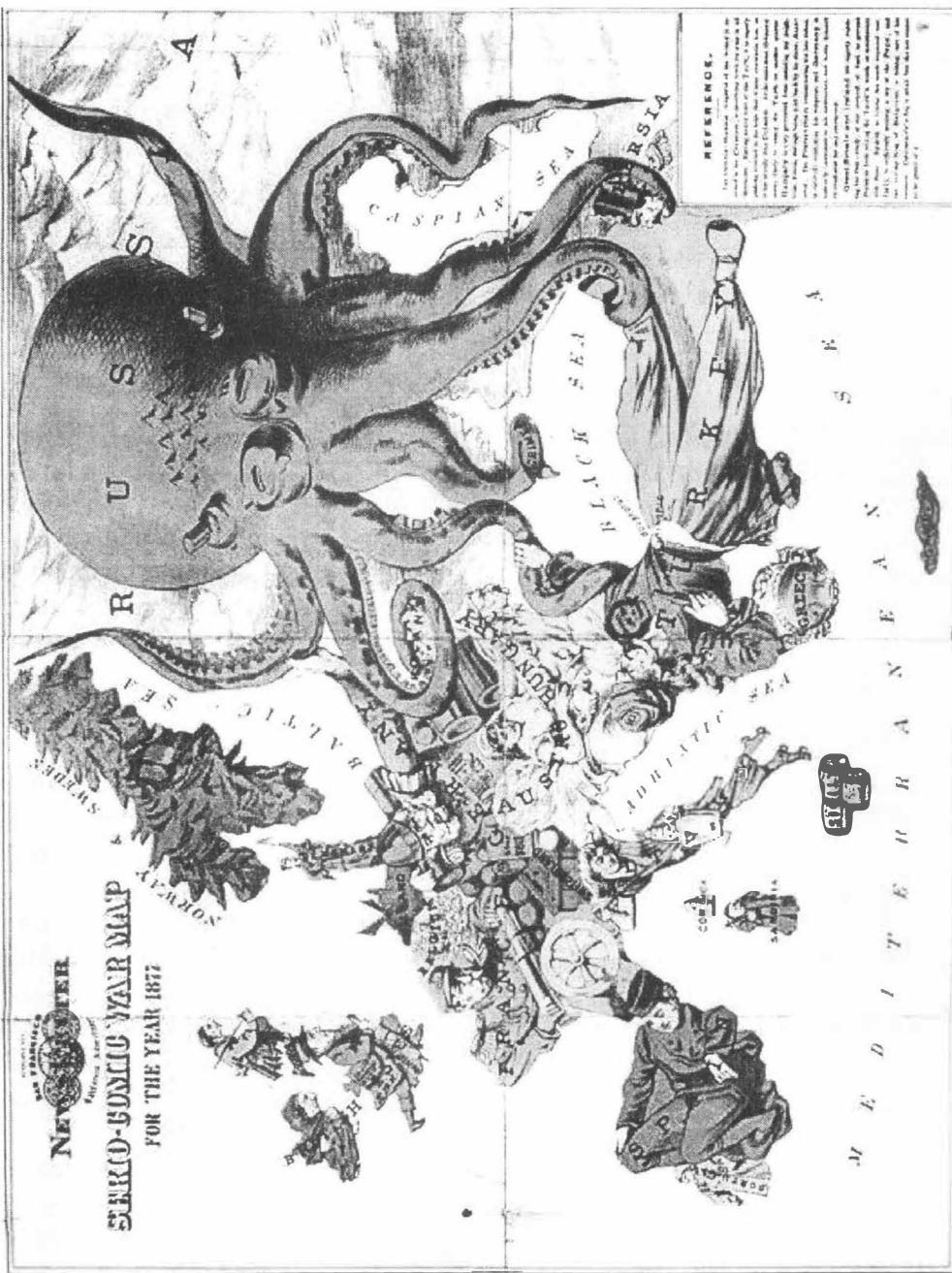
Concluzie: Desăvârșirea Unirii s-a făcut doar după ce imperiile cotropitoare vecine, Austro-Ungar și Rus au crăpat datorită urmărilor războiului. La sânul Țării Mamă, veneau, la mai bine de **un mileniu** de la formarea poporului nostru, trăind însă în mari vitregii istorice, Transilvania, Banatul, Bucovina și Basarabia. În mod tragic însă, la debutul celui de-al doilea război mondial, Țara s-a aflat sub colții lacomi ai altor două imperii, cel german hitlerist și cel rus bolșevic stalinist. În octombrie 1940 și România este invadată de armata lui Hitler și obligată să înceapă război contra cotropitorilor sovietici, **URSS-ul fiind agresorul** ce inițial a ocupat Basarabia și mai mult, și nordul Bucovinei. Dacă în 1812 am avut noroc de atacul lui Napoleon asupra Imperiului Rus, mulțumit doar cu Basarabia, în 1940 am avut paradoxal noroc de Hitler, Stalin cerând, pe lângă Basarabia doar nordul Bucovinei istorice, nu și sudul său (aproximativ județul Suceava de azi), spre a nu supăra pe nemți, căci în odiosul pact Ribbentrop-Molotov, nu se vorbea decât despre cotropirea Basarabiei. Istoria s-a scris în continuare... cu sânge românesc.

Clădirea unde s-a votat Unirea, astăzi sediul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău. Deputații Sfatului Țării, eroii Unirii.

Ion Inculeț (stânga), președintele și Pantelimon Halippa, vicepreședintele Sfatului Țării la Proclamarea Unirii; Documentul Unirii.

Gravură engleză din 1877 referitoare la pericolul european reprezentat de Imperiul Rus.

Bibliografie selectivă

- 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru 1812-2012, Volum coordonat de: Academician Ioan-Aurel Pop, Prof.univ.dr.Ioan Scurtu, Fundația Culturală Magazin Istoric, Grupul Editorial Litera, 2012.
- Boga Leon T., *Lupta pentru limba românească și ideea unirii la românii din Basarabia după 1812*, Chișinău, 1932.
- Buzilă Boris, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Editura Fundației culturale românești, Editura Știința, Chișinău, 1996.
- Cazacu Petru, *Moldova dintre Prut și Nistru*, Ed. Știința, Chișinău, 1992.
- Cernovodeanu Paul, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în contextul politic internațional*, Editura Albatros, București, 1993.
- Ciachir Nicolae, *Basarabia voevodală românească până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura „Oscar Print”, București, 1999.
- Ciobanu Anatol, *Politica glotică a țarismului rus în Basarabia*, în „Akademos”, Nr. 2(25), 2012.
- Ciobanu Ștefan, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Știința, Chișinău, 1992.
- Ciobanu Ștefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923.
- Cornea Sergiu, *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812-1917)*, Cahul, 2003.
- Frățiman Iustin, *Studiu contributiv la istoricul mitropoliei Proilavia (Brăila)*, Tipografia “Glasul Țării”, Chișinău, 1923.
- Ghibu Gh., *De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Analiza unui proces istoric*, Cluj, 1926.
- Gumenăi Ion, *Componenta etnică și confesională a Basarabiei în anul 1828*, în *Românii din afara granițelor țării*. Iași – Chișinău: legături istorice, Iași.
- Ioan Pelivan. *Istoric al mișcării de eliberare națională din Basarabia*, Editie îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indice de nume de Ion Constantin, Ion Negrei și Gheorghe Negru, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012.
- Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, Ed. Junimea, Iași, 2011.
- Mihail P., Mihail Z., *Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)*, Editura Academiei Române, București 1993.
- Moruzi D.S., *Basarabia și viitorul ei*, București, Tipografia ziarului „Cronica”, 1905.

- Murafa Andrei, *Doruri Sfinte. Pagini din redeșteptarea Basarabiei cu o prefață de Onisifor Ghibu*, Chișinău, Institutul de arte grafice „România Nouă”, 1918.
- Murgoci G., *La population de la Bessarabie*, Paris, 1920.
- Negru Gheorghe, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Prut Internațional, Chișinău, 2000.
- Niță – Danilescu Daniel, *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- Platon Gheorghe, *Din Istoria Românilor, volumul VII*, tomul 1, Editura Enciclopedică, București. 2003.
- Poștarencu Dinu, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol II, Chișinău, 2009.
- Poștarencu Dinu, *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940)*, Chișinău, 1998.
- Purci Ștefan, *Istoria Basarabiei. Note de curs*, Editura Semne, București, 2011.
- Rusnac Mircea, *Organizarea Basarabiei – Justiția și armata pe* http://istoria.md/articol/439/Organizarea_Basarabiei_Justi%C5%A3ia_%C5%9Fi_armata
- Rusnac Mircea, *Proteste zădarnice ale administrației Moldovei împotriva anexării Basarabiei la Imperiul Rus (1812-1815)* pe http://istoria.md/articol/435/Proteste_z%C4%83darnice_ale_administra%C5%A3iei_Moldovei_%C3%AEmpotriva_anex%C4%83rii_Basarabiei_la_Imperiul_Rus.
- Rusnac Mircea, *Renașterea cultural-națională a Basarabiei în perioada Țaristă (1839 - 1916)*. pe http://www.istoria.md/articol/464/Rena%C5%9Fterea_cultural_na%C5%A3ional%C4%83_a_Basarabiei_%C3%AEn_perioada_%C5%A2arist%C4%83.
- Sion G., *Suvenire de calatorie în Basarabia Meridională*, București. Împrimeria a lui Iromanow et. Comp., 1857.
- Tomule Valentin, *Etapele și specificul incorporării Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (anii 1812-1868/1873)*, în „Revista Limba Română” Nr. 5-6, anul XXII, 2012, pe <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1417>
- Uricarul*, sub redacția lui T. Codrescu, vol. IV, Iași, 1857.
- Varta I., *Mișcarea națională a românilor basarabeni în perioadă 1905-1914* în „Anuarul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei”, 2011. Nr 1.
- Vasilos V.S., *Politica de colonizare și deznaționalizare promovată de țarism în Basarabia (1812-1917)*, în „Meridian”, nr.4, 2009.

- Галин Андроник, *Гура – Рошие селение аккерманского уезда*, în «Кишиневские Епархиальные Ведомости», № 14, 1873.
- Глазычев Вячеслав, *Предисловие к «Российская империя и ее враги с до начала наших дней»*, издательство «Европа», Санкт - Петербург, 2007.
- Западные окраины Российской Империи, Издательство: Новое литературное обозрение, Москва, 2006.
- Записки Бессарабского Статистического Комитета. Кишинев, 1868, том 3.
- Записки императорского Одесского общества истории и древностей, 1900, том XXII, Одесса.
- Историко - статистическое описание церкви и приходе селения Батыр Бендерского уезда* в «Кишиневские Епархиальные Ведомости», Nr. 22, an. 1873.
- Историко-статистическое описание церкви и прихода селения Каинарь*, în «Кишиневские Епархиальные Ведомости», № 14, 1873.
- Некоторые историко - статистические сведения о церкви и приходе селения Бардар кишиневского уезда* в «Кишиневские Епархиальные Ведомости», Nr. 1, an. 1877.
- Списки населенных мест Российской империи*. Составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом министерства внутренних дел, Бессарабская Область, III. Типография 2-го Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии. Санкт – Петербург, 1861.
- Стадницкий Арсени, *Гавриил Банулеско-Бодоми, экзарх Молдо - Влахийский и митрополит Кишиневский*, Тип. Э. Шлимовича. Кишинев, 1894.

A se vedea și:

- http://istoria.md/articol/435/Proteste_z%C4%83darnice_ale_administra%C5%A3iei_Moldovei_%C3%AFmpotriva_anex%C4%83rii_Basarabiei_la_Imperiul_Rus
- http://istoria.md/articol/435/Proteste_z%C4%83darnice_ale_administra%C5%A3iei_Moldovei_%C3%AFmpotriva_anex%C4%83rii_Basarabiei_la_Imperiul_Rus
- http://istoria.md/articol/438/Organizarea_Basarabiei_Administra%C5%A3ia

BASARABIA ÎN CADRUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE (1918-1940) ȘI AL URSS-ULUI (1944 – 1991)

Dr. hab. Anătol Petrencu

1. Constituirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) și rostul ei istoric și politic

Constituirea unei false republici pe teritoriul Ucrainei (octombrie 1924), numite *Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească* (RASSM) a însemnat un moment important al politicii externe expansioniste a URSS, obiectivul nedeclarat al acesteia fiind România, și anume: destrămarea și impunerea comunismului (iar în perspectivă – bolșevizarea popoarelor din Balcani). Studiarea documentelor demonstrează că ideea formării autonomiei „moldovenești” pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene (RSSU) n-a aparținut populației băștinașe, adică românilor (moldovenilor) care locuiau pe teritoriul Ucrainei. Cu atât mai mult, ideea n-a aparținut conducătorilor RSS Ucrainene. „Nota informativă despre necesitatea formării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești” a fost semnată de basarabeanul Grigori Kotovski și câțiva lideri ai Partidului Comunist Român (A. Bădulescu, P. Tkacenko, A. Nicolau etc.) care, în anul 1918, au trecut Nistrul și locuiau în URSS. Conform opiniei semnatarilor documentului, „republica moldovenească” urma să joace „același rol de factor politico-propagandistic pe care îl juca Republica Belarus față de Polonia și [republica] Karelia față de Finlanda”. În cazul dat RASSM urma să devină un factor politico-propagandistic de expansiune sovietică în România, iar în perspectivă – în Balcani. Autorii demersului au considerat că unirea Transnistriei cu Basarabia va servi drept „spărtură strategică a URSS față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), va fi un cap de pod al URSS, folosit în scopuri militare și politice”.

Dezbaterile privind caracterul viitoarei republici, denumirea populației autohtone (români-moldoveni), a limbii și culturii (română sau moldovenească) s-au declanșat cu mult timp înainte de proclamarea propriu-zisă a RASSM. Unii activiști comuniști considerau că moldovenii prezintă un grup deosebit al populației romanizate și are dreptul la autodeterminare națională. În august 1924, în ziarul „Odesskie izvestia” [„Știrile din Odessa”] a fost publicat articolul lui A. Grinștein în care acesta încerca să demonstreze „teoria” celor două popoare și celor două limbi diferite – română și moldovenească. Această opinie era susținută și de Iosif I. Badeev (pseudonim, numele adevărat – Suslik) – conducătorul Biroului de organizare a Partidului Comunist al viitoarei RASSM. A. Grinștein și I.

Suslik considera, spre rusificarea populației, că la baza limbii moldovenești trebuie pusă „limba simplă și înțeleasă de toți. pe baza alfabetului rusesc”.

Un alt grup de activiști a considerat că limba moldovenească trebuie să se bazeze pe limba română pe baza alfabetului latin. Reprezentantul de vază al acestui curent ideologic a fost Grigori Starâi (pseudonim, numele adevărat – Borisov). G. Borisov s-a născut în Basarabia, în 1880, a emigrat în URSS unde a ocupat înalte funcții de stat, inclusiv – cea de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al RASSM (1926-1928, 1932-1937). El afirma: deoarece în Basarabia populația studiază și vorbește românește, în RASSM moldovenii trebuie să cunoască această limbă și alfabetul latin. Pentru viitoarea reîntregire, afirma el, - „trebuie să fim pregătiți”.

În confruntarea dintre cele două grupări o victorie temporară au obținut-o adepții moldovenismului. La 19 septembrie 1924 Biroul Politic al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei a luat decizia de a crea RASSM. Punctul opt al acelei decizii stipula următoarele: „a dezvolta limba moldovenească literară pe baza limbii populare a țăranilor din stânga Nistrului”. La 12 octombrie 1924 a fost proclamată RASSM în componența RSS Ucrainene, cu capitala orașul Balta, mai târziu mutată la Tiraspol.

În nou-creata „republică” moldovenii (românii) alcătuiau 32% din populație (conform altor date – 34,3%). Ei locuiau la sate și se ocupau de agricultură; o pătură de intelectuali nu exista. E important de subliniat faptul că localități cu populație majoritar românească din regiunea Odesa nu au fost incluse în noua „autonomie” – dovadă clară a caracterului pur politic al acesteia.

Dictatorul criminal comunist Iosif Stalin considera că una din trăsăturile distincte ale națiunii este limba. Iată de ce activiștii bolșevici din RASSM și-au pus drept scop sarcina de a inventa o limbă nouă, deosebită de cea română, aceasta din urmă fiind considerată „burgheză”, de „salon”. În plus, la mijlocul anilor 20 ai secolului trecut, în URSS s-au făcut încercări de aplicare în practică a teoriei academicianului Nicolai Marr privind limba ca „suprastructură” a relațiilor social-economice și caracterul „de clasă” al acesteia. Altfel spus, în societatea nouă, socialistă, proletariatul și țăranimea muncitoare trebuiau să aibă limba lor, deosebită de limba exploatatorilor, a burgheziei. Astfel, în condițiile RASSM limba română a fost declarată ca fiind a boierilor și exploatatorilor, dușmănoasă din punct de vedere al clasei muncitoare, iar limba „moldovenească” – limba muncitorilor și țăranilor.

În aceste condiții a început activitatea de formare a unei limbi noi. În decembrie 1926 a fost constituit Comitetul Moldovenesc al Științei în frunte cu L. A. Madan. Sarcina de bază a Comitetului creat a fost crearea unei limbi noi, „proletare”.

În 1928, la Balta, un grup de intelectuali proletari au luat decizia de „a coborî” limba literară la „nivelul omului de rând”. În scurt timp au fost

publicate „opere” în curată limbă moldovenească: T. Malai – „Oțelu jiu”, D. Milev – „Jespili înci băzâi” (povestire), etc. Cităm câteva mostre de exprimare „moldovenească”. Poetul M. Andriescu mărturisea: „Pi noi nu ni-o nvățat a scrie povestiri și poezii. Noi ne-am apucat de peni [adică de pene, tocuri – *A.P.*] goniți di viați, di sântârea datoriei cătri norodu nostru întunecat și di dragostea di graiu hudojnic (artistic, în rusă – *A.P.*) și scriem așa cum putem... și suntem puțânte di tot și singuri. În toată Moldova Sovietică ni numeri pi dejiti. N-avem niși literatură vechi, n-avem diundi dinăuntru niși ajiutori s-așteptăm. Și suntem nevoiți să-nșepem lucru din talpi”.

În aceiași limbă zisă *moldovenească*, arhaică, erau redactate procesele verbale ale organizațiilor de partid comunist. Aducem doar un exemplu: „Protocol [proces verbal – *A.P.*] nr. 30 din 31. 10. 1926. Adunarea membrilor iaceicii [celulei – *A.P.*] partidului comunist din satul Mălăiești, raionul Tiraspoli. Orînduiala [ordinea de zi a – *A.P.*] ședinței: 1) Informația despre lucrul iaceicii; 2) Alegerea delegatcilor jenotdelului [Alegerea delegatelor pentru secția femeii (?) – *A.P.*]; 3. Despre prăznuirea [sărbătorirea – *A.P.*] revoluției din Octombrie; 4) Hotărârea anchetelor; 5) Felurite trebuințe – nalogul săteano-gospodăresc. [Diverse – impozitul agrar – *A.P.*]. Am ascultat: 1) Să numărăm lucrul iaceicii slab. Să ridicăm disciplina cilenilor [membrilor – *A.P.*] iaceicii, să luăm parte activă în lucrul obștesc. să ridicăm lucrul LCSM [Uniunii Tineretului Comunist în numele lui Lenin – *A.P.*], să ne grămădim după planul la adunarea iaceicii și să punem în vederea raipartcomului. ca să facă o orînduială în privința pricreplenului iaceicii, care să vină să îndrepte lucrul iaceicii...”.

Câțiva „intelectuali” (de fapt, activiști de partid comunist) au început muncă de creare a unei limbi noi. „Creatorii” limbii noi au adaptat cuvinte rusești. De exemplu, *boleti* – *bolesc* [*a fi bolnav*], *realino* – *realnic* [în loc de *real*], *kuliturno* – *culturnic* [*cultural*] etc. O altă sursă de inspirație a fost traducerea mecanică a unor cuvinte din limba rusă, care erau ciudate și nu aveau sens. De pildă, «*чужинно-номенный завод*» ceea ce înseamnă „*uzină de producere a fontei*” a fost tradus „*zavodu de turnare a ceaunelor*” [*ciugun* însemnând și *ceaun*]. Cuvântul «*номенное*» înseamnă „prosop”, „șervet de bucătărie”; proletcultiștii moldoveni l-au tradus „*mânăștergur*”. „*Cravata*” a devenit „*gâtlegău*” etc. În 1929 conducerea RASSM a aprobat ortografia și vocabularul noii limbi. Ziși „filologi” moldoveni au creat din propria imaginație 5.000 cuvinte noi pocite.

Primii scriitori din RASSM – reprezentanți ai intelectualității, - au fost activiștii de partid comunist, care nu au avut studii și pregătiri profesionale fundamentale. Primii ziariști și scriitori din RASSM erau revoluționarii care au luptat pentru Puterea sovietică în România (inclusiv, în Basarabia) și care au emigrat în URSS. În 1928 a fost creată Organizația Scriitorilor Sovietici din RASSM „Răsăritul”.

Rupți de tradițiile naționale românești, fiind permanent sub presiune politică și ideologică, poeții și scriitorii din RASSM au publicat lucrări literare stângace, primitive. Tematica acelor lucrări literare a fost lupta de clasă, nimicirea dușmanului de clasă, proletariatul – un nou Mesia, viitorul luminos al socialismului etc. Critica literară de astăzi consideră că meritul principal al scriitorilor moldoveni (români) din RASSM a constatat în păstrarea unei slabe făclii a latinității (în condițiile infernului proletcultist) prin intermediul unei limbi sărace și stângace, dar în unele cazuri – „a unei limbi folclorice vii, curate și mustoase”.

La începutul anilor 30 ai secolului trecut din nou s-au activizat promotorii limbii române. Încă în 1929 conducerea sovietică a decis să introducă alfabetul latin la scrierea popoarelor ne-ruse. Drept rezultat câteva popoare de origine turcică au trecut la alfabetul latin. Cercetările au demonstrat că la începutul anului 1932 I. Stalin l-a primit în audiență pe A. Kosior, primul secretar al Partidului Comunist bolșevic din Ucraina. Conducătorul URSS s-a pronunțat pentru apropierea limbii „moldovenești” de limba română și pentru crearea în viitor a unui stat sovietic românesc. După acel eveniment, pe data de 2 februarie 1932

Biroul Partidului Comunist bolșevic al RASSM a luat decizia de a trece limba „moldovenească” la grafia latină. Documentul adoptat stipula: „1. A considera oportun și util trecerea RASSM la alfabetul latin; 2. În perspectivă, în activitatea național-culturală, să se țină cont de necesitatea îmbogățirii limbii moldovenești cu cuvinte cunoscute, utilizate de moldovenii vechii Moldove și Basarabiei”.

În spirit bolșevic, conducerea PC (b) din RASSM a luat decizia de a trece toate ziarele, centrale și locale, la alfabetul latin. La 26 septembrie 1933 liderii autonomiei moldovenești au adoptat o decizie privind învățarea în masă a alfabetului latin de către populația adultă. În anul de studii 1933-1934. Documentul citat sublinia că „o sarcină decisivă a activității național-culturale este însușirea de către populația moldovenească a scrisului latin”. A urmat o Adresare a conducerii Partidului Comunist al RASSM către comuniști, comsomoliști, muncitori, țărani, gospodari individuali și intelectuali ca aceștia să studieze alfabetul latin. Conform datelor statistice, în anul de studii 1933-1934 alfabetul latin a fost învățat de 38.500 de persoane, ceea ce constituia 55% din populația aptă de muncă, supusă instrucțiunii.

Eforturile autorităților sovietice ucrainene de a forma o intelectualitate „moldovenească”, un stat „moldovenesc”, nu pot fi examinate fără a ține cont de procesele desfășurate în societatea URSS în ansamblu. Marea epurare stalinistă din 1937-1938 a lovit puternic și în locuitorii RASSM, în special în intelectualii formați sau în curs de formare. În iunie-august 1937 au fost arestați mai mulți profesori ai Institutului Pedagogic din Tiraspol,

inclusiv rectorul instituției, A. N. Pohinin. La sfârșitul lunii septembrie 1937 cinci membri (din șapte) ai Uniunii Scriitorilor din RASSM, inclusiv - președintele uniunii D. Milev, au fost supuși represiunii, o parte din ei - împușcați. Numai în octombrie-decembrie 1937 au fost condamnați la pedeapsa capitală 625 de oameni, în special – români și susținătorii latinizării. După care au fost lichidați și cei care au criticat curentul latinizatorilor. În toamna anului 1937, în componența conducerii RASSM nu era nici un etnic român (moldovean). În 1940, în urma raptului teritorial sovietic și proclamării RSS Moldovenești, conducerea RASSM s-a extins asupra teritoriilor românești anexate până la Prut.

2. Basarabia în timpul României Mari

După proclamarea unirii, guvernul regal, regina Maria, frunțași ai mișcării de eliberare națională din Basarabia, în frunte cu Ion Pelivan, au depus toate eforturile spre recunoașterea internațională a faptului împlinit. Națiunea rusească nu era reprezentată decât de 54.000 de locuitori. ceea ce s-a prezentat, printre multe altele, la conferința de pace de la Paris, care la 3 martie 1920 a recunoscut internațional unirea. În același an Anglia, Franța, Italia, Japonia, apoi și altele, au recunoscut oficial acest act. Păstrând pentru viitor intențiile imperiale de reocupare a provinciei, dictatura bolșevică a URSS nu a luat exemplul marilor puteri ale lumii. Mai mult, pe toată perioada, ea a promovat o puternică propagandă antiromânească, împotriva României capitaliste, ceea ce a creat și o oarecare atmosferă de nesiguranță în societatea basarabeană. Până prin anii 30, frecvent bande bolșevice treceau noaptea Nistrul, creând diversiuni. În 1923, spre a da un singur exemplu, au transportat arme și au instigat la revolta de la Tatarbunar. Grănicerii ruși împușcau adesea pe cei care, sătui de dictatura bolșevică, de sărăcie și de colhozuri, încercau noaptea să treacă Nistrul în România.

Perioada de doar 22 de ani de guvernare românească (1918-1940) a reprezentat o foarte scurtă epocă față de cea a ocupării rusești, de peste un secol. De aceea, nici rezultatele nu au fost pe toată linia cu totul spectaculoase. Ceea ce a fost însă esențial, a fost *procesul de renaștere a simțirii și a conștiinței noastre naționale românești*, ca o revanșă în paguba intensei rusificări de până atunci. fără de care poate rusificarea populației ar fi fost totală și nu ar fi existat azi, aici, un stat independent.

Numeroase eforturi s-au făcut pentru unificarea administrativă și desigur cea legislativă, ultima desfășurată pe parcursul a zece ani. Limba română a devenit limbă de stat. O vreme, parte din legile judecătorești imperiale s-au păstrat. Și zemstvele, ca organe administrative locale. Teritoriul cuprindea 9 județe, împărțite în plăși (raioane) și comune. Prin noua lege electorală din dec. 1918, pentru prima dată populația a putut vota

democratic în alegerea reprezentanților ei în parlamentul României Mari. Primul președinte al camerei deputaților, decan de vârstă, a fost basarabeanul Vasile Stroiescu. Parlamentarii basarabeni au votat și ei noua constituție a României Mari (1923), după model belgian, una dintre cele mai democratice din Europa. Deosebit de importantă a fost reforma agrară. Pentru basarabeni s-a creat Comisia Agrară a Sfatului Țării. Cel mai mult s-a luat de la moșieri, tot ce depășea 100 hectare. La 1931 erau deja expropriate pentru țărani peste 3.300 de moșii, totalizând 1.5 milioane hectare. Așa s-au putut consolida peste 335.000 de familii, fără să știe că va veni și vremea furatului pământului, pentru colhoz. Românii au dat, rușii ca de obicei au luat...

Din punct de vedere comercial, la început au fost mari probleme cu întreruperea exportului spre fosta piață rusească. Cu greu, el s-a reorientat spre teritoriul național și indirect european. Basarabia rămânea în principal agricolă. S-au înregistrat progrese și extinderi de suprafețe la porumb și în pomicultură.

S-au organizat organele de poliție și de siguranță a statului. Desigur, se știe, în anumite situații jandarmii băteau, regretabil, dar asta o făceau și în alte zone ale țării, de obicei nu de geaba, ca și unii jandarmi din alte state europene. Așa au fost vremurile... De aici, propaganda sovietică și actuală prorusă, au creat o poveste de speriat copiii...

Epoca românească a reprezentat fără îndoială o epocă de progres general, chiar dacă neomogen pe toate domeniile. În general, România Mare a avut o perioadă de amplă dezvoltare. Leul românesc era la paritate, de exemplu, cu francul elvețian. Regiunea Nistrului a devenit una dintre cele mai active regiuni economice ale țării. Exportul de fructe și de struguri deținea un sfert din exportul țării. Statul a luat măsuri pentru extinderea suprafețelor cu viță-de-vie altoită, crescând și exportul de vinuri. Industria basarabeană s-a axat în principal pe cea de prelucrare a materialelor prime agricole locale și a producției de mărfuri de primă necesitate.

Foarte pe scurt, câteva repere demografice. Dacă la 1919 erau cca. 2.642.000 de locuitori, la 1940 s-a ajuns la 3.173.000, circa 16% din populația țării. Din cauza războiului civil rusesc și apoi a ororilor bolșevicilor, inclusiv colectivizarea, au venit aproape 170.000 de refugiați din stânga Nistrului. Desigur majoritar ucraineni și ruși. Plus evrei. Ucraineni și ruși prioritar în județul Hotin și în sudul provinciei.

În locul băncilor imperiului, au apărut cele românești, în frunte cu Banca Basarabiei. În privința căilor de comunicație Basarabia, provincie de margine a Rusiei, era în urma restului spațiului românesc. S-au depus mari eforturi pentru repararea și extinderea lor. Căile ferate au trecut pe ecartament european. A fost lărgit parcul de vagoane și de locomotive.

Încoronarea la 15 oct. 1922, a suveranilor României Mari, Regele Ferdinand (Întregitorul) și Regina Maria în orașul Unirii din 1600, Alba Iulia.

Harta provinciilor istorice ale României Mari. România Mare - împărțirea administrativă.

Pentru școli, sute de învățători și profesori voluntari au venit din țară spre a ajuta noul învățământ în limba română. Ei au contribuit și la tipărirea de cărți, reviste și ziare. Un rol deosebit l-a avut ardeleanul Onisifor Ghibu, care, printre multe altele, a creat cursurile pentru învățători de la Soroca și Chișinău, a contribuit la formarea primelor biblioteci publice, a realizat două tipografii și periodice. A fost sprijinită și Universitatea Popuară din Chișinău, iar pentru pregătirea corpului didactic au crescut numărul școlilor normale de la 3 în primul an, la 10. S-au creat asociații ale învățătorilor și publicații periodice școlare, cât și licee agricole și industriale. Și minoritățile și-au creat propriile unități școlare. Dacă în 1920 erau 1.747 de școli, în 1939, înainte de noua cotopire rusească, erau deja 2.628 de școli. Un efort deosebit s-a făcut și pentru eliminarea falsificărilor istoriei Moldovei (ca și acum).

Țarismul rus lăsase un analfabetism crunt: dintre românii bărbați doar 10 procente știau carte, iar femeile circa 1,7%. Minoritățile, mai ales germanii, stăteau mult mai bine. În 1930 procentul era deja de peste 38%. Foarte mulți tineri, inclusiv din Transnistria, au ajuns să studieze, ca și azi, la facultățile din Iași. Ei au fost scutiți de serviciul militar și li s-au construit cămin și cantină numai ale lor. Un izvor de simțire românească l-a constituit și Facultatea de Teologie nou creată. Foarte activă a fost și Facultatea de Științe Agricole. Cercetarea științifică la început a fost sprijinită de cadre de la marile universități din țară. Un savant de renume mondial a fost astrofizicianul Nicolae Donici. Viața literară a fost impulsionată de revista *Viața Basarabiei*, de sub conducerea lui Pan Halippa. Cea muzicală a înregistrat numeroase instituții și asociații muzicale, inclusiv Conservatorul Național. S-a creat Teatru Popular în 1920, devenit anul următor Național. În arta plastică s-a remarcat Al. Plămădeală și Societatea de Belle Arte.

S-au creat foarte multe cămine culturale în sate, organizate sub egida *Fundației Culturale Regale Principele Carol*, și a asociației *Astra*. Aici se desfășurau șezători literare, dansuri, teatru, conferințe, coruri, biblioteci, ș.a. Biserica ortodoxă s-a putut organiza plenar prin parohiile sale cu 1.090 biserici, și 20 de mănăstiri. Era subordonată canonic Mitropoliei Moldovei și Sucevei de la Iași. Ca stat deplin democratic, funcționau liber biserică rusească, armenă, lipovenă, o mulțime de case de rugăciune și numeroase sinagogi.

3. Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța, comis de URSS. Prima ocupație rusă sovietică (1940-1941)

Pe data de 29 martie 1940 Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, tot el – Comisar al poporului pentru afaceri externe, Viaceslav Molotov, a ținut un discurs în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al URSS, în care a afirmat că există „o problemă litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută

de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta n-a pus niciodată problema înapoierii Basarabiei pe cale militară”.

La 23 iunie 1940, a doua zi după semnarea actului de capitulare a Franței, V. Molotov i-a declarat lui Fr. Schulenburg, ambasadorul Germaniei hitleriste la Moscova, că „soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța în caz dacă Guvernul român va respinge acordul pașnic”.

În urma unor consultări speciale cu conducerea Germaniei naziste, URSS a remis României *Nota ultimativă* din 26 iunie 1940, notă plină de falsuri, cinism și dorință de a umili un stat vecin, pe care îl știa mai vulnerabil din punct de vedere militar.

Pe data de 27 iunie 1940, regele României Carol al II-lea a convocat două ședințe ale Consiliului de Coroană, la care s-a pus în discuție problema Ultimatumului sovietic. La prima ședință a Consiliului de Coroană rezultatele votării au fost: din cei 26 de participanți 11 s-au pronunțat pentru respingerea Notei ultimative sovietice, 10 - pentru acceptarea ei, 4 - pentru discuții cu sovieticii, 1 vot a fost rezervat. Astfel, cei mai mulți participanți la ședință s-au pronunțat pentru respingerea dictatului bolșevic. Suveranul României, regele Carol al II-lea, a observat, însă, „în chip cu totul straniu” că „....rezultatul votului a fost pentru primirea ultimatumului”. În după-amiaza aceleiași zile Gh. Tătărescu, primul-ministru al României, l-a vizitat pe rege. Din discuțiile avute, în fața colosului sovietic, Carol al II-lea a tras concluzia că Gh. Tătărescu „este pentru cedare”. Ideea cedării intrase atât de mult în sufletul unora, scrie în *Însemnările zilnice* regele Carol al II-lea, încât Gh. Tătărescu și chiar Ion Ilcuș, ministrul apărării naționale, l-au sfătuit ca Decretul de mobilizare a armatei să nu fie publicat.

La cea de-a doua ședință a Consiliului de Coroană au participat 28 miniștri și consilieri regali. Primul-ministru Gh. Tătărescu a recapitulat cele întâmplate de dimineață și a citit nota de răspuns, adresată Guvernului sovietic. Șeful Marelui Stat Major, generalul Florea Țenescu, a prezentat un raport ce conținea „date uluitoare” privind raportul de forțe dintre România și URSS, la care au fost adăugate forțele militare ungare și bulgare, aceste state vecine dorind și ele teritorii (Transilvania și Dobrogea). Datele trebuiau „să conducă la întărirea concluziei celor prezenți că România nu avea altă cale de urmat decât acceptarea pretențiilor teritoriale ale Kremlinului”. Din cei prezenți la ședință, 21 au votat pentru acceptarea Ultimatumului sovietic, 6 s-au pronunțat pentru respingerea lui, iar unul s-a abținut. Carol al II-lea a notat în *Însemnările zilnice*, „Am ieșit din el (adică de la Consiliul de Coroană - A.P.) amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost

pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga. Victor Iamandi. Silviu Dragomir. Traian Pop, Ștefan Ciobanu. Ernest Urdăreanu. Toți ceilalți, cu oarecare nuanță au fost pentru acceptarea ultimatumului”.

În noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, Guvernul sovietic a adresat României a doua *Notă ultimativă* în care cerea următoarele: „1. În decurs de patru zile, începând cu orele 14⁰⁰ după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești; 2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei; 3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți. Chișinău. Cetatea Albă; 4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului. 5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru chestiunile în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.”.

Pe data de 28 iunie 1940 trupele sovietice au invadat România, ocupând nu doar Basarabia și nordul Bucovinei, ci și Ținutul Herța și insule de la Gurile Dunării.

Așadar, după ce a semnat la 23 august 1939 odiosul **Pact sovieto-german Ribbentrop-Molotov**, consultându-se de fiecare dată cu Berlinul, conducerea URSS a materializat, pas cu pas, prevederile Protocolului adițional secret, încorporând teritoriile trecute în zona sovietică de interes. Având scopuri bine determinate, ce intrau în flagrantă contradicție cu interesele fundamentale ale popoarelor, cu normele elementare ale dreptului internațional, criminalul Stalin și anturajul lui a interpretat anexările drept acte de „binefacere”, de „eliberare” și de „ocrotire” a popoarelor, drept un „marș triumfal” spre Occident.

În **Declarația de la Chișinău a Conferinței internaționale „Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia” (26-28 iunie 1991)** s-a subliniat: „Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța - teritorii care nu-i aparțineau și asupra cărora nu avea nici un drept, a constituit primul act al tragediei naționale - sfârtecarea României Mari în anul 1940, punând la grea încercare întregul popor român, și aducându-i imense suferințe și incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componența URSS a avut consecințe dramatice pentru întregul popor român, îndeosebi pentru populația din teritoriile respective”.

Regii României Mari Mihai I și Carol al II-lea. Așa a început cea mai mare dramă a umanității, cel de-al doilea război mondial, prin semnarea la Moscova a odiosului pact secret Ribbentrop-Molotov (23 august 1939).

Trecători bucureșteni, în genunchi în rugăciune, la aflarea la radio a veștii pierderii Basarabiei și nordului Bucovinei. Strângerea de fonduri pentru ajutorarea basarabenilor refugiați.

Pentru soluționarea problemelor apărute la cedarea Basarabiei a fost constituită o Comisie mixtă sovieto-română, care și-a desfășurat lucrările la Odesa, apoi – în altă componență – la Moscova. Între altele, Comisia a examinat amănunțit stabilirea traseului de frontieră terestră între URSS și România (în Bucovina), precum și cel de pe Prut și Dunăre. Tratatul de frontieră intra în vigoare dacă părțile ajungeau la o înțelegere în toate cele trei porțiuni ale hotarului. Dar s-a întâmplat așa că sovieticii au insistat foarte mult să-și păstreze și câteva insule românești ocupate de Armata Roșie la Gurile Dunării. Vice-comisarul poporului pentru afaceri externe V. Dekanozov insista în fața reprezentanților României la negocieri: „Pentru URSS întărirea pozițiilor sale pe brațul Chilia prezintă un interes însemnat. Este vorba de un interes definitiv...”. Deci, sovieticii erau intransigenți în negocierile de la Moscova (octombrie 1940) privind frontiera cu România. Dar negociatorii români au dat dovadă de curaj și patriotism. Ei n-au semnat documentul privind porțiunea dunăreană a graniței impuse de URSS. În situația în care partea „dunăreană” a Tratatului n-a fost aprobată, n-a fost semnat Tratatul în ansamblu. Astfel, România regală n-a recunoscut și n-a semnat Tratatul de frontieră cu rușii.

Imediat ce s-au instalat, chiar din prima zi, autoritățile sovietice au scos în afara legii organele administrative existente, organele judiciare, militare și polițienești. A fost interzisă activitatea partidelor politice (cu excepția celui bolșevic) și au fost suprimate sindicatele, numite de ocupanți „fasciste și reacționare”. În teritoriile cotate au fost aplicate legile existente în URSS. Funcțiile administrației românești au fost preluate de comisariatele militare și de organele politice ale Armatei Roșii, acestea din urmă asumându-și prerogativele formării noilor organe administrative locale. A început constituirea consiliilor satești (*selsoviet*), comitetelor executive raionale (*raispoicom*) cu secțiile: agrară (*raizerno*), financiară (*raifino*) etc. Au fost înstitute tribunale, secții de miliție, reprezentanțe ale NKVD-ului. Așa cum atestă documentele timpului, în funcțiile de președinți și secretari ai comitetelor executive au fost numite persoane venite de peste Nistru. După 28 iunie 1940, conducerea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) și-a extins împuternicirile asupra Basarabiei doar formal, în realitate toate directivele veneau de la Moscova.

Prima decizie oficială a conducerii de la Kremlin în vederea instaurării regimului bolșevic în teritoriile ocupate a fost cea din 2 iulie 1940, intitulată *Probleme ale CC al PC(b) din Ucraina*. Aceasta prevedea constituirea comitetelor județene de partid și a comitetelor executive județene în Basarabia și nordul Bucovinei. Deja pe 3 iulie 1940 CC al PC(b) din Ucraina confirmă componența comitetelor județene ale Partidului Comunist din Ucraina în Basarabia și nordul Bucovinei. Printre persoanele confirmate în funcții de conducere (în total 51) doar doi erau români: T. A. Konstantinov și S.S. Zelenciuk, dar nici unul nu era originar din Basarabia.

La 4 iulie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene aproba componența comitetelor executive județene din Basarabia și nordul Bucovinei, organe ale puterii sovietice. Din cei 75 de funcționari împuterniciți să constituie sovietele județene doar doi erau români. Respectiv decizii ale forurilor supreme ale Ucrainei erau adoptate în condițiile în care, pe 27 iunie 1940, se forma comitetul de partid al comuniștilor ieșiți din ilegalitate. Dar comuniștii-ilegaliști din Basarabia n-au fost recunoscuți de tovarășii lor de idei din Kremlin. Nici unul dintre comuniștii-ilegaliști n-a participat la Congresul I al PC(b) din Moldova, iar mulți comuniști-ilegaliști basarabeni au fost deportați în Siberia sau condamnați la ani grei de pușcărie.

Totodată, regimul bolșevic „a soluționat” problema statutului Basarabiei în strictă conformitate cu interesele geo-politice ale Kremlinului. În acel timp au existat două variante de soluționare a „chestiunii” date. În articolul de fond al ziarului *Pravda* din 11 iulie 1940, organul central de presă al bolșevicilor, s-a menționat: „Teritoriul Republicii Unionale Sovietice Socialiste Moldovenești va fi de peste 50 mii km², iar populația - de peste 3 700 mii locuitori. Astfel, viitoarea RSSM se va prezenta ca un stat cu un teritoriu mai întins decât cel al Belgiei, Olandei, Elveției”. Ideile formulate de *Pravda* se încadrau în formula „reunirea RASSM cu Basarabia”. A existat, însă, și un proiect ucrainean. Conducătorii de la Kiev, lacomi și ei, insistau să li se cedeze județul Ismail și „propuneau” pentru viitoarea RSSM doar 6 din cele 14 raioane ale RASSM. Conform variantei ucrainene, populația Republicii Unionale Moldovenești urma să alcătuiască circa 2.272 mii de locuitori, românii (moldovenii) constituind - 66%, ucrainenii - 6,94%, rușii - 9,25%, restul naționalităților - 17,7%. Ceea ce propuneau ucrainenii era concentrat în formula „reunirea populației moldovenești din raioanele RASSM cu populația majoritar compactă a Basarabiei”. Or, varianta ucraineană venea să submineze unitatea teritorială a românilor trecuți cu forța sub autoritatea Kremlinului.

Documentele demonstrează că au existat anumite disensiuni între conducerea URSS și cea a Ucrainei cu privire la hotarele viitoarei RSSM, neînțelegeri care în cele din urmă au fost rezolvate în favoarea Ucrainei. N-au fost incluse în RSSM județele românești Hotin, Cetatea Albă și Ismail cu o populație de 959.115 oameni, din care 272.314 (28,4%) români, iar ucrainenii alcătuiind doar 25,4% (244.017 persoane).

Pentru a-și atinge scopurile expansioniste, conducerea bolșevică a Ucrainei, ca de altfel și cea de la Moscova, a făcut falsuri grosolane. De exemplu, vorbind despre județul Ismail, M. Greciuha, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al RSSU, afirma precum că 33,3% din populație era alcătuită din bulgari și găgăuzi care, „fiind triburi slave”, aveau mai multe lucruri comune în privința modului de viață cu ucrainenii

decât cu moldovenii. În realitate bulgarii și găgăuzii din județul Ismail alcătuiau 18% din locuitori, iar găgăuzii nu sunt de origine slavă.

La nord, ca și la sud, hotarul a fost trasat în mod arbitrar, fără a se ține cont de componența națională a teritoriilor, iar 8 raioane din fosta RASSM, populate cu români, erau trecute fără nici o justificare în componența RSSU.

La 2 august 1940 sesiunea Sovietului Suprem al URSS constituia RSS Moldovenească, deși hotarele noii formațiuni statale nu erau trasate definitiv. Organul suprem de conducere al URSS a adoptat *Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Unionale*, care a fost o creație arbitrară, bazată pe înșelăciune, ipocrizie și ilegalitate. Chiar preambulul legii începea cu un fals: „Venind în întâmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia, ale oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească privind reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și călăuzindu-se de principiul dezvoltării libere a naționalităților...” Faptele demonstrează cu certitudine că inițiativa creării RSSM nu a fost a populației din cele două teritorii menționate; populația nu a făcut o asemenea cerere. La sesiunea Sovietului Suprem din august 1940 a fost prezentă o delegație din 32 de persoane, care ar fi reprezentat populația autohtonă. Membrii delegației basarabene, care aveau statutul de „oaspeți ai Kremlinului”, au fost admiși la lucrările sesiunii numai după ce T. Konstantinov a fost obligat să accepte ca o parte organică a Basarabiei să intre în componența Ucrainei. Începuse gala spectacolelor de umilire a populației românești: delegații au trebuit să „mulțumească” lui I. Stalin pentru cele săvârșite de el: „Trimițându-ne pe noi, fericirii, la Moscova, muncitorii din Basarabia ne-au rugat să vă transmitem că noi, toți ca unul, dorim doar atât: reunirea cât mai grabnică, frățească, cu populația moldovenească”. Ținem să subliniem în mod special, că faimoasa *Constituție stalinistă din 1936* împuternicea Sovietul Suprem să accepte includerea unor noi republici sovietice în componența URSS, dar nu și crearea unor republici noi în teritoriile URSS.

La scurt timp după constituirea RSS Moldovenești a fost delimitată frontiera de est a acesteia, frontieră ce coincide cu cea de astăzi a Republicii Moldova. După proclamarea RSSM, s-a intensificat procesul de comunizare a economiei: au fost naționalizate băncile (6 iulie 1940); a fost naționalizat pământul (15 august 1940); la sate a fost pusă în aplicare politica comunismului de război: 200 mii tone de grâu rechiziționat de la țărani au fost expediate în Germania nazistă, cu care URSS era în perioada „lunii de miere”. Autoritățile comuniste au trecut apoi la colectivizarea pământului naționalizat și împărțirea lui țăranilor: pe data de 15 februarie 1941 existau oficial 29 colhozuri, întrunind 3.629 gospodării cu membrii lor. Asigurarea

populației cu produse alimentare a scăzut brusc: țărani nu mai erau interesați și nu aveau posibilitatea să aducă la oraș produsele muncii lor. Regimul bolșevic a promovat o politică de preturi vădit defavorabilă pentru agricultori. Prețul unui kilogram de carne de porc era de 7 ruble, de carne de pasare (găină) - 9-12 ruble, de ceapă - 2 ruble, porumbul costa 4 ruble pudui (16 kg). În același timp prețul unei perechi de pantaloni de calitate proastă (50% lână) costa 600-700 ruble; o pereche de cizme țărănești - 110 ruble (preturile pentru februarie 1941). În aceeași perioadă, salariul lunar, de exemplu, al unui șef de oficiu poștal era de 265 ruble, al unui poștaș - 120 ruble, un zălier primea 5-6 ruble/zi. Multa lume rămăsese fără lucru și o ducea extrem de greu. Multe mori și fabrici de ulei vegetal fuseseră demontate, iar utilajul transportat peste Nistru. „Lucrările (de demontare - A.P.) erau executate noaptea, tot noaptea erau încărcate mașinăriile în vagoane”, se sublinia într-un raport. La sate lumea stătea în întuneric, gazul lampant lipsea. Deși locuitorilor Basarabiei li s-au eliberat pașapoarte, ei nu puteau să se deplaseze decât cu permise speciale, eliberate de la caz la caz, pe un termen de până la 3 luni. În teritoriile românești anexate sovieticii au instalat un regim sângeros, promovând o politică de teroare față de populația autohtonă. Politică bolșevică de sovietizare a Basarabiei includea și strămutarea forțată a populației, practică aplicată permanent pe întinderile imperiului roșu. Odată cu retragerea armatei și administrației românești, o parte considerabilă a populației din Basarabia s-a refugiat peste Prut. Către sfârșitul lunii octombrie 1940, numărul celor plecați din Basarabia s-a ridicat la peste 100.000 de persoane. Exodul romanilor basarabeni a continuat și în lunile următoare.

La 5 septembrie 1940, guvernul URSS și cel al Germaniei au semnat un acord cu privire la evacuarea germanilor de pe teritoriul Basarabiei și nordului Bucovinei în cel de-al treilea Reich. Au fost strămutați forțat peste 100.000 de germani. Cu ocazia deportării populației germane din Basarabia și nordul Bucovinei, în toamna anului 1940, prin acțiuni ale unor persoane responsabile au fost salvați de urgență bolșevismului peste 5.000 de etnici români, care, datorită bunăvoinței autorităților germane, au fost înregistrați în listele de repatriați germani. Odată cu aceștia, germanii au transportat un număr tot atât de mare de cetățeni români, însă de origine etnică străină (ucraineni, polonezi, cehi etc.). În urma strămutării nemților, românilor, reprezentanților altor grupuri etnice în Germania, statul sovietic a devenit posesor a peste 59 000 ha de pământ, 22.425 case, peste 5.000 cai, circa 16.000 de vite cornute mari etc. - proprietatea persoanelor strămutate.

Basarabia a devenit un obiect de pradă a diferitelor ministere și departamente sovietice. Iată, de exemplu, prin raportul din 27 iulie 1940 al șefului Departamentului Blănuri („*Glav-pușnina*”) din cadrul Comisariatului Poporului pentru Comerțul Exterior, Frolkin, adresat comisarului acestui

minister A. Mikoian, se cerea organizarea gospodăriilor agricole de stat (sovhozurilor) specializate în creșterea oilor caracul. În acest scop se solicita cedarea către departamentul respectiv a 14 406 ha de pământ din Basarabia și nordul Bucovinei.

În conformitate cu decizia Consiliului Comisarilor Poporului și conducerii supreme a partidului bolșevic din 15 ianuarie 1941, regimul sovietic a organizat și o „colonizare internă”: peste 14.000 de hectare de pământ, luate din terenurile agricole lăsate de coloniștii germani, au fost repartizate țăranilor fără sau cu puțin pământ. Decizia prevedea strămutarea a 500 de gospodării colective din raioanele RSSM de pe malul stâng al Nistrului și a 2.000 de gospodării individuale din raioanele basarabene ale RSSM. După acești primi pași de „colonizare internă”, regimul sovietic a trecut la trierea populației basarabene cu scopul lichidării fizice a oricărei rezistențe organizate și conștiente, intimidării populației rămase. La 10 iulie 1940, L. Beria, comisarul poporului al Afacerilor Interne (NKVD), cerea permisiunea președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al URSS V. Molotov, de a mări efectivul forțelor de escortă al Comisariatului de Interne până la 1.910 oameni, în vederea constituirii unui regiment și a unui batalion. Această cerere era motivată de necesitatea de a putea prelua și întări paza pușcăriilor din Basarabia și nordul Bucovinei, de a executa în condiții de siguranță arestarea și escortarea deținuților. Altfel spus, grija cea mare a lui L. Beria era de a întări „baza materială” a aparatului represiv extins în teritoriul românesc, dintre Prut și Nistru, cotropită de sovietici.

Organele represive ale URSS (comisariatul de interne, cel al securității - poliția secretă bolșevică) au pregătit deportarea în masă a „elementelor” antisovietice. Dar nu numai atât. Ele au arestat, maltratată și omorât în chinuri groaznice mulți oameni pașnici, găsiți de către sovietici a fi „vinovați” că nu erau și ei proletari în cel mai prost înțeles al acestui cuvânt, de „pauper”. Așa cum au subliniat autorii studiului *Basarabia dezrobită Drepturi istorice Nelegiuiri bolșevice Înfăptuiri românești* publicat în 1942, teroarea a fost „instrumentul de căpetenie pus în mâna conducătorilor regimului (bolșevic - A.P.)”. Revoluțiile întotdeauna au aplicat teroarea, „regimul sovietic însă a întrecut cu mult în sălbăticie, în perversitate și sadism tot ceea ce au făptuit mișcările teroriste cunoscute până acum în istoric”. Autorii acestui important studiu au constatat că „întreg pământul Basarabiei a fost semănat cu mii de cadavre ale românilor care își țineau legea și sufletul nevândute”. Ei au adus câteva exemple ale crimelor săvârșite de bandele bolșevice (la Orhei, Cetatea Albă, județul Cahul). Materialele din arhive completează mult acest tablou apocaliptic. De exemplu, mai târziu, conducerea românească a Guvernământului Basarabiei raporta Președinției Consiliului de Miniștri (la 16 octombrie 1941) despre săpăturile în beciul localului din str. General Voitoianu, nr. 25 din Ismail.

fost sediu al NKVD-ului local, unde s-au găsit cadavrele a 5 bărbați între 45-60 de ani și a unei femei de 22-23 de ani. În raport se menționează: „Cadavrele au fost îngropate cu capul în jos, legate cu mâinile la spate și la ochi. Din expertiza făcută s-a stabilit că sunt îngropați de aproximativ 7-8 luni. Cadavrele prezintă arsuri pe corp, deducându-se că au fost stropiți cu vitriol (acid - A.P) . Populația a venit în pelerinaj compact, crezând că va identifica vreun membru al familiilor, dispărut sub ocupația bolșevică. Până în prezent nu s-a putut identifica nici un cadavru. Din partea poliției și garnizoanei locale s-au luat măsuri de menținere a ordinii”.

În septembrie 1941, „în partea din fund a curții fostului local al Consulatului italian din Chișinău, strada Viilor, nr. 97, devenit în timpul regimului de ocupație sovietic sediul central al NKVD-ului local, în prezent distrus complet, într-un loc acoperit cu scânduri înalte s-au descoperit două gropi mari și altele mai mici, în care au fost îngropate ultimele victime ale NKVD”. În subteranele Palatului Mitropolitan din Chișinău, unde s-a aflat Consistoriul bisericesc și fabrica de lumânări și unde sovieticii au avut secția de spionaj a NKVD-ului, s-au descoperit mai multe celule individuale, unde fuseseră deținute cele mai suspecte și mai importante persoane care trebuiau să fie interogate cu o grijă deosebită. În același local, s-au găsit instrumente speciale de tortură: se folosea îndeosebi curentul electric, în retragere sovieticii au încercat să distrugă aceste instalații, însă ele au rămas în măsură de a fi reconstituite. Într-o dare de seamă a poliției din Orhei se menționa că încă de la ocuparea orașului de către trupele sovietice s-a început adevărata teroare contra populației pașnice din localitate. Arestări nemotivate sau condamnări siluite ce au culminat cu deportările în Siberia au fost acte prin care au excelat bolșevicii. Autoritățile bolșevice au trimis în Siberia copii nevinovați, între 12-20 ani, acuzați că ar fi răspândit manifeste naționaliste, că sunt „rămășițe” ale fostului regim românesc burghez și cuzist, de a căror soartă nu s-a mai știut nimic. În documentele din arhive s-a păstrat cazul de la Școala nr. 2 cu predarea în limba română și cel de la Școala Pedagogică, unde un cerc de elevi s-a manifestat loial față de statul român. Ei au redactat un manifest, pe care l-au lipit pe ușa fostului liceu de băieți, și pe care era scris: „Ne-am săturat de regimul și pâinea sovietică, vrem pâinea românească, jos Stalin și bolșevismul, sus românismul legionar, jos NKVD-ul, sus Siguranța română!”.

În februarie 1941 Sesiunea Sovietului Suprem al RSSM a aprobat Constituția noii republici, croite pe teritorii românești. „Legea fundamentală” era o copie fidelă a Constituției RASSM cu unele completări, bazate pe noile realități. Statul recent creat era proclamat că fiind „socialist, al muncitorilor și țăranilor”, iar baza politică o formau sovietele (consiliile) deputaților truditorilor, „care s-au întărit în rezultatul răsturnării puterii moșierilor și capitaliștilor și a stabilirii dictaturii proletariatului”. Totuși,

conducerea de la Kremlin nu a avut încredere în cea de la Chișinău. Astfel se explică faptul instituirii unui organ extra-legal, numit „împuternicitul CC al PC(b) din URSS și al CCP al Uniunii RSS”. Prin hotărârea din 7 mai 1941 a CC al PC(b) din URSS, S. Goglidze a fost desemnat „împuternicitul CC al PC(b) și al CCP al URSS în RSS Moldovenească”. Deja la 31 mai 1941, S. Goglidze a trimis lui I. Stalin o „Rugămintă” (rus.: „*Prosiiba*”) în care relatează că în Basarabia au activat multe partide și organizații burgheze. După „reunirea” Basarabiei cu URSS, conducerile acestor formațiuni politice s-au refugiat în România. Rămășițele (rus.: „*ostatki*”) acestor partide și organizații, fiind susținute activ de serviciile românești de spionaj, și-au intensificat activitatea antisovietică. S. Goglidze se referea în continuare la datele Comisariatului Securității de Stat al RSSM (NKGB), conform cărora Garda de Fier din România ar fi fost organizația cea mai bine pregătită pentru munca ilegală, ar fi avut cadre de teroriști uniți în grupuri speciale. Aceste „cadre” s-ar fi activizat, ar fi încercat să stabilească legături cu centrele legionare din România, dar au fost depistate la timp de NKGB-ul din Chișinău. Același document menționa că printre forțele ostile față de puterea sovietică, extinsă asupra teritoriului pruto-nistean, ar fi fost Partidul Național-Creștin (cuziștii) și Partidul Național-Țărănesc. În categoria „elementele antisovietice” au mai fost incluși „moșierii”, „comercianții”, „poliștii și jandarmii”, „albgardiștii”, „primarii”, „refugiații din URSS” și alte „elemente sociale străine”. În legătură cu activizarea acestor „elemente”, S. Goglidze „roagă” să fie strămutate în regiunile îndepărtate (de nord și est) ale URSS 5 000 de familii, după cum urmează: activiști ai partidelor politice burgheze românești - 980 persoane (capi de familii); moșieri - 137 persoane; poliști și jandarmi - 440 persoane; ofițeri ai armatei albe - 285 persoane; ofițeri ai armatei țariste cu activitate antisovietică - 83 persoane; ofițeri ai armatei române cu activitate antisovietică - 64 persoane; mari comercianți - 1.948 persoane; posesori ai unor importante imobile - 411 persoane; primari - 652 persoane”.

Documentul citat mai sus demonstrează că forțele de interne și cele ale securității sovietice realizaseră deja trierea populației basarabene și la venirea lui S. Goglidze totul era pregătit pentru deportarea „elementelor” periculoase. Ca baza „juridică” a strămutării basarabenilor a servit *Regulamentul cu privire la modul de aplicare a deportării față de unele categorii de criminali*, aprobat în mai 1941. La 7 iunie 1941, NKGB al RSS Moldovenești a cerut 1.315 vagoane pentru trimiterea a 85.000 de basarabeni în regiunile Aktiubinsk, Cazahă de Sud, Karaganda, Kustanai, Kzyl-Orda, Novo-Sibirsk ș.a.

Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 (ora 2:30). Conform unor date, desigur incomplete, organele sovietice represive au reușit să strămute (până la 22 iunie 1941) peste 22.000 de

oameni. Deportările s-au făcut în mare grabă și în condiții îngrozitoare. Deciziile de a strămuta familiile celor vizați erau scrise cu creionul, nu aveau semnăturile și ștampilele organelor împuternicite. Chiar de la început, aceste fărădelegi au luat unele forme sălbatice. În vagoane, destinate transportului de vite, au fost aruncate jertfele acestor acte de tiranie: femei gravide, cu copii mici (numai pentru faptul că soții lor au făcut serviciul militar în armata română); mici negustori, considerați „comercianți și elemente sociale străine”; studenți, absolvenți ale școlilor (sovietice!), abia ieșiți de la balul de absolvire (lără a fi anunțați părinții), invalizi etc.

Așa a început calvarul celor peste 22.000 de basarabeni deportați de puterea sovietică. Războiul germano-sovietic a pus capăt acestei politici demente a unui stat-criminal față de populația pașnică a unei provincii răpite.

La 6 septembrie 1939 România a declarat că păstrează neutralitatea față de războiul declanșat de Germania împotriva Poloniei. Mai mult, din cauza cotozirii Poloniei de către Hitler și Stalin, în România s-au refugiat parte din populație, bine primită de români. Împotriva dorinței lui Hitler, tezaurul de aur al Băncii Naționale a Poloniei a scăpat de a fi capturat datorită evacuării prin România spre Londra. Această stare de neutralitate a fost păstrată până la 28 iunie 1940, când, în înțelegere cu Germania, URSS a cucerit teritorii românești: Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, insule de la Gurile Dunării. Astfel, statutul României a fost schimbat: din țară neutră ea a devenit non-beligerantă. Regimul terorist sovietic a modelat noile teritorii cucerite după propria înfățișare: proprietatea privată a fost lichidată devenind a „statului”, administrația venită cu tancurile sovietice avea o pregătire profesională și o cultura generală sub orice nivel.

Constituirea RSS Moldovenești s-a făcut arbitrar, lără a consulta populația românească, autohtonă și majoritară: hotarele noii „republici” au fost trasate, ținându-se cont numai de interesele geopolitice ale URSS și de ambițiile „tevarășilor” ucraineni. Noua împărțire administrativă a Basarabiei a divizat populația românească în diverse republici, fiind supusă ucrainizării sau rusificării forțate.

Deși raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța a îngrijorat populația acestor teritorii, totuși o parte a reprezentanților etniilor conlocuitoare, în special ucraineni, a salutat venirea forțelor militare sovietice, solidizându-se cu acest act agresiv al bolșevicilor. Agentura filo-sovietică din Basarabia și Bucovina a netezit parțial calea invadatorului, ultimul folosind-o în funcții inferioare, ca instrument de exercitare a administrației sale.

În acest tragic an în Basarabia s-a aplicat din plin politica de strămutare forțată a populației. Coloniștii germani au fost ridicați și expediați în Germania fascistă. Pe locurile părăsite sovieticii au adus ucraineni și polonezi din regiunile de est ale Poloniei, care nu mai exista ca

stat pe harta politică a Europei de atunci. Profitând de plecarea germanilor, împreună cu ei au fugit și mulți români basarabeni, precum și persoane de alte etnii, cetățeni ai României.

Organele represive sovietice au făcut în scurt timp trierea populației după criterii „de clasă”: toate „elementele” considerate ostile proletariatului (citește - regimului sovietic) au fost pregătite pentru deportare în regiunile de nord și de est ale URSS. Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Conform datelor existente, bolșevicii au reușit să trimită în Siberia 22.000 de oameni („planul” prevedea initial expedierea a 85.000 de oameni nevinovați).

4. Basarabia în anii Războiului antisovietic (1941-1944)

Conducerea de la Kremlin nu avea de gând să se limiteze doar la teritoriile cotoșite în anii 1939-1940. Ca în cazul oricărui imperiu, ea năzuia la noi cuceriri de țări și popoare, de aceea se pregătea intens pentru un nou război de agresiune în Europa. Către 15 mai 1941, URSS avea elaborat un plan de război de ofensivă împotriva Germaniei și a potențialilor ei aliați, printre care România era evidențiată în mod special. Termenul limită al începerii acțiunilor militare urma a fi data de 6 iulie 1941. Dar, prin declanșarea, la 22 iunie, a operațiunii militare numită „Barbarossa”, Hitler a anticipat invazia spre vest a sovieticilor, fapt ce a produs un puternic șoc asupra conducerii de vârf a URSS.

Profitând de noua conjunctură politico-militară, fiind și ocupată de armata germană, la 22 iunie 1941, România pornește lupta de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei, ocupate de Armata Roșie în vara anului 1940, încadrându-se într-un război „dorit de toate păturile sociale ale țării. Războiul purtat de România împotriva URSS a avut, „de la un capăt la altul (22 iunie 1941 – 23 august 1944) un caracter drept și național”.

În condițiile începerii războiului, regimul-marionetă comunist de la Chișinău a continuat traducerea în practică a tuturor indicațiilor primite de la Kremlin, „dezvoltându-le creator”. Astfel, imediat după cuvântarea rostită de ministrul V. Molotov la radio, pe 22 iunie 1941, conducerea bolșevică din RSSM a adoptat o hotărâre prin care obliga organele de partid și sovietice să asigure în rândurile comuniștilor și membrilor administrațiilor locale „o deplină unanimitate și o executare întocmai a obiectivelor funcționale”. Sunt demne de reținut sarcinile puse în fața organizațiilor de construire și reparare a drumurilor, care au fost obligate să mențină în bună stare șoselele și să asigure repararea lor în caz de stricăciuni. Este o dovadă în plus a faptului că nu pentru un război de apărare se pregătise conducerea sovietică, ci pentru unul de ofensivă: dacă ar fi fost preocupată de apărare, indicațiile ar fi fost tocmai inverse - de distrugere a drumurilor.

Caracterul războiului, impus de Adolf Hitler fiind altul decât acela la care se așteptau sovieticii, a determinat conducerea de la Kremlin să adopte tactica „pământului ars”. La 29 iunie 1941, I. Stalin și V. Molotov au semnat o directivă prin care, după o scurtă caracterizare a războiului ce începuse împotriva URSS, se cerea organelor de partid și de stat, între altele: „...În cazul retragerii forțate a unităților Armatei Roșii a trimite în regiunile din interiorul Uniunii Sovietice - A.P.] tot materialul rulant, a face să nu rămână nici o locomotivă, nici un vagon; a nu lăsa dușmanului nici un kilogram de pâine, nici un litru de carburanți (...) Toate bunurile de preț, inclusiv metalele neferoase, grâul și combustibilul, ce nu pot fi evacuate, urmează a fi nimicite necondiționat”.

Primind directivele Moscovei, capii administrației din Chișinău au elaborat un document strict secret, în care detaliau acțiunile de distrugerea bunurilor materiale de pe teritoriul ce-l stăpâneau temporar. Secretarii organizațiilor de partid comunist din județele, orașele și raioanele RSS Moldovenești și președinții comitetelor executive au primit următorul ordin: toate rezervele de grâu și alimente, de fân și alte furaje, care din anumite cauze nu puteau fi transportate în regiunile interne ale URSS, să fie nimicite. Culturile cerealiere și cele de plante oleaginoase, rezervele de alimente, ce se găseau în depozite de lemn, „să fie stropite cu benzină sau gaz lampant și să li se dea foc”. Aceleași culturi, (indică în continuare documentul), dar depozitate în încăperi ignifuge - depozite din cărămizi, elevatoare și uscătorii - să fie nimicite pe calea aruncării lor în aer.

În continuare activiștii de partid urmau să efectueze următoarele acțiuni: tot utilajul tehnic inflamabil (saci, selectoare de cereale, cântare etc.) vor fi concentrate în partide mici, comode pentru distrugerea lor deplină; bunurile materiale ce nu se supun arderii, cum ar fi, de pildă, motoarele, propulsoarele etc., vor fi aduse în stare de inutilitate pe calea distrugerii; pieile brute, pielicelele de miei, blănurile colectate care ard greu, vor fi stropite cu acid sulfuric sau altă substanță ce va duce la deteriorarea și nimicirea acestei materii prime de valoare.

Pentru înfăptuirea politicii „pământului ars”, autoritățile sovietice din Chișinău au desemnat anumite persoane responsabile. Acestea erau directorii sau directorii-adjuncți ai centrelor de colectare a cerealelor. Din 46 directori sau directori-adjuncți însărcinați să distrugă obiectivele pe care le conduceau, 41 erau membri sau membri supleanți ai partidului bolșevic, doi erau membri ai Uniunii Tineretului Comunist (UTC) și doar trei inși - fără de partid. Directorii a 13 mori - 11 dintre ei - membri ai partidului bolșevic, 1 membru al UTC, unul fără de partid - au primit ordin să distrugă utilajele. Aceeași sarcină a fost pusă și în fața directorilor centrelor de colectare a fânului (8 centre) și ai celor de colectare a pieilor (29 la număr).

Documentul indica obiectivele ce stăteau în fața lucrătorilor responsabili ai depozitelor de carburanți, și anume: „1. Toate dosarele depozitelor de carburanți vor fi arse pe foc; 2. Combustibilul și alte produse care nu vor putea fi evacuate vor fi nimicite, iar utilajul depozitelor de petrol distrus, fapt pentru care: a) vor fi răsucite cumpenele [stațiilor de alimentare cu petrol-A.P.]; b) obturatoarele vor fi distruse cu ranga, conductele exterioare vor fi aruncate în aer, colurile burlanelor de fier subterane vor fi astupate cu nisip și bătute cu cepuri de lemn cât mai adânc, pentru ca inamicul să nu le poată folosi pentru satisfacerea necesităților lui; c) produsele petroliere aflate în ambalaj, adică: diferite uleiuri, combustibilul, unsoarea consistentă, ambalajul deșert în stare bună atât cel din metal, cât și cel de lemn, vor fi adunate lângă principalele rezervoare, vor fi așezate înăuntrul îndiguirii și, în caz de necesitate, vor fi deschise robinetele de scurgere a rezervoarelor și li se va da foc. În cazul în care este posibilă aruncarea în aer a rezervoarelor, este necesar ca în partea de sus a fundamentelor să fie așezat materialul explozibil din 2-3 părți; d) încăperilor cu pompe și cele de locuit, care sunt ușor inflamabile, li se va da foc, stropindu-le în prealabil cu benzină sau gaz lampant, iar cele ignifuge - vor fi aruncate în aer”. Pentru executarea acestor ordine inumane au fost numiți responsabili, între ei - Zelinski, Frolov, Buracenco, Psearovski, Juravliov, Șilov etc., în total nouă „tovarăși”. toți membri ai partidului bolșevic, cu două excepții: unul era membru al UTC și altul era fără de partid.

Documentul enumera bunurile materiale ce urmau a fi evacuate în interiorul URSS. Era vorba de grâu și alte produse agricole, vite cornute mari și cai (mânate din colhozuri, gospodării agricole de stat și cooperative agricole), metale neferoase, tractoare, automobile, motoare (inclusiv pentru combine), strunguri și instrumente; aparate electrice de sudat, generatoare, cisterne și butoaie; piese de rezervă; utilajul de preț al laboratoarelor din instituțiile de învățământ superior, aparate medicale și medicamente, produse vinicole etc.

Autoritățile din Chișinău indicau modul de evacuare a bunurilor materiale, punctele de trecere peste Nistru (Otaci, Soroca, Rezina, Criuleni, Tighina) și în continuare itinerarul după trecerea fluxului: Balta, Pervomaisk, Kirovograd. Autorii documentului au subliniat de nenumărate ori că în caz de retragere a unităților Armatei Roșii și de imposibilitate de evacuare a bunurilor materiale, acestea urmau a fi supuse în mod obligatoriu distrugerii și deteriorării. „Trebuie să fie supus nimicirii întregul inventar remorcabil al tractoarelor: semănătoare, cultivatoare, mașini de recoltat, treierătoare, combine fără motoare, aparate de stropit etc. Materialul lemnos aflat la SMT [Stațiunile de mașini și tractoare - A.P.] și la depozite va fi incendiat. Atelierele SMT, depozitele și morile vor fi distruse prin aruncarea în aer sau li se va da foc. Grâul necosit și cel din stoguri va fi incendiat”.

Documentul obliga pe secretarii de partid din teritoriu să numească persoane responsabile pentru evacuarea bunurilor materiale din Basarabia, precum și efectuarea unor lucrări pregătitoare, cum ar fi, de exemplu, inventarierea rapidă a valorilor materiale supuse evacuării: pregătirea mijloacelor de transport, a rezervelor de carburanți pentru întreg itinerarul, a furajului pentru vite etc.. Pentru distrugerea bunurilor materiale, ce nu puteau fi ridicate, documentul cerea să fie oameni „destul de bine verificați, curajoși, fermi și capabili să respecte secretele de stat”. Lucrătorii de partid și sovietici, responsabili în orașe și raioane, au fost obligați să dea instrucțiuni „tovarășilor de încredere”, adică teroriștilor lăsați pe teren în urma retragerii Armatei Roșii; s-a atras atenția ca aceștia din urmă să dispună de rezerve de materiale ușor inflamabile: câlți impregnați cu ulci, sticle cu gaz lampant, benzină etc. „Odată cu retragerea Armatei Roșii, clădirile întreprinderilor, ale punctelor de legătură telefonică, morile, fabricile de vinuri, punctele de prelucrare a strugurilor etc., care prezintă o valoare importantă economică și industrială, vor fi distruse”. Ordinul-directivă era semnat de secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova, Borodin, și de președintele Consiliului Comisarilor Poporului din RSSM Konstantinov.

Aceste planuri criminale de distrugere a bunurilor materiale **ce nu le aparțineau de drept** au fost elaborate de autoritățile sovietice la Chișinău, când Armata Română, alături de cea germană, a anticipat cu câteva săptămâni atacul bolșevic asupra României și Germaniei. Nefiind pregătită pentru apărare, Armata Roșie a fost nevoită să se retragă în mare dezordine, înaintarea rapidă a forțelor germano-române a împiedicat, în mare măsură, realizarea planurilor banditești ale stalinistilor. Și totuși, aceștia au reușit să facă mari distrugeri și daune. Deosebit de mult a avut de suferit Chișinăul: la ordinul autorităților bolșevice orașenii au fost obligați să părăsească orașul; magazine, case particulare, depozite etc. au fost jefuite; edificiile și case au fost minate și aruncate în aer. La retragere, autoritățile bolșevice și adepții lor au distrus și alte localități ale Basarabiei. Astfel, evacuarea orașului Orhei și retragerea în haos a armatelor sovietice a început la 6 iulie 1941. Concomitent cu aceasta, în conformitate cu dispozițiunile ordonate de criminalul Stalin (sute de mii de ruși au fost împușcați prin ordinele sale), s-au constituit echipe pentru pregătirea materialelor inflamabile și explozibile în fiecare instituție; și în dimineața zilei de 13 iulie 1941 incendiul a izbucnit în toate instituțiile și clădirile particulare, prefăcând în scrum aproape o treime din oraș. Înainte de a se da foc orașului, s-au luat măsuri de distrugere a tot ce ar fi putut interesa siguranța română. S-au distrus depozite de aprovizionare, fortificațiile militare, ateliere, fabrici, uzine, întreprinderi comerciale.

Din constatările făcute de organele polițienești românești la eliberarea Basarabiei, prezintă interes cele făcute de poliția de la Cahul. În această localitate urbană au rămas numeroase depozite cu diverse bunuri materiale (faină, cereale, brânză, săpun, pește sărat, sare, sârmă, lenne, cărbune de pământ, armament, muniții etc.) în cantități mari, fără ca să fie luate măsuri de evacuare. Toată atenția și grija autorităților bolșevice fusesse concentrată numai pentru satisfacerea intereselor proprii, adică jafuri și însușirea obiectelor pentru uzul personal. Spiritul antiuman al puterii sovietice se confirma și prin faptele criminale de otrăvire a fântânilor (în sudul Basarabiei, dar și la intrarea în Chișinău). Întărirea rapidă a forțelor româno-germane a curmat această acțiune teroristă, agenții NKVD-ului fiind prinși și învinși Curții Marțiale. Deja în toiul luptelor pentru eliberarea Basarabiei de bolșevism, la 3 iulie 1941, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, profesorul Mihai A. Antonescu, a expus, în cadrul unei conferințe ținute în incinta Ministerului de Interne, proiectul organizării celor două provincii românești - Basarabia și Bucovina - expresie a „suveranității statului român în aceste teritorii”. În fața administrației ce urma să sosească în Basarabia a fost pusă sarcina organizării producției, valorificării recoltei, aprovizionării populației cu produse alimentare, combustibil etc. „Printre primele acte administrative pe care le va întreprinde guvernul, (a subliniat profesorul M. Antonescu), va fi stabilirea unui inventar general al bunurilor, a unui recensământ al populației și al proprietății.”

Programul guvernamental prevedea o nouă organizare administrativă a Basarabiei, printre care și crearea unui nou județ, în sudul provinciei, deoarece județele Ismail și Cetatea Albă aveau întinderi teritoriale prea mari pentru o administrație eficientă. Adresându-se celor trimiși să înfăptuiască în Basarabia și Bucovina noua așezare administrativă românească, profesorul M. Antonescu le atrăgea atenția că „rezultatele ce se vor învrednici să adune prin strădania lor, vor fi folosite la reforma administrației din întreaga Tară, pe care o pregătește Generalul [Ion Antonescu - A.P.]. Așa cum au subliniat istoricii Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, conducerea antonesciană „a dorit să experimenteze un nou model de organizare și administrare a teritoriului, opus celui creat de regimul de autoritate al regelui Carol al II-lea, bazat pe un puternic centralism. Modelul urma să se introducă ulterior pe tot cuprinsul țării. Aceste provincii trebuiau să devină „un șantier de lucru și muncă pentru a dovedi ceea ce în decursul vremurilor s-ar fi putut realiza și nu s-a realizat”. Se urmărea de fapt „desfăcerea vechiului centralism în unități administrative de sine stătătoare” cu viață proprie, în care rolul de bază să-l aibă comuna, cu buget de venituri și cheltuieli”.

Așadar, deja în toiul luptelor pentru Basarabia a fost proiectat un program de activitate a administrației românești, în momentul în care va reveni în provincie. Pe parcurs, au fost formulate alte sarcini, determinate de situația concretă din teritorii, ele fiind reeșalonate, concretizate.

La 7 iulie 1941, Ion Antonescu s-a adresat basarabenilor cu o proclamație în care menționa că datorită vitejiei ostașilor români a fost spulberată cotropirea sălbatică a celor ce i-au ținut în robie și au răspândit pe pământul nostru românesc moartea și focul. Generalul Ion Antonescu a luat decizia ca el însuși să se ocupe direct de conducerea Basarabiei și Bucovinei. Conducătorul Statului Român i-a îndemnat pe basarabeni ca prin disciplină, prin ordine, prin muncă să pășească în marșul învierii naționale. La 23 iulie 1941, Conducătorul Statului, Ion Antonescu, l-a numit pe generalul Constantin Gh. Voiculescu în funcția de „împuternicit al Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei”. Generalul Ion Antonescu a interzis oricăror structuri de stat de la București să se amestece în conducerea și administrarea provinciilor. Personalul administrativ, economic, financiar etc., trimis în provincii, depindea doar de împuternicirii generalului Ion Antonescu. Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu a soluționat problema refugiaților basarabeni și bucovineni, a promis basarabenilor că Guvernul României va finanța refacerea tuturor clădirilor publice distruse de sovietici la retragerea din Chișinău, a menționat că administrarea în Basarabia și Bucovina va cădea deocamdată în sarcina armatei și a prefecților și primarilor numiți dintre primii pretori și dintre inspectorii generali administrativi sau dintre ofițerii disponibilizați pentru primării, între acești pretori, prim-pretori și inspectorii generali, erau foarte mulți basarabeni. „Toți cei care cereau funcțiuni, fiind în același timp basarabeni și funcționari în altă parte, dacă au avut note calificative bune și au fost prețuiți pentru calitățile lor profesionale, toți au plecat în Basarabia și Bucovina”, afirma Mihai Antonescu. Tot atunci el le-a cerut românilor basarabeni concursul pentru a se implica în procesul organizării în condiții cât mai bune a administrării Basarabiei. Totodată, ei au fost rugați să ajute autoritățile centrale și în vederea organizării Transnistriei.

Către sfârșitul lunii iulie 1941, armatele române au izgonit forțele militare și administrația civilă sovietică de ocupație, în localitățile eliberate au reintrat în activitate organele de conducere românești. Astfel, la începutul lunii iulie, structurile Ministerului Afacerilor Interne au început să activeze la Ungheni, iar la 20 iulie a plecat din Iași spre Chișinău administrația municipiului în frunte cu primarul, colonel A. Dobjanschi, unde ea a ajuns după câteva zile. Spre sfârșitul lunii iulie 1941, toți prefecții, pretorii și notarii au fost la posturile lor.

Populația, în majoritate, a întâmpinat administrația românească cu încredere, bucurie și căldură, aceleași sentimente manifestând și pentru armata română și cea germană eliberatoare, așa cum se sublinia într-un raport al Comisariatului Ungheni către Chestura Poliției Iași. Pe zidurile caselor, pe străzile în ruină și pe la diferite locuri publice se puteau vedea diverse afișe și placarde, între care: „Trăiască armata română și germană!”,

„Trăiască România și Germania!”, „Jurăm să nu ne mai despărțim de mama noastră România!”, „Dumnezeu să aibă România în paza și grija sa!”, „Jos Rusia Criminală Sovietică!” și altele. Locuitorii din Soroca, Orhei, Ismail, din alte localități și-au manifestat sincer satisfacția pentru că au scăpat de regimul sovietic de ocupație. De exemplu, subinspectorul de poliție, maiorul Victor Voiculescu, din Ismail relatează: „Populația ne-a primit foarte frumos, manifestându-și bucuria la vederea noastră”. A existat, însă, și o pătură subțire de nemulțumiți de revenirea administrației românești în Basarabia. Este vorba de slugoii bolșevicilor, cărora li s-au luat drepturile de odinioară.

Împuternicitul Conducătorului statului, generalul Constantin Gh. Voiculescu a elaborat și a decretat prin Ordonanța nr. 1 și Decizia nr. 799 privind principiile generale de organizare a Basarabiei. Provincia devenea persoană juridică, condusă și administrată de Împuternicitul generalului Ion Antonescu – șef ierarhic al tuturor administrațiilor de stat și locale: el numea, avansa și licenția funcționarii publici de toate categoriile până la șef de serviciu inclusiv. Secretarul general [al Guvernământului -- *A.P.*], directorii și subdirectorii se numeau, la propunerea împuternicitului, prin decret. El exercita puterea asupra tuturor funcționarilor din provincie.

Administrarea provinciei se constituia pe direcții. Prefectul era șeful tuturor serviciilor din județ, precum și șeful poliției, având sub ordinele sale pe comandantul Legiunii de jandarmi și pe șefii polițiilor din comunele urbane. El era șeful ierarhic al prim-pretorilor din județul său. Era organ de control și instanță de reformare a hotărârilor date de prim-pretori, afară de cele ce rezultau din atribuțiile de tutelă. El era ajutat în exercitarea atribuțiilor sale de un subprefect, căruia îi dădea atribuțiuni delegate și care îl înlocuia de drept în lipsa.

Plasa (un gen de raion mai mic) era condusă de un prim-pretor ajutat de un pretor. Primul era reprezentantul puterii de stat în plasă și în această calitate era șeful tuturor serviciilor din plasă și anume: agricol, silvic, sanitar, veterinar, tehnic, financiar și școlar. El era șeful poliției din plasa și avea sub ordinele sale jandarmeria. El era organ de control și tutela pentru comunele urbane nereședință și comunele rurale. El aplica, în prima instanță, sancțiunile la toate contravențiile de ordin administrativ și polițienesc. Era organ de reformare a hotărârilor date de primar. Până la numirea primarilor, notarul comunal gira administrația comunală.

Ordonanța a fost emisă la 25 iulie 1941 și a intrat în vigoare în ziua publicării. În conformitate cu Decizia nr. 799. Administrația Centrală a Provinciei Basarabia urma să aibă la bază nouă direcții în care se încadrau inspectoratele existente și serviciile desconcentrate ale diferitelor ministere, în afara celor supuse Ministerului de Interne. În structura organizațională a Basarabiei, propusă de C. Gh. Voiculescu, prefecturile aveau în frunte un prefect ajutat de un subprefect și o cancelarie cu cinci funcționari. Plasa

urma să aibă un prim-pretor, un pretor și o cancelarie cu patru funcționari administrativi, plus funcționarii de specialitate. Organizarea administrației de plasă s-a făcut pe zece oficii constituind o singură autoritate sub conducerea prim-pretorului.

Activitatea administrației civilo-militare românești din Basarabia a fost determinată de condițiile reale ale momentului. Prin Decretul-lege nr. 637 din 9 iulie 1941, toate depozitele și materialele de orice natură, lăsate prin retragerea trupelor sovietice, au fost declarate proprietatea Statului Român. Măsura a fost dictată de necesitatea sistării grabnice a jafurilor și prădăciunilor acestor bunuri materiale. Persoanele care aveau cunoștință sau posedau bunuri și depozite, armament sau muniții erau obligate în 24 de ore de la publicarea Decretului-lege să le predea autorităților românești. Articolul 3 prevedea pedeapsa cu moartea în cazurile de nerespectare a dispozițiilor Decretului-lege, de atacare a soldaților români și germani, sau a populației civile etc.

La vremuri de război, măsuri excepționale. Pe baza prevederilor Decretului-lege nr. 637, împuternicitul generalului Ion Antonescu pentru administrarea Basarabiei, prin Ordonanța nr. 2 din 18 iulie 1941, lua sub controlul Casei Autonome a Monopolurilor toate cantitățile de tutun în foi, tutun tăiat în pachete, țigarete, țigări de foi, chibriturile, brichetele, cărțile de joc etc. Statul pune, de asemenea, sub controlul său, extragerea și vânzarea sării.

Intr-un teritoriu național, lipsit de monedă națională, așa cum se prezenta Basarabia imediat după eliberare, cel dintâi simbol al stăpânirii legale, după drapel, trebuie să fie moneda. Unificarea monetară trebuia înfăptuită rapid. În acest scop Banca Națională a României (BNR) a semnat, la 8 iulie 1941, cu Ministerul Finanțelor o convenție prin care BNR acorda statului, în vederea retragerii rublelor, un împrumut de 1 miliard de lei, obligându-se să facă operațiunile de schimbare. Chiar în urma armatelor, BNR a trimis cu mijloace proprii circa 200 de funcționari, un mic stat major format din personalul superior pentru organizare și supraveghere, personalul tehnic și auxiliar. În zece centre urbane - Cernăuți, Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Chișinău, Cahul, Ismail, Tighina și Cetatea Albă au fost înființate 57 oficii de schimbare a rublelor. Operațiunile de schimbare a rublelor au durat aproximativ o lună și jumătate și au totalizat astfel: 127.589 români au preschimbat 65.573.767 ruble; 9.198 evrei au preschimbat 14.646.710 ruble; 70.073 alte naționalități - respectiv 42.736.721 ruble. Deci, 206.860 persoane în total au preschimbat 122.957.198 ruble. Schimbul s-a făcut la cursul de 1 leu pentru 1 rublă. Suma maximă admisă a fost la început 24.000 ruble, reducându-se apoi la 10.000, excluși fiind de la schimb militarii și autoritățile. Ion Antonescu a modificat cursul de schimb, stabilind 1 rublă pentru 5 lei, pentru a favoriza țărănimea în această operațiune. BNR a realizat și alte măsuri, privind asigurarea populației cu monedă națională, a extins rețeaua de sedii etc. Între alte măsuri de primă importanță, luate de

autoritățile civilo-militare din Basarabia, au fost stabilirea unor prețuri fixe la mărfurile industriale și agricole, reorganizarea comerțului, aprovizionarea populației cu produsele alimentare cele mai necesare (zahăr, orez etc.), și cu cele industriale (săpun de rufe, sticlă de geamuri și pentru lămpi, încălțăminte, piele etc.). Organele competente au intrat în posesia unor instrucțiuni ale NKVD privind organizarea detașamentelor de teroriști, care să realizeze diversiuni, incendieri, asasinări etc. Curând toate persoanele, nominalizate de sovietici în Basarabia, au fost reținute.

La sfârșitul lunii august 1941, la Tighina, a avut loc un consiliu prezidat de mareșalul Ion Antonescu. La ședință au luat parte Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, generalul Nicolae Stoenescu, ministrul de Finanțe, Ion C. Marinescu, ministrul Economiei Naționale, generalul Radu Rosetti, ministrul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, precum și împuterniciii mareșalului Ion Antonescu în Basarabia și Bucovina. În cadrul ședinței a fost discutată problema organizării administrative a provinciilor dezrobite și statutul juridic și administrativ al Basarabiei și Bucovinei.

În rezultat, la 3 septembrie 1941, a fost emis Decretul-lege nr. 790 *Pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei*. Acest document important determina componența administrației celor două provincii eliberate, definea împuternicirile guvernatorilor provinciilor, delimita funcțiile organelor puterii provinciale și ale puterii centrale, inclusiv ale poliției și siguranței statului, jandarmeriei, învățământului superior, căilor ferate, porturilor etc. Decretul-lege împărțea administrativ Basarabia (și Bucovina) în județe, plase, comune, ultimele fiind persoane juridice cu bugetul lor propriu.

Ceva mai târziu, la 30 ianuarie 1942, guvernatorul Basarabiei, în temeiul articolului 18 din Decretul-lege, prin Ordonanța nr. 19, a împărțit județele provinciei pe plase și comune. De pildă, județul Bălți avea următoarele plase: Bălți, Cornești, Fălești, Glodeni, Râșcani; județul Cahul - plasele Cantemir, Ion Voievod, Ștefan cel Mare, Traian etc.

Decretul-lege obliga directorii (șefii directoratelor) să rezolve toate problemele de ordin local. Nici o plângere, indica art. 8, nu se va putea adresa ministerelor din București, în materiile de competența directoratelor provinciilor. Plângerile adresate din eroare acestor ministere se vor trimite autorităților competente din provincie, care singure au dreptul de a le rezolva în mod definitiv.

Decretul-lege prevedea înființarea celei mai importante verigi în conducerea Basarabiei și Bucovinei (iar mai târziu și Transnistriei) - Cabinetul Civilo-militar pentru Basarabia și Bucovina pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri. Acest Cabinet ținea legătură între conducătorul statului, guvern și guvernatorul provinciei. Articolul 40 prevedea în componența Cabinetului un serviciu de coordonare compus din delegați ai

tuturor departamentelor, care trebuiau să se întâlnească zilnic pentru a soluționa cererile trimise de guvernatorii provinciilor, și a altui serviciu administrativ pentru comunicarea tuturor actelor intervenite între guvern și provincie. Șeful Cabinetului Civilo-militar pentru administrarea Basarabiei și Bucovinei a fost avocatul Ovidiu Vlădescu, coleg al vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu, unul dintre primii colaboratori apropiați ai generalului Ion Antonescu, când acesta a preluat conducerea țării.

Așadar, problemele de nivel local erau rezolvate de administrația provincială. Chestiunile mai importante, problemele conflictuale apărute între diverse structuri de stat sau cele ce depășeau competența guvernatorului Basarabiei erau raportate Cabinetului Civilo-militar pentru administrarea Basarabiei și Bucovinei și adresate lui Ovidiu Vlădescu care era Secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri. O. Vlădescu raporta în scris conducătorului statului esența problemelor. Mareșalul Ion Antonescu, citind rapoartele, pune rezoluția în stânga paginilor. Rapoartele cu deciziile luate de conducătorul statului erau trimise înapoi pentru executare.

Cabinetul Civilo-militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei era compus din două secții: Secția Militară care se ocupa de MONT, poliție și jandarmerie, informații și contrainformații, paza frontierei, pregătirea premilitară, drumuri, poștă, telefon, telegraf, calea ferată, aviație, poduri și comunicații pe apă, colonizare, statistică, carburanți, turism, permise de trecere; și Secția Civilă, în competența căreia intrau problemele ținând de școală, comerț, industrie, agricultură, zootehnie și piscicultura, silvicultură, finanțe, românizare, muncă și sănătate, propagandă, depozite găsite (altele decât cele militare), aprovizionare.

Ca și în perioada interbelică, în primul an al războiului s-a mai practicat uneori mutarea, în scop disciplinar, a unor funcționari civili și militari din Vechiul Regat în provinciile eliberate, inclusiv în Basarabia, fapt ce a stârnit revolta autorităților provinciale. Această practică a fost sistată în luna august 1942. În cadrul administrației române au fost lăsați o parte din funcționari (la nivelul comunelor, dar în unele cazuri și în administrația primăriilor orașenești) care au activat sub regimul sovietic. Unii funcționari, profesori din licee și școli de cultură generală, unii preoți, care au activat sub regim sovietic, au rămas la posturile lor. Conducerea Basarabiei a luat un șir de măsuri contra activității subversive a foștilor activiști sovietici, a contracarat zvonurile ostile Statului Român, angajat în războiul sfânt de eliberare, împotriva Imperiului rus, etc.

În ianuarie 1944 Cabinetul pentru Basarabia și Bucovina a fost încadrat în Direcția Relațiilor cu Departamentele și organizat pe birouri corespunzătoare fiecărei provincii. Fiecare birou va îmbrățișa activitatea din toate domeniile unui Guvernământ, făcând legătură între el și departamentele sau autoritățile centrale”.

În Basarabia regimul Mareșalului Ion Antonescu s-a impus, în primul rând, ca unul anticomunist. Forțele de interne din Basarabia, poliția și jandarmeria, au izolat persoane care propagau ideologia comunistă (precum unii evrei) și care au servit slugarnic regimului bolșevic, denigrând tot ce era românesc. Regimul antonescian a internat evreii în lagăre și ghetouri, afară de persoanele cu situații speciale: căsătorii legitime mixte, evrei ce au trecut la creștinism, evrei angajați în misiunile germane, evrei-farmacisti, etc. La sfârșitul anului 1941 evreii din lagăre și ghetouri au fost deportați în Transnistria. Administrația din Basarabia a curmat orice activitate sectară, precum și orice manifestări ale legionarilor, descoperiți în provincie.

În domeniul economico-social și cel cultural. Guvernământul Basarabiei a realizat următoarele: a organizat activitatea sectorului agrar al Basarabiei; a selectat și a amplasat personalul tehnic, precum și cultivarea întregii suprafețe arabile, folosind mijloace de lucru existente, a sporit suprafețele cultivate cu plante textile, oleaginoase, leguminoase, furajere, speciale și industriale (orez, sfeclă de zahăr, plante medicinale etc.). De exemplu, în anul agricol 1942-1943, în ciuda condițiilor climaterice nefavorabile, țăranii basarabeni au valorificat 2.672.982 hectare sau 99, 33 % din suprafața arabilă a Basarabiei; la analiza activității în domeniul industriei și aprecierii activităților în acest domeniu trebuie luată în considerare starea de lucruri găsită de autoritățile române la revenirea în vara anului 1941. La retragerea din Basarabia autoritățile bolșevice au evacuat tot ce au putut: ce n-au putut -- au distrus. Totuși, în acești ani, cel mai bine s-a dezvoltat morăritul: a fost reconstruită o moară și înzestrate mai multe mori țărănești; au funcționat cu succes fabricile de ulei. A fost stimulată industria de prelucrare a pielii, de producere a țiglei și cărămizii etc.; în domeniul comerțului: inițial Guvernământul Basarabiei a obligat Institutul Național al Cooperației să aprovizioneze provincia cu mărfurile necesare, să colecteze și să valorifice produsele agricole din Basarabia. Apoi a încurajat inițiativa particulară a basarabenilor. Ca rezultat, situația din vara anului 1943 era următoarea: existau 8.455 de firme comerciale autorizate, cu un capital investit de 193.351.150 lei. Majoritatea firmelor se ocupau cu comerțul cu amănuntul. Viața comercială era imposibilă fără instituțiile de credit. La insistența Guvernământului s-au luat măsuri din timp ca instituțiile de credit din Țară să-și deschidă sucursale în Basarabia. Banca Națională Română a fost prima care și-a deschis sucursale, după care au urmat și alte bănci; autoritățile au organizat o administrație centrală pentru îndrumare, supraveghere, calificare, plasare a forței de muncă; în sfera asigurărilor sociale cu buget special atribuit de Casa Națională a Asigurărilor Sociale (București) s-a instituit câte un oficiu în capitalele de județ și două sub-oficii, la Bolgrad și Reni, fiecare având câte un dispensar medical. S-au instituit și alte dispensare medicale: în domeniul educației și

învățământului: autoritățile au atras o atenție sporită învățământului primar: în anul școlar 1941-1942 în aceste școli au fost înscriși 290.476 de copii din cei 388.140 recenzați, adică 75 %. în anul de studii 1942-1943 – 331.213 elevi din 482.566 recenzați, adică 69 %. În zilele de școală elevii erau hrăniți cu mâncare caldă. În acești ani au fost organizate cursuri de alfabetizare și pentru populația în vârstă; au fost deschise biblioteci, au funcționat muzee; un efort deosebit s-a depus la repararea bisericilor etc.

După înfrângere armatelor germane și aliatelor lor în bătălia de la Stalingrad. Armatele a 3-a și a 4-a române s-au retras în țară și au fost demobilizate. Diviziile române, încadrate în Grupul de armate germane „A”, s-au retras spre Marea Azov și Crimeea. și, după lupte de apărare (octombrie 1943 - aprilie 1944), s-au evacuat pe căile maritimă și aeriană. Pierderile omenești ale românilor pe Frontul de Est au fost de 624.740 morți, răniți, dispăruți. Situația deosebit de grea a Armatei române aflată pe Frontul de Est, starea grea a economiei (România după ocuparea sa de către Germania, din 1940 până în 1944 a fost obligată să livreze germanilor 1.378.450 tone de grâu la prețuri joase, 75.000 tone de carne, 3/4 din carburanții necesari pentru Reich) au grăbit unirea forțelor politice de opoziție. Ele au inițiat tratative secrete la Ankara, Stockholm și Cairo cu englezii în vederea ieșirii României din război. Românii doreau să capituleze doar în fața aliaților occidentali, însă englezii au cerut capitularea necondiționată și participarea rușilor la semnarea armistițiului. Tratatul duse în vederea ieșirii României din război s-au deslășurat cu mari dificultăți și s-au soldat cu rezultate negative. La începutul primăverii anului 1944, Armata roșie a ajuns la Prut și la 26 martie a pătruns în nord - estul României, iar la începutul lui aprilie, a ieșit pe căile de acces Iași-Chișinău. Trupele Frontului 3 ucrainean au ajuns la Nistru, formând un cap de pod la Chișcani. Repetatele încercări ale unităților militare sovietice de a dezvolta imediat ofensiva au eșuat, astfel că ele au trecut în apărare pe aliniamentul Iași - Chișinău.

La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a declarat, că intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României era determinată de motive militare, că sovieticii nu urmăresc să ocupe pământ românesc și nici să se amestece în afacerile interne ale României. La 12 aprilie, guvernul sovietic a cerut capitularea necondiționată a României, semnarea armistițiului, care prevedea întoarcerea armelor contra Germaniei fasciste și Ungariei horticiste (fasciste) și alianța cu armatele Națiunilor Unite, granița dintre URSS și România să fie cea de după 28 iunie 1940, contribuție de război în valoare de 300 ml de dolari, înapoierea prizonierilor, libera deplasare a trupelor sovietice în România și asigurarea lor cu alimente și muniții etc. Guvernul lui Ion Antonescu a respins aceste condițiile de armistițiu deosebit de dure.

Declanșarea ofensivei trupelor sovietice pe frontul Iași - Chișinău, la 20 august, a precipitat evenimentele. Loviturile trupelor celor două fronturi

și celor două flotile au adus mari pierderi armatelor româno-germane. La 21 august I. Antonescu a ordonat retragerea Armatei române pe linia fortificată Focșani – Nămolosa - Brăila pentru a bara înaintarea sovieticilor, care au pătruns în Iași și Târgul Frumos. Trupele germano-române s-au retras în direcția Hâncești-Huși.

La 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu au venit la Palatul Regal din București. La ordinul regelui Mihai I cei doi au fost arestați și închiși într-o încăpere izolată. În aceeași zi regele României a rostit la radio *Proclamația către țară*, în care anunța ieșirea României din Axă, semnarea Armistițiului cu Națiunile Unite, revenirea României la un regim democratic etc. În Proclamația Regelui și în Declarația noului guvern, în fruntea căruia a fost numit șeful Casei Militare Regale generalul de armată adjutant Constantin Sănătescu, se menționa că „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”. În realitate, însă, armistițiul n-a fost semnat, el va fi iscălit doar în noaptea de 13 spre 14 sept. 1944.

La 31 august 1944, sovieticii erau deja în București, oraș deja eliberat de români. Rușii însă continuau să-i considere pe români inamici, se comportau ca într-o țară inamică, provocând mari daune materiale și luând în prizonierat peste 150.000 (!) de militari români. Astfel, regele Mihai I și guvernul Sănătescu n-au semnat de fapt Armistițiul, crezând în cuvintele și promisiunile sovieticilor. Prin lovitura de stat din 23 august 1944 de la palat s-a prăbușit rezistența româno-germană în Balcani și s-a deschis crumul pentru trupele sovietice spre Sofia, Belgrad și Budapesta.

După unii istorici europeni, întoarcerea armelor către germani și participarea armatei române la lupta contra Germaniei, pe teritoriul Ungariei, Slovaciei și parțial a Austriei, cu a patra armată ca mărime după cea sovietică, americană și engleză, a scurtat durata războiului cu circa 6 luni, timp în care Hitler ar fi putut dezvolta arma atomică.

Convenția de armistițiu a fost semnată la Moscova, în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944, de către delegația română în componența căreia intrau prințul Barbu Știrbey, Lucrețiu Pătrășcanu, general adjutant D. Dămăcianu și G. Popp. La cererea Kremlinului, anglo-americanii au acceptat ca armistițiul să fie semnat de către români și ruși, aceștia din urmă în numele celor trei Puteri Aliate. Articolele aduse la cunoștința delegației române erau mult diferite de cele precedente. Rușii s-au folosit de pasivitatea anglo-americanilor și s-au dezis de promisiunea unei zone neocupate pe teritoriul României, n-au fixat termenele evacuării trupelor sovietice de ocupație după terminarea războiului, n-au recunoscut statutul României ca țară cobeligerantă, deși se prevedea participarea ei la războiul antihitlerist până la victoria definitivă. Trupele române urmau să ducă războiul sub conducerea sovieticilor! Articolul trei al Armistițiului prevedea

ca România să asigure forțelor sovietice înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă o impunea situația militară, acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare prin mijloacele lor proprii de comunicații și pe cheltuielile lor, pe pământ, pe apă și în aer. Din partea rușilor Armistițiul a fost semnat de R. Malinovski. Documentul conținea formulări neclare. De exemplu, articolul 10 al Armistițiului prevedea punerea la dispoziția trupelor sovietice a căilor ferate, a mijloacelor de transport, a întreprinderilor etc., dar nu era clar pentru cât timp (de fapt sovieticii le-au exploatat până la sfârșitul anului 1947!). În articolul 12 se fixa înapoierea utilajului luat de pe teritoriul URSS cu mijloacele de transport românești și în stare reparată.

Astfel, prin actul de la 23 august și prin semnarea Armistițiului la 13 septembrie 1944 cu Puterile Aliate, România a încheiat o etapă importantă, tragică, în istoria sa, Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța fiind reîncorporate forțat în imperiul cuceritor sovietic.

5. RSS Moldovenească în anii celei de-a doua ocupații sovietice (1944-1991)

În primăvara anului 1944, regimul totalitar sovietic s-a instaurat în urma luptelor purtate de forțele militare. La inițiativa Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) al Moldovei (CC al PC (b) din Moldova) a trimis „grupuri operative” în urma trupelor militare cu sarcina luării sub control a localităților cucerite. La 18 martie 1944 trupele militare ale Frontului II Ucrainean au trecut Nistrul, cucerind orașul Soroca, după care, peste o săptămână, puterea sovietică s-a stabilit în Bălți, Edineț, Fălești, Glodeni etc. Guvernul RSSM și CC al PC (b) din Moldova au revenit din locul evacuării și s-au stabilit la Soroca. În teritoriul ocupat de sovietici autoritățile comuniste au inițiat o amplă campanie de propagandă, privind necesitatea susținerii Armatei roșii. Inițial localnicii au manifestat o atitudine rezervat-binevoitoare față de ostașii roșii. La scurt timp, însă, relațiile s-au deteriorat: cazarea și întreținerea militarilor timp de cinci luni a dus la sărăcirea populației. Oamenii au fost mobilizați de autoritățile sovietice la repararea drumurilor, podurilor, la dezactivarea minelor (în cadrul ultimei activități au murit sau au fost rănite 377 de persoane civile). Pe data de 5 mai 1944 Comandamentul sovietic a ordonat evacuarea populației aflate de-a lungul liniei frontului (pe o distanță de 25 km, 16 raioane, deplin sau parțial). Localnicii au protestat, refuzând să părăsească casele. Ordinul a fost executat cu folosirea armelor, cu multiple incidente. Locurile unde au fost evacuați basarabenii nu au fost amenajate, datorită aglomerației excesive câteva mii de oameni s-au molipsit de tifos (în iunie 1944 – 4.351 de persoane iar ca urmare a îmbolnăvirii câteva mii au decedat). Revolta oamenilor a fost și mai mare la întoarcere, când și-au găsit

casele distruse și jefuite. Pentru a evita o escaladare a conflictelor între băștinași și Armata roșie, conducerea RSSM a creat o comisie specială de analiză.

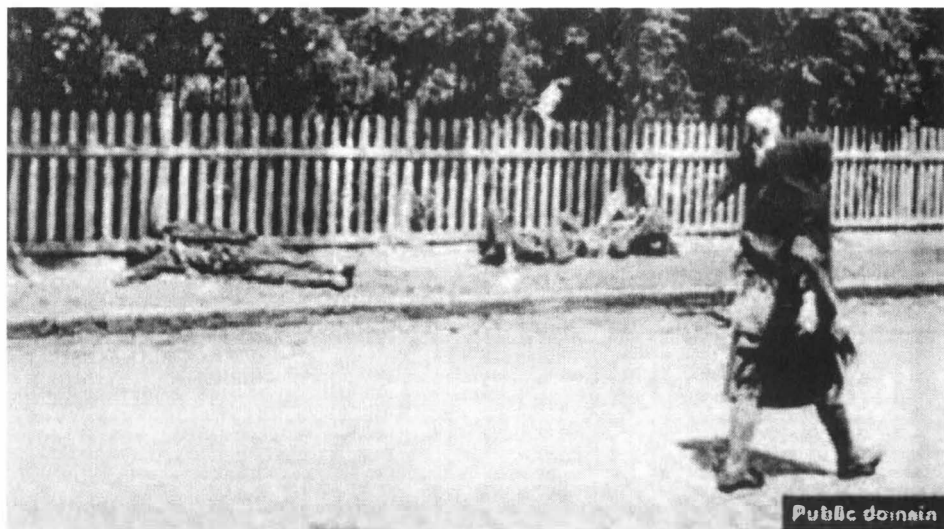
La 20 august 1944 Fronturile 2 și 3 Ucrainene au trecut în ofensivă, cucerind Chișinăul (24 august) și restul teritoriului Pruto-nistean. Cu puterea armelor puterea sovietică a revenit în Basarabia. Una din primele acțiuni ale regimului totalitar sovietic, a fost mobilizarea evasi-totală a bărbaților pentru necesitățile militare ale URSS: în forțele armate au fost mobilizați bărbații născuți între anii 1900 și 1926, adică toți până la vârsta de 45 de ani. Către 25 decembrie 1944 în Armata roșie au fost mobilizați 265.281 de oameni: studiile efectuate de specialiști demonstrează că până la sosirea Armatei roșii în Basarabia forța sătască, aptă de muncă, constituia 343.000 de oameni. După mobilizarea masivă, numărul țăranilor s-a redus la 77.719 oameni, ceea ce alcătuia 9,14% din numărul total al bărbaților de la sate. Țăranii basarabeni, îmbrăcați în haine militare, nu cunoșteau limba rusă, nu aveau deprinderi de lupte, au fost folosiți carne de tun în cele mai primejdioase sectoare ale frontului sovieto-german: la cucerirea Budapestei, la lacul Balaton, la forțarea Vistului, a Oderului, la cucerirea Berlinului. După victoria Aliaților asupra Germaniei naziste, la 8 august 1945, URSS a declarat război Japoniei, cu care avea însă semnat un tratat de neagresiune. O parte din ostașii basarabeni au fost transportați din Europa în Extremul Orient pentru a lupta împotriva Japoniei. Sânge basarabean pentru interesele expansioniste imperiale sovietice.

Dar basarabenii au fost mobilizați nu numai la front, ci și la întreprinderi industriale din Rusia sau Ucraina. De exemplu, doar în lunile ianuarie-februarie 1945 din RSSM au fost trimiși la munci circa 19.000 de oameni – un număr mai mare decât în anul 1944. Mobilizările nominalizate au secătuit forța de muncă din agricultură. Și acest fapt se va răsfrânge asupra cumplitei foamete din 1949-1947.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, RSSM intrase sub supravegherea directă a Kremlinului. Deja în mai 1945 a fost instituit un Biroul al PCUS pentru Moldova, în frunte cu I. Butov, care conducea prin directive și indicații, realiza controlul structurilor administrative din RSSM, informa sistematic Kremlinul despre starea lucrurilor din republica recucerită. Acest Birou „a constituit pârgăia principală cu ajutorul căreia se efectua transplantarea regimului totalitar bolșevic între Prut și Nistru”. Dar nu numai atât: oamenii din conducerea republicii erau numiți de Moscova. La 1 ianuarie 1947, de exemplu, Kremlinul a selectat și a confirmat în posturi 1.682 de persoane, din acestea doar 4,9% erau moldoveni. În primii ani postbelici PC (b) din Moldova și-a extins structurile, a instituit și a întărit organizația comunistă de tineret, a creat sindicate sovietice, a dezvoltat presa periodică de propagandă mincinoasă. În 1947 au avut loc „alegeri” în organul suprem al puterii de stat – Sovietul Suprem al RSSM.

Pierderi de vieți și deportări în Siberia după reocuparea rusească a Basarabiei.

Documente cutremurătoare: foametea din 1946-1947, cu morți pe stradă și copii scheletici.

În domeniul economic administrația bolșevică a RSSM a impus planuri de dezvoltare, subordonate *Gosplan*-ului – instituției de planificare a URSS. În martie 1946 conducerea URSS a aprobat „Legea cu privire la planul cincinal de restabilire și dezvoltare a economiei naționale a Uniunii Sovietice în perioada 1946-1950”, pe baza căreia, în iulie același an, organul suprem al RSSM a aprobat „Legea cu privire la restabilirea și dezvoltarea economiei naționale a RSSM în anii 1946-1950”. Astfel, economia RSSM se va încadra în planurile centralizate de dezvoltare a economiei URSS până la dispariția acesteia în 1991.

La 26 iulie 1946 conducerea URSS a adoptat decizia „Cu privire la planul anual al livrărilor obligatorii din recolta anului 1946 pentru RSS Moldovenească”, semnată de I. Stalin și A. Jdanov. Conform acestui plan țărani moldoveni trebuiau să livreze statului 116 000 tone de cereale. Cei care au elaborat planul nu au ținut cont de situația deosebit de gravă, în care se găsea RSSM: deficitul de forțe de muncă la sate, datorită pierderilor umane în Războiul al Doilea Mondial, rechiziționărilor făcute în anii 1944-1945 pentru necesitățile Frontului, distrugerile, pricinuite de beligeranți, seceta ce s-a abătut în vara anului 1946. În ciuda acestor realități obiective hotărârea Kremlinului obliga conducerea RSSM „să îndeplinească exact și onorabil planul de livrări obligatorii”. Responsabili pentru executarea întocmai a directivelor Moscovei au fost N. Coval, președinte al Consiliului de Miniștri a RSSM, N. Salagor, secretar al CC al PC (b) din Moldova și A. Săci, împuternicitul Kremlinului pentru colectarea cerealelor. Ei au organizat și au colectat cu mână de fier nu doar cerealele, dar și celelalte produse alimentare, provocând o **foamete nemaiîntâlnită pe aceste meleaguri**. În urma căreia au murit 62.786 de oameni în 1946 și 153.622 – în anul 1947, în plus – mii de oameni au fost bolnavi de distrofie și subnutriție. **S-au consemnat cazuri de canibalism**, când s-a mâncat carne de om. Supraviețuitorii Foametei își amintesc cu groază și legitimă revoltă acea politică de rechiziționare a produselor alimentare și nepăsarea autorităților rusești față de oameni. În Raportul analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, instituite prin Decretul Președintelui interimar al Republicii Moldova la 14 ianuarie 2010, referitor la Foametea din RSSM se menționează: „Concluziile Comisiei atestă că foametea cumplită din anii 1946-1947 nu a fost o consecință nemijlocită a secetei, ci a politicii economice și sociale a regimului totalitar comunist față de populația din RSS Moldovenească, a sistemului sovietic de acces la produsele alimentare. Conform datelor statistice acumulate de Comisie, în urma foametei au decedat peste 200 de mii de oameni. Vina pentru decese în masă din cauza foametei revine atât lui Stalin și conducerii sovietice de la Kremlin, cât și Biroului CC al PC(b) din toată Uniunea pentru RSS Moldovenească, președinte - V. Ivanov,

Comitetului Central al PC(b) din Moldova în frunte cu prim-secretarul N. Salogor, Consiliului de Miniștri al RSSM, în frunte cu președintele acestuia, N. Coval, împuternicitului Consiliului de Miniștri al URSS pentru colectările de cereale în RSSM, A. Saci, altor responsabili din structurile de partid și administrative, care au decis destinul oamenilor simpli. Anume vârfurile Partidului Comunist se făc vinovate de rechiziționarea inumană a ultimelor produse agricole, rămase prin podurile caselor, lăsând familii înfometate, fără o fărâmă de pâine pe masă, ceea ce a constituit cauza principală a îmbolnăvirilor și deceselor în masă. Prin politica promovată în anii 1946-1947, ca și în anii următori, autoritățile sovietice ignorau cu desăvârșire viața și dreptul la viață al omului, normele morale fundamentale, obligatorii pentru instituțiile unui stat. Foametea din RSSM a fost un fenomen provocat prin politica regimului imperial comunist, a fost o **crimă monstruoasă** de care acesta se făce direct vinovat. O crimă **împotriva umanității**. Pentru această crimă, comisă premeditat împotriva populației pașnice, a copiilor și bătrânilor, a oamenilor în plină vârstă, de toate etniile și confesiunile, **regimul totalitar comunist rusesc trebuie condamnat pentru totdeauna, moral, politic și juridic**.

Pentru a supraviețui, țăranii basarabeni au fost nevoiți să accepte colectivizarea pământului, ce-l aveau în folosință, și a inventarului agricol. Dar și în condițiile, în care țăranimea basarabeană, sub presiunea forței, a fost de acord cu înscrierea în cooperativele agricole, regimul comunist a aplicat politica acceptării selective a celor ce intrau în colhozuri. Așa-zișilor *chiaburi* (culaci) le-a fost oprită calea spre cooperativele agricole. Specialiștii au demonstrat, că în URSS nu a existat o clasă a burgheziei sătești, exploatoare a muncii altor oameni, aceasta fiind o invenție a regimului stalinist. Cu atât mai mult, nu a existat un temei pentru a afirma că în Basarabia, după cel de-al Doilea Război Mondial, ar fi existat *chiaburi*, care ar fi prezentat o primejdie pentru dictatura comunistă. În ciuda acestor stări de lucruri, la 17 martie 1949, V. Ivanov, președintele Biroului CC al PC (b) din URSS pentru RSSM, N. Coval, secretar al CC al PC (b) din Moldova, și G. Rudi, președintele Consiliului de Miniștri al RSSM, au semnat un demers pe numele lui I. Stalin, solicitând permisiunea de a deporta din RSSM „*chiaburi*, foști moșieri, mari comercianți, complici activi ai ocupanților germani și activiștilor partidelor profasciste, în număr de 10.724 oameni și membrii familiilor acestora – 28.367, în total – 39.091 [oameni]”. La scurt timp (6 aprilie 1949) Biroul Politic al CC al PC (b) din URSS a adoptat hotărârea „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSS Moldovenești a *chiaburilor*, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor activi ai ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele de poliție germane și române, a membrilor partidelor și organizațiilor profasciste, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale,

precum și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”. Decizia prevedea deportarea pe veci a 11.280 de familii, înglobând cifra de 40.850 oameni, în regiunile Kazahstanul de Sud, Djambul și Actiubinsk din RSS Kazahă, precum și Ținutul Altai, regiunile Kurgan, Tiumen, Tomsc ale Federației Ruse. Conform deciziei, asupra persoanelor deportate se extindeau prevederile Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 26 noiembrie 1948 „Cu privire la responsabilitatea pentru evadarea din locurile de exil obligatoriu și permanent a persoanelor deportate în regiunile îndepărtate ale URSS în perioada războiului pentru apărarea patriei”.

Pe data de 28 iunie 1949 Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat o decizie strict secretă „Cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor de chiaburi, a foștilor moșieri și a marilor comercianți” în care a confirmat listele deportaților, selectate pe raioane. Cifra deportaților era mai mare decât aprobase ceva mai devreme Kremlinul – 11.342 de familii. La 30 iunie 1949 Consiliul de Miniștri al URSS a adoptat o decizie strict secretă privind organizarea unor activități, prilejuite de aniversarea a 25 de ani de la constituirea RSS Moldovenești [s-a considerat că RSSM este succesoarea RASSM, constituită la 12 octombrie 1924 pe teritoriul Ucrainei], prin care erau alocate sume de bani pentru construcții de clădiri. În aceeași zi, Consiliul de Miniștri al RSSM a aprobat decizia privind „Confiscarea și realizarea averii deportaților de pe teritoriul RSS Moldovenești” care permitea deportaților, în mod demagogic, să ia cu dâșii îmbrăcăminte, instrumente de lucru mărunte, rezerve de alimente în greutate de 1 500 kg: restul averii, viile, livezile, vitele, inventarul, casele și construcțiile agricole. Întreprinderile de producție erau confiscate. La 4 iulie 1949 ministrul de Interne al RSSM F. Tutușchin raporta superiorului său, ministrului de Interne al URSS că a încheiat pregătirile pentru deportarea „chiaburilor” din RSSM, operațiunea fiind numită „Jug” [„Sud”].

În noaptea de la 5 spre 6 iulie 1949 trupele de Interne, de Securitate, activiștii de partid comunist au realizat deportarea a 11.293 familii, ceea ce a constituit 34.270 de persoane, inclusiv bărbați – 9.374, femei – 13.651, copii – 11.245). Pregătirile minuțioase și ample pentru deportare s-au realizat în strictă confidențialitate pentru a crea o surpriză pentru persoanele deportate. Operațiunea de deportare a avut caracterul unei campanii militare. Marca majoritate a deportaților au fost luați prin surprindere; ei nu au avut posibilitatea să ia cu dâșii decât un bagaj sumar, luat în pripă, sub privirile ostașilor înarmați. Operațiunea „Sud” a constituit „apogeul terorii în masă în [spațiul] dintre Prut și Nistru”. Casele și averea rămase în urma deportărilor au intrat în mâinile activiștilor locali și destinate pentru sediile colhozurilor, consiliilor sătești, dispensarelor medicale etc. Dar Statul sovietic nu s-a putut opri doar aici. După deportarea din 5 spre 6 iulie 1949 organele de forță ale RSSM au pregătit terenul pentru realizarea altei deportări în masă.

de această dată – pe criterii religioase. Documentele timpului demonstrează că regimul comunist a cercetat minuțios activitatea cultelor religioase din RSSM, a creat dosare, a urmărit activiștii religioși, considerându-i „elemente ostile” statului sovietic. În februarie 1951 Consiliul de Miniștri al URSS a adoptat o hotărâre prin care deporta membrii activi ai cultului „Martorii lui Iehova” și familiile acestora sub motivul cum că ei desfășurau o activitate antisovietică ilegală. Decizia se referea la regiunile de vest ale URSS, inclusiv – RSSM. Din această republică urmau a fi deportate 700 familii cu un număr total de 2.480 de oameni. Ca și în 1949, operațiunea avea un caracter militar [titlul codificat era „Sever” („Nord”)], a început la 1 aprilie 1951, la ora 4 dimineața și s-a încheiat la ora 20. Ministrul KGB din RSSM Mordoveț a raportat ministrului KGB din URSS V.S. Abacumov că operațiunea „Sever” s-a soldat cu succes: au fost deportate 723 familii, înglobând 2.617 persoane, inclusiv bărbați – 808, femei – 967, copii până la vârsta de 15 ani – 842. Averea lăsată a fost înșușită de organele puterii locale.

Regimul bolșevic, instaurat în RSSM, a comis una din cele mai grave crime împotriva umanității, distrugând destinul a mii și mii de oameni. Recapitulăm: oamenii, incluși în liste, nu aveau nici o vină față de puterea sovietică. Ei aveau gospodării mai bogate ca la alți săteni și asta a atras atenția activiștilor locali și stăpânilor lor din est. Au fost comise greșeli grave la redactarea listelor, de multe ori erau luate alte persoane, decât cele gândite de activiști. Cifrele prezentate mai sus demonstrează că oameni real deportați erau întotdeauna mai mulți decât se planifică. Nu este întâmplător acest lucru: la socialism planul trebuia îndeplinit, iar supraîndeplinirea lui era o onoare; asta s-a referit atât la planurile de producție, cât și la planurile de deportare a oamenilor. Condițiile deportării au fost mizerabile: vagoanele erau destinate transportului de vite, unele din ele au rămas necurățate, condițiile igienice lipseau cu desăvârșire. Veniți la destinație, basarabenii au fost întâmpinați cu ostilitate de administrațiile locale și oamenii de acolo, fiind considerați „dușmani ai poporului”. Basarabenii au supraviețuit cu greu, mulți din ei au decedat. După schimbarea atitudinii oficiale față de acești oameni (1956), mulți din ei au revenit la baștină, dar nu și-au mai primit averile confiscate, fiind obligați de autorități să se stabilească cu traiul în alte localități decât cel, unde-și aveau gospodăriile. Urmările deportărilor se resimt și astăzi. Propaganda bolșevică a putut crea o imagine a „chiaburului” ca „dușman al poporului” care urma a fi nimicit fizic sau – în „cel mai bun caz” – deportat. Amprenta de „dușman al poporului” s-a perpetuat asupra descendenților – „fiu de chiabur” și chiar – „nepot de chiabur”, cu restricții la admitere în universități, la anumite posturi de lucru (nu de conducere!), la primirea apartamentelor etc. Problema nu a fost soluționată nici astăzi.

Vom aminti doar atât: la 10 decembrie 1948 Adunarea Generală a ONU a adoptat „Declarația Universală a Drepturilor Omului” care, între altele, prevedea: „Nimeni nu va fi supus torturii, nici la pedeapsă sau

tratamente crunte. inumane sau degradante" (art. 5); „Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar" (art. 9). URSS a semnat acest important document internațional, dar nu l-a publicat, decât după 1985, și – respectiv – nu l-a pus în practică, așa cum se obligase.

Referitor la practica criminală a deportărilor, Comisia prezidențială pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova a remarcat următoarele: „La indicațiile exprese ale Biroului Politic al CC al PCUS, Consiliului de Miniștri al URSS și al Ministerului Securității de Stat al URSS, mașina totalitară sovietică de tocat oameni și popoare va mai lovi încă de două ori în plină forță în populația din RSS Moldovenească: la 6 iulie 1949 (...), și la 1 aprilie 1951... Operațiunile de deportare au fost planificate de organele de represiune ca niște operațiuni militare în toată regula împotriva populației civile. Culmea justiției de tip sovietic a fost că oamenii mai întâi erau ridicați de la vetrele lor, deportați dincolo de munții Ural, după care li se fabricau dosare penale de „dușmani ai poporului" (!). Creierul acestor „crime împotriva umanității", după cum le-a calificat și Sovietul Suprem al RSS Moldova la 23 iunie 1990, a fost conducerea de partid, factorul oficial împuternicit cu luarea unei decizii - Consiliul de Miniștri al RSSM, iar executanți - organele de securitate, de interne și de justiție ale URSS și ale RSSM".

Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar a evaluat numărul persoanelor deportate și supuse represiunilor în anii 1929 - 1951 la peste 90 de mii de persoane. În raportul Comisiei nominalizate s-a subliniat, că efectul scontat al deportării din 1949 a fost „înregimentarea accelerată și masivă a țăranilor în colhozuri, așa-numita colectivizare sau „ofensivă decisivă a socialismului asupra satului" dintre Prut și Nistru. **Legarea țăranului de glia colhoznică** (ca-n evul mediu), prin dictatul regimului bolșevic, a avut drept urmare lichidarea proprietății private și pierderea sentimentului de inițiativă economică la sate, desțărănirea și dezmoștenirea clasei țăranilor. Odată cu încheierea colectivizării, a fost instituit un mecanism special al relațiilor de producere și repartiție, mecanism care permitea Statului sovietic să controleze în totalitate producția agricolă, țăranii primind de la stat doar minimumul necesar pentru a supraviețui și a munci din greu pe terenurile colhoznice".

Fiind prin excelență un regim ateu, Statul sovietic a lovit dur în cultele religioase. În Basarabia au fost aplicate aceleași **metode teroriste de distrugere a bisericilor** ca și în primii ani ai Puterii sovietice pe teritoriul Federației Ruse și URSS. Până la invadarea Basarabiei de trupele sovietice (28 iunie 1940), aici funcționau 1.090 biserici ortodoxe, 28 mănăstiri, slujbele erau oficiate de 1.042 preoți, 19 diaconi, 1.099 de cântăreți. Doar într-un an de dominație bolșevică peste 200 de biserici au fost distruse, o parte din mănăstiri – devastate și au supraviețuit doar 526 de preoți. După recucerirea Basarabiei în 1944, Statul sovietic a reluat politica de limitare a influenței religioase. Astfel, administrația bisericească română a fost

lichidată; în locul Mitropoliei Basarabiei a fost lăsată o Episcopie, transformată ulterior în Arhiepiscopie, care a avut în frunte doar clerici ruși, rusificatori. În decembrie 1946 Guvernul sovietic a revizuit legea despre impozitarea bisericilor, acestea fiind impuse să plătească sume exagerat de mari. Bibliotecile bisericilor și mănăstirilor au fost verificate; toată literatura în limba română a fost scoasă și nimicită. În 1949 regimul bolșevic a luat decizia de a închide cinci mănăstiri (Căpriana, Hârjăuca, Suruceni, Zloți și Hâncu); preoților din aceste mănăstiri li s-au intentat dosare penale. În 1949 din cele 950 de biserici funcționau doar 555, iar din 28 de mănăstiri – doar 20. Din 1958 s-a înregistrat o etapă nouă de lichidare a bisericilor; în iunie 1959 Consiliul de Miniștri al RSSM a decis închiderea treptată, pe parcursul anilor 1959-1960, a încă 9 mănăstiri, proprietatea acestora urmând a fi confiscată. În 1965, în RSSM funcționau doar 300 de biserici și o singură mănăstire – cea de la Japca. Edificiile bisericilor și mănăstirilor, naționalizate de regimul bolșevic, au fost utilizate în scopuri economice (depozite pentru cereale, fructe, legume sau substanțe chimice pentru agricultură), educative (cluburi, unde se organizau prelegeri antireligioase, sau săli de dans, de sport), științifice (planetariul din Chișinău).

Regimul bolșevic nu putea să nu se preocupe de sfera spirituală a populației cucerite. **Deznaționalizare românilor basarabeni** – aceasta a fost directiva PCUS. Autoritățile comuniste au conchis, cum că alfabetul latin nu corespunde necesității de a exprima nuanțele „limbii moldovenești”, de aceea a fost impus alfabetul rusesc. Limba rusă a devenit limba de comunicare între administrație și populație. În școli, refăcute după modelul celor sovietice, s-a urmărit formarea „omului nou” (*homo sovieticus*), limba și literatura rusă deveniseră obiecte de studiu obligatorii, ideologia comunistă a pătruns toate obiectele predate. În domeniul istoriei s-a promovat ideea stalinistă a celor două popoare deosebite – cel român și „moldovenesc”; **istoria națională a fost falsificată și ideologizată**: s-a insistat asupra victoriei „revoluției bolșevice” în Basarabia, ceea ce este o minciună: perioada aflării Basarabiei în cadrul României interbelice a fost tratată ca „ocuparea burghezo-moșierească” a Basarabiei „sovietice”; raptul teritorial din 28 iunie 1940 – ca „eliberare” a Basarabiei și continuare a „revoluției socialiste”. 22 iunie 1941 – „cotropire” a Basarabiei de către România „fascistă”, iar primăvara-vara anului 1944 – din nou „eliberarea” Basarabiei (RSSM). Oamenii de creație au fost constrânși să proslăvească regimul bolșevic, pe liderii acestuia, viitorul luminos al URSS etc. În același timp, scriitorii au fost obligați (unii obligați, alții – de bună voie) să prezinte trecutul românesc al Basarabiei în cele mai negre culori. Astfel, în operele „artistice” ale unor scriitori, în imaginația lor, a apărut imaginea „jandarmului” român – necruțător, bestial, antiuman, chip fantezist, trecut în manualele școlare pentru studii obligatorii. Clasicii literaturii române, cu câteva excepții, au fost scoși din programele școlare.

Documentele păstrate demonstrează: întotdeauna a existat însă o rezistență din partea băștinașilor față de opresorul bolșevic. În anul primei

ocupații sovietice (1940-1941), dar și după 1944, în RSSM Rezistența anticomunistă s-a manifestat în forme diverse, când mai pronunțate, cât mai liniștite, dar a existat întotdeauna. Un exemplu concludent este activitatea organizației anticomuniste „Arcașii lui Ștefan”, care și-a propus drept scop păstrarea și propagarea adevărului despre caracterul românesc al Basarabiei. În Jurământul redactat, pe care îl dădeau membrii organizației se menționa: „Patria Română să n-o uităm!.. Trebuie să ne pregătim și fim pregătiți la orice pas pentru răzbunare și pentru învingerea și distrugerea bolșevicilor (hidrei roșii), pentru eliberarea poporului și scoaterea Sfintei Cruci la lumină”. Între anii 1945 și 1950 în câteva raioane din centrul Basarabiei s-a desfășurat o mișcare țărănească antisovietică, condusă de Filimon Bodiu, care s-a opus colectivizării agriculturii și sovietizării. În ilegalitate a activat Partidul Democrat Agrar (1950-1953), condus de Vasile Odobescu, originar din satul Cuizăuca, raionul Rezina. Clerul și enoriașii Bisericii ortodoxe au apărut sfintele lăcașuri și credința strămoșească. Un exemplu în acest sens este răscoala din vara anului 1959, din satul Răciula, raionul Călărași, soldate cu victime. Una din formele de rezistență anticomunistă pasivă au fost zvonurile. Astfel, în 1946, în satul Obreja Nouă, raionul Glodeni, organele Securității au auzit vorbe, precum că „în curând rușii vor pleca din Basarabia, iar în locul lor vor veni Aliașii” (adică anglo-americanii), iar în raioanele Râșcani și Sculeni se propaga ideea că „Regele Mihai se va căsători cu principesa Angliei, în legătură cu asta Basarabia va fi oferită Marii Britanii”.

Activitatea desfășurată de Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar a fost un prilej prielnic pentru omagierea personalităților care au reprezentat onoare și demnitatea românilor basarabeni în acele vremuri de teroare. În Raportul analitic al Comisiei a fost evidențiată activitatea antisovietică a membrilor grupului, în frunte cu faimosul Filimon Bodiu, care „a înregistrat un număr considerabil de acțiuni armate împotriva instituțiilor de stat și a activiștilor locali. Acțiuni asemănătoare au fost realizate de organizațiile clandestine „Armata Neagră”, „Partidul Democrat Agrar”, „Arcașii lui Ștefan”, „Partidul Libertății”, „Uniunea Democratică a Libertății”, se menționează în raport. „Combatanții căzuți pradă organelor de represiune au fost condamnați la moarte sau la privațiune îndelungată de libertate, iar propaganda comunistă a urmărit să-i compromită și să le șteargă numele din memoria noastră colectivă, (se subliniază în raport). Astăzi a sosit momentul să ne plecăm fruntea în memoria acestor oameni simpli, al căror efort și sacrificiu manifestate în încheștarea înegală, de moarte, cu regimul comunist pentru libertate și demnitatea umană este impresionant”.

Un moment important în istoria regimului sovietic l-a constituit Congresul al XX-lea al PCUS (februarie 1956) la care, criticând numitul „cult al personalității” lui Iosif Stalin, conducătorul de atunci al bolșevicilor a fost nevoit să recunoască gravele crime comise de Puterea sovietică față de

popoarele URSS. Începuse „dezghețul hrușciovian”: deținuții din Gulag au fost eliberați, inclusiv – basarabenii. Dacă la începutul anului 1957 în exil se mai aflau 3.901 persoane deportate din RSSM în 1941, 8.827 de persoane, deportate în 1949 și 1.500 persoane deportate în 1951, apoi la 1 ianuarie 1959 în detenție se mai aflau 172 persoane deportate în 1941, 433 persoane, deportate în 1949 și 50 % persoane, membri ai cultului „Martorii lui Iehova”.

Nichita Hrușciov a promovat o politică de întrecere a URSS cu SUA în toate domeniile, încercând să demonstreze superioritatea sistemului socialist față de cel capitalist. În agricultură au fost micșorate impozitele de două ori, iar datoriile sătenilor au fost anulate; statul a mărit prețurile de achiziție la mărfurile agricole; au fost anulate datoriile gospodăriilor colective față de stat. Hrușciov a considerat că gospodăriile colective de proporții mici trebuie lichidate și formate gospodării agricole de stat (sovhozuri). În ciuda unor succese (destelenirea pământului în Kazahstan, unde au muncit mulți basarabeni), N. Hrușciov a dat dovadă de voluntarism și rupere de realități. El a insistat asupra cultivării excesive a porumbului în detrimentul altor culturi, sau a insistat asupra cultivării culturilor agricole netradiționale (în RSSM, de exemplu, s-au depus eforturi în vederea cultivării bumbacului). RSSM urma să devină o grădină a URSS; în acest sens s-au plantat livezi pe terenuri uriașe [de exemplu, gospodăria „Fructovii Dombas” (Dombasul de fructe)]. Dombas fiind o regiune carboniferă din Ucraina], dar unde nu se putea produce polinizarea suficientă a florilor și – respectiv – roadele erau sub nivelul așteptărilor. Lupta activiștilor PCUS din Moldova sovietică pentru obținerea unor recorduri la producția agricolă a dus la folosirea excesivă a produselor chimice, în special – pesticidelor, care au afectat solul și apele, respectiv au provocat îmbolnăvirea populației. Acest fapt a fost evidențiat și de membrii Comisiei prezidențiale: „Consecințele ecologice ale politicii social-economice promovate de regimul comunist pe parcursul deceniilor postbelice au fost, de asemenea, dezastruoase”.

În domeniul industriei au fost depuse eforturi privind construcția de întreprinderi de prelucrare a produselor agricole, alte întreprinderi industriale, dependente de centrele industriale de peste hotarele RSSM, cele mai importante fiind construite în raioanele din partea stângă a Nistrului. Specialiștii erau aduși din interiorul URSS, erau asigurați cu apartamente, alte bunuri, în defavoarea băștinașilor. Referitor la industrie, concluzia Comisiei prezidențiale este următoarea: „...Industria RSSM devine total dependentă de centrele industriale ale URSS, din care, în schimbul produselor agricole și producției industriei alimentare, se importau petrol și cărbune, fontă și oțel, mase plastice și metale neloaze, tractoare, camioane și automobile, excavatoare și mașini agricole, mașini-unelte și utilaje industriale, obiecte de consum popular, în situația în care producția republicii nu se dezvoltă pe o bază proprie, ci pe materia primă importată,

dreptul RSS Moldovenesci la o existență independentă era o ficțiune”. Analizând efectele demografice ale politicii de industrializare și urbanizare, promovate de sovietici, Comisia a constatat: „Această politică a condus la reducerea substanțială a cotei populației autohtone în sfera industrială, la devalorizarea statutului limbii, culturii și tradițiilor noastre în diverse ramuri ale economiei, la instruirea, în instituțiile de învățământ superior și mediu, preponderent, sau chiar exclusiv, în limba rusă. În urma „industrializării rapide” s-a ajuns, pe de o parte, la înglobarea rigidă a RSSM în complexul militar-industrial pan-unional, la aservirea industriei locale resurselor de materii prime ale URSS și finanțarea ei centralizată, iar pe de altă parte, la un grav dezechilibru etno-demografic”.

În condițiile „dezghețului hrușciovian” s-au creat anumite premise pentru lansarea vieții culturale românești. Din 1956 au fost publicate operele clasicilor literaturii române: M. Eminescu, I. Creangă, V. Alecsandri, Al. Donici, C. Negruzzi etc., născuți în Basarabia sau în Moldova de dincolo de Prut. O urmă luminoasă a lăsat Congresul al III-lea al Uniunii scriitorilor (14-15 octombrie 1965), la care scriitorii români au vorbit cu durere în suflet despre starea jalnică a literaturii române, a educației în grădinițele de copii și școli, unde se vorbea doar limba rusă, de necesitatea revenirii la grafia latină și la adevărata noastră istorie. În anii 60-80 ai secolului trecut s-au afirmat mai mulți scriitori precum Mihai Cimpoi, George Meniuc, Vasile Vasilache, Gheorghe Vodă, Ion Vatamanu, Lidia Istrati, Nicolae Dabija. „Un exemplu de verticalitate intelectuală, de rezistență prin cultură și de apărare a limbii noastre române, - e scris în Raportul analitic al Comisiei nominalizate -, îl reprezintă operele scriitorilor: Ion Drută, Dumitru Matcovschi, Serafim Saka, Petru Cărare, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă. Valentin Mândăcanu, Vladimir Beșleagă și alții”.

În ciuda liberalizării declarate, în anii 60-80 ai secolului trecut, regimului comunist a practicat forme tradiționale, dar și sofisticate de represiune politică, în special – psihiatria. În ciuda acestor persecuții, avem suficiente exemple de rezistență anticomunistă. Astfel, în noaptea de 28 iunie 1966, muncitorului Gheorghe Muruziuc a arborat Tricolorul deasupra fabricii de zahăr din Alexăndreni, raionul Sângerei, care a rămas acolo timp de 5 ore; este demnă de reținut activitatea Frontului Național Patriotic de Eliberare de sub ocupația sovietică, din care făceau parte Alexandru Usatiuc-Bulgăr și colaboratorii săi apropiați Gheorghe Ghimpu și Valeriu Graur, alte manifestări cu caracter civic și național, precum și mișcarea de emancipare națională din anii '80 ai secolului trecut. Meritul acestor personalități este imens: „ele ne-au ținut trează conștiința noastră de sine, ne-au învățat că dincolo de nevoia omului de adaptare la mediu și la condițiile înconjurătoare, după cum au procedat mulți dintre noi, există valori și idealuri perene”.

După eșuarea reformelor economice, inițiate de N.S. Hrușciov, în URSS a urmat o perioadă de stagnare, sau brejneviană, care a durat 20 de

ani (1965-1985). Economia URSS a rămas centralizată, ineficientă, costisitoare; sistemul administrativ-de comandă și-a întărit poziția; aparatul birocratic devenit numeros (18,5 ml oameni la mijlocul anilor 80). Marfa era produsă pentru plan, nu pentru consumatori. Aparatul de stat și partid comunist – nomenclatura – s-a transformat într-o castă privilegiată, cu vile și apartamente luxoase, păzite de miliție, cu magazine speciale, mărfuri de bună calitate, realizate la prețuri minimale. Criminalitatea organizată, inclusiv în RSSM, ieșise de sub control. La capitolul „moarte infantilă” URSS ocupa locul 52 în lume. Un nivel înalt al mortalității s-a înregistrat în Moldova sovietică: 26 de copii la 1.000 de nou-născuți. După durata vieții, RSSM ocupa penultimul loc în URSS, înaintea Turkmenistanului, la acest indice împărțind cu Sri Lanca locurile 47-48. În privința nivelului de civilizație, RSSM se situa „în coada Sri Lanca, concurând doar, pe picior de egalitate, cu restul statelor cum ar fi Ciad, Nigeria, Angola, Barbados”.

URSS a promovat o acerbă cursă a înarmărilor, dorind din răspunderi să asigure paritatea militară cu NATO. În decembrie 1979 URSS a intervenit în afacerile interne ale Afganistanului, trimițând trupe militare, inclusiv originari din RSSM. În munții Afganistanului au luptat 12.500 de militari, dintre care 301 și-au pierdut viața, 4 sunt dați dispăruți, 700 sunt invalizi de război.

Odată cu venirea la putere în URSS a lui Mihail Gorbaciov s-a schimbat politica internă și externă a Kremlinului. În interior, PCUS a promovat o politică de „umanizare” a socialismului, proclamând „restructurarea” acestuia, permițând critica trecutului sovietic [„glasnosti” („transparență”)]. Publiciștii, scriitorii, istoricii, oamenii culturii au publicat numeroase articole, studii, cărți, referitoare la trecutul criminal stalinist. Criticile s-au extins și asupra PCUS ca pilon de bază al regimului totalitar sovietic. RSSM nu a rămas în urma Centrului sau altor republici. Confruntarea a avut loc între liderii PCM și scriitori (intellectuali în ansamblu). Uniunea Scriitorilor din Moldova a devenit centrul de promovare a conștiinței naționale. Revendicările formulate au fost: proclamarea suveranității RSS Moldova, proclamarea limbii române ca limbă oficială a RSSM, trecerea acesteia la grafia latină, decretarea Tricolorului ca drapel de stat al republicii. La sfârșitul anilor 80 au apărut și primele organizații neguvernamentale și politice, între acestea cel mai important - Frontul Popular din Moldova, succesorul Mișcării democratice pentru susținerea restructurării. Amplele și multiplele activități de deșteptare națională au culminat cu aprobarea, la 31 august 1989, legilor „Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină”, „Cu privire la statutul limbii de stat a RSS Moldovenești”, „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești”. Acțiunile militanților basarabeni pentru revenirea la valorile naționale au continuat și în 1990. La 27 aprilie Sovietul Suprem al RSSM a decis ca Tricolorul să devină Drapelul de Stat al republicii, ar la 23 iunie 1990 același organ suprem al puterii de stat a proclamat Suveranitatea RSSM în

cadrul URSS, care, între altele, prevedea: republica „este un stat suveran; suveranitatea RSS Moldova este condiția firească și necesară a existenței statalității Moldovei; RSSM este un stat unitar, indivizibil”. Primul prim-ministru necomunist al RSSM a fost Mircea Druc. Procesele înnoitoare, desfășurate în RSSM, au fost primite cu dușmănie de adepții păstrării Imperiului roșu. Susținute de forțe reacționare de la Kremlin, anumite cercuri pro-imperiale găgăuze au declarat, la 19 august așa numita „republică sovietică socialistă găgăuză”, iar la 2 septembrie 1990, la Tiraspol, Congresul al II-lea al deputaților de toate nivelurile a proclamat așa-numita „republică sovietică socialistă moldovenească nistreană”. Noile formațiuni separatiste autoproclamate nu au fost recunoscute de Chișinău. Situația tensionată se va păstra până (și după) destrămarea URSS și proclamarea Independenței de Stat a Republicii Moldova, scuturând, astfel, regimul totalitar comunist al URSS.

Deci, așa cum s-a subliniat în Raportul analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, în anii 1944-1991, „principalul pilon al regimului totalitar comunist a fost Partidul Comunist unic care a confiscat autoritatea publică. Conducerea de partid a comandat și a comis crime în masă, represii și deportări calificate drept crime împotriva umanității, a instrumentat o ideologie represivă, a exercitat un control cvasitotal asupra societății și indivizilor aparte. Partidul Comunist și organele sale de represiune sunt principalii responsabili de toate ororile produse în epoca sovietică. Obedient ordinelor conducerii PCUS, CC al PCM s-a opus până în ultimul moment procesului de suveranitate și dobândire a independenței de stat a Republicii Moldova, fiind declarat, după puciul din august 1991 de la Moscova, în afara legii”. Analizând întreaga activitate a regimului totalitar comunist din RSSM, numita Comisie a formulat un șir de recomandări, între care: „condamnarea regimului totalitar comunist din RASSM și RSSM drept unul care a comis **crime împotriva umanității**, precum și condamnarea morală a acțiunilor tuturor acelor persoane care au participat la comiterea crimelor regimului totalitar comunist; interzicerea utilizării noțiunii de „comunist” și a derivatelor acesteia în titulaturile formațiunilor politice, în denumirile unor instituții și întreprinderi publice și private, precum și interzicerea utilizării și propagării în scopuri politice în spațiul public a simbolurilor totalitare, deopotrivă, comuniste și naziste, în conformitate cu Rezoluția OSCE din 2009 cu privire la reunirea Europei divizate prin promovarea Drepturilor Omului și Libertăților Civile în sec. XXI; adoptarea neamânată a Legii Lustrației; repunerea victimelor regimului totalitar comunist și a urmașilor lor în drepturile lor juridice, morale și materiale, etc.”.

- Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a Pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002.
- Buzatu Gheorghe (coordonator), *Bătălia pentru Basarabia (1941-1944)*, București, Editura Mica Valahie, 2010.
- Idem, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940. În: Geopolitica*, vol. I, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1994.
- Beșleagă Vladimir, *Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula. 1959*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2006.
- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice. Vol. II (1939-1940)*, București, Casa de editură și presă Șansa, 1996.
- Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente*. Alcătuitor A. Blanovschi, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
- Golod v Moldova (1946-1947). Sbornic documentov [Foamea în Moldova (1946-1947). Culegere de documente]*, Chișinău, Editura Știința, 1993.
- Mătrescu F., *Holocaustul roșu*, București, 1993.
- Moraru Anton, *Contribuții la istoria formării RSS Moldovenești. În: Basarabia. 1940*, Chișinău, 1991.
- Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chișinău, Editura Universitas, 1991.
- Pasat Valeriu, *Trudnîe straniîi istorii Moldovî. 1940-1950 [Pagini dificile ale istoriei Moldovei. 1940-1950]*, [Culegere de documente], Moscova, Editura Terra, 1994.
- Petrencu Anatol, *Basarabia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. 1939-1945*, Iași, Tipo-Moldova, 2010.
- Idem, *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*. Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2013.
- Idem. *Un scurt popas necesar drumului*. Chișinău. Tipografia „Balacron”. 2014.
- Idem. *Românii în Gulag. Memorii, mărturii, documente*. vol. 1. Chișinău. S.n., 2014 (co-editor).
- Sănătescu Constantin, *Jurnal*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Scurtu Ioan, Almaș Dumitru, Goșu Armand *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Semne, 1998.
- Scurtu I., Hlihor C., *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*. București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992..

- Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie.* Ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1996.
- Șișcanu Ion, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, Editura Ago-Dacia, 1993.
- Șișcanu Ion, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, Chișinău, S. n., 2007.
- Tudor Ștefan, *Răzvrățiți contra regimului*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004.
- Turea Larisa, *Cartea foametei*, București, Editura Curtea veche, 2008.
- Țurcanu Ion, *Foamea din Basarabia în anii 1946-1947: mecanismul organizării ei*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.
- Idem, *Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice. 1944-1953*, Chișinău, Știința, 2000.

VII. ISTORIA RECENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Dr. Ion Valer Xenofontov

Date generale

La 27 august 1991, Republica Moldova și-a proclamat independența. Constituțional, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil.

Municipiul Chișinău, constituit din 35 de localități și o populație de 814.100 de locuitori (2016), este capitala Republicii Moldova.

Populația Republicii Moldova este de 3 550 852 de locuitori (2017). Densitatea medie a populației constituie 117 locuitori/km² (2016).

Lungimea totală a frontierei de stat a Republicii Moldova este de 1 906 km (sectorul acvatic – 951 km, sectorul terestru – 955 km). Frontiera Republicii Moldova cu România pe râul Prut are o lungime de 684 km, din vecinătatea satului Criva (raionul Briceni) până la vărsarea Prutului în fluviul Dunărea (la 0,5 km sud-vest de satul Giurgiulești, raionul Cahul). Frontiera cu Ucraina se întinde pe o distanță de 1 222 km, între satele Criva și Naslavcea, continuând pe fluviul Nistru până la satul Nimereuca (raionul Soroca), apoi, încadrând teritoriul de la est de Nistru până la satul Palanca (raionul Ștefan-Vodă), traversează spațiul interfluviului Nistru–Prut până la fluviul Dunărea. Lungimea sectorului terestru al frontierei moldo-ucrainene este de 955 km, lungimea sectorului acvatic – 267 km, inclusiv pe fluviul Nistru – 204,3 km. Partea nordică a sectorului de frontieră moldo-ucraineană este de 297,3 km. Partea estică a sectorului moldo-ucrainean constituie 453,4 km și partea sudică – 471,3 km.

Republica Moldova este situată în regiunea de sud-est a Europei și de nord-est al Balcanilor, pe un teritoriu cu o suprafață de 33.843,5 km². La vest se învecinează cu România, iar la nord, est și sud cu Ucraina. Teritoriul ei se întinde de la nord la sud pe o distanță de 350 km, de la vest la est – 150 km. Punctele geografice extreme sunt: la nord – satul Naslavcea, r. Ocnița, la sud – satul Giurgiulești, r. Cahul, la vest – satul Criva, r. Briceni, la est – satul Palanca, r. Ștefan-Vodă.

Republica Moldova dispune de 3.739 de râuri, râulețe și pâraie intermitente și permanente. Principalele cursuri de apă sunt Nistru (660 km, în limitele Republicii Moldova), Prut (695 km, în limitele Republicii Moldova), Răut (286 km), Bâc (155 km), Botna (152 km). Din cele 57 de lacuri naturale, cele mai mari sunt Beleu, cu suprafața de 6,3 km², Manta – 4,5 km², Sălaș – 3,7 km², Dracele – 2,7 km². Cele 126 de lacuri de acumulare și 3 500 de iazuri au o suprafață de 461 km².

Altitudinile teritoriului Republicii Moldova variază între limita maximă de 429 m (Dealul Bălănești, raionul Nisporeni) și minimă de 4 m (satul Palanca, raionul Ștefan-Vodă). Spațiul dintre Prut și Nistru ocupă partea de est a Podișului Moldovei, care se întinde de la Subcarpații Moldovei până la Nistru, iar în stânga Nistrului ajung ramificațiile de sud ale Podișului Podoliei. Clima din Republica Moldova este temperată. În medie pe an sunt 1.950 de ore cu soare la nord și 2.150 de ore – la sud. Temperatura medie anuală este de +9,1°C la nord și +10,1°C la sud. Cantitatea medie anuală de precipitații constituie 400–620 mm.

Peste 70% din suprafața solurilor Republicii Moldova o reprezintă cernoziomurile. Flora Republicii Moldova numără 5 538 de specii de plante. Diversitatea faunei este reprezentată de 17 500 de specii de animale. În „Cartea Roșie a Republicii Moldova” (2015) au fost incluse 208 specii de plante și fungi și 219 specii de animale, dintre acestea 171 se adăpostesc în păduri. Unele specii rare de pe teritoriul Republicii Moldova (papucul-doamnei, cornaciul-natant, sita-zânelor, vipera-de-stepă, rața-roșie etc.) au o importanță internațională, fiind incluse în „Cartea Roșie a Europei”. Anual, în aerul din atmosfera Republicii Moldova, se elimină cca 1,0–1,2 mil. tone de substanțe nocive.

Drapelul de Stat al Republicii Moldova este Tricolorul cu Stema de Stat. Stema de Stat reprezintă un scut tăiat pe orizontală având în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară – albastră, încărcat cu capul de bour, între coarneaua căruia se află o stea cu opt raze. Imnul de Stat este *Limba noastră*, după versurile preotului-militar Alexie Mateevici (1888–1917), iar muzica aparținând compozitorului Alexandru Cristea (1890–1942). Forma de guvernământ este republica parlamentară, cu respectarea prevederilor constituționale vizând separarea și conlucrarea puterilor în stat.

Republica Moldova este membră a organizațiilor internaționale: Organizația Națiunilor Unite (1992). Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) (1992). Consiliul Europei (1995), Comunitatea Statelor Independente (1991); de asemenea, a intrat în vigoare Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană (2016), semnat de RM în 2014.

Moneda națională: leul moldovenesc. Sub aspect economic, Republica Moldova este o țară agroindustrială, specializată în cereale, viticultură, pomicultură, legumicultură și alte culturi agricole, precum și în industria prelucrătoare, industria ușoară, industria chimică ș.a. Principalele centre industriale sunt Chișinău, Tiraspol, Bălți, Bender și Râbnita.

Teritoriul Republicii Moldova este organizat pe două niveluri. Primul nivel îl constituie satele și orașele, al doilea nivel – raioanele, municipiile, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia și unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului.

Din punct de vedere administrativ, teritoriul republicii este divizat în 32 de raioane, 13 municipii. Localități urbane de rangul 0 – 1 (mun. Chișinău), de rangul 1 – 2 (mun. Bălți și Tirapol), de rangul 2 (10), de rangul 3 (53). Potrivit recensământului din 2014 (2.611.800 persoane), 96,8% de cetățeni s-au identificat ca fiind ortodocși.

Pe teritoriul republicii se află cca 15.000 de obiecte ale patrimoniului cultural, dintre care 5.206 monumente incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat.

Proclamarca independenței Republicii Moldova. Formarea instituțiilor de stat

La sfârșitul anilor 1980, pe fundalul crizei sistemului totalitar comunist, are loc redeșteptarea conștiinței naționale în RSS Moldovenească. Ideea armonizării relațiilor interetnice prin politica „perestroikăi” s-a dovedit a fi una utopică. La 27 august 1989, la Chișinău, cca 500.000 de oameni au susținut printr-un miting de proporții adeziunea la principiile renașterii naționale și procesul de democratizare a societății. La această manifestare s-a specificat faptul că „poporul s-a adunat nu să cerșească, ci să confirme un drept – dreptul la limbă, la ființă, la demnitate”. La 31 august 1989, în perimetrul mișcării pentru decretarea limbii române drept limbă de stat și trecerii la alfabetul latin, al marilor adunări naționale, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat Legea cu privire la statutul limbii de stat și revenirea ei la grafia latină. La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat Legea cu privire la Drapelul de Stat.

La 23 iunie 1990 a fost adoptată **Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova**. În aceeași zi a fost adoptată Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldova cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord. S-a decis instituirea zilei de **31 august drept sărbătoare națională „Limba noastră cea română”**, anulându-se, totodată, sărbătorirea zilei de 28 iunie, ziua ocupării sovietice a Basarabiei din componența României Mari.

În scopul consolidării suveranității, la 27 iulie 1990 legislativul a adoptat Decretul cu privire la puterea de stat, care prevedea că „întreaga putere în republică aparține poporului”. În acest fel s-a subminat rolul Partidului Comunist în viața politică. O altă acțiune, reieșind din principiul suveranității, a fost instituirea la 3 septembrie 1990 a funcției de președinte al Republicii Sovietice Socialiste Moldova; primul președinte ales de deputați a devenit Mircea Snegur.

A fost instituit un nou sistem juridic abilitat cu aplicarea legii, inclusiv de instituții pentru afacerile interne. La 13 septembrie 1990 s-a format Departamentul de Poliție și secțiile de poliție raionale. Prin urmare,

miliția a fost înlocuită de noile structuri ale afacerilor interne – poliția. La 18 decembrie 1990. Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la poliție, dată în care se consemnează Ziua Poliției Naționale. Ca instituție de apărare a ordinii în stat, poliția a fost instituită pentru a fi în slujba permanentă a poporului și a legii, fiind un organ armat de drept al autorităților publice chemate să apere viața, sănătatea și libertățile cetățenilor.

La 17 martie 1991, populația Republicii Moldova, în contextul unor presiuni exercitate de organele de stat ale URSS, nu a participat la referendumul de menținere a URSS. Mai mult ca atât, s-au desfășurat acțiuni concrete de consolidare a noului stat. La 23 mai 1991 a fost schimbată denumirea oficială a statului, din RSS Moldova în **Republica Moldova**. Parlamentul RSS Moldova și-a modificat denumirea în Parlamentul Republicii Moldova. Mircea Snegur a devenit președinte al Republicii Moldova, iar Alexandru Moșanu – președinte al Parlamentului Republicii Moldova. La 4 iunie 1991 a fost înființată Banca Națională a Moldovei.

Legea cetățeniei Republicii Moldova, adoptată la 4 iulie 1991, este una dintre cele mai liberale din Europa de Est. Potrivit legii, tuturor persoanelor care locuiau în Republica Moldova la data declarării suveranității li se permitea să devină cetățeni ai acesteia, indiferent de apartenența etnică, lingvistică, perioada de rezidență sau alte criterii.

Cetățenii Republicii Moldova adunați în Piața Marii Adunări Naționale la 20 august 1991 s-au pronunțat împotriva „puciului forțelor reacționare comuniste, care tindea să mențină cu orice preț un regim social și politic ce a dat faliment în fața istoriei”. Activitatea Partidului Comunist, la fel, a fost considerată una reacționară. La 23 august, Prezidiul Parlamentului Republicii Moldova a adoptat Hotărârea cu privire la Partidul Comunist din Moldova, prin care activitatea lui a fost interzisă. Averele Partidului Comunist din Moldova a fost naționalizată și trecută în proprietatea statului. Cu toate acestea, astăzi el încă activează în politica țării.

La **27 august 1991**, Parlamentul Republicii Moldova, convocat în sesiune extraordinară (grație Marii Adunări Naționale), a adoptat textul **Declarației de Independență a Republicii Moldova**, prin votul unanim al celor 277 de deputați prezenți. Republica Moldova a fost declarată „stat suveran, independent, democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără niciun amestec din afară, în conformitate cu năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”. **În Declarația de Independență se condamnă înțelegerea sovieto-germană din 23 august 1939 ca nulă ab initio**. În elaborarea acestui text s-a ținut cont și de Declarația Conferinței Internaționale „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia” din 28 iunie 1991. Data de 27 august a fost declarată Zi a Independenței și sărbătoare națională a Republicii Moldova.

La 3 septembrie 1991, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur a semnat Decretul cu privire la crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, obiectivul major fiind asigurarea suveranității și integrității teritoriale a statului. În aceeași zi a fost semnat și Decretul cu privire la subordonarea instituțiilor vamale situate pe teritoriul Republicii Moldova. A fost stabilită frontiera de stat a Republicii Moldova. La 9 septembrie 1991, Comitetul Securității de Stat a fost lichidat și creat Ministerul Securității Naționale al Republicii Moldova. Pe 8 decembrie 1991 au avut loc primele alegeri ale șefului statului prin vot universal, în calitate de președinte, întrunind 98,2% din sufragii, a fost ales Mircea Snegur. La 24 decembrie 1991, prin decret prezidențial s-a dispus trecerea sub jurisdicția statului a tuturor instituțiilor și unităților din domeniul apărării civile și situațiilor excepționale dislocate pe teritoriul Republicii Moldova.

Recunoașterea independenței și integrarea în comunitatea internațională.

Politica externă

Independența noului stat a fost recunoscută prima dată de România, apoi de Georgia, Kazahstan, Elveția, SUA, Argentina, apoi târziu, după o vreme și de Rusia ș.a. În Declarația Guvernului României de recunoaștere a independenței Republicii Moldova, semnată în aceeași zi cu evenimentul evocat, se specifică: „Guvernul României își îndeplinește o nobilă îndatorire de a saluta actul istoric de autodeterminare a poporului Republicii Moldova, de îndeplinire a năzuințelor sale legitime spre libertate, democrație și demnitate națională”. La 3 septembrie 1991 și Parlamentul României a emis un comunicat în legătură cu proclamarea independenței Republicii Moldova, în care se specifică: „În noile condiții create de declararea independenței, se deschid perspective favorabile dezvoltării colaborării și legăturilor multiple dintre cele două state vecine, ce descind din trunchiul unic al poporului român, așa cum acesta s-a format istoricește”. Dacă statul vecin, România, a recunoscut independența chiar în prima zi, atunci cel de-al doilea stat vecin, Ucraina, a tergiversat recunoașterea independenței. Abia după alegerile prezidențiale din 8 decembrie 1991 din Republica Moldova, Kievul a fost disponibil să creeze noi relații cu Chișinăul, cu „un nou conținut în conformitate cu realitățile zilei de azi”. Viziunea confuză a relațiilor moldo-ucrainene s-a constatat și în cazul Tratatului de bună vecinătate, prieteneie și colaborare, semnat la 23 octombrie 1992, ratificat însă de ambele parlamente abia în 1996. De altfel, după destrămarea Uniunii Sovietice, 77 de pensiuni care aparțineau anterior diferitor instituții și organizații din Moldova sovietică au fost pierdute pentru totdeauna de către Republica Moldova în favoarea Ucrainei.

La 27 decembrie 1991, independența Republicii Moldova a fost recunoscută de SUA. La 16 ianuarie 1992, Republica Moldova a fost

recunoscută de 60 de state, iar actualmente de cca 180 de țări. Au fost stabilite relații diplomatice cu statele lumii, deschise ambasade, acreditați diplomați etc. Actualmente, Republica Moldova menține relații diplomatice cu 115 țări.

Alături de obiectivul major al recunoașterii internaționale a independenței de stat, obiectivele politicii externe vizau și delimitarea de fostul centru politico-administrativ, participarea la activitatea instituțiilor internaționale și regionale, stabilirea de relații oficiale cu statele lumii etc. De exemplu, la 10 septembrie 1991, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat hotărârea de aderare a Republicii Moldova la actele juridice internaționale referitoare la drepturile omului.

În decembrie 1991, la Alma-Ata a avut loc întrunirea liderilor a 11 state foste republici unionale, inclusiv Republica Moldova, cu excepția Țărilor Baltice, care au semnat Declarația, Protocolul și Convenția cu privire la formarea Comunității Statelor Independente. Republica Moldova a semnat actele, cu precizarea că participă doar la cooperare economică. *De jure*, Republica Moldova a aderat la Comunitatea Statelor Independente la 15 aprilie 1994.

La 30 ianuarie 1992 Republica Moldova a devenit membru al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Din 1993, la Chișinău s-a stabilit o misiune OSCE, care participă la medierea diferendului transnistrean.

La 26 februarie 1992, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur a semnat la Helsinki Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Evenimentul a fost considerat de șeful statului „un prim pas în procesul de integrare a Republicii Moldova în structurile europene”. Totodată, cu acest prilej s-au stabilit relații diplomatice și cu Finlanda.

Un alt succes în afirmarea internațională a Republicii Moldova rezidă în admiterea tânărului stat în calitate de membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite, obținând votul unanim al Adunării Generale (2 martie 1992). Noul stat a fost recunoscut în plan mondial, atribuindu-i-se statutul de subiect de drept internațional. În ziua aditerii în această structură internațională prestigioasă, forțele speratiste de pe malul stâng al Nistrului au declanșat acțiuni militare.

Republica Moldova este una din țările fondatoare ale organizației internaționale Cooperarea Economică a țărilor riverane Mării Negre, instituție creată la 25 iunie 1992 la Istanbul. În premieră pentru spațiul ex-sovietic, la 6 iulie 1992, Republica Moldova a semnat la Viena Tratatul privind reducerea armamentului și forțelor armate convenționale. Drept urmare, delegații internaționale (Germania, Turcia, Ungaria) au inspectat trupele moldovenșeti dislocate la Chișinău, Florești, Mărculești și Ungheni.

La 16 martie 1994, Republica Moldova a aderat la Programul „Parteneriat pentru Pace” al NATO, lansat la 10 ianuarie 1994. La 28 septembrie 1994, statul moldovenesc a devenit membru al Organizației Internaționale a Poliției Criminale Interpol, iar la 10 mai 1995 s-a constituit Biroul Central Național al Interpolului.

Potrivit Concepției politicii externe a Republicii Moldova, adoptată de legislativ la 8 februarie 1995, statul promovează „politica neutralității permanente, angajându-se de a nu lua parte la conflicte armate, la alianțe politice, militare sau economice care au scop pregătirea războiului”. Documentul declară „prioritare relațiile bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Belarus”. Se acordă „o atenție deosebită” cooperării cu România în vederea „depășirii dependenței economice unilaterale a Republicii Moldova”.

La 14 iulie 1995, ziua în care la Strasbourg (Franța) a fost arborat tricolorul, Republica Moldova a devenit stat membru cu drepturi depline al **Consiliului Europei**, fiind prima țară din Comunitatea Statelor Independente primită în acest for paneuropean.

În februarie 2005 a fost semnat Planul Individual de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. La 24 martie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat în unanimitate Declarația despre parteneriatul politic în scopul realizării obiectivului integrării europene. Prin acest document s-a promovat treptat și ireversibil *cursul strategic de integrare europeană a Republicii Moldova*. Drept urmare, a fost numit Reprezentantul Special al Uniunii Europene la Chișinău. Ulterior, la 26 octombrie 2006 a fost constituită Delegația Comisiei Europene în capitală, iar la 30 noiembrie a fost instituită Misiunea Uniunii Europene la frontiera moldo-europeană (EUBAM).

La 21 decembrie 2009, pentru prima dată în istoria relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, la Bruxelles a fost adoptată o declarație comună ce includea obiective specifice de colaborare Republica Moldova – Uniunea Europeană.

În ianuarie 2010 au fost lansate negocierile privind *Acordul de Asociere Republica Moldova – UE*. Aceste negocieri au durat pe parcursul a 15 runde. Rezultatele au devenit vizibile. La 17 martie 2010, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline în Comunitatea Energetică. Pe parcursul lunilor februarie – martie 2010 a fost scoasă *sârma ghimpată de la frontiera de stat a Republicii Moldova cu România* (Simbolic, a fost scoasă prin inițierea celor două poduri de flori la 6 mai 1990 și 16 iunie 1991). A fost pus în practică Acordul privind micul trafic la frontieră, fiind deschise consulatele României la Bălți și Cahul.

În cadrul Summitului Parteneriatului Estic de la Vilnius din 30 noiembrie 2013 a fost parafat Acordul de Asociere între Republica Moldova cu Uniunea Europeană. În aprilie 2014, Uniunea Europeană a luat decizia

finală cu privire la liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova, care din 28 aprilie 2014 au posibilitatea să călătorească fără vize în statele Uniunii Europene.

În vara anului 2014, Consiliul Uniunii Europene a adoptat Agenda de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, iar Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, cu votul a 59 de deputați. La 13 noiembrie 2014, la ședința plenară a Parlamentului European, a fost ratificat Acordul de Asociere cu Republica Moldova. La 1 iulie 2016 a intrat în vigoare Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 27 iunie 2014. Acest eveniment semnifică finalizarea procedurii de ratificare a Acordului de către părțile semnatare și aplicarea în integralitate a tuturor prevederilor acestuia.

Dacă în anul 2007, 70,4% din cetățenii Republicii Moldova pledau pentru ideea integrării europene, atunci în 2011 numărul susținătorilor s-a micșorat până la jumătate din numărul populației. În anul 2014, opțiunile populației pentru UE erau la limită cu Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan (vector al politicii externe ulterior promovat intens de președintele Republicii Moldova Igor Dodon).

În prezent, integrarea europeană constituie dezideratul major al politicii interne și externe a Republicii Moldova. Totodată, crizele politice, actele de corupție, situația economică precară etc. generează o situație incertă în rândurile cetățenilor. Tergiversarea aplicării reformelor, neclaritățile referitoare la fraudele bancare, încălcarea recomandărilor Comisiei de la Veneția, schimbările din contextul internațional etc., constituie elemente perturbatoare în procesul de aderare al Republicii Moldova în comunitatea europeană.

Simbolurile de stat

Printre revendicările solicitate de participanții la mișcarea de eliberare națională au fost și cele referitoare la simbolurile identitare. În spațiul public apăreau tot mai des însemne naționale, aflate în antiteză cu vechile simboluri sovietice. De exemplu, la 19 februarie 1989, tricolorul a fost arborat public la Chișinău. La congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, desfășurat la 20 mai 1989, la Uniunea Scriitorilor, printre rezoluțiile adoptate a fost și cea referitoare la însemnele naționale. La fel, participanții la Marea Adunare Națională din 27 august 1989 reiterau rezoluția Frontului Popular din Moldova. Cele două articole ale rezoluției „Cu privire la simbolurile naționale” prevedeau: „Art. 1. A considera drept drapel național de stat al RSSM tricolorul (albastru, galben, roșu) cu stema istorică a Moldovei pe fundal galben. Art. 2. A considera necesară elaborarea unei steme noi și a unui nou imn ale republicii, conform tradiției

istorice și aspirațiilor dintotdeauna ale poporului moldovenesc”. La 19 octombrie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a instituit o comisie pentru studierea simbolicii statal-naționale. La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat *Legea cu privire la Drapelul de Stat: Tricolorul – albastru, galben, roșu, ca și al României*. Deputatul Gheorghe Ghimpu a arborat drapelul pe clădirea Parlamentului (azi, Președinția Republicii Moldova). Andrei Carpenco este primul alpinist din Republica Moldova care la 20 mai 2009 a arborat Drapelul de Stat (tricolorul) al Republicii Moldova pe muntele Everest (numit și Chomolungma), cel mai înalt vârf montan de pe Pământ, cu o altitudine de 8.848 m. Republica Moldova a devenit a 42-a țară care a realizat această performanță. Nuanțele coloristice și al proporțiilor în executarea Drapelului de Stat al Republicii Moldova au fost stabilite abia la 21 iulie 2009. Din anul 2010, ziua de 27 aprilie a fost declarată Zi a Drapelului de Stat.

La 1 mai 1990 a fost anunțat concursul de identificare a Stemei de Stat. La acest concurs au participat circa 100 de savanți și artiști plastici, care au prezentat circa 130 de proiecte. În final s-au conturat două proiecte, ale „latiniștilor” și ale „tradiționaliștilor”. Tabără „latiniștilor” avea mai mulți susținători. La 3 noiembrie 1990 a fost adoptată Legea privind Stema de Stat a Republicii Moldova. Legea a fost votată pro de 243 de deputați, doi fiind împotriva și opt abținându-se. Autorii Stemei de Stat a Republicii Moldova sunt pictorul Gheorghe Vrabie (1939–2016) și heraldista română Maria Dogaru (1934–1999). Stema de Stat a Republicii Moldova își are originile în stema medievală a Moldovei, combină armonios capul de bour moldovenesc și acvila latină.

O problemă mai dificilă de soluționat a fost cea referitoare la alegerea, ulterior modificarea, Imnului de Stat. După proclamarea independenței, Republica Moldova a înscris în istoria sa recentă existența a două imnuri de stat. Primul, adoptat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 691–XII. în ziua declarării independenței, pe 27 august 1991, a fost *Deșteaptă-te, române!* scris de poetul-tribun ardelean Andrei Mureșanu (1816–1863) în timpul Revoluției de la 1848. Acest imn a fost unul și același cu cel al României și a fost oficiat până la 7 iunie 1994, când a fost abrogat de Parlamentul Republicii Moldova și înlocuit provizoriu cu *Limba noastră* de Alexie Mateevici, ulterior adoptat de legislativ, recunoscut și acceptat în timp drept Imn de Stat al Republicii Moldova. Societatea civilă a protestat vehement împotriva acestor hotărâri. Începând cu 18 martie 1995, au fost inițiate proteste virulente în Piața Marii Adunări Naționale, greva atingând proporții deosebite, fiind estimată numeric la cca. 100 mii de participanți. Intelectualitatea a sabotat deschis concursul pentru crearea noului imn, care într-un final a eșuat. La 22 iulie 1995, Parlamentul a votat Legea nr. 571–XIII cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, prin

care poezia *Limba noastră* (strofele 1, 2, 5, 8, 12) scrisă de poetul Al. Mateevici, muzica de Alexandru Cristea și aranjamentul de Valentin Dânga, devenea Imn de Stat. Regulamentul privind intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova a fost aprobat la 15 octombrie 1998. În anii 1997–2001 imnul *Limba noastră* era doar tolerat și nu se intona nici la înmânarea distincțiilor de stat. Treptat însă s-a inclus ca element organic în simbolurile de stat.

Simbolurile naționale ale Republicii Moldova invocă identitatea noastră românească, revenirea la tradiții ancestrale, spațiul european, libertate, suveranitate și democrație.

Alte acțiuni cu valoare simbolică pentru stat

Alături de instituirea simbolurilor de stat au mai fost și alte acțiuni care trebuiau să marcheze noua identitate creată după descompunerea Uniunii Sovietice. S-a revenit de la formele rusificate de toponimică, denumiri de instituții, localități, străzi etc. la cele românești. Astfel, s-a trecut la *Moldova* din *Moldavia*, *Chișinău* din *Kișinev*, *Cricova* din *Cricovo* etc. Au fost desovietizate denumirile centrelor raionale, implicit a orașelor de reședință: *Ialoveni* din *Kutuzov*, *Hâncești* din *Kotovsk*, *Șoldănești* din *Cernenko*, *Ștefan-Vodă* din *Suvorov* ș.a. Au fost modificate 85% din denumirile străzilor din capitala Republicii Moldova. Teatrul Național „A. S. Pușkin” a devenit Teatrul Național „Mihai Eminescu”. Aceste acțiuni de derusificare au avut loc în toate localitățile Republicii Moldova. S-a trecut la terminologie românească specifică realităților istorice ale spațiului. În republică s-a reanimat procesul de dezvelire a unor monumente consacrate evenimentelor sau personalităților marcante din spațiul românesc. La 31 august 1990, monumentul lui Ștefan cel Mare a fost reșezat la locul inițial și au fost restabilite inscripțiile autentice.

Războiul de la Nistru. Consecințele sale

În urma dezmembrării Uniunii Sovietice, în perimetrul spațiului acesteia, s-au declanșat cca 170 de zone conflictuale, inclusiv 30 din acestea au luat formă activă, iar în 10 cazuri au fost generate conflicte armate. Având la bază interese geopolitice, economice, de securitate etc. secesionismul constituie una din problemele perpetue cu care se confruntă Republica Moldova.

Tensiuni generate de liderii separatiști de la Tiraspol au avut loc la 2 septembrie 1990, atunci când a fost proclamată „republica sovietică socialistă moldovenească nistreană” și s-a început procesul de consolidare a enclavei. A fost ales sovietul suprem provizoriu al autoproclamatei republici în frunte cu Igor Smirnov. În 1990, în stânga Nistrului au fost dislocați 3 000 de ofițeri și 12 000 de cadre în termen și pe bază de contract. Arsenalul militar: 120 de tancuri de luptă, 166 de vehicule blindate, nouă elicoptere de luptă, 36 de lansatoare de rachete antitanc, cca 50 000 de arme automate etc.

Chișinăul nu a putut face față acestor acțiuni de dezmembrare teritorială a republicii. La 1 octombrie 1991, a fost semnat Protocolul de acord între reprezentanții Republicii Moldova, ai Sovietului Suprem al Federației Ruse și cei ai separatiștilor, în care se vorbea, pentru prima dată, despre necesitatea soluționării „pe cale pașnică a conflictului”. La 13 decembrie 1991 s-au înregistrat primele victime ale conflictului armat. Drept urmare a asediului la Secția de poliție din Dubăsari au fost omorâți patru polițiști, iar nouă au fost răniți. Forțele separatiste au pierdut trei oameni și opt au fost răniți.

Conflagrația militară a fost declanșată în noaptea de 1 spre 2 martie 1992. Momentul n-a fost unul aleatoriu. Or, la 2 martie 1992 Republica Moldova urma să devină membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite. Drept urmare, noul stat era recunoscut internațional, atribundu-i-se statutul de subiect de drept internațional. De aceea s-au declanșat acțiunile secesioniste. La 2 martie 1992, forțele separatiste din stânga Nistrului au întreprins acțiuni violente împotriva Secției raionale de poliție Dubăsari, ultima unitate de poliție din zona separatistă subordonată Chișinăului. În câteva zile tensiunile s-au extins și în alte localități din stânga Nistrului, riscând să escaladeze dintr-un conflict local în unul regional. „Gardei transnistrene” i s-au alăturat și peste 3.000 de pușcăriași eliberați din penitenciarele rusești pentru a veni în ajutor enclavei separatiste. De partea structurilor separatiste a fost implicată plenar Armata a 14-a a Federației Ruse. Aceasta în contextul în care forțele armate ale Republicii Moldova erau în etapa incipientă de constituire. Separatismul a fost sprijinit de Duma de Stat a Rusiei, mijloacele de informare în masă rusești. Ghennadi Selezniiov, președintele Dumei de Stat a Rusiei, declara în cadrul unei vizite efectuate la Chișinău în anul 1992: „Noii. rușii. a trebuit să susținem Transnistria în conflict”. Flagelul militar a durat pe parcursul a câtorva luni. Într-un context sociopolitic dificil, la 21 iulie 1992, la Moscova, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, și Boris Elțin, președintele Federației Ruse, au semnat Convenția moldo-rusă privind reglementarea pașnică a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova. În realitate, Federația Rusă a continuat să sprijine regimul separatist din punct de vedere politic, militar, economic, propagandistic. Ca și acum pe cel din regiunile estice ale Ucrainei.

În 1992, alături de operații militare s-a dus și un război al securității economice. Au fost închise conturile bancare ale Republicii Moldova în Federația Rusă, a fost sistată conducta de gaze naturale și stopat exportul acestuia.

Pe parcurs, liderii separatiști și-au modificat discursul de la unul mai moderat (obținerea statutului de autonomie teritorială, zonă economică liberă etc.) la unul radical, declarând că doresc „statut de republică independentă”. Astfel, s-a mizat pe consolidarea structurilor de forță,

autonomie economică, pe elaborarea unei „constituții a rmn” (1996) etc. La 8 mai 1997, la Moscova a fost semnat de reprezentanții Republicii Moldova, „republicii moldovenești nistrene”, Federației Ruse și Ucrainei Memorandumul privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și așa-numita „republică moldovenească nistreană” în cadrul statului comun în hotarele fostei RSS Moldovenești. În realitate, această acțiune a contibuit și mai mult la conservarea stucturilor paramilitare secesioniste. Potrivit deciziilor summitului OSCE de la Istanbul, din noiembrie 1999, Rusia își asuma obligația de a-și retrage trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova până la sfârșitul lui 2002.

Într-o conferință de presă susținută la Chișinău pe 22 octombrie 2002, Ghennadi Selezniiov, președintele Dumei de Stat a Federației Ruse, afirma că Rusia a „creat” conflictul din Transnistria în scopul împiedicării Republicii Moldova să „se arunce în brațele României”.

În scopul păstrării prezenței (inclusiv militare) pe teritoriul Republicii Moldova, Moscova a înaintat așa-numitul „Memorandum Kozak” (numit astfel de la Dmitri Kozak, consiler al președintelui Vladimir Putin), care prevedea federalizarea țării și staționarea în stânga Nistrului a trupelor ruse pe un termen de 20 de ani, însă acest plan a fost respins de Chișinău în toamna anului 2003. Ca urmare, relațiile moldo-ruse s-au înrăutățit, iar procesul de negociere cu privire la problema transnistreană a fost înghețat.

La 22 iulie 2005, legislativul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului. A fost prevăzută constituirea unității teritoriale autonome cu statut juridic special Transnistria, „parte inalienabilă a Republicii Moldova”.

La 18 martie 2009, la Moscova a avut loc o întâlnire trilaterală dintre reprezentanții Chișinăului, Moscovei și Tiraspolului soldată cu semnarea unei declarații commune în care se spunea că „părțile vor continua contactele directe cu scopul de a activa procesul de negocieri cu privire la reglementarea politică a conflictului transnistrean”.

La 2 mai 2017, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a pronunțat unanim hotărârea privind interpretarea articolului 11 din Constituție, referitor la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova: „faptul că Federația Rusă nu și-a retras trupele sale de ocupație din estul țării, ci, dimpotrivă, și-a consolidat prezența militară în partea transnistreană a Republicii Moldova, constituie o încălcare a prevederilor constituționale referitoare la independența, suveranitatea, integritatea teritorială și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, precum și a dreptului internațional”.

În urma conflictului transnistrian și-au pierdut viața cca 1.000 de oameni, peste 2.000 au fost răniți, iar numărul refugiaților se estimează la

cca 110 mii de persoane (dintre care 51.000 s-au retras în partea dreaptă a Nistrului). Forțele separatiste au pierdut circa 500 de oameni și 899 au fost răniți. Pierderile materiale se cifrează la aproximativ 12 mild. ruble. Federația rusă a acordat regimului separatist un ajutor financiar de 100 mil. dolari SUA. Cheltuielile de resurse energetice ale enclavei separtiste sunt puse pe seama populației de pe malul drept al Nistrului. Enclava transnistreană a devenit o „zonă liberă” pentru comerțul ilicit de armament, contrabandă de alcool, țigări, produse petroliere etc. Peste 20.000 tone de muniții și armament sunt depozitate în spațiul separatist. Existența unui teritoriu separatist, cu turbulențe directe la adresa securității, aflat în proximitatea frontierelor Uniunii Europene, sporește vizibilitatea internățională a zonei de conflict.

Constituția Republicii Moldova (articolul 110) prevede acordarea unor forme și condiții speciale de autonomie localităților din stânga Nistrului. Suprafața acestui teritoriu constituie 3 567 km². Unitatea teritorială este formată din 147 de localități, inclusiv un municipiu, 9 orașe, 2 localități în componența orașelor, 69 de sate (comune). Centrul administrativ este municipiul Tiraspol.

Constituția Republicii Moldova

Potrivit experților, sistemul de drept al Republicii Moldova se fundamentează pe doctrina de drept romano-germanică (continentală, europeană). După instituirea Comisiei pentru elaborarea noii Constituții din cadrul Sovietului Suprem al RSSM (19 iunie 1990) și după o serie de dezbateri purtate în spațiul public, la 29 iulie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Constituția Republicii Moldova. A fost promulgată în aceeași zi de șeful statului și a intrat în vigoare la 27 august 1994. Legea Supremă statuează caracteristicile fundamentale ale statului Republica Moldova, suveran și independent, unitar și indivizibil. A fost declarată neutralitatea permanentă și stipulată neadmiterea dislocării pe teritoriul său a trupelor militare ale altor state. S-a prevăzut constituțional, Republica este un stat de drept și democratic, cu principiile democratismului și pluralismului politic, separația și colaborarea puterilor în stat.

Legea Supremă prevede unitatea poporului Republicii Moldova, se recunoaște și se garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase. Se prevede dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică, dreptul la libera circulație, dreptul de a alege și dreptul de a fi ales, dreptul la învățământ, libertatea individuală, dreptul la liberă informare, inviolabilitatea domiciliului etc. Totodată, Constituția prevede îndatoriri fundamentale ale cetățeanului: devotament față de țară, exercitarea cu bună-credință a drepturilor și libertăților fundamentale, prestarea contribuțiilor financiare, protecția mediului înconjurător și ocrotirea monumentelor etc.

La 19 iulie 1995, Parlamentul Republicii Moldova a introdus prima modificare în Constituție, prin care judecătorii se numesc în funcție pe un termen de 5 ani. În februarie 1995 a fost instituită Curtea Constituțională a Republicii Moldova în calitate de primă autoritate de jurisdicție constituțională a statului. Conform Hotărârii Curții Constituționale din 4 martie 2016, s-au produs modificări și completări în Constituție referitoare la modul de alegere a șefului statului.

Cel mai controversat articol al Constituției, articolul 13, prevede că „limba oficială (de stat) este limba zisă „moldovenească”. În Declarația Adunării Generale a Academiei de Științe a Moldovei din 28 februarie 1996 s-a stabilit că **„denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”**. La 5 decembrie 2013, Curtea Constituțională a constatat că **limba română este limba de stat a Republicii Moldova**. Denumirea limbii române în Republica Moldova a fost una generată și susținută de factorul politic, transformându-se într-o problemă speculativă la nivel politic. Așa cum recunoștea un demnitar de stat de la Chișinău, din punct de vedere științific este limba română, iar din perspectivă speculativ-politică - „limba moldovenească”.

Unitatea teritorială autonomă cu statut special Găgăuzia (*Gagauz-Yeri*)

În procesul de descompunere a URSS au existat mai multe scenarii de fragmentare teritorială a Moldovei, unul din acesta a fost cauzat de populația găgăuză. S-au instituit organizații care susțineau desprinderi teritoriale. Organizația Gagauz-Halcî instituită la 21 mai 1989, deja la primul congres organizat la 21 mai 1989 la Comrat pune în discuție concepția referitoare la autonomia teritorială. La 19 august 1990, a fost proclamată „Republica Sovietică Socialistă Găgăuză” în cadrul Uniunii Sovietice.

Ulterior au fost identificate mecanisme juridice pentru acordarea unui stat special populației găgăuze. Potrivit articolului 111 din Constituția Republicii Moldova, *Gagauz-Yeri* („pământul găgăuzilor”) constituie „o unitate autonomă cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte integrantă și inalienabilă a Republicii Moldova și soluționează de sine stător, în limitele competenței sale, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova, în interesul întregii populații, probleme cu caracter politic, economic și cultural”. La 23 decembrie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (*Gagauz-Yeri*). Centrul administrativ este municipiul Comrat. Unitatea teritorială are propria simbolică, care se utilizează alături de simbolică de stat a Republicii Moldova. În componența Găgăuziei intră localitățile unde găgăuzii reprezintă mai mult de 50% din numărul populației. În cazul în care găgăuzii sunt mai puțin de 50% din

numărul populației, se organizează un referendum local pentru a decide voința majorității alegătorilor.

Guvernatorul sau bașcanul (*bashkan*) Găgăuziei, persoana oficială supremă a unității teritoriale, este membru din oficiu al Guvernului Republicii Moldova. Din aprilie 2015 conducătorul Găgăuziei este Irina Vlah, aleasă în această funcție pe un termen de 4 ani. Adunarea Populară este autoritatea reprezentativă aleasă în circumscripții teritoriale prin vot universal, egal, direct, secret (un deputat de la 5.000 de alegători). La propunerea Adunării Populare (*Halk Toplusu*) și cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii, președintele Republicii Moldova numește judecătorii instanțelor de judecată ale Găgăuziei. Organul executiv permanent al Găgăuziei este Comitetul Executiv (*Bakaanik Komitesi*), instituit de Adunarea Populară la prima sesiune. O parte din deputați activează permanent și sunt salariați, iar alții activează pe baze obștești. Guvernatorul Găgăuziei propune componența Comitetului Executiv.

La 5 ianuarie, Adunarea Populară a votat o constituție (*Ulozheniye*) prin care se depășeau limitele Constituției Republicii Moldova din 1994. „Constituția găgăuză” prevedea supremația legilor adoptate de Comrat asupra celor emise de Chișinău, se proclama formarea gărzilor armate și a ministerelor apărării și de interne etc.

Acțiunile Găgăuziei deseori se reflectă în orientarea politicii externe a Republicii Moldova, formând chiar, după caz, grupuri de presiune. De exemplu, la 27 noiembrie 2013, cu o zi înainte de desfășurarea lucrărilor Summitului de la Vilnius (în care se prevedeau acțiuni de exindere a comunității europene spre est), Adunarea Populară a decis să organizeze două referendumuri în cadrul căruia cetățenii regiunii trebuiau să se pronunțe în legătură cu vectorul politicii externe a Republicii Moldova. În urma celor două referendumuri organizate la 2 februarie 2014, 98,9% dintre locuitori se pronunțau pentru independența Republicii Moldova, iar 98,47% pledau pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan.

Suprafața teritorială a Găgăuziei reprezintă 5.5% (1 848 km²) din cea a Republicii Moldova. Include 32 de localități organizate în 2 municipii (Comrat și Ceadâr-Lunga), 1 oraș (Vulcănești), 1 localitate din componența orașului, 23 sate (comune), 28 localități din componența satelor (comunelor). Unitatea teritorială are o populație de circa 160 000 de locuitori.

Relațiile interetnice

În prezent sunt cunoscute sute de etnii și doar circa 190 de state independente. Doar 10 state sunt considerate omogene sub aspect etnic. În Uniunea Sovietică locuiau aproximativ 150 de grupuri etnice. Etniile nerusești constituiau mai mult de jumătate din populația URSS. Dacă

minoritățile etnice sunt grupuri restrânse, cu un sentiment dezvoltat al identității, izolate și concentrate sub aspect geografic, atunci minoritățile naționale sunt grupuri mai largi, uneori dispersate pe teritoriul mai multor state, având o țară de origine.

Colapsul statului sovietic a redeschis dosarul mai multor probleme, inclusiv din zona relațiilor interetnice. Republica Moldova nu face excepție în acest sens. În Republica Moldova prevalează minoritățile naționale (de exemplu, ucrainenii, rușii, bulgarii ș.a.) și mai puțin cele etnice (găgăuzii, romii). Acordarea autonomiei teritoriale minorităților găgăuze în 1994 și formarea UTA Găgăuzia s-a produs pe bază etnică.

La 22 oct. 1999, în baza reformei administrativ-teritoriale, 58 de deputați comuniști și centristi din Parlamentul Republicii Moldova au votat pentru acordarea Taracliei a unui statut special, ca regiune populată compact de minoritatea bulgară. De menționat faptul că, potrivit Comisiei de la Veneția, în urma reformei administrativ-teritoriale, drepturile bulgarilor din Republica Moldova n-au fost considerate amenințate.

În Republica Moldova activează o serie de organizații etnoculturale care se preocupă nu doar de protejarea patrimoniului cultural al grupurilor minoritare, ci și de asigurarea drepturilor civile, economice, religioase etc. În scopul colaborării mai eficiente a organizațiilor etnoculturale, la 1 iunie 1996 a fost deschisă oficial Casa Naționalităților, centru cultural de coordonare al organizațiilor etnoculturale din republică, primul din spațiul ex-sovietic, care și-a început activitatea prin reunirea a 21 de organizații etnoculturale. Biroul Relațiilor Interetnice este o structură a puterii executive ce reprezintă și apără interesele grupurilor etnice conlocuitoare. Din 2002, în Republica Moldova se organizează „Festivalul etnocultural”, desfășurat anual în a treia duminică a lunii septembrie. În 2017, în Republica Moldova existau 97 de organizații etnoculturale acreditate.

Relațiile interetnice în Republica Moldova sunt centrate în zona politicului, dimensiune creată artificial pe substratul destrămării sistemului sovietic. Prin „Concepția politicii naționale a Republicii Moldova” (2003), factorul politic a tins să monopolizeze „discursul identitar”, ca „garant” al „păcii” și „consensului interetnic”. Potrivit unor autori, integrarea grupurilor etnoculturale în Republica Moldova ar putea fi realizată doar în contextul în care problema interetnică ar urma să fie scoasă de pe agenda politicului, fiind înlocuită cu reformele care ar duce la bunăstarea și prosperitatea economică a tuturor cetățenilor Republicii Moldova.

Viața socio-politică

Un pas important în procesul de democratizare a vieții sociopolitice din Republica Moldova a fost legiferarea sistemului pluripartidic și a pluralismului de opinii. La 17 septembrie 1991 a fost adoptată Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice, prin care se

consideră că acestea „sunt asociații benevole ale cetățenilor, care contribuie la realizarea voinței politice a unei anumite părți a populației, participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea treburilor statului”. Dacă la 1 noiembrie 1993 eșichierul politic era reprezentat de 26 de partide politice și organizații sociopolitice, atunci la 1 aprilie 2016 numărul acestora era de 44. Activitatea partidelor politice este în concordanță cu ciclurile electorale. Între 1994 și 2007 au avut loc patru scrutine parlamentare și patru locale. La 27 februarie 1994 au avut loc alegeri parlamentare anticipate, considerate primele alegeri parlamentare democratice în Republica Moldova. Din 13 blocuri electorale, partide, mișcări social-politice și candidați independenți înscrși în scrutin, pragul electoral l-au depășit patru formațiuni social-politice. Parlamentul Republicii Moldova a fost constituit din Partidul Democrat Agrar din Moldova (56 de mandate), Blocul electoral „Partidul Socialist” și Mișcarea „Unitate-Edinstvo” (28 de mandate), Blocul Țăranilor și Intelectualilor (11 mandate) și Blocul electoral „Alianța Frontului Popular Creștin Democrat” (9 mandate). În 2009 s-au desfășurat două scrutine parlamentare, iar la 28 noiembrie 2010 un scrutin parlamentar. La alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au participat 55,57% din numărul cetățenilor cu drept de vot. Pe parcursul anilor, în Parlamentul Republicii Moldova au fost prezenți trei-cinci concurenți electorali.

Viața politică a Republicii Moldova a fost marcată de perindarea la putere a diferitor forțe politice. În profilul experienței europene s-au creat coaliții de guvernare. Din 1994 până în prezent, Republica Moldova a fost condusă de opt coaliții de guvernare: Partidul Democrat Agrar din Moldova și fracțiunea parlamentară „Unitatea Socialistă” (1994–1996); Alianța pentru Democrație și Reforme constituită din Blocul „Convenția Democrată din Moldova” format din patru organizații social-politice, Partidul Forțelor Democratice (1998–1999); așa-numitul „parteneriat politic pentru interesele țării” format din Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Democrat și Partidul Social-Liberal (2005–2007); Alianța pentru Integrare Europeană constituită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal. Partidul Democrat, Alianța Moldova Noastră (2009–2010); Alianța pentru Integrare Europeană – 2 alcătuită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat, Partidul Liberal (2011–2013); Coaliția Pro-Europeană de Guvernare instituită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal Reformator, Partidul Democrat (2013–2014); Alianța pentru Moldova Europeană formată din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat (23 ianuarie – 12 iunie 2015); Alianța pentru Integrare Europeană – 3 formată din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat, Partidul Liberal (23 iunie – 29 octombrie 2015). La începutul anului 2016 s-a constituit o majoritate parlamentară formată din Partidul Democrat, Partidul

Liberal, un grup de deputați ai Partidului Liberal Democrat din Moldova. 14 ex-deputați ai fracțiunii Partidului Comunist din Republica Moldova. În mai 2017, Partidul Liberal. unionist, a ieșit de la guvernare și a trecut în opoziție.

La 21 noiembrie 1997, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Codul electoral, care a permanentizat activitatea Comisiei Electorale Centrale. Potrivit Codului, Parlamentul Republicii Moldova urma să fie constituit din 101 deputați pe liste de partid și din componența candidaților independenți.

Viața socio-politică a fost marcată și de proteste de masă. În 1995, Partidul Democrat Agrar din Moldova, majoritar în Parlament, vroia să includă în școli cursurile de limbă și literatură „moldovenescă” și de istorie a Moldovei. Drept urmare, studenții din capitală au organizat în martie 1995, o grevă generală în Piața Marii Adunări Naționale. Protestul a fost susținut de cadre didactice, elevi, intelectuali, pensionari etc. Printre cei mai activi protestatari au fost studenții de la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, susținuți, în mod special, de profesorii Anatol Petrencu și Gheorghe Paladi. După grevă, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, în urma consultării cu Academia de Științe a Moldovei, a spus clar că **vorbim limba română**.

La 7 aprilie 2009, în Chișinău au avut loc proteste de masă, motivul invocat fiind fraudarea alegerilor parlamentare. Acțiunile incipiente au fost pașnice, ulterior au escaladat până la acțiuni acerbe. Au fost devastate clădirile Parlamentului și Președinției Republicii Moldova. Aceste evenimente au fost calificate în mod diferit: Revoluție Off/On-line, Twitter Revoluție, lovitură de stat, Revoluție cu pietre etc. Sute de protestatari au fost arestați, torturați, fiind constatate și trei cazuri de deces, iar trei persoane dispărute.

Din 1991 și până în prezent, Parlamentul Republicii Moldova a fost condus de: Alexandru Moșanu (23 mai 1991 – 2 februarie 1993); Victor Pușcaș (2 februarie 1993 – 4 februarie 1993) (președinte ad-interim); Petru Lucinschi (4 februarie 1993 – 27 februarie 1994, 27 februarie 1994 – 29 martie 1994 (președinte ad-interim), 29 martie 1994 – 9 ianuarie 1997)); Dumitru Moțpan (9 ianuarie 1997 – 5 martie 1997 (președinte ad-interim), 5 martie 1997 – 22 martie 1998, 22 martie 1998 – 23 aprilie 1998 (președinte ad-interim)); Dumitru Diacov (23 aprilie 1998 – 25 februarie 2001, 25 februarie 2001 – 20 martie 2001 (președinte ad-interim); Eugenia Ostapciuc (20 martie 2001 – 6 martie 2005, 6 martie 2005 – 24 martie 2005 (președinte ad-interim); Marian Lupu (24 martie 2005 – 27 august 2009, 30 decembrie 2010 – 25 aprilie 2013); Igor Corman (30 mai 2013 – 25 ianuarie 2015). Din 26 ianuarie 2015, Andrian Candu a fost președintele legislativului, iar acum socialistul Z. Grecianîi.

Până la 5 iulie 2000, Republica Moldova a fost o republică parlamentar-prezidențială, devenind apoi parlamentară, președintele țării

fiind ales de Parlament prin vot secret cu cel puțin trei cincimi din numărul deputaților aleși. La 8 decembrie 1991 au avut loc primele alegeri prezidențiale directe, în urma cărora, întrunind 98,2% din sufragii, Mircea Snegur a fost ales președinte al Republicii Moldova, deținând această funcție până în anul 1996. Al doilea președinte al Republicii Moldova a fost Petru Lucinschi (1 decembrie 1996 – 4 aprilie 2001), al treilea – Vladimir Voronin (4 aprilie 2001 – 4 aprilie 2005, 4 aprilie 2005 – 11 septembrie 2009). După interimatele lui Mihai Ghimpu (11 septembrie 2009 – 29 decembrie 2010) și Marian Lupu (30 decembrie 2010 – 16 martie 2012), determinate de eșecul încercărilor de alegere a președintelui Republicii Moldova de către Parlament, la 16 martie 2012, Nicolae Timofti, cu 62 de voturi din partea Parlamentului Republicii Moldova, devine cel de-al patrulea șef al statului. În acest fel s-a depășit o îndelungată criză politică, generată de tergiversarea alegerii președintelui Republicii Moldova. La 4 martie 2016, Curtea Constituțională a decis ca următorul președinte al Republicii Moldova să fie ales pe bază de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. La 30 octombrie 2016 au avut loc următoarele alegeri ale șefului statului. În calitate de președinte al Republicii Moldova a fost ales Igor Dodon.

Prim-miniștri ai Republicii Moldova au fost: Mircea Druc (25 mai 1990 – 5 iunie 1990 (prim-ministru al Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești), 5 iunie 1990 – 22 mai 1991 (prim-ministru al RSS Moldova), 22 mai 1991 – 23 mai 1991 (prim-ministru ad-interim al Republicii Moldova), 23 mai 1991 – 28 mai 1991 (prim-ministru al Republicii Moldova)); Valeriu Muravschi (28 mai 1991 – 30 iunie 1992); Andrei Sangheli (1 iulie 1992 – 31 martie 1994, 31 martie 1994 – 29 iulie 1994, 29 iulie 1994 – 16 ianuarie 1997)); Ion Ciubuc (25 ianuarie 1997 – 30 aprilie 1998, 30 aprilie 1998 – 21 mai 1998 (prim-ministru ad-interim), 21 mai 1998 – 3 februarie 1999, 3 februarie 1999 – 12 martie 1997 (prim-ministru ad-interim)); Ion Sturza (12 martie 1999 – 9 noiembrie 1999, 9 noiembrie 1999 – 21 decembrie 1999 (prim-ministru ad-interim)); Dumitru Braghiș (21 decembrie 1999 – 20 martie 2001, 20 martie 2001 – 19 aprilie 2001 (prim-ministru ad-interim)); Vasile Tarlev (19 aprilie 2001 – 24 martie 2005, 24 martie 2005 – 19 aprilie 2005 (prim-ministru ad-interim), 20 aprilie 2005 – 20 martie 2008, 20 martie 2008 – 31 martie 2008 (prim-ministru ad-interim)); Zinaida Greceanăi (31 martie 2008 – 14 septembrie 2009); Vitalie Pârlog (14 septembrie 2009 – 25 septembrie 2009 (prim-ministru ad-interim)); Vladimir Filat (25 septembrie 2009 – 5 martie 2013); Iurie Leancă (31 mai 2013 – 18 februarie 2015); Chiril Gaburici (18 februarie 2015 – 22 iunie 2015); Natalia Gherman (22 iunie 2015 – 30 iulie 2015 (prim-ministru ad-interim)); Valeriu Streleț (30 iulie 2015 – 30 octombrie 2015); Gheorghe Brega (30 octombrie 2015 – 19 ianuarie 2016 (prim-ministru ad-interim). Din 20 ianuarie 2016, prim-ministru al Republicii Moldova a fost Pavel Filip (Partidul Democrat).

Situația socio-economică

După proclamarea independenței de stat și dezintegrarea sistemului economic sovietic, economia Republicii Moldova s-a delimitat ca sistem distinct, cunoscând în continuare perioade de criză și de ameliorare temporară.

În contextul liberalizării relațiilor economice externe s-au creat condițiile necesare pentru fluxurile de capitaluri și bunuri din interior și exterior. La capitolul liberalizare economică, Republica Moldova a devansat statele din cadrul Comunității Statelor Independente (cu excepția Kârgâzstanului și Federației Ruse), ocupând însă poziții inferioare comparativ cu alte state din Europa Centrală și de Est. Între 1990 și 1996, legislativul a adoptat cca 1 000 de acte normative referitoare la reforma economică. Primul document ce a instituit oficial noul mecanism economic a fost Hotărârea din 25 iunie 1990 a Parlamentului „Cu privire la concepția trecerii la economia de piață a RSS Moldova”. La sfârșitul anilor 1990, Republica Moldova ocupa poziția 15 din 25 de țări aflate în proces de tranziție la economia de piață.

Economia de tranziție s-a constituit în perimetrul reformelor economice, liberalizării și implementării strategiei specifice mecanismelor pieței. Alături de proprietatea publică a început să se formeze sectorul privat (instituit prin două căi: de creare a unor întreprinderi private noi și de privatizare a celor publice existente), și cel străin. Ca urmare a celor două programe de privatizare (1993–1994 și 1995–1996), peste 3,1 mil. de cetățeni au devenit coproprietari a 2 235 de întreprinderi privatizate. În anii 1996–1997 a fost privatizată 1/3 din proprietatea de stat. În anul 2008, sectorul privat constituia 54,5% din PIB.

În sectorul agrar a demarat Programul național „Pământ”, care a vizat transformarea gospodăriei auxiliare personale în gospodărie casnică privată. Deși prin această reformă s-a extins proprietatea privată și s-au creat conexiuni la fluxurile mondiale de produse agricole, parcelarea exagerată a constituit un impediment în concentrarea producției agricole, a dezvoltării durabile și multifuncționale a exploatațiilor agricole. Fragmentarea excesivă a terenurilor – cu o medie de 1,43 ha pe gospodărie țărănească – a dus la deficiențe majore în implementarea inovațiilor tehnologice. În 2015, sectorul privat gestiona 185.000 ha de terenuri agricole. În prezent, în agricultură este implicată cca 30% din populație (pentru comparație, în statele membre ale UE – 5,6%). Un lucrător din agricultură valorifică 7,5 ha de terenuri agricole, în timp ce unui lucrător cu activități mai intensive din UE îi revin 14,5 ha. În Republica Moldova se constată o minimă diversificare a culturilor agricole. Cerealele acoperă cca 70% din suprafața cultivată, plantele tehnice cca 25%, 3,7% din suprafața totală a fondului fiunciar include plantațiile de viță-de-vie.

Totodată, liberalizarea economică a generat șocuri economice, cum ar fi declinul economiei și hiperinflația. Pe parcursul a 10 ani, potențialul economic al Republicii Moldova s-a redus cu 2/3. În anul 1992 inflația a atins cota de 2.806%, în 1993 – 1.770%. Drept urmare, salariul real s-a redus cu 64,4% comparativ cu anul 1989. Nivelul salariului a ajuns la minim în anul 1994 (33,8%).

Potrivit specialiștilor, tergiversarea reformei monetare a constituit o cauză esențială a procesului de perturbare a economiei noului stat. La prețurile anilor 1992–1993, economia republicii a suportat pierderi în proporții de câteva mild. de dolari SUA. Ritmurile inflației au putut fi atenuate doar după instituirea unui mecanism de gestiune a masei unitare, controlate de Banca Națională a Moldovei. În urma emiterii monedei naționale s-au micșorat și ritmurile inflației. Începând cu 29 noiembrie 1993, a fost pus în circulație leul (la cursul unic de 1 leu contra 1.000 de ruble/cupoane). Varianta grafică a leilor tipăriți în Franța a fost executată de pictorul Gheorghe Vrabie. Începând cu ziua de 2 decembrie 1993, ora 18.00, leul moldovenesc devine unicul mijloc legal de plată pe teritoriul republicii. S-a constituit noțiunea autohtonă de rată de schimb/curs valutar, inflația s-a diminuat până la 329,7% (1994).

În anii 1993–1994, Republica Moldova a inițiat colaborări intense cu instituții financiare internaționale, cum ar fi Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional cu sediul la Washington. Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare etc. Aceste acțiuni au generat instituirea sistemului bancar național și s-a realizat stabilizarea macroeconomică.

Reformele economiei de tranziție însă nu au soluționat problemele economice ale societății. La mijlocul anilor 1990, Republica Moldova se plasa în categoria „țărilor în curs de dezvoltare”. În 1995, tânărul stat avea un PIB de doar 37,7% în comparație cu anul 1989. Valoarea PIB-ului pe cap de locuitor s-a micșorat la 920 dolari SUA (pentru comparație, Elveția – 30.270. Ucraina – 1.630. România – 1.450. Zimbabwe – 640). 86% din întreprinderi activau în pagubă sau la capacitate de cel mult 20%. Restanțele la salarii și pensii erau de peste 450 mil. lei. Salariul minim constituia 18 lei (4 dolari SUA), fiind unul dintre cele mai mici din Comunitatea Statelor Independente. În 1996, salariul mediu – de 40 dolari SUA – era unul dintre cele mai mici în comparație cu alte state aflate în proces de tranziție. Pentru comparație, în Uzbekistan – 53 dolari SUA, Ucraina – 84. Belarus – 89, România – 131, Federația Rusă – 126. Salariul mediu acoperea doar 48% din costul minim de consum. Nivelul de șomaj era foarte ridicat (200.000 de persoane). Criza economică a afectat în mod direct nivelul de trai al populației, care a degradat continuu. Majoritatea populației (90%) a sărăcit, iar o parte (10%) s-au îmbogățit în exces. În 1996 au fost închise 1.200 de grădinițe, în mod specil în mediul rural. Au încetat să activeze bibliotecile și

casele de cultură. Capacitatea școlilor acoperea doar 2/3 din necesități. În 1997 mortalitatea a depăși natalitatea.

Ca urmare a exporturilor, a reducerii inflației, a stabilizării cursului valutar al monedei naționale, în anul 1997 nivelul economic al populației a început să crească lent. Însă, în 1998, în urma unui nou val de criză economică, moneda națională s-a depreciat semnificativ. Valoarea reală a banilor s-a redus considerabil. Dacă până la criză un dolar se cumpăra cu 4,5 lei, apoi, după criză prețul unui dolar a crescut până la 12 lei. În anul 1999, indicele producției industriale a constituit 70% față de anul 1995 și 31,8% față de 1990.

La toate acestea s-au mai adăugat reducerea cu 1/3 a potențialului industrial ca urmare a dezintegrării teritoriale, dependența de resurse energetice, insuficiența de materii prime, absența unui climat investițional favorabil, lipsa de experiență în gestionarea crizei economice etc. La sfârșitul anilor 1990, datoriile externe ale Republicii Moldova au depășit cifra de 1 milrd. de dolari SUA, iar cele interne de peste 1,5 milrd. lei.

După anul 2000, sectoarele economiei au înregistrat o anumită creștere economică, deși neomogenă. De aceea, nu-i întâmplător faptul că, în 2006, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea privind dezvoltarea regională, care prevedea că Republica Moldova va promova o politică de dezvoltare planificată a regiunilor țării. Realizate prin prisma ideologică a Partidului Comuniștilor al Republicii Moldova, reformele economice generate de „rolul sporit al statului”, de acceptarea proprietății private „în limite rezonabile” au dus la anumite îmbunătățiri în domeniul economiei și sferei sociale. Între 2001 și 2008, PIB nominal a crescut de 3,9 ori, iar PIB real – de 1,6 ori. PIB calculat pe locuitor în lei s-a majorat de 4 ori.

În viață economică sunt antrenate toate mijloacele de transport. În anul 2014, cele 5,7% din populația implicată în această ramură au realizat cca 10% din PIB. Lungimea rețelei de cale ferată constituie 1.147 km, inclusiv 11,0 km cu ecartament îngust (la trecerea frontierei cu România). Republica Moldova dispune de un port maritim, 4 porturi fluviare, 14 debarcadere pentru pasageri și marfă. La 26 octombrie 2006 a fost dat în exploatare Portul Internațional Liber Giurgiulești, unicul port din Republica Moldova accesibil pentru navele maritime mici.

O problemă economică majoră o constituie cea de asigurare a securității energetice. Republica Moldova importă 96% din necesarul de resurse combustibile-energetice. Potrivit documentelor de politici energetice, statul tinde spre creșterea cotei surselor energetice regenerabile până la 20% în anul 2020 și reducerea emisiilor cu 25% în comparație cu anul 1990. Rețelele electrice au o lungime totală de 64.000 km pe malul drept și 11.000 km pe malul stâng al Nistrului.

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ de la Chișinău (27 AUGUST 1991) - PROCLAMAREA
INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA (foto M. Potârniche).

Viața economică a fost afectată și de calamități naturale. De exemplu, în urma calamităților naturale din anii 2006–2007 a avut foarte mult de suferit agricultura. În iulie–august 2008, Republica Moldova a avut de suferit în urma inundațiilor generate de fluviile Nistru și Prut. În 22 de raioane din lunca fluviilor Nistru și Prut, 7 851 de persoane au fost evacuate, 1 183 de case și 8 473 ha de terenuri agricole au fost inundate, inclusiv 4 890 ha de pășuni. S-au înecat peste 3 000 de animale. Pierderile financiare s-au cifrat la 120 mil. dolari SUA.

Începând cu anul 2008, economia Republicii Moldova a fost afectată de criza economică mondială, situația fiind agravată de acte de corupție în unele instituții publice și fraude bancare, care au prejudiciat bugetul de stat cu peste un miliard de dolari SUA în dosarul celor trei bănci (Banca de Economii a Moldovei, Banca Socială și Unibank).

Uniunea Europeană este principalul finanțator în Republica Moldova, volumul asistenței majorându-se de la 40 mil. euro în 2007 la cca 100 mil. Euro în 2016. Important. Aproape 70% din export merge în UE, iar România este principalul importator al Moldovei. Ajutorul frățesc al României este deosebit de important: cca. 6.000 de burse anual pentru elevi și studenți, jumătate din grădinițe renovate și modernizate, sute de microbuze pentru transport școlar la sate, aprovizionare cu apă a satelor, susținerea a zeci de proiecte în Moldova, intervenții SMURD, etc., etc.

La 11 iulie 2012. Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, care prevede opt soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei în țară.

Potrivit studiului „Doing Business 2017”. Republica Moldova se plasează pe poziția 44 din 190 de țări, înregistrând progrese la achitarea impozitelor, accesibilitatea creditelor, inițierea afacerilor și regrese în protecția investitorilor, în rezolvarea insolvenței, creșterea costului de înregistrare a afacerii etc.

Crizele economice din anii 1990 au generat fenomenul masiv de exod al populației. Acest fapt a afectat locul de trai, specialitatea, profilul de activitate, starea sociomorală a societății. Drept urmare a problemelor economice acute, în prezent Republica Moldova se confruntă cu un proces acerb de regres demografic. Speranța de viață (între 70 și 71 de ani) este una dintre cele mai mici în Europa. Potrivit unor date furnizate de organismele internaționale, se estimează că populația Republicii Moldova se va reduce până în anul 2050 cu 44,16%. Migrația externă a luat proporții considerabile. În ultimii ani, zeci de localități din Republica Moldova dispar drept urmare a depopulării acestora. O problemă majoră a vieții socioeconomice este fenomenul acut al pauperizării populației. Republica Moldova se află în lista celor mai sărace state din Europa. Mecanismul de

presiune economică a fost deseori utilizat de factorul politic intern și extern asupra populației aflate sub pragul limitei de sărăcie.

Educația

După proclamarea independenței, sistemul educațional al Republicii Molodva a trecut la noi forme de organizare. La 21 iulie 1995 a fost adoptată Legea învățământului, care a definit o nouă politică în domeniul educațional. S-au constituit patru nivele ale învățământului: preșcolar, primar, secundar și superior.

Școlile medii complete au fost reorganizate în licee. Între 1992 și 2007 s-au creat 449 de licee. Alături de învățământul de stat a apărut și cel privat. La 29 august 1991, printr-o hotărâre de guvern a fost instituit Liceul Experimental de Creativitate și Inventică „Prometeu”, prima instituție de învățământ privată din Republica Moldova. La 1 septembrie 1991, primele două clase a câte 18 elevi și-au început noul an de învățământ într-o nouă formulă, revoluționară pentru acea perioadă. În primii ani de existență a instituției conduse de doctoul în psihologie, scriitorul Aurelian Silvestru, majoritatea cadrelor didactice (18 la număr) erau din România. Activitatea acestora era reglementată de acordurile bilaterale dintre Republica Moldova și România. Procesul de studii s-a realizat în baza materialelor didactice românești. Treptat, s-a trecut la manualele elaborate și editate la Chișinău. Prin înființarea acestei școli s-a catalizat învățământul de alternativă în noul stat independent.

Învățământul profesional tehnic a fost restructurat, fiind instituite centre de excelență în domeniile prioritare ale economiei naționale. Prin schimbări majore a trecut și sistemul de învățământ superior. S-au înființat noi instituții de învățământ superior, racordate la necesitățile noului stat. De exemplu, la 17 august 1990 s-a înființat Academia Națională de Poliție „Ștefan cel Mare” cu statut de universitate, fiind prima componentă a Ministerului Afacerilor Interne cu titlul de „poliție”. La 21 mai 1993 a fost instituită Academia de Studii în Domeniul Administrării Publice pe lângă Guvernul Republicii Moldova, prima instituție de învățământ postuniversitar din Republica Moldova. În 2010, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” a fost reorganizat în Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, unica instituție militară de învățământ superior din Republica Moldova.

Dacă în 1991 în Republica Moldova funcționau 9 instituții de învățământ superior, cu un contingent de 54 700 de studenți, apoi în anii 2014/15 activau 31 de instituții de învățământ superior în care studiau 90 000 de persoane. Sistemul de învățământ privat îl completează pe cel de stat. În 2014/15, 29,8% din studenții colegiilor achitau contractele de studii și 89,5% din studenții universităților.

În 2005, Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna, conectându-se astfel la spațiul unic european de educație. Din ianuarie 2013, instituțiile de învățământ superior de stat au trecut la autonomie financiară, implicit la autonomie universitară extinsă. Potrivit clasamentului mondial Ranking Web of Universities, elaborat de Consiliul Superior de Investigații Științifice din cadrul Ministerului Științei și Inovării al Spaniei (ianuarie 2018), Universitatea de Stat din Moldova (înființată în 1946) este prima instituție de învățământ superior din Republica Moldova, plasându-se pe locul 1 010 în Europa și pe locul 3 135 în lume. Este punctul de pornire al Universității Tehnice din Moldova (1964), de restabilire a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (1966), al organizării Academiei de Studii Economice din Moldova (1991), al Academiei Teologice (1993).

În prezent, în Republica Moldova funcționează 17 centre de formare continuă a adulților, care au în vizor formarea profesională prin organizarea prin programe de recalificare, calificare suplimentară, specializare, policalificare și perfecționare.

Știința

Proclamarea independenței Republicii Moldova i-a permis Academiei de Științe a Moldovei să se transforme dintr-o instituție științifică regională într-un for științific național și să se includă în contextul științific universal. Detașarea de mediul în care a activat a fost un proces benefic, dar totodată și anevoios pentru comunitatea științifică academică. Transformările au început prin căutarea unei forme de organizare administrativă adecvată noilor cerințe ale societății.

Între 1990 și 1997, în evoluția sistemului instituțional al AȘM prelua politica de restructurare administrativ-organizatorică și descentralizare. În anii 1991–2003, numărul instituțiilor științifice și tehnico-științifice s-a redus de la 94 la 79, inclusiv numărul instituțiilor științifice de la 69 la 59, celelalte reprezentând instituții de proiectare a construcțiilor, tehnologice și de învățământ superior. După forma de proprietate, în 1999, din cele 85 de organizații înregistrate în sfera științei, 72 erau instituții publice, 5 private și 8 mixte.

În condițiile declinului socio-economic și ale dificultăților primilor ani de relansare a economiei naționale (1991–2004), cota cheltuielilor pentru știință din PIB s-a redus de la 0,75 la 0,18%. Exodul cadrelor a căpătat proporții considerabile, mai ales din rândul persoanelor tinere. Efectivul specialiștilor încadrați în cercetare, proiectare a construcțiilor și lucrări tehnologice s-a redus de la 26 mii la 6,8 mii de persoane. Numărul cercetătorilor cu titluri științifice s-a micșorat de la 3,8 mii la 2,2 mii. Un fenomen similar, dar în proporții mai mici, s-a produs și în cadrul AȘM. În perioada menționată, efectivul angajaților s-a redus de la 5.315 la 2.158 de persoane, inclusiv numărul colaboratorilor științifici – de la 1.312 la 966, iar

al colaboratorilor cu titluri științifice – de la 939 la 730. Baza tehnico-științifică și materială era considerabil uzată. S-a acutizat problema funcționării în continuare a Academiei de Științe a Moldovei și a altor instituții de cercetare ca organizații de stat.

Se vehicula ideea transformării AȘM într-o organizație obștească. Reformarea radicală a sistemului științei prin modernizarea și revigorarea sferei cercetare-dezvoltare, susținută de un cadru juridic adecvat și de o paradigmă funcțională și instituțională corespunzătoare, devenise un imperativ al timpului. Academia de Științe a Moldovei s-a expus în mod principal pe marginea unor probleme identitare cum ar fi, de exemplu, cea a denumirii limbii de stat. Răspunsul a fost dat răspicat în Declarația Adunării Generale a Academiei de Științe a Moldovei din 28 februarie 1996, care stabilește că „denumirea corectă a limbii de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română”. La 7 iulie 2010 s-a pronunțat în privința „semnificației datei de 28 iunie 1940”, „concepută și realizată de comandamentul politic și militar stalinist ca o operațiune militară de ocupare a acestor teritorii (Basarabiei și a Nordului Bucovinei – n.n.)”.

În 2004 a fost elaborat și adoptat Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, care a proclamat știința drept prioritate strategică națională.

Activitatea forului științific este remarcată și în procesul educațional prin crearea Liceului (2008) și Universității Academiei de Științe a Moldovei (2007). La 1 ianuarie 2018, în cadrul Liceului Academiei de Științe a Moldovei cei 236 de elevi erau învățați de 26 de cadre didactice, inclusive 5 doctori în științe. La Universitatea Academiei de Științe a Moldovei în ciclurile de licență și masterat studiază 294 de studenți. În procesul educațional și de cercetare sunt antrenate 123 cadre didactico-științifice, inclusive 72 de doctori, 28 de doctori habilitați.

La 17 martie 2014, Republica Moldova a semnat Acordul de Asociere la Programul European pentru Cercetare-Inovare „Orizont 2020”. În iulie 2014 a fost semnat Acordul între Republica Moldova și Uniunea Europeană cu privire la participarea Republicii Moldova în cadrul Programului Cadru al Uniunii Europene pentru Cercetare și Inovare (2014–2020) „Orizont 2020”.

Printre recente realizări ale comunității științifice menționăm elaborarea „Cărții Roșii a Republicii Moldova” (2015), la care au participat 67 de autori, inclusiv un academician, doi membri corespondenți, 10 doctori habilitați în biologie, 42 de doctori în biologie, doi doctori în agricultură, opt cercetători științifici și doi doctoranzi. Majoritatea autorilor sunt angajați ai Grădinii Botanice (Institut) și ai Institutului de Zoologie al Academiei de Științe a Moldovei. Lista autorilor este plasată pe filele roșii ale lucrării. O altă lucrare cu impact major socioeducațional o reprezintă volumul I al

„Enciclopediei Moldovei” (2017) editat de Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a AȘM. La elaborarea enciclopediei au participat 270 de autori, reprezentanți ai tuturor instituțiilor academice și universitare din Republica Moldova.

Din 1961 și până în 2018, numărul total al membrilor titulari ai Academiei de Științe a Moldovei constituie 105, iar cel al membrilor titulari – 90. La 24 februarie 2011 a fost conferit post-mortem titlul de academician profesorului universitar Nicolae Testemițanu (1927– 1986), ministru al sănătății (1963–1968) în RSS Moldovenească, și poetului Grigore Vieru (1935–2009), doctor honoris causa al AȘM (2007), Scriitor al Poporului. În prezent, două femei sunt membri titulari (acad. Maria Duca, acad. Eva Gudumac) și patru – membri corespondenți (Svetlana Cojocar, Maria Nedelcov, Mariana Șlapac, Elena Zubcov,) ai Academiei de Științe a Moldovei.

Potrivit clasamentului mondial Ranking Web of Research Centers din 2016, Academia de Științe a Moldovei își menține poziția de top în instituțiile naționale de cercetare, fiind clasată, totodată, doar printre primele sute de instituții științifice din lume (poziția 346) și din Europa (poziția 145).

În anul 2017 au fost prevăzute alocații în volum de 484,9 mil. lei pentru sectorul „Știință și inovare”, dintre care pentru organizațiile din cadrul Academiei de Științe a Moldovei – 329,7 mil. lei, ministerele de ramură – 155,2 mil. lei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare – 5,4 mil. lei. Pe parcursul anului 2017, în cadrul Academiei de Științe a Moldovei au derulat 52 proiecte finanțate din surse externe, inclusiv proiectul „Programul-cadru 7” – 21 de proiecte, proiectul „Suport pentru cooperarea științifică și tehnică” – 18 proiecte, proiectul „Programul-cadru al UE pentru cercetare și inovare – Orizont 2020” – 12 proiecte și proiectul Programul Operațional Comun „Bazinul Mării Negre 2007–2013” – 1 proiect. Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a Academiei de Științe Moldovei întreține relații de parteneriat cu 222 de parteneri din 48 de țări, în mod special cu biblioteci academice, dar și cu alte instituții științifice.

La 21 iulie 2017, Parlamentul Republicii Moldova, în contextul reformei administrației publice, a aprobat proiectul de lege pentru modificarea și completarea Codului cu privire la știință și inovare, prin care se prevede reformarea Academiei de Științe a Moldovei.

La 1 februarie 2018 Academia de Științe a Moldovei includea 19 organizații de cercetări științifice membri instituționali, 26 de organizații membri de profil, cu subordonare dublă, și patru organizații membri afiliați.

Evoluția culturii

Potrivit Legii Supreme a Republicii Moldova, statul și-a asumat anagajamentul de a contribui „la păstrarea, dezvoltarea și propagarea realizării culturii și științei naționale și mondiale”. Constituțional este asigurată libertatea creației artistice, protecția cetățenilor la activitatea

culturală etc. La 27 mai 1998, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea culturii, care stabilește obligațiile statului, drepturile și libertățile în domeniul culturii, patrimoniul cultural național, raporturile dintre stat și oamenii de creație, organizarea și reglementarea economică a culturii. Statul și-a asumat responsabilitatea de elaborare a politicilor culturale și stabilire a priorităților în activitatea culturală, de elaborare și finanțare a programelor privind protecția și dezvoltarea culturii; determină direcțiile, formele și modalitățile de aplicare a lor. La 1 martie 2013 a fost adoptată Legea cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație. Actualmente în Republica Moldova are loc reconsiderarea atitudinii societății față de patrimoniul cultural, față de diversitatea expresiilor culturale, de ralere la valorile culturii europene.

Patrimoniul cultural

Patrimoniul cultural al Republicii Moldova reprezintă o totalitate de valori și bunuri culturale (materiale și imateriale, mobile și imobile) de importanță locală, națională și mondială, constituit pe parcursul istoriei. În a doua jumătate a anilor 1980, anual erau demolate cca 10 clădiri-monumente. În 1987 au fost pierdute pentru totdeauna 350 de monumente de istorie și cultură, iar 80 la sută din clădirile-monumente erau în stare de degradare. După proclamarea independenței s-au elaborat și aplicat o serie de măsuri în vederea protecției patrimoniului cultural.

Până în prezent, în Republica Moldova au fost identificate peste 15.000 de obiecte ale patrimoniului cultural, dintre care 5 206 monumente incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat: 2.696 – monumente arheologice, 1.284 – monumente istorice, 1.261 – monumente de arhitectură și 225 – monumente de artă. Unele monumente sunt atribuite la două sau trei categorii: istorie/artă, istorie/artă/arhitectură, dintre acestea 989 țin de tematica celui de-al Doilea Război Mondial. În unele localități au fost instaurate monumente noi, consacrate celor căzuți în conflictele militare, care nu sunt incluse în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

Patrimoniul național de publicații este protejat de stat și include lucrări rare, deosebit de valoroase, care prezintă un interes aparte pentru cultura Republicii Moldova: lucrări de unicat (de anticariat) – cărți editate până în anul 1850 și manuscrise; lucrări editate între anii 1851 și 196), care au intrat în istoria literaturii naționale și universale, ce au o prezentare grafică deosebită sau au fost editate cu prilejul unor jubilee etc. Anume la acest tip de lucrări se acordă atenția la trecerea frontierei de stat, pentru a nu fi retrase ilegal din țară.

Parte componentă a patrimoniului cultural-natural al Republicii Moldova sunt: cctățile (Soroca, Bender/Tighina), mănăstirile (Căpriorana, Curchi, Japca, Saharna ș.a.), bisericile (din Căușeni, Chișinău, Bălț etc.), peisajele și siturile naturale (Orheiul Vechi, valea Nistrului) etc.

În anul 2005, meridianul geodezic de lângă satul Rudi, raionul Soroca, a fost inclus în Lista Patrimoniului Mondial, gestionată din anul 1978 de UNESCO. Este vorba de unul dintre cele 258 de elemente din „Arcul Struve” (de la numele savantului Wilhelm Struve), care are o lungime de 2.820 km și se întinde pe teritoriul a zece țări, din nordul Europei (Hammerfest, Norvegia) până la Marea Neagră (Ismail, Ucraina), obiectiv ce reprezintă una dintre cele mai remarcabile realizări științifice și tehnice în domeniul măsurărilor terestre din sec. XIX. În Moldova existau anterior 27 de puncte geodezice, după care specialiștii efectuau măsurări pentru alcătuirea hărților internaționale.

Republica Moldova treptat se aliniază la valorile patrimoniului general european și mondial. La 1 decembrie 2008, Republica Moldova a ratificat Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate. Obiceiul colindatului de ceată bărbătească și Mărțișorul din Republica Moldova și din România au fost înscrise, respective, în anii 2013 și 2017 în lista Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO. Patrimoniul muzeal este constituit din bunuri mobile de o valoare istorică și documentară deosebită, artistică, arheologică, etnografică, reprezentând istoria naturală, tehnica, arta și literatura. Bunurile culturale din patrimoniul muzeal al republicii se înscriu în Registrul de stat al patrimoniului cultural mobil. Grație ajutorului financiar acordat și de aceste dăți de către Guvernul României, s-au reconstruit Muzeul Național de Arte al Moldovei, Sala cu Orgă din Chișinău etc.

Drept patrimoniu cultural-național al Republicii Moldova se consideră complexul Combinatului de Vinuri „Cricova” SA și Întreprinderea de Stat Combinatul de Vinuri de Calitate „Mileștii Mici”. Conferirea statutului de obiectiv al patrimoniului cultural-național a fost efectuată cu scopul de a păstra aceste unități pentru generațiile actuale și cele viitoare. Organizațiile respective, în calitate de complex cultural și peisagistic de importanță națională, au fost considerate purtătoare de informații vizând tradițiile poporului în domeniul vinificației și culturii viței-de-vie.

Activitatea editorială, presa

În anul 2015, de exemplu, în Republica Moldova s-au editat 2.700 de titluri de cărți și broșuri, inclusiv 1.811 tipărite în limba română, cu un tiraj total de 2,21 mil. de exemplare; 216 de reviste și alte publicații periodice cu un tiraj anual de 2,7 mil. de exemplare; 153 de ziare cu un tiraj unic de 1,01 mil. de exemplare și cu un tiraj anual de 33.8 mil. de exemplare. Presa electronică devine tot mai populară în rândurile utilizatorilor.

Viața spirituală

La sfârșitul anilor 1970, cca jumătate din bisericile care au funcționat pe teritoriul Basarabiei interbelice au fost distruse. Funcționa doar o singură mănăstire. Clerul era marginalizat. Mișcarea de eliberare națională de la

sfârșitul anilor 1980 a fost în egală măsură și o mișcare de renaștere spirituală.

O particularitate a vieții religioase din Republica Moldova rezidă în omogenitatea ei. Potrivit recensământului din 2014 (2.611,8 mii persoane), 96,8% de oameni s-au identificat ca fiind ortodocși, cu 1,3 puncte procentuale mai mult față de anul 2004. Persoanele care s-au declarat de alte confesiuni sunt bapțiștii (creștinii evanghelici bapțiști) – 1.0%; martorii lui Iehova – 0,7%; penticostalii – 0,4%, adventiștii de ziua a șaptea – 0,3%; catolicii – 0,1%. Persoanele care s-au declarat ateii sau agnostici au fost în proporție de 0,2%, cu 1,2 puncte procentuale mai puțin față de 2004. Alte 193 000 de persoane nu și-au declarat identitatea religioasă.

În prezent, pe teritoriul Republicii Moldova activează mai multe Biserici, culte și organizații religioase (Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Română, Biserica Rusă de Rit Vechi, Biserica Apostolică Armeană, Biserica Romano-Catolică etc.).

Viața spirituală în Republica Moldova este întreținută de lăcașurile sfinte. Repertoriul numeric al mănăstirilor și schiturilor active și dispărute din Basarabia și spațiul actual al Republicii Moldova din anii 1420–2018 îl constituie 112 de așezăminte monahale. Spre deosebire de mănăstirile din Moldova istorică, unde lăcașurile monastice sunt situate în locuri montane din considerentul că au putut servi drept puncte geostrategice și de apărare, cele din spațiul pruto-nistean sunt plasate în văi, înconjurate de păduri sau așezate pe coline dosite sau pe malul stâncos al Nistrului, ultimele formând un turn de veghe pentru mișcările din stepa de dincolo de Nistru și, totodată, un spațiu de refugiu.

În perioada sovietică, cu excepția lăcașului monahal de la Japca, au fost închise toate mănăstirile. În prezent, în Republica Moldova funcționează 56 de mănăstiri și schituri subordonate celor două mitropolii: Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove (supusă Moscovei) și Mitropolia Basarabiei și Exarhatului Plaiurilor, ce ține de Patriarhia de la București. Mănăstirea Vărzărești este cea mai veche vatră monahală atestată documentar în spațiul actual al Republicii Moldova. Este consemnată într-un hrisov din 25 aprilie 1420 al voievodului Alexandru cel Bun (1400–1432). Cea mai numeroasă comunitate monahală este concentrată la Mănăstirea Hâncu (fondată în 1677). Aici se roagă și îndeplinesc ascultări 85 de monahii (2013).

La Mănăstirea Ciuflea (reorganizată în lăcaș monahal în 2002) se păstrează o *Evanghelie* din 1911 cu următorul text: „Pe această Sfântă Evanghelie la 5 ianuarie 1992 în orașul Chișinău în fața Parlamentului a depus jurământul de credință poporului primul Președinte al Republicii Moldova Domnul Mircea Snegur, care a fost binecuvântat de către noi. ÎPS Vladimir Arhiepiscopul Chișinăului și Moldovei”.

Una dintre cele mai frumoase legende mănăstirești, referitoare la fondarea mănăstirii, este cea de la Mănăstirea Saharna. Schimonahul Bartholomeu, poreclit Ciungul, Mână-Strâmbă sau Fără o Mână, fondatorul și primul stareț al complexului monahal (1776–1790), după 40 de zile de post, a avut o revelație. I s-a arătat Maica Domnului, înconjurată de foc ceresc, care i-a arătat locul unde să fie înălțat lăcașul monahal închinat Sfintei Treimi. Dintre călugării viețuitori la Mănăstirea Saharna se evidențiază Cuviosul Macarie (numele laic – Mihail Tincu), intrat în comunitatea monahală în 1926. Prin rugi fierbinți atrăgea la credință mulțime de credincioși. A fost în vizorul NKVD. A trecut la cele veșnice în 1969. A fost canonizat în 1995, fiind primul Sfânt local canonizat în cadrul Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova.

Mănăstirea Noul Neamț (fondată în 1864) a deținut cea mai mare bibliotecă mănăstirească din Basarabia, formată din manuscrise de mare valoare științifică, istorică și artistică. Tot în această mănăstire se află cea mai înaltă clopotniță-turn din Republica Moldova, construită în anii 1910–1915, cu o înălțime de 70 m. În edificiu au fost instalate 12 clopote cu o greutate totală de 16.000 kg. Cel mai mare clopot are o greutate de 8 688 kg. Pe parcursul timpului, unele schituri au fost reorganizate în mănăstiri. De exemplu, schitul Cuizăuca, din raionul Rezina, înființat în 2002 la inițiativa Mănăstirii Țipova în fosta tabără pentru copii de pe traseul Orhei–Rezina, în 2006 a fost reorganizat în mănăstire. Unele mănăstiri au fost organizate pe baza donațiilor credincioșilor. Astfel, Mănăstirea Durlești, din sectorul Buiucani al municipiului Chișinău, fondată în 2001, și aflată sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Basarabiei și Exarhatului Plaiurilor, este amplasată pe cota privată a familiei Mariei Botnarenco din Durlești, care a donat sfântului lăcaș un teren arabil de 1,9 ha pentru construcția mănăstirii. În Republica Moldova, potrivit legislației, mănăstirilor li se acordă proprietate privată, fără plată, terenuri agricole cu o suprafață de până la 5,0 ha din terenurile proprietății publice. Suprafața totală a terenurilor slintelor lăcașuri, obținute în urma contractelor de vânzare-cumpărare, donație, nu constituie mai mult de 100,0 ha. În anul 2016, Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse a decis canonizarea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746–1821) și a maicii Agafia (?–1843) de la mănăstirea Cușelăuca.

Cultura fizică și sportul

La mijlocul anilor 1970, în RSS Moldovenească, 480,5 mii de persoane (în 1975 numărul total al populației constituia 3 868,9 mii) practicau 37 de discipline sportive. După proclamarea independenței, sportivii moldoveni participă la campionate europene, mondiale, la Jocurile Olimpice. S-au instituit structuri specializate în domeniul culturii fizice și sportului, federații sportive naționale.

Potrivit datelor oficiale ale Biroului Național de Statistică, în 2015, în Republica Moldova doar 135.500 de persoane practicau sportul. Numărul de sportivi în grupe constituia 34.400, inclusiv 18.700 – începători; 14.900 – avansați; 800 – de măiestrie sportivă, 100 – de măiestrie sportivă superioară. Numărul total de antrenori îl constituia 1.121. Activeu 92 de școli sportive, inclusiv 32 specializate. Funcționau 4.806 de construcții sportive, inclusiv 50 de stadioane cu tribune de 500 de locuri și peste. Cele mai multe bazine de înot se află în Chișinău – 16, din totalul de 25. Ansamblul de Dansuri Sportive „Codreanca”, lansat în 1977 și condus de Petru Gozun, este cea mai cunoscută formație de dans sportiv din Republica Moldova și una dintre cele mai titrate în lume. La 3 mai 1996, în Republica Moldova a fost instituită sărbătoarea tradițională – Ziua sportivului, care se organizează în a treia sâmbătă a lunii mai.

În sport, titlul suprem se consideră cel de campion olimpic. În RSS Moldovenească, primul campion olimpic a fost Larisa Popov (Alexandrov) (1980) la proba sportivă de canotaj academic dublu. Gimnasta Stela Zaharov (1980) și fotbalistul Igor Dobrovolschi (1988), la fel, au cucerit medalii de aur. Canoistul Nicolae Juravski este dublu campion la Jocurile Olimpice de la Seul, Coreea de Sud (1988), medaliat cu argint la Jocurile Olimpice de la Atlanta, SUA (1996), de opt ori campion mondial și de zece ori al URSS. Aceste performanțe le-a realizat împreună cu partenerii săi de ambarcațiune belarusul Victor Reneiski, ucrainenii Valeri Veško și Iuri Gurin. N. Juravski este primul sportiv în istoria olimpismului mondial care a reprezentat la Jocurile Olimpice trei țări (URSS, România, Republica Moldova), fapt marcat printr-un context sociopolitic dificil. Tudor Casapu este singurul campion olimpic al Republicii Moldova într-o probă individuală (Barcelona, 30 iulie 1992). Grație halterofilului T. Casapu, pentru prima oară Drapelul de Stat și Imnul de Stat al Republicii Moldova au fost, respectiv, arborat și intonat pe cea mai înaltă culme sportivă.

Între 1992 și 2012, sportivii moldoveni au cucerit 14 medalii olimpice, inclusiv una de aur, 6 de argint și 7 de bronz. Comitetul Național Olimpic și Sportiv al Republicii Moldova, fondat în 1991, este organul de conducere a mișcării olimpice din Republica Moldova. Din 2001 instituția este condusă de dublul campion olimpic Nicolae Juravski.

Republica Moldova în Cartea Recordurilor Guinness

Înregistrarea performanțelor pe care le are Republica Moldova în diverse sfere de către autoritățile mondiale în domeniu, sporește imaginea pozitivă a statului în lume. Aceste recorduri constituie o carte de vizită a Republicii Moldova. Este o ascensiune spre racordarea la sistemul de valori și o recunoaștere ierarhică a unor rezultate excepționale.

La 16 octombrie 1995, într-un meci internațional de rugby dintre Irlanda și Republica Moldova, a debutat cel mai tânăr jucător. Gavin

Gordon, care avea 17 ani și 229 de zile. Prin acest eveniment sportiv, Republica Moldova a fost inclusă în mod indirect în Cartea Recordurilor Guinness.

În august 2005, colecția de aur (enoteca) a ÎS Combinatul de Vinuri de Calitate „Mileștii Mici” a fost înregistrată în Cartea Recordurilor Guinness (Guinness World Records, editată în Marea Britanie) la categoria „Cea mai mare colecție de vinuri de calitate păstrate în sticle” (estimată la 1,5 milioane de butelii de vin) și „Cea mai mare lungime a galeriilor subterane artificiale”. Galerile subterane ale Combinatului, extinse pe o suprafață de 200 km valorificate doar 55 km (182 mii km²), se află la o adâncime de 40-85 m. ÎS Combinatul de Vinuri de Calitate „Mileștii Mici” reprezintă o întreprindere de stat în care cei circa 200 de angajați produc, păstrează și comercializează băuturi alcoolice. Orașul vinicol a apărut în urma extragerii zăcămintelor de calcar în anii 1960–1970. Cel mai vechi vin de colecție este cel fabricat în anii 1968-1969. În perioada campaniei antialcool promovată de M. S. Gorbaciov (*Legea seacă* sau *Legea prohibiției*) de la mijlocul anilor 1980, angajații întreprinderii au reușit să depoziteze într-o încăpere tănuțită 50 mii de sticle de vin de colecție. O parte din această colecție se comercializează, iar altă parte este considerată bun al patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Pe străzile orașului subteran se păstrează butelii din stejar cu o capacitate de 5–25 tone. În galerii se află și depozitele private ale unor cetățeni din Federația Rusă, China etc. În cele trei săli de degustare, realizate în stil bizantin, se servește de la alb la roșu, de la tânăr la matur, de la sec la dulce, iar în final – vinul spumant clasic. Ca obiectiv turistic, combinatul face parte din Ruta Vinului, iar cifra vizitatorilor este de cca 20 mii de turiști anual.

La 21 mai 2011, colecționarul Petru Costin, asistat de comunitatea științifică a Republicii Moldova, a prezentat cea mai mare colecție de potcoave (în număr de 3 200), datate din sec. XIV–XX, fapt pentru care a fost înscris în Cartea Recordurilor Guinness.

În 2008, talentul Cleopatrei Stratan a fost recunoscut de Academia Recordurilor Mondiale (o sosie a Guinness World Records care editează în SUA o lucrare a performanțelor mondiale), la următoarele categorii, ca fiind cea mai: tânără interpretă care a înregistrat un album: tânără interpretă într-un concert „live”; bine plătită artistă tânără (10 000 euro pentru o singură melodie – bani donați public, în scopuri caritabile); tânără interpretă care a primit trei premii MTV; tânără interpretă care a înregistrat un „hit” național (o piesă situată pe locul 1 în topuri naționale).

Bibliografie selectivă

- Ambrosi Nicolai, Brădescu Pavel, *Sport: mică enciclopedie*, Ediția a doua revăzută și adăugită / Responsabil de ediție Ion V. Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2015.
- Adauge M., Xenofontov I., *Chișinău*, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013.
- Andrieș-Tabac Silviu, Boldureanu Ana, Dergaciova Lilia ș.a. *Moneda în Republica Moldova* /resp. de ed. I. Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015.
- Cartea Roșie a Republicii Moldova*, Chișinău. Editura „Știința”, 2015.
- Codrin Valentin Chirica, *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Iași, Helios, 2004.
- Constituția Republicii Moldova: comentariu* / coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012.
- Dragnev Demir, Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov, *Republica Moldova – 25 de ani*.
- Manolache Constantin, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și construcția statului*. Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2015.
- Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice* /red. șt.: A. Eșanu; resp. de ed.
- Nicolae Juravski, dublu campion olimpic sau campionul invincibil* / red. șt. și coord.: Boris Boguș; resp. de ed. Ion V. Xenofontov, Chișinău : Biblioteca Științifică Centrală “Andrei Lupan” (Institut), 2017.
- Prisac Lidia, *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)* /red. șt. I. Xenofontov. Iași, Editura Lumen, 2015.
- Prisac Lidia, *Istoriografia separatismului transnistrian* /prefață: I. Xenofontov, Iași, Editura Lumen, 2008.
- Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău. Tipografia Centrală, 2016.
- Republica Moldova. Enciclopedie*. Ediție specială consacrată aniversării a 25 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2016.
- Republica Moldova pe calea modernizării* /resp. de ed.: V. Iuc. C. Manolache, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015.
- Simbolurile naționale ale Republicii Moldova* / resp. de ed.: Constantin Manolache; coord. și red. șt.: Silviu Andrieș-Tabac. Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2011.
- Tudor Casapu, eternul campion* / Resp. de ed. I. Xenofontov. Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015.
- Xenofontov Ion, *Complexul monahal Japca. Istorie și spiritualitate*, Iași, Editura Lumen, 2015.

VIII. ÎN LOC DE CONCLUZII

Dr. Mugur Andronic

După cum s-a văzut, din cele mai vechi timpuri, istoria spațiului basarabean a fost strâns legată, organic, de cel de la vest de Prut, tracic, getic și apoi românesc, cu antecedente esențiale încă din neoliticul timpuriu (cultura Criș, veche de circa opt milenii, Cucuteni, etc).

A. Națiunea română a existat o dată cu formarea poporului român. Cu mult peste un mileniu. Dar ca la toate popoarele europene, cu zeci de principate feudale europene care s-au însângerat reciproc în lupte fraticide, **conștiința de sine** a apărut la noi chiar și înainte de zorile epocii moderne, o data cu dezvoltarea culturală, economică și de conștiință a națiunilor europene. Cea română **nu a fost inventată**, cum afirmă falsificatorii, cum nu au fost inventate nici cele europene, locuind în sute de formațiuni statale mai mari sau mai mici. **Ea s-a autodefinit** mai bine la vârsta maturității ideologice, din necesitatea intrării pe un lăgaș istoric nou, progresist, al **independenței statale** și legic al **desăvârșirii unității statale naționale**. Chiar dacă nu au avut cum să se păstreze cele mai vechi documente medievale, mai toate referindu-se la proprietăți de sate, averi sau la relații externe, locuitorii celor trei țări românești se considerau români, fiind mândrii de originea lor. Mai mult, dețineau majoritatea demografică, de exemplu, țărani dependenti din Muntenia, legați de glia boierească (clăcași, iobagi), numindu-se chiar **rumâni!** Așa apar în documente! Și așa își ziceau și locuitorii celorlalte două țări, chiar dacă în Moldova adesea, oficial, se defineau prin *moldovean*, adică locuitor al Țării Moldovei, după cum cei de la sud se numeau și *munteni*, după numele țării lor, iar cei de peste munți *ardeleni*. Ei știau că sunt în esență români, (sau valahi, vlahi, olași, volohi... cum ne numeau vecinii bizantini de la Dunăre, ungurii, slavii, sau germanii...), de-o seamă cu ceilalți din celelalte două țări românești. Etnonimul *român* era numitorul comun. Nu era nevoie să se facă o precizare etnică în plus, căci – așa cum au subliniat cărturarii din Moldova medievală, inclusiv academicianul Cantemir – în popor se știa de această dublă identitate, moldovean-român. Și în Occidentul european în feudalism se foloseau termeni zonali, legați de provincia istorică unde se locuia, precum burgunzi, normanzi, bretoni, castilieni, lombarzi, sicilieni, saxoni, etc., etc. Deci moldovenii s-au știut români, vorbind românește, dinaintea constituirii țării lor, **majoritatea fiind la origine de dincolo de munți**, ceea ce - repet -

afirmă foarte clar și celebrul cronicar Grigore Ureche, care cunoștea foarte bine tradiția istorică a formării Moldovei: *au descălecat întâi sub munte, mai apoi adăogindu-se și crescând înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Siretiul nu i-au hotărât* (oprit – nota noastră), *ce s-au întins până la Nistru și până la mare*.

Iar afirmația este pe deplin verificată de știință. Dacă anterior lui 1300 de-o parte și de alta a Prutului se cunosc arheologic ca vetre de sat, în fiecare parte, un număr foarte mic de unități, pentru perioada descălecării Moldovei se cunosc deja de ordinul sutelor! Analiza competentă statistică a prof. univ. dr. habilitat de la Chișinău Gh. Postică, a pus în evidență în spațiul basarabean pentru secolele XI/XII/XIII (deci nu numai sec. XIII!) un număr doar de ordinul zecilor de așezări stabile (*Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean*, Ed. Academiei Române, 2007, p. 420, harta nr 46). E demonstrat deci științific și statistic. După 1400. în secolul XV, numai în Basarabia se cunosc deja 486 sate.

Natalitatea excesivă nu putea mări atât de mult, spectaculos, populația, cu atât mai mult cu cât la mijlocul secolului XIV populația europeană pierde o treime din cauza pandemiei de ciumă. Din contra, politica dură de catolicizare a regilor unguri, exploatarea la sânge a iobagilor – majoritatea români – (acum se mai introduce și *nona*, a noua parte din recolte date feudalului sau bisericii), plus pericolul ciumei din zonele mai dens locuite (ca factor psihologic), au determinat un exod în masă a românilor transilvăneni în spațiul est-carpatic încă foarte rarefiat demografic. Cum nu s-a văzut la noi și nici nu se va mai vedea. Așa se explică, și politica primilor voievozi (dar și mai târziu) de atragere de populație de la vecini pentru colonizare (acele *slohozii*), căci fără populație, un pământ nu valorează mult, dar și de ce istoricii și arheologii au subliniat că majoritatea satelor Moldovei își au începutul în acest secol, chiar dacă nu s-au păstrat documente atât de timpurii (la vest de Prut doar câteva).

Însuși fenomenul creării statului, *descălecarea*, și legenda sa, se leagă de acest exod masiv de populație. Foarte importante informații sunt și în cronica lui Ioan de Târnave, unde se afirmă că Moldova *era supusă coroanei maghiare, dar de multă vreme era lipsită de locuitori din cauza vecinătății tătare*. Tot el continuă: deși voievodul maramureșean Bogdan *a fost adesea atacat de oștile regelui, totuși datorită marelui cresteri a numărului de români locuind acel pământ* (al Moldovei – nota noastră, ca și sublinierile), el s-a mărit devenind stat medieval. Oricum, chiar și fără acest aport substanțial demografic, la est de Carpați s-ar fi format un stat medieval. Iar venirea celor de peste munți a întârit în mod categoric, și mai mult, caracterul romanic/românesc al populației.

Și crearea Munteniei s-a datorat unui alt *descălecat*, al legendarului Negru Vodă, venit tot din Transilvania, acolo unde românii, ca băștinași.

după toate documentele de epocă. dețineau majoritatea demografică absolută, fiind de două ori mai numeroși decât toate minoritățile la un loc (unguri, sași...). Iar dacă nu ar fi fost cucerirea maghiară a Transilvaniei, cea mai mare și prosperă țară românească, procesul de unificare a întregului neam ar fi început de acolo.

Deci cel puțin de atunci, de la *descălecat*, moldovenii se știau români! Ei nu și-au hotărât identitatea, s-au născut cu această identitate din moși-strămoși. Iar faptul că erau numiți după numele principatului, țării, unde viețuiau este absolut normal și logic pretutindeni pentru începuturile feudalismului european.

O altă afirmație, de intoxicare a lumii: (citez): "țara dintre Carpați și Dunăre pînă în a doua jumătate a veacului al XIX-lea **nu avea un nume stabil**: *Țara basarabilor?*, *Ungrovlahia?*, *Valahia?*, *Muntenia?*... În lipsa de dovezi scrise, **nu se știe cum se numeau trăitorii ei**: *basarabi?*, *ungrovlahi?*, *valahi?*, *munteni?*... Din aceleași motive **nu se știe documentar cum își numeau limba...** (închei citatul)". De parcă Moldova (ca și alte state) nu era numită și ea divers, altfel, în exterior: *Bogdania*, *Kara Bogdania*, *Rosovlahia* (Valahia din părțile Rusiei), *Valahia neagră (Maurovlahia)*, *Valahia Minor* (Mică)/sau *Major* (Mare), etc. De exemplu, însăși mama lui Petru I Mușat, Margareta, era numită la 1377 *domina Walachie minoris*.

Iată unele informații recent prezentate la o conferință științifică a președintelui Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop: Numele de Țară Românească este absolut identic cu acela de Românie. Numele modern de *România* s-a folosit pentru prima oară în mod oficial, în documente de stat, prin anii 1862-1866, iar Constituția de la 1866 a consacrat oficial numele de *România*. În străinătate s-a mai folosit de unii, o perioadă, numele de *Valahia*. Foarte mulți oameni au uitat, iar alții nu au știut niciodată că, pînă târziu, în secolul al XIX-lea, ceea ce românii numeau generic „Țara Românească” era pentru orice străin „Valahia” (cu diferite variante de scriere și pronunțare). Datorită acestei constituirii târzii a statului român modern și a impunerii denumirii oficiale de *România*, abia în a doua parte a secolului al XIX-lea, unii autori străini necunoscători au rămas inițial derutați în legătură cu dualitatea numelui de *Valahia-România* și de *valah-român*. S-a spus și s-a scris adesea de neprieteni că numele de *România* a fost „inventat.” sau folosit pentru prima oară de către un autor grec, Dimitrie Philippide, pe la 1816, când el publica la Leipzig lucrările *Istoria României* și *Geografia României*, referindu-se în linii mari la spațiul vechii Dacii traiane. Dar România nu este decât „o formă a denumirii de Țara Rumânească/Românească, adaptată timpurilor moderne” numele de Rumânia/ România circulând o vreme în trecut în paralel cu denumirea de Vlahia/Valahia. „Se știe sigur, din vechi izvoare străine, că Moldova, Banatul, Făgărașul, Maramureșul etc. erau numite uneori și *terrae*

Valachorum sau *Valachiae/ Vlachiae/ Volachiae*, adică „țări ale rumânilor“. În susținerea ideii sale, istoricul precizează că „așa cum pentru oricine denumirea de Germania este sinonimă cu cea de Deutschland (care, tradusă literal în românește, înseamnă „Țara Germană” sau „Țara Germanilor”), tot așa numele de Țara Românească/ Românească nu poate fi decât un sinonim al denumirii de Rumânia/ România. Dacă England (tradus literal „Țara Angliilor”) este un sinonim perfect al denumirii de Anglia, dacă Scotland („Țara Scoților”) este totuna cu Scoția și dacă Magyarország („Țara Maghiară”) este numele oficial actual al Ungariei, nu vedem de ce și cum am putea susține că între numele de „Țara Românească” și cel de România ar fi vreo deosebire de esență? „Prin urmare, pentru români, numele de Rumânia/România nu este decât o formă a denumirii de Țara Românească/ Românească, a românilor, adaptată timpurilor moderne, dar extrasă din trecut, cu rădăcini în trecut și justificată deplin de istorie. Ce mai menționează izvoarele istorice: „Romaniola“, „Romandiola.“ Denumirea de „Romania“ este atestată de timpuriu în legătură cu spațiul dunărean romanizat (exemplu scrisoarea lui Auxențiu de Durostorum, dată în jurul anului 383 d. Chr.)“. Ioan Aurel Pop mai amintește de un izvor din secolul al XVI-lea, care a avut șansa păstrării, care dovedește, fără vreun dubiu, că românii (și anumiți cunoscători străini) îi ziceau Țării Românești „Romaniola“ sau „Romandiola.“ Izvorul este un memoriu al iezuitului ungar Ștefan Szántó (Arator), prin care se cerea înliințarea la Roma a unor colegii pentru diverse națiuni, între care și pentru Valachia inferior, *quae Romandiola et Romaniola dicitur* (i se spune-n.n.). Iezuitul nu a putut reda în latină anumite sunete (mai ales vocale) specifice limbii române. Faptul că autorul mărturiei de mai sus este maghiar, adică un cunoscător al românilor, este extrem de important, fiindcă el i-a putut auzi pe români cum îi ziceau efectiv celei mai vechi dintre țările lor. „Romaniola“/„Romandiola“ este deci un derivat de la *Romania*, o variantă a acestui nume. Țara Românească a păstrat și prin numele său denumirea poporului pe care-l adăpostea, a conservat cea dintâi, inclusiv sub aspect politic, identitatea românească și a preluat apoi misiunea de reconstituire a unității tuturor românilor“. Cărturarii italieni, sași și greci au folosit numele de „România“ din 1600. Unii istorici credeau că „actul de botez al României“ erau cărțile unor cărturari italieni, sași și greci. „La începutul secolului al XVII-lea, cărturarul din provincia italiană Ragusa, Giacomo Luccari, folosește deja cuvântul *România*, denumind astfel Țara Românească. În secolul al XVIII-lea, același termen este folosit de cărturarul sas Martin Felmer. La 1816, cărturarul grec Dimitrie Philippide – cum s-a spus - scrie o *Istorie a României* și o *Geografie a României*, în greacă.

Chiar și Ștefan cel Mare și-a numit uneori țara sa, și „Țara Românească“. De exemplu, în scrisoarea trimisă Senatului Veneției la

1477, el se plânga că „cealaltă Valahie” (adică Muntenia) nu este statornică în alianța contra turcilor. Prin urmare, adevărata Valahie (=adevărata Țară Românească) și cea dintâi era pentru el Moldova. Dar Ștefan a fost un unificator al românilor *ante litteram*: a adus Țara Românească de la sudul munților sub ascultarea sa de mai multe ori (fie și cu sabia), a fost numit „conte” sau guvernator al Transilvaniei, a stăpânit aproape 100 de sate, târguri și cetăți în Transilvania, a creat episcopie ortodoxă (ajunsă apoi mitropolie) românească la doar câțiva kilometri de Cluj. Recent, - a spus tot academicianul - un cercetător de la Cluj a descoperit în Arhivele de Stat din Milano un document tulburător, din 1489, prin care Ștefan cel Mare este numit de italieni „regele Daciei”. De altminteri, Dacia figurează în mărturiile venețiene pentru circa trei decenii, la finele secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea (sub Ștefan și urmașii săi), ca principal aliat al Occidentului în cruciada antiotomană. Prin urmare, Ștefan cel Mare este *restitutor Daciae* cu un secol înainte de Mihai Viteazul și chiar de principii transilvăneni din familia Báthory, care visau și ei formal această mărire. Deci Ștefan cel Mare nu este un simbol al moldovenismului, ci al daco-românismului, așa cum s-a manifestat acesta în secolul al XIX-lea drept precursor al României unitare moderne. Prin urmare, în secolul al XV-lea (1477), în Moldova lui Ștefan cel Mare, ca și în Occident, se știa bine că existau două „Valahii”, adică două Țări Românești, în care se vorbea aceeași limbă și se cultiva aceeași credință. Iar la 1600, un istoric maghiar, ostil unirii lui Mihai, constata cu regret că românii ardeleni l-au primit cu mare bucurie ca fiind de **aceiași națiune cu ei!!!** Aceași conștiință națională atestată și aici.“ Încheiem informațiile academicianului.

A înșira cronici, documente unde apare etnonimul *moldovean*, **nu demonstrează existent unui popor aparte, moldovenesc (și a limbii zise moldovenesti)**, cum fac, obsesiv, falsificatorii, ci doar faptul - atât de simplu și de clar - că cei de la est de Carpați și-au luat numele după cel al țării lor, cum s-a spus, după cum cei din Valahia, Muntenia, se numeau la rândul lor *munteni*. Sau românii din Transilvania-Ardeal, *ardeleni* (plus bănățeni, olteni, maramureșeni, etc.). Același fenomen de denumiri diverse zonale la același popor și în restul Europei! Iar dacă românii basarabeni s-au încrâncenat mult timp să își spună moldoveni, au făcut-o nu contra ideii de românism, ci în primul rând ca o reacție de demnitate națională în fața pericolului total distructiv al rusificării de către imperiul rus, admirat atâtea de falsificatori și de cei care cultivă pe mai departe ura contra a tot ce este românesc. Și încă un exemplu viu. După ce alt imperiu hrăpăreț, cel austriac, a mai rupt o bucată din Moldova istorică, la 1775, noii provincii i s-a dat un nume propriu – *Bucovina*. Azi, cei de aici ne numim *bucovineni*, iar dacă întrebi pe unii de aici ce sunt, toți vor spune că nu sunt moldoveni

(deși aici a fost începutura Țării și primele trei capitale, Rădăuți, Siret și Suceava), ci sunt bucovineni, fără să se nege desigur românismul lor. Deci iarăși denumire legată de numele provinciei istorice de naștere și viețuire.

Dacă în feudalism în Europa a fost o perioadă de fărâmițare a limbilor în dialecte și graiuri, devenite apoi limbi independente, epoca modernă a fost peste tot una de unificare. A avut loc unificarea graiurilor și dialectelor, celor care nu au dispărut mai devreme, în sânul **limbii naționale și literare**, ceea ce s-a întâmplat și la noi. **Unitatea limbii române**, cu timpul a alimentat plenar tot mai mult și **sentimentul național**.

Prin mișcări demografice continue, de dincolo de munți, spre sud și est, deci mai ales plecând din Transvania, nucleul pământului românesc, cea mai mare provincie și mai dezvoltată, dar și prin transhumanță (păstorit itinerant), prin tipărirea de cărți religioase, precum tipăriturile munteanului Coresi care au circulat peste tot, ca și cele ale lui Dosoftei, sau Biblia de la 1688 din București (unde, prin compararea cuvintelor cu banii, se recomanda folosirea peste tot a cuvintelor cu cea mai mare circulație în țările noastre), prin schimburile de profesori și elevi meditați, prin circulația comercială, prin căsătorii mixte, ș.a., s-a amplificat și mai mult această conștiință și unitate națională.

B. O zisă „capodoperă” a grupării de falsificatori ai istoriei Moldovei, slujbași manevrați politic, este cea creată în anonimat, site-ul **www.moldovenii.md.**, unde, în principal, se bate monedă pe aceleași vechi teorii mincinoase ale regimului de ocupație stalinistă, sovietică, a Basarabiei. Și câtă vreme va fi minciună în Moldova va fi și sărăcie. Dar ridicarea la nivel de politică oficială a statului a zisului *moldovenism*, cum s-a spus în introducere, a devenit astfel **anticonstituțională** ! Ori această falsificare a istoriei Moldovei nu este decât unealta acestei ideologii anticonstituționale.

Haideți să mai vedem informații ocolite cu strășnicie de falsificatori. Însuși Ștefan cel Mare vorbea românește. așa cum s-a exprimat și relatarea despre depunerea la Colomeea, a jurământului său de vasalitate față de regele Poloniei, citez *în limba valahă*! Măritul domn, jumătate muntean prin mama sa Maria Oltea, se considera român, intitulându-se uneori domnul *Moldovlahiei (Valahia moldavă)*. Nimic spectaculos. Cum s-a spus deja, adesea și Moldova (ca și Muntenia) era numită *Valahia Mare*, sau *Mică*. Când începe să se dezvolte mai mult conștiința românească, tot mai des, apare menționarea limbii române, în defavoarea celei zise *moldovenești*. Caz notoriu, nici el menționat de către falsificatori: la 1643 se tipărea la Iași prin cheltuiala domnitorului Vasile Lupu, celebra **Cazanie a lui Varlaam**, intitulată **Carte românească de învățătură**, destinată **a toată semniția românească...** dăruind și noi acest dar limbii românești, carte *pre limba românească*. Deci și cu secole în urmă moldovenii vorbeau tot românește. **“Cartea românească de învățătură”**, este un corpus legislativ foarte bine

început. De ce voievodul moldovean nu i-a zis „*Carte moldovenească de învățătură*”? Greu de explicat pentru falsificatorii moldoveniști, tocmai de aceea este și ocolit cu mare grijă acest subiect. Iată ce se scria în introducerea cărții: „*După tocmala și nevoința mării sale domnului datu-s-au învățătură și mie unui mai mic și nice de o treabă a mării sale rob, Evstratie biv logofet, de am scos aceaste pravile și le-am tălmăcit den scrisoare grecească pre limbă românească ca să poată înțeleage toți.*”

Fără comentarii !!! Cartea a avut o circulație deosebită în toate cele trei țări românești. Încă un exemplu aici, când mitropolitul Moldovei Dosoftei tipărea *Pasaltirea în versuri*, la 1673, în -citez- „*limba rumânească*”. În sensul identității românești a locuitorilor din Moldova s-au scris zeci de cărți în România, dar jalnicii autori ce se ascund sub anonim, nu folosesc de loc informații de acolo. Foarte multe relatări ale străinilor, unii călători pe la noi, neutri ideologic, au scris și ei negru pe alb, despre identitatea populației celor trei țări românești. Nu este spațiu editorial să intrăm în astfel de informații acum aici. Dacă autorii textelor moldovenești de atunci ar fi știut de aceste falsificări, cu siguranță chiar de la începuturi ar fi fost mai expliciti, folosind numai termenul de limbă *română*.

Și încă unele informații semnificative. Cărturarii occidentali au lăsat numeroase exemple edificatoare. Silvio Piccolomini afirma că Valahia se întinde din Transilvania până la Nistru, Dunăre și Marea Neagră. Sau, Lorenzo d’Anania, care scria despre „Valahia Superiore” (Muntenia, sau „Transalpina”) și „Valahia Inferiore” (Moldova).

Ștefan cel Mare, care își considera țara o țară românească, numea Muntenia „l’altra Valachia” („cealaltă Valahie”) – vezi Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 341-344. Nu degeaba, de altfel, repetăm, Ștefan s-a intitulat în *Tetraevangheliarul de la Humor* (1473), sau în hrisovul de la 10 mai 1466, domnitorul Țării Românești a Moldovei („**Moldovlahiei**”).

La 1587 cărturarul Ioan Czimor Decsi de Baranya, vizitând Moldova a scris: „Valahia este mărginită la răsărit de Marea Neagră, la sud de Dunăre, la apus de Transilvania, la nord de Rusia și se împarte în Țara Românească și Moldova”. Și istoricii sași din Transilvania vedeau în cele două țări surori, două Valahii. Ca și Ștefan, principele ardelean Gabriel Bethlen, la 1613 numea Muntenia „cealaltă Țară Românească” în maghiară („szomszed Olah orszagba”), vecină cu Moldova.

De cele mai multe ori țara râului Moldova a fost numită „Valahia Mică”, precum la 1395 de către regele Sigismund de Luxemburg, la 1396 de către călătorul străin Johann Schiltberger, apoi de către Guillebert de Lannoy sau Domenico Mario Negri, mai târziu. Mai rar, Moldovei i s-a spus „Valahia Mare” (după cum a observat și eruditul Cantemir). Interesant, boierul învățat muntean Constantin Cantacuzino, a menționat și el folosirea

celor doi termeni, de „Mare” și „Mică” (pentru „țara aciasta Muntenească, numind, cum îi zic mai mulți așa; că Românească numai lăcuiorii ei o cheamă”). Deci locuitorii ei se considerau români. Sunt cunoscute și formele de „Ungrovlahia” (Muntenia, Valahia dinspre Ungaria) și „Rusovlahia” (Moldova, cea din vecinătatea actualei Ucraine).

Același Cantemir observase că în toate tratatele încheiate cu voievozii Moldovei, polonezii au folosit termenul de „Valahia”. Pe la 1700 Dimitrie Cantemir, vorbea despre „toată Țara Românească. care apoi s-au împărțit în Moldova. Muntenească și Ardealul”. Tot el, primul academician român, (autointitulat în proclamația sa către țară „Demetrius Dux Valahicus”), în lucrarea sa capitală „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor” afirma foarte clar unitatea etnică a locuitorilor celor trei țări românești.

Chiar și celebrul Ioan Sobieski. l-a denumit pe domnitorul Ștefan Petriceicu „palatinus Valachiae”, iar la 1538 Ivan Peresvetov spunea Moldovei „Voloskie zemlie”. Și o serie de călători ruși se vor referi la această „țară Valahă”- Moldova, locuită de români („valahi”). Moscoviții îi spuneau fiicei lui Ștefan cel Mare, ucisă alături de fiul său, la Moscova, Elena *Voloșanca*/Româncuța.

La rândul său, eruditul moldovean Miron Costin. ne reamintim. a scris: **„numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian este rumân sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dânsii...și după al doilea descălecat (formarea țărilor medievale - nota noastră), până astăzi; același nume este dat îndcobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei.”** Ce vreți mai mult ?!!!

Unitatea tuturor românilor. prin limbă. origine. același mod de viață. elemente de conștiință de neam. a dus deci la folosirea intensă a unor astfel de denumiri comune, cu referință la etnic. Desigur. foarte multe informații de referință sunt și despre Transilvania. dar subiectul nu este de interes aici.

Deci **poporul** și-a spus de la început **român**. după originea sa romană. Deși avea același înțeles. românii nu și-au spus vlahi/valahi. ci au preferat întotdeauna numele de români. ca dovadă a mândriei lor de urmași ai glorioasei Rome antice.

La 1599, Giorgio Tomasi locuind o vreme în Transilvania. scria că românii „socotesc de ocară numele de valah. nedorind să fie numiți cu alt cuvânt decât români și mândrindu-se că se trag din romani”, iar la 1666. Johann Troster afirma că românii din cele trei țări se numeau pe ei înșiși nici valah, nici moldovean, ci „Romuni, sau Rumuni, ceca ce înscamnă romani”.

Chiar și unirea vremelnică a lui Mihai Viteazul. s-a bazat pe o reală solidaritate românească și pe conștiința apartenenței la același neam. realitate surprinsă de unii cronicari contemporani. De fapt, cum am văzut. ideea unității de neam fusese clar exprimată cu mult înainte în scris. de

moldovenii Ureche și apoi de Miron Costin (locuitorii celor trei țări sunt „**toți un neam și o dată discălcați sunt**”), dar și de munteanul Constantin Cantacuzino (românii celor trei țări „toți aceștia dintr-o fântână au izvorât /Roma - nota noastră/ și cură”).

Există și referiri despre faptul că moldovenii, ei înșiși, între ei, se numeau români. Într-un raport din 1587 se spunea: moldovenii „se numesc între ei cu numele de romani” („con nome di Romani si chiamano fra loro”), iar la 1639 călătorul Niccolo Barsi remarcă: „ei înșiși (moldovenii- n.n.) se bucură să fie numiți romani” („loro istessi godono d'esser chiamati Romani”); etc, etc.

Mai mult, în sec. XVIII, francezul d'Hauterive care a stat o vreme în Moldova, a scris: „există în Moldova bătrâni care își numesc țara Țara Românească, iar moldovenii sunt la fel de mândri de originea lor ca și italienii”.

Ceva mai târziu, ofițerul finlandez Gustav Adolv Ramsay arată: „moldovenii sunt mândrii de originea lor romană. Limba lor se aseamănă mult cu latina... N-ai voie să-i zici moldoveanului că este moldovean, ci trebuie să-l chemi „frate român” (frater Rumân). Aceasta dovedește cât prețuiesc băstinașii nobila lor origine. Alt nume de cât cel de român îi jignește în mândria lor națională.”

Această stare de spirit este redată clar și de memoriul de unire cu Muntenia al boierilor moldoveni adresat lui Napoleon. În 1807, de unde aflăm că moldovenii: „ne peuvent point souffrir le nom... de Vlachi ou Vlaques,... mais ils veulent être appelés absolument Roumouni, c'est-a dire Roumains, comme ils se disent entre eux” („nu suferă deloc numele... de Vlahi sau Valahi.... dar ei vor să fie numiți doar „Roumouni”, adică români, cum se numesc între ei”).

Era deci un proces logic și logic istoric ca începând cu 1772 (apoi 1788, 1790, 1807, 1833...) să se consenmeze tot felul de inițiative de unire a celor două țări românești extracarpătice. Și împotriva Unirii s-au opus în timp destui falsificatori, ca și acum, dar legitatea istoriei și-a spus, în cele din urmă, implacabil, cuvântul.

Și încă un exemplu emoționant, deosebit de semnificativ: la 1629 Patriarhul bisericii ortodoxe de la Constantinopol, amintea într-o scrisoare principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen (care dorea refacerea vechii Dacii), despre, citez, *legătura de sânge și de iubire, care deși pe ascuns, dar în felul cel mai strâns, leagă Românii din Transilvania cu locuitorii din Țara Românească și Moldova* (vezi M. Andronic, *Contribuții cultural-ortodoxe medievale la formarea conștiinței unității naționale la români*, Suceava, 2002, pag. 25).

Revenim la afirmațiile site-ului menționat. În privința originii moldovenilor, se încearcă o prezentare savantă, fără bibliografie și pășind numai pe informații, chiar teribilisme și prostii, convenabile demonstrării

lor. Scurte exemple cu afirmații pescuite din tot felul de lucrări ale unora dornici de a fi băgați în seamă. Căci de, la fotbal, femei și istorie se priep toți. Se afirmă aiureli nedemonstrate de nimeni, precum că strămoșii românilor și ai moldovenilor vorbeau o limbă apropiată de latină și că de fapt ei au influențat limba latină și Italia. Totuși ei se scapă la un moment dat în sinceritate, demonstrând încă o dată neseriozitatea lor. Citez: *Problema primordialității limbii moldo-române* (aici e unica? – ne întretăm noi) *față de latină este destul de actuală, dar practic nu a fost studiată* Și altă aiureală: *Moldovenii sunt mult mai vechi decât românii*. Pentru a lga cât mai mult pe moldoveni de imperiul rus, se afirmă că moldovenii au avut strămoși, alături de geți, pe sarmati (spunem noi - la origine din Persia!!!) ce aveau la bază pe protoslavi!!! Răspuns: în perioada formării geto-dacilor sarmații erau încă la răsărit de Don!!! Aiureli. Nici ruși nu au reușit încă să fie siguri pe etnogeneza lor. Până și numele capitalei lui Decebal, Sarmisegetusa, după ureche, fără o bază științifică, să prostească lumea, după autor/autori era compus din numele sarmaților și a geților O paranteză, sarmații au fost exclusiv nomazi, crescători de animale, trăind doar la câmpie, în corturi și căruțe, nelăsând arheologic nici măcar o singură așezare propriu-zisă. Cum să îi influențeze pe geto-daci, concentrați în primul rând la deal și la munte? S-au descoperit doar morminte cu inventar funerar tipic lor. Mare majoritate au migrat în Câmpia Panonică (Ungaria). Aiurelii de prostit lumea neștiutoare, chestia cu Sarmisegetuza aducându-mi aminte de afirmația vânturată destul de recent în popor că un stămoș al liderului imperiului rus, Putin, se numea *Putină* și era în anturajul lui Cantemir în exil. Unde-i documentul???

O altă temă intens falsificată a fost cea a unirii jumătății de Moldovă scăpate din ghearele Imperiului rus cu Muntenia de la 1859, care a adus un destin comun la *două popoare înrudite*. se afirmă. Se recunoaște totuși că aceasta a jucat *un rol pozitiv în dezvoltarea lor politică și economică*, dar cu pretul...*românizării* moldovenilor!!!, când de fapt, modernizarea tânărului stat, ca și cea a limbii noastre, inclusiv prin împrumuturi din alte limbi moderne de mare circulație au fost fenomene în anumite procente, logice, necesare și legice, general valabile pentru toate popoarele europene în epocă. Desigur, în secolul al XIX-lea și imediat după, au fost mai mulți scriitori născuți la est de Carpați care au avut o contribuție deosebită în evoluția literaturii și limbii române. Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Alecsandri etc., dar asta nu înseamnă prostia de a susține că români au preluat limba zisă *moldovenească*, încercându-se să se explice de ce acum pe ambele maluri ale Prutului se vorbește aceeași limbă. Iar limba valahă/română ar fi fost un dialect al limbii zise *moldovenești*. Aiureli gigantice! Prin citarea marilor nume ale literaturii care le-a dat Moldova, nu se aduce un argument valabil al existenței fantomaticii limbi. Iar dacă ar

învia Eminescu, (*Suntem români și punctum!*), și scriitorii amintiți, ce i-ar blestema! Și pentru că au fost plătiți. autorii (autorul?) mai militează și pentru *dezvoltarea bilingvismului moldo-rus*. Dacă s-ar putea, eventual, o nouă etapă de rusificare! Și se mai impută după 1859 și eliminarea unor arhaisme și regionalisme, fenomen de modernizare a limbilor naționale, petrecut pretutindeni. Poate refacem Moldova întreagă, dând istoria cu jumătate de mileniu în urmă, în întunecatul feudalism, dar și Imperiul Rus la granițele minimale de atunci!

Iată deci **pagini de istorie ale Moldovei, falsificată** de unii, împotriva progresului, caz de amploare unic pe tot continentul european, iar dacă doriți ADEVĂRUL, apălați la articolele și cărțile de istorie ale cadrelor didactice ale facultăților de istorie din Moldova. Iar **câtă vreme va fi minciună în Republica Moldova va fi și sărăcie**.

C. În fine, alte câteva aiureli de pe internet, ale falsificatorilor, vânturate de către **asociația Pro Moldova**. Textul îngroșat reprezintă citate.

1. Moldova dintre Prut și Nistru niciodată n-a fost parte a României!

Aiureli. Logic că nu, pentru că imperiul rus o ocupase deja la vremea constituirii ei, iar la 1812 fenomenul constituirii statelor naționale încă nu se definitivasese nici în Europa Occidentală. Pe de altă parte, până la cotropirea țaristă a Basarabiei ea nu făcuse parte nici din Rusia.

2. România a capturat Basarabia.

Aiureli. Cotropitorul a fost imperiul țarist care, ca orice imperiu, s-a tot lătit lacom peste popoare, unele distruse total prin rusificare. Dacă armata română nu trecea Prutul în 1918, noul imperiu, acum bolșevic, o subjugă din nou în scurt timp. Iar dacă nu era 1812, Moldova toată se unea cu Muntenia într-un stat național. Și n-ar fi existat nici falsificatorii de azi ai istoriei Moldovei!

3. Necesitatea anulării adoptării de către parlament în 1990 a *Avizului Comisiei Sovietului Suprem al RSSM cu privire la aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939 Ribbentrop-Molotov*, care a declarat că „Basarabia a fost **ocupată** în iunie 1940 de URSS” „**ACT NELEGITIM**, act de dezmembrare a Basarabiei” (de România, evident). Această hotărâre e considerată drept a fi **trădătoare, antistatală, antimoldovenească!!!**

Aiureli, după ce chiar parlamentul rusesc, după dispariția URSS, a condamnat oficial pactul.

4. După 1990 se consideră că a început în republică o politică de românizare.

Aiureli. A fost și este o renaștere a spiritului național, sufocat decenii la rând de politica în forță, de rusificare. Desigur, dacă ar putea, unii ar pune din nou gard și sârmă ghimpată pe Prut.

5. Moldova este un stat capturat din cauza europenizării și a spiritului conducerii proeuropene și proromânească. Aiureli. După Voronin, populația prin vot direct, secret și universal și-a ales conducătorii.

6. Declarația românească care a recunoscut „independența Republicii Moldova” (27 august 1991) – o fițuică uluitor de agrantă, ce falsifică istoria Moldovei, ce contravine Constituției Republicii Moldova, legislației moldovenești în vigoare.

Aiureli. Desigur, dacă basarabenii alegeau calea rusificării finale a fratelui mai mare, spre dispariție ca neam prin mancortizare. și nu se rupeau de imperiu, era ok.

7. Guvernul României exprimă deschis pretenții teritoriale față de Republica Moldova.

Aiureli. România nu are pretenții teritoriale. Nici NATO și nici UE nu permit așa ceva. Dar societatea civilă, conform Constituției R.M. are democratic drept de informare și de exprimare. În schimb doar Rusia, în ultima vreme, încearcă să influențeze politica Moldovei.

8. Pretenții teritoriale mîrșave ale expansionismului revanșard romînesc. Această tăcere criminală, gudurătoare a clasei conducătoare de la Chișinău este o dovadă clară, public afișată, că REPUBLICA MOLDOVA ESTE UN STAT CAPTURAT.

Aiureli. Expresii tipice propagandei, de tristă amintire, sovietice. În componența imperiului sovietic, când basarabenii stăteau în poziție de drepti, în fața poruncilor moscovite, atunci de abia era un stat capturat.

D. În fine, o carte recentă care merită doar câteva remarci, apărută la Chișinău în 2018, este cea a colonelului pensionar din serviciul de securitate a Moldovei, gherasim ghidirim. Desigur, nu este stat din lume fără să fi făcut unele greșeli administrative față de populație. Mai mari sau mai mici, până la represii în masă. Și unele masive, cu statut de crime împotriva umanității, cum au fost cele de decenii ale lui Stalin contra rușilor, car și contra basarabenilor. Dar de aici, de la unele aspecte negative ale eliberării fostei gubernii imperiale ruse Basarabia de către armata română, sigură că a putut evita recotropirea ei de către noul imperiu bolșevic, și până la scrierea cărții plină de ură la adresa românilor este o cale lungă. Nu știm cine a finanțat și a dat imbold **istoricului amator** gherasim, dar știm că - dincolo de unele greșeli făcute administrativ mai târziu de România -, nu s-a tratat complex și obiectiv anul 1918 al asigurării condițiilor realizării unirii. Ne referim la **extrem de puternica propagandă și imixtiune rusă bolșevică în Basarabia**, la sabotaje, în scopul destabilizării noii puteri moldovenești de la Chișinău și apoi românești, unde curentul unionist prindea contur tot mai mult. Sentimentul național renăștea cu greu. Sabotaje au continuat de altfel și după unire. La război, ca la război, cum spun

francezii, și atacurile bolșevice au primit răspunsul cuvenit, ca și cazurile izolate de agresiune cu foc asupra armatei române și administrației noi. Desigur, amatorul nu menționează decât arareori cauzele reale ale represiunilor ocazionale ale armatei regale românești. Cel mai adesea contra unor străini de pământul basarabean. urmași ai coloniștilor țariști, ucraineni, (și ruși), bulgari, evrei, polonezi, puternic rusificați. Plus unii basarabeni de baștină și ei rusificați și bolșevizați. Teren foarte fertil pentru sabotarea rusească pe toate căile a noii administrații. E ca și cum, urmașii acestor foști coloniști, ar declanșa azi lupta armată pentru ruperea din R. Moldova a Găgăuziei, sau a raioanelor nordice. Deci eliberarea de sub jugul distrugător prin rusificare țarist, cu unele păcate inerente vremurilor de război, e considerată de colonel drept citez: „o *expansiune teritorială a României...o acțiune banditească*”. Iar dacă nu intervenea armata română, delegată de marile puteri aliate la așa ceva și unica capabilă zonal, (a nu se uita că tot ea a distrus revoluția bolșevică din Ungaria anul următor), era doar o chestiune de timp ca. criminalul Stalin, să ocupe mult mai repede mica Moldovă. cu rusificarea inerentă mai timpurie. ceea ce ar fi făcut ca această carte propagandistică 100%. să fie acum în rusă, autorul necunoscând zisa limbă *moldovenească* (română).

Repetăm: Ridicarea la nivel de politică oficială a statului a zisului *moldovenism* a devenit anticonstituțională ! Constituția Republicii Moldova, la articolul nr. 5., aliniat 2, spune: *Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului.* Ori această falsificare nu este decât ucalta acestei ideologii.

Concluzia finală. De ce credeți că unii promovează și apără atât de mult vechea teorie a zisei limbi și a zisului popor *moldovenesc*? De ce continuă fanatic falsificarea istoriei Basarabiei, răpind identitatea. sentimentele și gândirea liberă a unui popor întreg? Oare și asta nu poate fi considerată o **crimă împotriva umanității**? În toată lumea civilizată nu mai există un astfel de caz major de intoxicare a populației cu astfel de teorii. Acum, după lectura acestei cărți. înțelegem mai bine că aceste forțe țin progresul pe loc, semănând și un oarecare sentiment de antipatie (chiar și ură) împotriva țării care i-a ajutat și îi ajută cel mai mult: primul stat care a recunoscut independența țării. peste 6.000 de burse anuale pentru elevi și studenți, modernizare spitale și școli. 200 de mașini transport școlar. împrumuturi și zeci de miloane de euro donate pentru susținerea salariilor și pensiilor, renovare, dotare și modernizare a peste jumătate din grădinițele republicii, sute de contribuții bănești la diverse proiecte, zeci de contribuții din partea primăriilor românești pentru comune, pachete cu alimente pentru sărmani, trenuri cu păcură pentru încălzirea Chișinăului, intervenții aero SMURD, etc., etc.

Înceiem cu un alt citat emoționant din prestigiosul președinte al Academiei Române, ardelean de la Cluj, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop: „Toți marii învățați moldoveni și din secolul al XIX-lea au susținut unitatea românească, de la Kogălniceanu la Xenopol și Iorga, ultimul un titan al istoriografiei mondiale. „Moldovenii” și „Moldova” sunt mai mult decât două nume frumoase; ele sunt realități care exprimă esența calității noastre de români. Pământ al jertfelor strămoșești, Moldova jefuită de neamurile barbare, apoi de imperiile vecine, cu pierderea cetăților, a Bucovinei, Bugeacului și Basarabiei, Moldova cea mereu micșorată, dar niciodată îngenuncheată. Moldova este parte integrantă a edificiului național românesc, dar, mai presus de toate, este făuritoarea, păstrătoarea și întăritoarea culturii românești și al celui mai valoros tezaur al ei – **limba noastră comună, limba română**. Cel mai înalt imn închinat limbii noastre s-a întruchipat prin creația lui Mihai Eminescu, moldoveanul, românul, universalul, acela care a ieșit din toate tiparele și ne-a împins pe toți în nemurire.” Academicianul Ioan Aurel Pop a mai spus: „În acest fel, Dumnezeu a răzbunat Moldova cea obidită, cea săracă și asuprită, Moldova cea atacată și jefuită de tătari și de câți alții, Moldova frântă de dușmani, cu mormintele domnești și cu vechile capitale furate de austrieci, Moldova cea cu Tighina și Căpriana, cu Hotinul și cu Marea cea Mare înstrăinate... Sacrificiul Moldovei și al moldovenilor a născut România și pe români. Iar dacă unele dintre cele mai frumoase, mai mari și mai impresionante valori culturale românești sunt făurite de moldoveni, atunci eu, român ardelean fiind, cum să nu mă simt moldovean? Moldovenii ne-au dat cea mai profundă lecție de românism! Când am citit prima oară „Ce-ti doresc eu tie, dulce Românie...”, am înțeles de ce Mihai Eminescu este mai întâi român – cel mai vrednic dintre români – și de ce abia apoi este moldovean și universal.... Iar unirea noastră este prea tânără, că ea abia are o sută de ani încheiați și că ne mai căznim s-o facem și acum”.

Iar voi ce ați citit, și v-au cutremurat aceste adevăruri, faceți măcar o dată în viață ceva concret pentru viitorul mai bun al copiilor voștri, spunând mai departe, la cât mai mulți..., (mai ales la cei neinformați care nu au citit în viață nici măcar o carte de istorie și urmăresc numai posturile radio/tv de propagandă străină), și copiind cât mai repede pentru școli și parohii, pentru copii de acasă, de pe Google, această carte, folosind linkurile: **cutit.org/W1GEh** (text) și **tinyurl.com/whryh4k** (ilustrație). **Poruncă de la Ștefan cel Mare și Sfânt, Mihai Viteazul, Mihai Eminescu, Grigore Vieru, soții Teodorovici, și atâția alți eroi ai neamului românesc.**

O istorie adevărată a Moldovei pentru elevi...

Cei doi verișori, Ștefan și Vlad Țepeș, prefigurând unirea de la 1859 (gravură de Gh. Asachi, Cabinetul de Stampe al Academiei Române, București). De multiplicat pentru școli și biblioteci.

Tipografia
SC ROF IMP SRL
Suceava

Str. Mărășești Nr. 7A
tel. 0230-532 299
tel./fax. 0230-523 476
mobil: 0745 392 984
0745 585 954
email: rofimpsrl@yahoo.com

„IO MIHAIL VOEVOD, DIN MILA LUI DUMNEZEU,
DOMN AL VALAHIEI, AL ARDEALULUI
ȘI A TOATĂ ȚARA MOLDOVEI” - MAI 1600

Sigiliul lui Mihai Viteazul din 1600,
conținând acvila Munteniei, bourul Moldovei și
simbolul Transilvaniei, doi lei stând pe șapte munți.

